VIAȚA LUI CEAUȘESCU

TIRANUL

LAVINIA BETEA
FLORIN-RĂZVAN MIHAI ILARION ȚIU

EDITURA
CETATEA
DE SCAUN

Lavinia Betea

Florin-Răzvan Mihai   Ilarion Țiu

VIAȚA LUI CEAUȘESCU

•

Tiranul

EDITURA
CETATEA
DE SCAUN

Contribuțiile autorilor:
Lavinia Betea: pp.5-58; 61-69; 123-138; 142-144; 152-260; 266-385.
Florin-Răzvan Mihai: pp. 58-61; 69-81; 82-105; 110-123; 261-266.
Ilarion Țin: pp.81-82; 106-110; 138-142; 144-152.

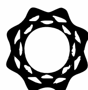
Lavinia Betea

Florin-Răzvan Mihai **Ilarion Țiu**

VIAȚA LUI CEAUȘESCU

***

Tiranul

EDITURA
CETATEA
DE SCAUN

Tehnoredactare: Claudiu Florin Stan
Coperta: Dan Mărgărit
Pe coperta: Nicolae Ceauşescu (n. 26 ianuarie 1918 - 25 decembrie 1989)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Viaţa lui Ceauşescu / Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin Răzvan
Mihai, Ilarion Ţiu. - Bucureşti : Adevărul Holding, 2012-
vol.
ISBN 978-606-644-036-3
Vol. 3 : Tiranul / Lavinia Betea, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu.. - Târgovişte :
Cetatea de Scaun, 2015. - Bibliogr. - Index. - ISBN 978-606-537-285-6
I. Betea, Lavinia
III. Mihai, Florin-Răzvan
IV. Ţiu, Ilarion
329.15(498) Ceauşescu,N.
929 Ceauşescu,N

Autorii mulţumesc domnului Valer Blidar, preşedintele grupului de firme S.C. Astra. Vagoane Călători S.A. pentru sprijinul acordat cercetării.

Reproducerea lucrării fără acordul editurii reprezintă infracţiune.

ISBN ISBN 978-606-537-285-6
Copyright, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte
www.cetateadescaun.ro, editura@cetateadescaun.ro

1
Credința care mută munții

În plină idilă americană

Despre anul 1971 s-a vorbit ca despre începutul perioadei negre din România și a tiraniei lui Ceaușescu. Deseori, s-a spus că liderul român a emis „tezele din iulie" după vizita în Asia roșie[1]. Inspirat de „revoluția culturală" chineză și de festivismul coreean a restrâns și el libertatea creatorilor. Și a impus instituțiilor culturale, fără drept de apel, *ideologia naționalist-comunistă.* Deși secretarul general n-a fost atunci la primul contact cu manifestările asiatice[2].

Evoluția culturii din *lagărul comunist* și documentele din arhivele românești devoalează o mult mai complicată istorie. Până la acea vizită, s-au petrecut și câteva momente de impact în politica românească și în înțelegerile cu *frații* din Tratatul de la Varșovia.

Relațiile româno-americane evoluaseră foarte bine după vizita din 1969 a președintelui Richard Nixon în România[3]. În februarie 1970, Casa Albă a inițiat o strategie de diferențiere între țările Europei Răsăritene[4]. Henry Kissinger[5], a explicat-o în memoriile sale ca pe-o apropiere și o răsplată pentru aceia cu o politică externă mai independentă față de Uniunea Sovietică. Lui Ceaușescu i-a surâs șansa de a fi „alesul".

Făceau americanii concesii ideologice? Câtuși de puțin. Competiția cu comunismul, declarase Nixon, va fi extinsă peste „materialismul rigid". Căci forța comunismului rezidă "mai mult în acel sentiment misionar, dorința de a câștiga" care-i aruncă adepții în bătălie. Dar America a fost și rămâne liderul luptei. Binele a fost și va fi decis de americani. Citându-l pe

înțeleptul indian Rajagopaladahari, președintele SUA a emis următoarele reflecții: „Comunismul este sortit eșecului deoarece principiile sale sunt contrare cu natura umană. Omul are nevoie de Dumnezeu, iar comunismul este ateu. Omul vrea să fie liber, comunismul îl face sclav. Omul își venerează mândria individuală, iar comunismul îl colectivizează"[6]...

Însoțit de nevastă, Ceaușescu a aterizat în America, la mijlocul lui octombrie 1970, ca șef al delegației României la sesiunea jubiliară a Adunării Generale a ONU. Se împlinea un sfert de secol de la înființarea ei. Invitația lui Nixon de-a vizita țara i-a parvenit pe pământ american[7].

Nixon s-a întrecut în amabilități. Mulțumit și de contrele lui Ceaușescu la Moscova, și de receptivitatea acestuia la interesele Statelor Unite în Asia roșie: chinezii acceptaseră discuții cu americanii. Soților Ceaușescu și suitei lor le-a oferit, în fapt, o vacanță de două săptămâni. Le-a pus la dispoziție un avion pentru a străbate țara, cu popasuri la Hollywood, Los Angeles, San Francisco și Washington DC. Singurele momente protocolare au fost primirea oficială din grădina Casei Albe, depunerea de coroane la mormântul eroului necunoscut de la Cimitirul Arlington și dineul oferit oaspeților de soții Nixon. Ceaușeștii au fost găzduiți la Blair House, reședința oficială a oaspeților președintelui american, iar delegația cazată la Hotelul Mayflower.

Ceaușescu a vizitat, în principal, mari firme americane, conform evocării lui Dumitru Popescu, secretarul CC cu propaganda. S-a minunat de sistemul de irigare al porumbului cu picături la rădăcina fiecărei plante. S-a plimbat cu yachtul unui miliardar, a luat lunch-ul cu un reprezentant al familiei Rockefeller. Și s-a uimit mai ales de „lipsa de complexe protocolare a vârfurilor societății banilor". De la prânzul „fad și sărăcăcios" servit în sufrageria de serviciu a „monstrului" finanțist, la puținătatea personalului de pe yachtul celuilalt miliardar. S-a simțit extraordinar la o întâlnire organizată într-o sală din New

York. Spectatorii veniţi să vadă şi să vorbească unui lider comunist plătiseră bilet de intrare![8]

Acasă, între ai lui, s-a arătat încântat de America. Dar la cel de-al XXIV-lea Congres al PCUS[9], Ceauşescu n-a vrut să meargă. Dacă Brejnev nu-l onorase cu prezenţa la Congresul PCR din vara lui 1969, motivând probleme de sănătate, Tovarăşul a înţeles să-i plătească în aceeaşi monedă. În consecinţă, l-a propus ca şef al delegaţiei pe Paul Niculescu-Mizil. „Eu prefer să mă duc de zece ori la dracu, decât odată acolo", s-a recuzat şi fostul agent sovietic Bodnăraş de călătoria la Moscova, stârnind ilaritatea generală. În cele din urmă, Ceauşescu a acceptat să conducă delegaţia. Va avea astfel o ocazie nouă de-a da lecţii de politică externă celorlalţi delegaţi, l-au flatat subalternii[10].

Primul gânditor revoluţionar român

Alt moment deosebit în evoluţia lui Ceauşescu a fost inaugurarea, în februarie 1970, a Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice. Din funcţia de preşedinte onorific al ei s-a erijat în ipostaza de ideolog, iritându-i mai cu seamă pe sovietici. Aceştia se considerau moştenitorii, de jure şi de facto, ai tezaurului marxist-leninist. În trecutul destul de apropiat, Hruşciov se arătase potrivnic pretenţiei de ideolog a lui Mao. Teoriile maoiste valorau cât un galoş rupt, l-a blamat el[11]. Dar Stalin, despre care nu mai pomenea nimeni acum ca şi cum n-ar fi existat, lansase teza că după victoria revoluţiei, locul teoreticienilor va fi luat de conducători care îmbină teoria cu practica revoluţionară[12]. Ceauşescu s-a pus pe linia lui.

Primul preşedinte în exerciţiu al noii academii a României socialiste a fost Miron Constantinescu. N-ar fi deloc exclus ca acesta să-i fi trezit lui Ceauşescu ambiţia iluzorie de inovator al dogmei proletare. Nicicând Tovarăşul nu şi-ar fi afişat slăbiciunile emulilor de nouă generaţie. Dar, prin instituţia nou inventată, Paul Niculescu-Mizil, Dumitru Popescu şi Ion Iliescu au devenit... academicieni.

Ceauşescu ar fi putut profita, fără jenă, de *know-how-ul* lui Miron Constantinescu în *teoria revoluţionară*, „avându-l la mână" cu episoade din trecut. Format în spiritul obedienţei de partid şi totodată experimentat căţărător pe meterezele puterii, Constantinescu râvnise, de la început, la a fi „intelectualul partidului". Apoi, după moartea lui Stalin, ţintise locul lui Dej. Cariera politică i s-a ruinat, în 1957, prin loviturile administrate, pe faţă, tocmai de Ceauşescu[13]. Susţinut de combustia ambiţiilor personale, dar şi a credinţei în *lumea nouă*, Constantinescu renăscuse după căderile politice şi după dramele sale familiale[14]. După *reabilitare*, mergea cu linguşirea până la se ridica în picioare, în semn de omagiu, doar la auzul numelui Ceauşescu[15].

Rolul Academiei de Ştiinţe Social-Politice fiind „îmbogăţirea" marxism-leninismului, de-acum Ceauşescu se vedea ca primul gânditor al României. Şi - de ce nu? - filozof al contemporaneităţii. A ţinut, de altfel, să menţioneze următoarele: „Activitatea teoretică în problemele sociale - care, de asemenea, este o activitate ştiinţifică -, nu se poate realiza din birou, de către oameni care stau în jurul lor cu tot felul de tratate şi manuale, cu tot felul de reviste încercând să tragă concluzii din ele"[16]. Tezele teoretice, zice el, sunt apanajul *revoluţionarilor*. Postulatul lui Feuerbach[17] după care important este să schimbi lumea, nu s-o interpretezi filozofic, afla o nouă expresie în Ceauşescu.

Punând semnul egal între marxism-leninism şi gândirea filozofică, Tovarăşul intenţionase chiar desfiinţarea facultăţii de filozofie. Pe ideea că nu puteam avea două facultăţi de filozofie: una de partid, alta de stat. Nici altă filozofie, în România, decât marxism-leninismul[18]. Pe acest temei au fost tratate ştiinţele socio-umane în învăţământul superior românesc. În 1977, s-au desfiinţat specializările în psihologie, sociologie, pedagogie, filozofie şi istorie. Studenţii au fost reduşi numeric şi comasaţi în două secţii - filozofie-istorie şi istorie-filozofie[19].

Ceauşescu socotea, cu alte cuvinte, că după confirmarea de *revoluţionar* al marxism-leninismului, venise vremea afirmării ca teoretician inovator al ideologiei adaptate specificului naţional românesc. În carneţelele sale însemna, adesea, reflecţii. Propriu-zis lozinci, introduse apoi în discursuri. Iată câteva dintre acestea: „Umanismul nu este o noţiune abstractă. El capătă diferite înţelesuri corespunzător etapelor istorico-sociale de dezvoltare"; „Fericirea personală nu se poate realiza ignorând bunăstarea şi fericirea generală"; „Literatura şi arta realist-revoluţionară trebuie să transmită nu numai anumite realităţi ci să prezinte realităţile în contextul social-istoric, şi în acelaşi timp, în perspectiva transformării continuu revoluţionară a vieţii"; „A fi revoluţionar în artă înseamnă să realizezi o artă realist-revoluţionară, care să aibă un rol activ în transformarea societăţii şi a omenirii, a omului însuşi"[20]. Şi aşa mai departe... Prin stereotipii ca acestea, publicate în „opere de căpătâi", Ceauşescu şi-a arogat statutul de filozof, în acord cu teza lui Stalin. De *gânditor revoluţionar*, în terminologia epocii. Simultan iniţiase proiecte ce urmăreau să-l proiecteze pe scena politicii mondiale. În februarie 1970, a găzduit, spre exemplu, o conferinţă a miniştrilor de Externe din ţările Tratatului de la Varşovia pe tema Tratatului de Neproliferare a armelor nucleare[21]. Tema dezarmării şi păcii se consumă injust între marile puteri, argumentase Ceauşescu în susţinerea propunerii sale. Ea reprezintă însă o preocupare a tuturor statelor, fără deosebire de forţa militară sau regimul lor politic.

Anii 1970-1971 au fost o perioadă fecundă şi a muzeografiei româneşti. Toate oraşele reşedinţă de judeţ şi-au completat zestrea edilitară cu câte-un muzeu de istorie. Au însă şi acestea o poveste comună. Până atunci, istoriografia partidului îl poziţionase în centrul evenimentelor pe Gheorghiu-Dej. În primele luni după instalarea la putere, Ceauşescu se îngrijise şi de rescrierea istoriei. În toamna lui 1965, Leonte Răutu îi prezentase noului lider un referat despre viitoarea cronologie şi interpretare a istoriei comunismului românesc. Fostul ideolog-şef al

defunctului Dej menționa analiza „în spirit critic" a congreselor, „ideilor și tezelor greșite" de tactică și strategie politică, a „fenomenelor negative" din viața internațională precum și a influențelor unor „elemente sectare, oportuniste, străine de popor"[22]. S-a instituit și o comisie pentru controlul „politicii corecte" în frunte cu Ceaușescu. În componența sa intrau veteranii Chivu Stoica, Maurer, Apostol, Bârlădeanu, Bodnăraș, Drăghici și Răutu, precum și demnitarii de nouă generație Paul Niculescu-Mizil și Manea Mănescu[23]. Bătrânilor partidului li s-a cerut să-și scrie *autobiografiile* extinse la forma „poveștii de viață".

Dar la începutul anilor 70, proiectul scrierii istoriei partidului se îngropase. De altfel, în toamna lui 1965, sovieticii refuzaseră să predea arhiva PCdR din anii cominterniști[24]. Inventivi, șefii propagandei s-au dispensat de documentele lipsă, difuzând noua istorie a comunismului autohton prin muzee și presă. S-au reorganizat repede Institutul și Muzeul de Istorie ale Partidului Comunist, precum și Muzeul Doftana. În ele, istoria celei de-a doua jumătăți a secolului XX în România s-a reciclat, rescris și recentrat pe Ceaușescu.

După aceeași viziune, în 1970 s-a inaugurat Muzeul Național de Istorie al RSR. Organizarea și conținuturile sale s-au copiat, la scară restrânsă, în noile muzee județene. Prin vizitele la muzeu, efectuate sistematic în orele de istorie, elevilor li se „dovedea" că, dintotdeauna, strămoșii comuniștilor români luptaseră călăuziți de „idealurile" partidului reprezentat de *revoluționarul* Ceaușescu.

În vara lui 1970 a apărut și prima parte a „capodoperei" Tovarășului - *România pe drumul societății socialiste multilateral dezvoltate*. Sub acest titlu, toate cuvântările, articolele, interviurile și rapoartele lui Nicolae Ceaușescu, începând cu cele din primăvara lui 1969, au fost editate de către Editura Politică. Pentru tomurile impresionante, cu aspect de cărămidă, se folosea cea mai bună hârtie și cele mai trainice coperți - purpurii, ca steagul partidului, cu inscripții aurii. În 1989 s-a

ajuns la al 32-lea volum. Edițiile complete garniseau toate lăcașurile partidului, bibliotecile și librăriile din țară. În paranteză fie spus, ipostaza de *gânditor revoluționar* nu era proprie doar cercurilor comuniste. Părea o modă adoptată și de liderii tinerelor state independente. Liderul Libiei, colonelul Muammar al-Gaddafi[25], spre exemplu, își prezenta „filozofia" politică și socială într-o lucrare de trei volume, cunoscută drept *Cartea Verde*. Discuțiile pe marginea ei făceau parte din protocolul primirilor de oaspeți străini[26].

Înaintea elaborării „tezelor din iulie" s-a publicat, simultan în România și în Franța, și biografia oficială a lui Ceaușescu, redactată de jurnalistul francez Michel-P. Hamelet. Liderul român apare și aici înfățișat în dublă ipostază de teoretician și practician revoluționar. Și totodată de urmaș al patrioților și *revoluționarilor* din istoria națiunii[27]. Biograful i-a elogiat stilul managerial particularizat prin munca în colectiv și „contact personal și permanent cu poporul". L-a comparat cu generalul de Gaulle, dar în favoarea lui: dacă președintele Franței se-ntâlnea „uneori" cu cetățenii, la Ceaușescu e practică uzuală. În acest portret idealizat s-au introdus și alte detalii de dubioasă concretețe. Precum exemplul sosirii lui Ceaușescu la locul de muncă: atunci când mașina lui trage la scara sediului CC, trecătorii își potrivesc ceasurile la orele 8 fix[28]. Urmărindu-i programul, unii gazetari străini ar fi întrebat - dar când se mai și odihnește? Odihna lui Ceaușescu e „adeziunea poporului" la obiectivele sale politice[29].

În spiritul propagandei autohtone, conducătorul își „consumă" propria ființă pe altarul proiectului comunist. Urmându-i exemplul, cetățenii ar trebui să devină *revoluționari* dârji și invincibili[30]. Pe acest temei narcisistic, Ceaușescu va construi, de altfel, *cultul personalității* sale.

La jubileul semicentenarului PCR, secretarul general a anunțat că țara pășise în *societatea socialistă multilateral dezvoltată*[31]. Un concept novator, în viziunea gânditorului ce se

credea. Pentru anii 70-80, ceilalţi parteneri din Tratat foloseau titulatura de *societate socialistă dezvoltată*[32].

În fine, în toamna lui 1971, Ceauşescu şi-a încheiat programul reciclării *sovietelor* leniniste prin înlocuirea numelui Ministerului Culturii cu titulatura de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste. În fruntea lui l-a numit pe Dumitru Popescu, verificat între timp şi prin funcţia de preşedinte al Consiliului Naţional al Radioteleviziunii Române. Cu această ultimă restructurare, Ceauşescu şi-a încheiat reforma. Nu avea ce învăţa de la Gorbaciov[33], va spune mai târziu, deoarece el făcuse o *perestroika avant la lettre.*

Pe potriva acestor gânduri şi etape a promulgat „tezele din iulie" 1971. În *societatea socialistă multilateral dezvoltată* li s-a conferit statutul de cadru formativ al *omului nou.*

Vizita din China

Luna iunie a anului 1971, Ceauşescu a dedicat-o, aproape integral, vizitei în Asia. Cu centrul de greutate în China. Acolo a zăbovit 9 zile delegaţia de partid şi de stat compusă din Ion Gheorghe Maurer, Manea Mănescu, Ion Iliescu, Dumitru Popa[34] şi Aurel Duma, ambasadorul român la Pekin. Liderul român s-a reîntâlnit şi cu legendarul Mao într-o convorbire de 70 de minute[35]. În februarie 1972, cu preşedintele american Nixon, Mao se va întreţine mai puţin![36].

Delegaţii români au purtat convorbiri şi cu alţi veterani ai „marşului cel lung" - Zhou Enlai[37], Kang Sheng[38], Lin Biao[39]. Aceştia intraseră în inevitabilul declin al vârstei şi sănătăţii. Atât Kang Sheng, şeful serviciilor speciale cât şi premierul Zhou Enlai sufereau de cancer. Dar Biroul Politic chinez nu aprobase intervenţiile chirurgicale recomandate de medici. Mao credea că, dacă e vindecabilă, orice boală trece de la sine. De ajutor nu-i sunt bolnavului nici medicina homeopată, nici cea alopată. Amândouă grăbesc sfârşitul omului. Însuşi Mao se chinuia cu o persistentă bronşită la întâlnirea cu Ceauşescu. În acest timp, Deng Xiaoping[40] suporta represaliile „gărzilor

roşii". Iar Lin Biao se afla în plin şi încă necunoscut complot împotriva liderului chinez. Descoperit în septembrie 1971, încercase, fără succes, să-şi caute scăpare la Moscova[41]. Acestea n-aveau cum să fie percepute de demnitarii români impresionaţi tocmai de ordinea, disciplina şi unitatea chinezilor.

În convorbirea cu Mao, Ceauşescu şi-a exersat iarăşi rolul de curier: liderii comunişti italieni şi spanioli doresc reluarea legăturilor cu China, a informat el[42]. S-a discutat şi despre „revoluţia culturală". Un „experiment", zicea Mao, prin care burghezii sunt obligaţi să se supună cuvântului muncitorilor şi al ţăranilor. Mao s-a declarat pe poziţii în cearta cu sovieticii încă... zece mii de ani! Vizita lui Kosîghin[43] a şters un mileniu, iar delegaţii români, altul, a glumit el. Dar, ca să transmită sovieticilor că nu glumeşte cu altele, i-a invitat pe români să viziteze adăposturile anti-atomice[44]. Să aibă ce povesti în escala de la Moscova.

Mai belicoşi decât chinezii s-au arătat, pe faţă, conducătorii Kremlinului. În escala moscovită, Kosîghin şi ceilalţi demnitari sosiţi la aeroport au administrat o critică dură delegaţilor români. „Vizita a căpătat un caracter de ascuţire a divergenţelor şi este îndreptată împotriva ţărilor socialiste", a conchis Ceauşescu, acasă, asupra viziunii sovietice[45].

Efectele călătoriei prezintă faţete diverse. Generalul Şerb[46] se afla, bunăoară, în plină campanie de furnizare a secretelor militare româneşti sovieticilor. În timpul vizitei, divizii ale Armatei Roşii fuseseră mobilizate la graniţa estică a României. Iar flota „marelui vecin" făcea aplicaţii în dreptul litoralului românesc. KGB-ul transformase România în ţintă prioritară a infiltrările derulate prin operaţiunea cu nume de cod PROGESS[47]. Potrivnici ai politicii româneşti pro-chineze s-au arătat şi liderii Bulgariei, Ungariei, Poloniei şi Est-Germaniei în întâlnirea ţinută la Crimeea din august 1971. Brejnev le-a declarat răspicat acestora intenţiile sale: „Ceauşescu a mers prea departe. Conduce lupta împotriva noastră (şi) constituie principalul obstacol în calea liniei noastre... Noi am avut

răbdare în privinţa comportamentului României. Trebuie să încercăm să exercităm influenţă asupra evoluţiilor din interiorul ţării"[48]. *Fraţii* au făcut apoi front comun în campania de decredibilizare a României, cu Ungaria în avangardă[49]. Brejnev *indicase* linia, iar ei s-au grăbită să meargă cât mai departe în direcţia arătată.

În informarea prezentată Comitetului Executiv asupra vizitei în China, Ceauşescu s-a lăudat cu „...primirea de sute şi sute de mii de oameni, dar nu grămadă cum se iese la noi, ci în mod organizat - cu şcoli, fanfară, jocuri sportive, dansuri". Coreenii procedaseră la fel. „Şi cred că avem şi de învăţat, totul era ordonat, a insistat el. A fost un fel de sărbătoare, o manifestare sărbătorească. În pieţe era scris cu steaguri şi cu trupuri: „Trăiască prietenia chino-română" - în limba chineză şi română. Erau lozinci multe despre prietenie, despre lupta împotriva imperialismului, împotriva presiunilor de tot felul"[50]. Cum să nu-i fi plăcut?! Şi cum să nu fi luat aminte capii propagandei la entuziasmul lui?

Tovarăşul venise impresionat şi de politica lui „prin noi înşine" în versiunea Pekinului. Închizând porţile *imperialiştilor*, chinezii au stimulat energiile proprii în sectoarele economice. „Au de toate - electrotehnică, electronică, instalaţii de aer condiţionat ş.a.m.d., a povestit el. N-au importat nimic şi au făcut lucruri foarte bune. (...) Totul este produs de noi, ne-au spus, nu vrem să importăm când vorbim de forţele proprii, vrem să-i facem pe oameni să înţeleagă că ei pot şi trebuie să facă totul: înainte se crease o mentalitate că aşteptau totul din străinătate"[51].

Mândru s-a arătat de medierea relaţiei lui Mao cu preşedintele Richard Nixon[52]. Liderii chinezi sunt gata să-l primească pe Nixon în China dar, cu rezerve în chestiunea Taiwanului. S-au arătat recunoscători pentru ajutorul românesc la intrarea lor în ONU şi pentru antamarea de relaţii cu alte state[53].

Ceauşescu admirase furnicarul marilor uzine şi *comune populare*. „Revoluţia culturală" cu cele patru „purificări" ale

sale a înțeles-o ca „luptă între două linii": pe de-o parte, *vechiul* exponenților burghezo-feudalismului, dar și „starea de ploconire în fața străinătății"; pe de altă parte, *noul principiilor revoluționare*[54]. I-a plăcut și că în conflictele dintre „roșii" (*revoluționari*) și „experți" (specialiști), prioritate au cei dintâi. Și că deasupra tehnocraților rămân muncitorii. „Noi tot umblăm să vedem în Italia, în Elveția, să aducem specialiști din vest"[55], își face Ceaușescu o mea culpa în Comitetul Executiv pentru importurile capitaliste. Nu va mai aproba, prin urmare, mărfurile străine solicitate de ministere. În paranteză fie spus, în ultimii ani se încercase și impulsul economiei românești cu ajutorul științei manageriale americane. În 1966, se înființase Centrul de perfecționare a cadrelor de conducere a întreprinderilor (CEPECA) cu asistența Fondului Special al Națiunilor Unite și a Organizației Internaționale a Muncii[56]. Dar managerii instruiți la CEPECA nu puteau grefa mecanismele suple și eficiente ale pieței libere pe scheletul pietrificat al economiei centralizate și etatizate.

Dar „am spus despre succesele obținute în condițiile grele interne ale revoluției culturale, n-am spus că revoluția culturală a fost bună"[57], a punctat Ceaușescu în relatarea vizitei sale. De altfel, „revoluția culturală" nu favorizase relațiile româno-chineze. „Banda celor patru"[58] se împotrivise comerțului extern pe motiv de trădare a intereselor naționale. Astfel că s-a opus și înțelegerilor încheiate cu România pentru schimbul țiței – îngrășăminte chimice[59]. Dovadă că lucrurile evoluau în bine a fost creditul fără dobândă acordat românilor de chinezi - 60 de milioane de dolari, din care jumătate în mărfuri[60].

Tovarășul a împărtășit și impresii artistice. Povestind despre baletele tematice *Fata cu părul cărunt* și *Detașamentul de femei*, montate de Jiang Qing[61], nevasta lui Mao și ministru al Culturii, a remarcat o „cotitură revoluționară". Au eliminat, zice el, „toate aceste mentalități mic-burgheze și au luat-o de la capăt". Căci, după explicația gazdelor, tineretul trebuie „să știe

ce au fost moşierii, ce-a reprezentat burghezia". „Mi-a plăcut foarte mult", le-a lăudat Ceauşescu, criticând, explicit, creaţia autohtonă („Noi am împânzit cinematografia cu filme de aventuri, iar teatrul cu piese occidentale. Am scos piesele revoluţionare şi am introdus piese fără nici un conţinut. La fel facem şi la televiziune unde tot discutăm şi nu s-a schimbat nimic"[62]). Dar judecăţi asemănătoare a emis şi alte dăţi. Însăşi cinematografia americană i-a servit, deseori, de exemplu pozitiv.

Înaintea plecării în China, Ceauşescu avea planurile culturale puse la punct. De altfel, în februarie 1971, Tovarăşul împărtăşise reflecţii şi impresii din alte străinătăţi. Impresionat, la americani, zice el, a fost de „preocuparea pentru crearea unei tradiţii culturale, pentru că ei nu au o tradiţie, toţi sunt o adunătură". Iar, în Iran, şahinşahul adunase artiştii într-o clădire („destul de proastă, nu ca ale noastre că sunt palate") şi le-a cerut, exclusiv, arta persană. În Maroc, regele a vrut o moschee nouă, după stilul vechi. Nimeni se plânge pe-acolo că n-ar avea libertate artistică, a subliniat Ceauşescu. În România, „puţini încearcă să se inspire din trecut", a criticat el[63].

Admiraţia lui Ceauşescu pentru China n-a fost, aşadar, exclusivă. Nici necondiţionată. Altfel urma poate, spre binele lui şi al ţării, şi linia Celor Patru Modernizări chinezeşti.

Muncă voluntară şi conştiinţă socialistă

După relatarea făcută demnitarilor despre vizita în ţările asiatice, Ceauşescu i-a convocat în teleconferinţă pe conducătorii judeţelor. Deja, relaţiile cu aceştia nu mai semănau celor din anii 60. Aliniaţi ca-n front la raportul periodic al teleconferinţelor, capii judeţelor i se adresau reverenţios Tovarăşului cu „permiteţi" şi „raportez", cu „stimate" şi „iubite tovarăşe secretar general". Generalul Ceauşescu făcuse din activul partidului o armată disciplinată. Polcovnicii i se adresau prin formule consacrate. Bunăoară, capul judeţului Covasna, fostul dulgher Kiraly Karoly[64] l-a gratulat pe Ceauşescu în numele

oamenilor muncii din teritoriu pentru succesele repurtate în turneul asiatic. Covăsnenii, zicea el, primiseră „cu deosebită satisfacție" rezultatele vizitei, mândri de „munca laborioasă" a secretarului general[65].

Dacă aceşti subalterni direcți i se adresau ca-n plenare, discursul lui Ceauşescu diferă comunicării sale publice. Realizările sunt mult sub plan, le-a reproşat subalternilor în iunie 1971. Pentru bunul mers al recoltării păioaselor, a formulat măsuri ca acestea: „Eu rog primii secretari să mobilizeze toate forțele, tineretul, chiar şi funcționarii şi în zilele de sărbători şi din oraşe, pentru a strânge la timp, şi dacă se poate fără nicio pierdere sau în orice caz, cu pierderi minime, în întregime grâul. (...) Ştiți că anul trecut a trebuit să scoatem din fondul central o cantitate destul de mare de grâu... (...) Vom aprecia munca fiecărui comitet județean şi a fiecărei organizații de partid după felul cum vor acționa pentru a strânge la timp şi în bune condiții în întregime toată recolta"[66].

Roadele câmpului se strângeau, aşadar, prin *munca voluntară* a elevilor, studenților şi soldaților. Când nu răzbeau, scoteau muncitorii şi funcționarii. Situația aceasta făcea din *activiştii partidului* ceea ce fuseseră vătafii de pe moşiile boiereşti. Aşa cum îi văzuse Ceauşescu acasă, în copilăria lui. De-acum însă, secretarul general voia să pună pe roate şi obiectivele plănuite în programul de investiții prin *muncă patriotică*. „Atât în investițiile industriale, cât şi la cele din agricultură, spune el, trebuie să se apeleze în mai mare măsură la muncă voluntară, la folosirea tineretului, în general a oamenilor muncii - şi din agricultură şi din industrie, a gospodinelor -, în executarea la timp a investițiilor prevăzute în plan. Aceasta este valabil şi pentru lucrările de locuințe şi alte lucrări social-culturale, lucrări edilitare". Iar dacă se prefigurează posibilități suplimentare de export, *să se rezolve*, de asemenea, prin *muncă voluntară*[67].

Ca şi cum povara de pe umerii noilor iobagi n-ar fi ajuns, Ceauşescu a anunțat reducerea importurilor în favoarea

autodotării. Să se discute cu conducerile întreprinderilor „măsurile de producere prin forțe proprii a utilajelor prevăzute la import", le-a *indicat* el capilor județeni[68]. „Totul pentru front", sloganul primului său militantism liber, l-a transformat în „Totul pentru producție", după cum remarcase și biograful său oficial, Hamelet[69]. În vremuri de pace adică, românii continuau să trăiască sub imperativul legilor de război. La comentarii, plângeri sau critici, Ceaușescu devenise deja impermeabil. În aceeași teleconferință, și-a declarat iritarea că-i parvenise un memoriu colectiv de la Combinatul Siderurgic Hunedoara[70]. Capii județului, care n-au intervenit mai devreme, aplanând *frământările*, vor fi făcuți vinovați.

Începutul anilor 70 coincide însă cu intrarea întregului *lagăr comunist* într-o criză imprevizibilă fondatorilor săi. Funcționau visatele fabrici și uzine, marea proprietate privată dispăruse, agricultura era socializată. Locul specialiștilor *lumii vechi* îl luaseră intelectualii educați de noua orânduire. Dar, dacă existase cândva și *spirit revoluționar*, s-a tocit. A doua generație de *aparatciki* promovase cu motivația intrinsecă a privilegiilor *nomenklaturii* și din plăcerea puterii. Dar cum să-l faci pe cetățeanul de rând să muncească și să trăiască în spiritul continuului sacrificiu pentru edificarea *lumii noi*?

Credința care mută munții, e expresia potrivită pentru convingerea care-l animă pe Ceaușescu. Va încerca prin toate mijloacele aflate la îndemână s-o inducă și românilor. *Conștiința socialistă* a *oamenilor muncii* a fost pentru el un „perpetuum mobile" al progresului. Din acest punct de vedere, a răsturnat dogma marxist-leninistă a existenței materiale care determină conștiința spirituală. „Conflictul a pornit de la realitatea că societatea era prea săracă, dispunea de mijloace insuficiente pentru a stimula material participarea competitivă la viața socială, a explicat Dumitru Popescu geneza acestei conversii ideologice. Conștiința nu costă bani, nu afectează bugetul – ca atare dorea să fie mobilizată mai mult pentru a lua locul adevăratului factor determinant"[71]. În 1971, liderul a instituit

şi cel mai înalt ordin din România - titlul de *Erou al Muncii Socialiste.* Decernat în condiţii excepţionale - printre alţii şi gimnastei Nadia Comăneci[72]. Venise timpul „eroilor muncii", exemplu ridicat însă pe umerii stahanovismului.

Acesta a fost contextul şi raţiunile „tezelor din iulie". Documentul se intitula însă pompos *Propuneri de măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii.* Cele 17 propuneri făcute de Ceauşescu au fost aprobate de şedinţa Comitetului Executiv al PCR în data de 6 iulie 1971. Şi difuzate apoi printr-o consfătuire cu activul de partid cu titlul de program ideologic al *societăţii socialiste multilateral dezvoltate.* „Dezbaterile" de la Consfătuirea cu activul de partid din domeniul ideologiei, culturii şi educaţiei din 9 iulie, n-au făcut decât să aprobe „tezele". Şi să extindă gama exemplelor negative şi a iniţiativelor de combatere a acestora. Menirea „tezelor din iulie" era să accelereze viteza spre comunism. Timpul societăţii fără bani, cu oameni care vor munci din toate puterile şi se vor mulţumi cu puţinul satisfacerii trebuinţelor de bază.

Cele văzute în recenta vizită din Asia, recunoştea Ceauşescu, i-au întărit opiniile de dinaintea călătoriei. „Înainte să plec, am avut o şedinţă la Secretariat şi acolo am stabilit să pregătim un material pentru plenară, că propaganda noastră este nemulţumitoare, că ea nu corespunde sarcinilor de educare a tineretului şi poporului în general, a zis el. Aşa că am spus-o înainte de a merge în China. Dar ceea ce am văzut în China şi Coreea demonstrează că (*sic!*) concluzia la care noi am ajuns este justă"[73]. A confirmat şi cu altă ocazie că, încă din primăvara lui 1970, s-a pus chestiunea unei dezbateri în Comitetul Central despre perfecţionarea activităţii ideologice. În ultimele 5-6 luni, în pregătirea ei, se organizaseră dezbateri cu diverse categorii de creatori şi activişti. În acelaşi sens a opinat şi Dumitru Popescu, instalat, în toamna lui 1971, preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste şi al Comitetului de stat pentru Cultură şi Artă. Vizita în China n-a fost decât un moment al strângerii şurubului, a mărturisit

Popescu în memoriile sale, nicidecum o „reforjare" a gândirii lui Ceauşescu[74]. Călătoria din China n-a determinat modificarea viziunii[75], i-a întărit mărturia şi Ion Stoian[76], alt martor implicat în schimbarea de macaz a propagandei. În voluntarismul său fantezist, liderul român şi-a închipuit că va trece, primul, linia de sosire în raiul comunist.

La modul noutăţilor concrete, după „tezele din iulie" s-a introdus lecţia lunară de învăţământ politico-ideologic în toate întreprinderile şi instituţiile, în învăţământul liceal şi superior, în şedinţele organizaţiile politice, de masă şi obşteşti. Iar în literatură şi artă s-a decretat promovarea creaţiei cu *caracter militant comunist.*

Teze după teze

Prin *mobilizări* şi acţiuni în sprijinul *formării şi dezvoltării conştiinţei socialiste,* Ceauşescu a ţintit la transformarea românilor în *oameni noi.*

Mai întâi a marii armate de comunişti. Acestora le-a făcut un portret de feţi-frumoşi de poveste. „Comunistul trebuie să fie cinstit, curajos, demn, să lupte cu ardoare pentru adevăr, pentru dreptate şi libertate, spunea el. El trebuie să iubească munca, să depună eforturi şi să se preocupe continuu pentru dezvoltarea proprietăţii socialiste de stat şi cooperatiste, să pună pe prim plan interesele poporului muncitor, înţelegând că între interesele personale şi cele generale ale întregii societăţi nu există nici o contradicţie, ci, dimpotrivă, există o strânsă unitate dialectică, că bunăstarea personală este strâns legată de bunăstarea întregului popor, că asigurând dezvoltarea generală a ţării asigură ridicarea şi a nivelului său de trai"[77]. Răul îşi avea rădăcinile în moravurile burgheze: furturi, delapidări, desfrâul moral, viaţă de lux prin câştiguri ilicite, necinstea, minciuna, carierismul...[78] Trebuiau distruse. Sau, cel puţin, ascunse.

Apoi Ceauşescu a trecut la reorganizări. A inclus fiecare grup profesional, social sau etnic într-o organizaţie pusă sub

tutela Frontului Unității Socialiste (FUS), înființat în 1968 și rebotezat Frontul Democrației și Unității Socialiste (FDUS). Mențiuni aparte în rețeaua organizațiilor care voiau să compună *națiunea socialistă,* merită *consiliile oamenilor muncii de naționalitate maghiară* și *germană,* create în 1968. Prin acestea, Ceaușescu aprecia că rezolvase „creator" problema drepturilor minorităților. În fapt, aceleași ca ale populației majoritare, plus școli și publicații în limba maternă[79].

Obsesia *omului nou – constructor conștient al socialismului și comunismului* a generat forme de expresie de domeniul absurdului. SF-ul lui Orwell, *1984,* părea să prindă viață în România socialistă. Educația politică s-a instituționalizat de la vârsta de 4 ani prin organizația Șoimii Patriei, înființată în 1976. În organigrama gimnaziilor, liceelor și școlilor profesionale s-a introdus funcția de director adjunct cu munca politico-educativă a elevilor. Acesta coordona programele de educație comunistă, tot mai încărcate în activități extra-școlare, an după an: de la excursii și drumeții pentru cunoașterea frumuseților patriei socialiste, la schimburi de experiență între profesori și concursuri pe teme politice între elevi. Numele lui Ceaușescu se repeta tot mai des cu prilejul oricăreia dintre ele. Misiunile directorului cu munca educativă erau apreciate, în schimb, ca o formă de *muncă patriotică.* Astfel că instalarea în această funcție se făcea, de obicei, sub presiune și cu promisiuni de facilitare a promovării profesionale.

Adulții din afara organizațiilor uteciste și comuniste au fost puși sub comanda partidului prin Organizația Democrației și Unității Socialiste (ODUS)[80]. Primirea se făcea fără vreun ceremonial și se cotiza simbolic (un leu lunar).

Agitația liderului român era comentată de analiștii sovietici ca o întărire a tendințelor naționaliste care glorificau lupta românilor pentru independență în fața Turciei, Austro-Ungariei și Rusiei. Continuată de actualii conducători ca „luptă" pentru suveranitatea țării și împotrivire la tendința Moscovei și a celorlalți aliați „să comande România" [81].

Ceauşescu a trăit stăpânit şi de obsesia muncitorilor. Progres al *democraţiei socialiste,* considera, bunăoară, creşterea ponderii cadrelor de conducere provenite din muncitori (de la 76% în 1979, la 80% în 1983[82]). În anii 70 şi 80 însă, acest tip de promovare reprezenta instituţionalizarea contraselecţiei. Tinerii nu urmau şcoli profesionale de dragul *clasei proletare,* ci din incapacitatea reuşitei la examenul de admitere în învăţământul liceal şi superior, cursuri la zi. Un copil merituos la învăţătură obţinea bursă, cămin şi cantină. Trecuse vremea sloganului setei de învăţătură împiedicată de sărăcia părinţilor şi de mărimea taxelor şcolare. Dar promovările la partid şi profesionale favorizau în continuare pe cei cu traseul şcoală profesională - studii liceale serale sau la fără frecvenţă, cu lustrul şcolilor de partid. O palmă pe obrazul intelectualilor cu parcurs normal de carieră!

„Tezele din iulie" 1971 au fost doar primul act al piesei care ameninţa să n-aibă sfârşit. În vara lui 1983 au apărut „tezele de la Mangalia" [83]. Reluau aceleaşi teme - *revoluţionarul* ca nou model social, formarea *conştiinţei socialiste,* creşterea disciplinei... Promovarea creaţiei naţionale a condus la decizia de difuzare a creaţiilor muzicale româneşti în procent de 70% în emisiunile de radio şi televiziune, în discoteci şi baruri.

În vara lui 1984, în organigramele comitetelor comunale şi orăşeneşti de partid s-a introdus funcţia de secretar adjunct cu propaganda, al doilea om după primar. Noua armată de activişti salarizaţi de partid a însemnat, în fapt, o reducere a cheltuielilor bugetare: concomitent s-au anulat indemnizaţiile directorilor de cămine culturale şi biblioteci săteşti. Sarcinile lor au fost preluate de secretarul adjunct cu propaganda care coordona învăţământul, cultura, *propagandiştii* şi *agitatorii* locali. Adică, pe intelectualii din localitate, obligaţi la *munca obştească* a programelor zilnice de *manifestări* politice: conferinţe, expuneri, mese rotunde etc. Aberaţia acestora, afişată în spaţiile publice, agresa în plus râvnita normalitate a dorinţei omului de-a fi lăsat în pace după timpul de muncă. Pentru

Ceauşescu însă, un nou prilej de mândrie printre ceilalţi tovarăşi din *lagărul comunist*. În decembrie 1983, a refuzat să-i trimită pe secretarii CC cu probleme ideologice şi internaţionale la întâlnirea organizată la Moscova cu omologii lor din ţările Tratatului. Românii aveau „tezele de la Mangalia"! De altfel, chiar termeni consacraţi ai ideologiei au fost „românizaţi": în loc de *marxism-leninism* se spunea *socialism ştiinţific* iar *internaţionalismul proletar* se transformase în *internaţionalism socialist*[84].

Dacă propagandiştii asociau geniul lui Lenin şi cu *tezele din aprilie* 1918[85], românul Ceauşescu se voia mai prolific decât *părintele revoluţiei proletare*. La şapte decenii după Lenin, a emis şi românul *tezele din aprilie*. Aşa i s-a spus *Programului revoluţionar de muncă al partidului şi poporului*, elaborat în aprilie 1988[86].

NOTE:

[1] Vizita delegaţiei de partid şi guvernamentale româneşti, condusă de Nicolae Ceauşescu a decurs după următorul program: RP Chineză (1-9 iunie 1971), RPD Coreeană (9-15 iunie 1971), RPD Vietnam (15-19 iunie 1971), RP Mongolă (21-24 iunie 1971).

[2] Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *Viaţa lui Ceauşescu, Fiul Poporului*, vol. 2, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2013,
pp. 106-109.

[3] *Ibidem*, pp. 349-355.

[4] Mircea Răceanu, *Istoria clauzei naţiunii celei mai favorizate în relaţiile româno-americane*, Bucureşti, Editura Institutul Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, 2009, pp. 63-64.

[5] Henry Kissinger (n. 1923), secretar de stat al SUA (1973-1977).

[6] Artur Lakatos, *Câteva premise privind vizita lui Nixon în România*, în „Acta Musei Napocensis", nr. 47/II, 2010, p. 186.

[7] Vizita în SUA a avut loc în perioada 13-27 octombrie 1970.

[8] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se, Memorii. Vol. II*, Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2006, pp. 210-215.

[9] Congresul al XXIV-lea al PCUS a avut loc în perioada 30 martie-9 aprilie 1971.

[10] Cezar Stanciu, *Războiul nervilor. Dispute Ceauşescu-Brejnev, 1965-1971*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 219.

[11] Mircea Chiriţoiu, *Ecoul românesc al polemicii sovieto-chineze*, în „Dosarele istoriei", nr. 6/1997, p. 61.

[12] Lavinia Betea, *Psihologie politică, Individ, lider, mulţime în regimul comunist*, Iaşi, Editura Polirom, 2001, p. 84.

[13] *Viaţa lui Ceauşescu, Fiul Poporului*, vol. 2, *op. cit.*, pp.18-20.

[14] Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Editura Compania, 2007, p. 84.
[15] Idem, p. 84.
[16] Nicolae Ceaușescu, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii, 6 iulie 1971. Expunere la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative, 9 iulie 1971*, București, Editura Politică, 1971, p. 58.
[17] Ludwig Feuerbach (1804-1872), filosof german.
[18] Nicolae Ceaușescu, *Propuneri de măsuri ..., op. cit.*, p. 60.
[19] În România anului 1989, bunăoară, 78 de tineri au absolvit secția filozofie-istorie și 103 secția de istorie-filozofie. Vezi: Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare fond CC al PCR) - Cancelarie, dosar 51/1989, ff. 28-33.
[20] Idem, dosar 68/1989, ff. 28-33.
[21] Conferința a avut loc la București, în zilele de 18-19 februarie 1970.
[22] Alina Pavelescu, Laura Dumitru, *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1972)*, București, Arhivele Naționale ale României, 2007, p. 41.
[23] Idem, p. 43.
[24] Vezi *Viața lui Ceaușescu, Fiul Poporului*, vol. 2, *op. cit.*, pp. 176-178.
[25] Muammar al-Gaddafi (1942-2011), colonel, conducătorul Libiei (1969-2011).
[26] Regina Noor, *Calea spre credință. Memorii*, București, Editura RAO, 2008, p. 181.
[27] Michel-P. Hamelet, *Nicolae Ceaușescu, biografie și texte selectate*, București, Editura Politică, 1971, p. 88.
[28] *Ibidem*, pp. 74-75.
[29] *Ibidem*, p. 75.
[30] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Memorii vol. II, Panorama răsturnată a mirajului*, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2006, p. 227.
[31] „Scînteia", 10 mai 1971.
[32] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 88/1986, f. 33.
[33] Mihail Sergheevici Gorbaciov (n. 1931), președinte al Uniunii Sovietice (1990-1991), secretar general al CC al PCUS (1985-1991).
[34] Dumitru Popa (n. 1925), membru al CC al PCR (1965-1983), ministrul Construcțiilor Industriale (1980-1982).
[35] Ministerul Afacerilor Externe, Arhivele Naționale, *Relațiile româno-chineze, 1880-1974. Documente*, Coordonator Romulus Budura, București, 2005, p. 1064.
[36] Li Zhisui, *Viața particulară a președintelui Mao*, București, Editura Elit, 1997, p. 250.
[37] Zhou Enlai (1898-1976), prim-ministru al Republicii Populare Chineze (1949-1976).
[38] Kang Sheng (1898-1975), vice-președinte al Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez (1973-1975).
[39] Lin Biao (1907-1971), mareșal, ministrul Apărării Naționale a Republicii Populare Chineze (1959-1971).
[40] Deng Xiaoping (1904-1997), vicepremier al Republicii Populare Chineze (1975-1976, 1977-1980).

[41] Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceauşescu. Biografii paralele, stenograme şi cuvântări secrete, dosare inedite, „procesul" şi execuţia*, Iaşi, Editura TipoMoldova, 2011, pp. 220-240.
[42] *Ibidem*, p. 282.
[43] Alexei Kosîghin (1904-1980), prim-ministru al URSS (1964-1980).
[44] Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 283.
[45] Elena Istrăţescu, *Premise ale elaborării „Tezelor din iulie". Revoluţia culturală chineză în dezbaterea Şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR- 25 iunie 1971*, în „Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: Ţările Europei de Est între speranţele reformei şi realitatea stagnării", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2001, p. 844.
[46] Ioan Şerb (1926-2004), general, comandantul Armatei a II-a (1965-1969), condamnat ca spion sovietic.
[47] Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni...*, Bucureşti, Editura RAO, 2011 (ediţie promoţională), pp. 537-538.
[48] *Ibidem*, p. 529.
[49] *Ibidem*, p. 559.
[50] Elena Istrăţescu, *op. cit.*, p. 838.
[51] *Ibidem*, p. 839.
[52] *Viaţa lui Ceauşescu, Fiul Poporului*, vol. 2, *op. cit.*, p. 354.
[53] Elena Istrăţescu, *op. cit.*, p. 840.
[54] *Ibidem*, p. 841.
[55] *Ibid.*, p. 842.
[56] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 14/1966, f. 29.
[57] Elena Istrăţescu, *op. cit.*, 847.
[58] „Banda celor patru" – facţiune a Partidului Comunist Chinez, influentă în perioada Revoluţiei Culturale (1966-1976), compusă din Jiang Qing, soţia lui Mao, Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan şi Wang Hongwen. Au fost judecaţi şi condamnaţi în 1981.
[59] Paul Niculescu-Mizil, *Amintiri despre Zhou Enlai. Un mare om al secolului nostru*, în „Dosarele Istoriei", nr. 6/1997, p. 58.
[60] Elena Istrăţescu, *op. cit.*, p. 841.
[61] Jiang Qing (1914-1991), soţia liderului chinez Mao.
[62] Elena Istrăţescu, *op. cit.*, p. 842.
[63] *PCR şi intelectualii în primii ani ai regimului Ceauşescu (1965-1972)*, Ediţie de documente elaborată de Alina Pavelescu, Laura Dumitru, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 2007, pp. 302-303.
[64] Kiraly Karoly (1930), fost prim-secretar de partid al judeţului Covasna (1968-1972) şi membru supleant al CPEx.
[65] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *Istoria comunismului din România, Volumul II, Documente Nicolae Ceauşescu (1965-1971)*, Iaşi, Polirom, 2012, p. 634.
[66] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *op. cit.*, p. 621.
[67] *Ibidem*, p. 622.
[68] *Ibidem*.
[69] Michel-P. Hamelet, *op. cit.*, p. 71.
[70] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *op. cit.*, p. 623.

[71] Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 242.
[72] Nadia Comăneci (n. 1961), multiplă medaliată olimpică, prima gimnastă care a obținut nota 10 din istoria disciplinei sportive.
[73] Elena Istrățescu, *op. cit.*, pp. 840-841.
[74] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Memorii, Vol. II, op. cit.*, p. 229.
[75] Interviul autorului cu Ion Stoian, mai 2011.
[76] Ion Stoian (n. 1927), ministrul Afacerilor Externe (1989), secretar cu probleme internaționale al CC al PCR (1984-1989).
[77] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la PROGRAMUL PCR pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste, 9 noiembrie 1971*, București, Editura Politică, 1971, p. 49.
[78] *Ibidem*, p. 47.
[79] La Congresul al X-lea, secretarul general a raportat 40 de reviste și ziare, precum și două mii de școli cu de predare în limbile *naționalităților conlocuitoare* unde învățau 240.000 elevi. Vezi *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6-12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969, p. 59. În 1971, rețeaua de școli și clase cu predare în limbile *naționalităților conlocuitoare* s-a extins. Fapt pozitiv, după căderea regimului, imigranții în Germania Federală vor mărturisi că datorită acestor școli s-au integrat mai ușor în patria de origine decât cei veniți din alte țări ale *lagărului socialist*.
[80] În practică, primarul solicita preoților și pastorilor din teritoriu listele nominale cu membrii comunității lor religioase. În rapoartele către partid, credincioșii activi se transformau în membri ODUS, fără știrea lor, cotizația fiind predată din banii bisericilor.
[81] Lavinia Betea, Vasile Buga, *Percepții sovietice asupra național-comunismului românesc, interviu cu V. L. Musatov, prim adjunct al șefului Secției Internaționale a CC al PCUS*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 11 ianuarie 2009.
[82] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 15/1984, f. 32.
[83] Consfătuirea legată de problemele muncii organizatorice și politico-educative s-a organizat la Mangalia, în zilele de 3-4 august 1983.
[84] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 38.
[85] În fapt, decretele pentru încheierea păcii și împărțirea pământului la țărani, promulgate de V. I. Lenin, în aprilie 1918.
[86] Plenara comună a CC al PCR și al FDUS care a dezbătut *tezele din aprilie* s-a organizat în zilele de 28-30 noiembrie 1988.

2
Vătafii societății multilateral dezvoltate

Dezamăgiri și marginalizări: Trofin, Iliescu și Onescu

Ceaușescu a fost într-o continuă căutare de *activiști* capabili să organizeze și să impulsioneze masele pentru îndeplinirea sarcinilor. Înlocuise *agitația* și *desfășurarea* din vocabularul stalinist cu termenul de *mobilizare*.

Foștii *ilegaliști* nu mai corespundeau expectanțelor sale. L-a ajutat și trecerea vremii să scape de ei. Îi înșelau deja speranțele și „cei veniți la masa pusă", cum îi numise Pârvulescu pe nomenklaturiștii intrați în partid după război[87]. Din anii '70, a început și selecția între demnitarii de a doua generație, *marginalizând* pe aceia care-i înșelau așteptările. „Nimeni nu e de neînlocuit", învățase Ceaușescu, pe vremuri, de la Stalin.

Primul debarcat din Secretariatul Comitetului Executiv a fost Virgil Trofin. Operația a început în februarie 1971. Fostul muncitor cu dublă calificare (ajustor mecanic și cazangiu de locomotive) a rămas în amintirea colegilor ca activist rigid, dar necontaminat de „entuziasmul constructiv" al Tovarășului. Succedându-i în funcția de secretar cu organizatoricul lui Ceaușescu, ceilalți vedeau în el și potențialul urmaș la conducerea PCR[88]. Îl „citise", ca atare, și secretarul general. Unul pleacă, altul vine, însă!

În aceeași ședință din februarie 1971, când Iliescu a promovat secretar al CC, Trofin a aterizat, în bobârnace, la sindicate. După ritualul consacrat, criticile s-au năpustit asupra lui din toate părțile. Fazekaș Janos a pus degetul pe rană: Trofin și-a luat-o în cap, pe principiul că secretarul cu organizatoricul e

socotit al doilea în partid. Dar „noi avem un secretar general", nu mai e cazul de secretar doi, sau trei, sau patru. Luându-și avânt, vicepreședintele Consiliului de Miniștri l-a urecheat și pe Manea Mănescu că-l lingușește prea grosolan pe Ceaușescu. În concluzie, Tovarășul și-a făcut *autocritica:* „Noi am greșit luând pe Trofin - și aceasta este chiar și pentru Iliescu - de la UTC și aducându-l direct la partid. Noi am discutat ca să stea puțin primul secretar de la UTC la județ, că fără a lucra jos în munca de partid nu poți fi bun conducător de partid"[89]. Și ca să înlăture orice dubii asupra puterii sale absolute de-a da de pământ cu oricine și sub orice motiv, l-a criticat pe Trofin și că-i lipsit de preocupare pentru studii. Deși Trofin venise la partid după mai multă școală decât criticul său.

În ce-l privește pe Ion Iliescu, vizita din iunie 1971, în Asia, a fost deseori evocată ca factor declanșator al *marginalizării* lui. Protejatul Ceaușeștilor ar fi încercat să tempereze entuziasmul acestora pentru festivismul și îndoctrinarea chinezească. Așa intrase în dizgrația lor. Astfel că la mijlocul lui iulie 1971, l-au expediat ca secretar - în același resort dar la scară mai mică - în județul Timiș. Pentru urmașul de *ilegaliști,* aceasta însemna *munca de jos*! După moartea lui Ceaușescu, „proscrisul" a declarat și că, în China, i se înregistraseră anumite discuții cu Dumitru Popa, pe-atunci primarul Capitalei[90]. Și că se exprimase în dezacord cu Lenuța Ceaușescu despre societatea Coreii de Nord[91].

Ce spunea însă Ceaușescu, „la cald", despre cazul Iliescu? Relatând despre vizita efectuată în Comitetul Executiv, Tovarășul și-a arătat admirația pentru disciplina liderilor chinezi. Unii conducători veniseră din spital pentru întâlnirea cu oaspeții. Prin comparație, a constatat că „aparatul nostru este indisciplinat". Începând cu Maurer, „tovarășii din delegație au fost refractari (...) n-au activat, n-au depus eforturi (...) fiecare se băga în cameră și aștepta să fie sculat, să fie invitat"[92]. Pe secretarul cu propaganda l-a nominalizat astfel: „În ce privește pregătirea materialelor, am avut cei doi consilieri, pentru că

practic Iliescu nu a lucrat cum trebuie. Am avut pe cei doi consilieri - Dobrescu şi Mitea. La comunicat[93] au lucrat Andrei şi Macovescu. Eu o spun numai aşa, pentru că va trebui să tragem învăţăminte"[94].

I-a criticat atunci însă şi pe ofiţerii însoţitori, pe membrii echipajului de zbor şi pe diplomaţi. Nu s-a sfiit să-şi argumenteze criticile cu constatările nevestei. Reieşea că românii trimişi în străinătate fac prea multe cumpărături. Dispun, adică, de prea multă valută[95]. Va „îndrepta" curând şi aceste *neajunsuri*. Va introduce şi spiritul cazon în cercul demnitarilor, va elimina comozii, suferinzii şi... extrovertiţii care se exprimă mai sincer decât învoise el.

Relatări amănunţite asupra vizitei din iunie 1971 a făcut şi Ştefan Andrei, în acel moment prim-adjunct al secţiei Relaţii Externe a CC. Ceva deosebit, spune martorul, s-a petrecut în salonul avionului între Lenuţa Ceauşescu şi Ion Iliescu. Încă neintrodusă în conducerea partidului, pe soţia Tovarăşului o linguşeau, din greu, demnitarii. Ceilalţi vedeau şi că noul secretar cu propaganda li se adresa Ceauşeştilor ca între vechi cunoscuţi. Singurul dintre cei noi care-şi permitea luxul acesta. Atunci când tovarăşa Lenuţa şi-a dat cu părerea că aceia care studiaseră în Uniunea Sovietică sunt oamenii ruşilor, Iliescu şi-a permis o replică aluzivă la studenţia londoneză a fiului ei, Valentin. „Dar cei care studiază la Londra, capitala capitalului financiar, cum a definit-o Marx?", ar fi ironizat-o el[96]. Din mărunţişuri ca acestea, s-au certat. Altă „scăpare" ar fi fost salutul lui Ion Iliescu de răspuns la omagiile mulţimii. „Nici pe mine nu m-au salutat chinezii, au salutat partidul. Tu ce te-ai apucat să faci cu mâna pe-acolo?", l-ar fi certat Ceauşescu[97]. Ion Iliescu se manifestase apoi „indisciplinat", plecând cu Dumitru Popa să viziteze clădirea circului din Ulan Bator construită de români. Deşi conducătorul delegaţiei *indicase* tuturor să rămână la ambasadă. În plus, „Iliescu voia şi să se bage în toate", să schimbe chiar stilul discursului public[98]. A

fost un efect cumulat, a conchis Ştefan Andrei, despre decizia debarcării lui Ion Iliescu[99].

Protejatul pe care-l promovase fulgerător, nu se ridica la înălţimea sarcinilor, a fost concluzia secretarului general. Detesta şi familiarismele între conducători. Va fi ajuns şi Ceauşescu, probabil, la aceleaşi concluzii asupra lui Iliescu, ca şi Gheorghiu-Dej, înainte de moarte, în privinţa sa[100]. Iar trimiterea *în teren* era etapă obişnuită în planul de carieră al *revoluţionarului* „venit la masa pusă". Promovarea lui Iliescu a displăcut, de altfel, şi activiştilor cu biografii în standardele partidului. Constantin Drăgan, preşedintele UGSR i-a făcut explicit următoarele reproşuri şi recomandări în chiar momentul promovării: „Tovarăşul Iliescu a trecut succesiv prin nişte munci de conducere şi n-a muncit în fabrică şi spiritul acesta muncitoresc din întreprinderi face mult. Trebuie să ţină cont de modestie şi de felul de a pune problema"[101].

În general, după ce „ucenicii" atingeau vârful la tineret sau la DSPA, secţia organizatorică îi „vărsa" în capul judeţenelor de partid. Urma proba *mobilizării* clasei muncitoare şi ţărănimii la sarcinile de plan. Algoritmul acesta l-au urmat Ion Dincă[102] (trimis în judeţul Argeş), Iosif Banc (Mureş), Miu Dobrescu (Iaşi) şi alţii, în perioade anterioare *marginalizării* lui Iliescu. Dacă treceau proba stagiilor judeţene cu brio, puteau urca la vârful partidului, în nucleul de decizie. „Să-i luăm de sus şi să-i trimitem jos pentru că (sic!) centrul muncii este jos", după expresia unuia dintre demnitari[103].Trecerea lui Iliescu din vârful organizaţiei de tineret în nucleul de decizie al partidului a fost, aşadar, o excepţie, nu o practică uzuală. Cu precedentul promovării lui Nicolae Ceauşescu, dar el, prin anii de închisoare şi lagăr, avea statut deosebit. În plus, faţă de foştii muncitori promovaţi în fruntea partidului, biografia celui ce-i va succede lui Ceauşescu, înregistra minusul practicii *proletare*. În cele două stagii de voluntar pe şantiere ale tineretului, Ion Iliescu neîndoielnic n-a dat la cazma, ci făcuse *agitaţie*. Chiar şi în anii 80, foşti lideri ai tineretului au fost trimişi, la încheierea

mandatului, *în teren*. În această situaţie s-au aflat şi succesorii lui Iliescu la vârful UTC-ului: Pantelimon Găvănescu, Ion Traian Ştefănescu[104] şi însuşi fiul lui Ceauşescu. Pe Nicu l-a trimis la judeţeana Sibiu. Nu s-a pus chestiunea *marginalizării* mezinului Ceauşeştilor, ci a pregătirii lui pentru „mai sus".

Ceauşescu a obiectat în acest spirit şi în momentul promovării lui Iliescu ca secretar al CC, în februarie 1971. „De Iliescu eu nu vreau să spun nimic, a zis atunci. Este un tovarăş bun, îl cunoaşteţi cu toţii. Are şi el însă lipsuri care s-au manifestat. De fapt, şi el într-adevăr trebuie să studieze chiar mai bine problemele muncitoreşti, să meargă mai mult şi să cunoască chiar mai bine aceste probleme"[105]. După portretul ce i l-a făcut Dumitru Popescu, „zâmbăreţul" Iliescu „lumina" însă şedinţele Secretariatului cu permanent optimism şi bună dispoziţie. „Copilul teribil" al conclavului decizional[106] părea însă puţin capabil de fermitatea, intransigenţa şi *avântul revoluţionar* impuse de Ceauşescu. Care s-a exprimat despre el în termeni ca aceştia cu ocazia lansării „tezelor din iulie": „Tovarăşul Iliescu a lucrat câţiva ani la tineret - până acum câteva luni. (...) Numai de a vorbi la general că trebuie să educăm tineretul, nu se poate! Tovarăşul Iliescu are şi el o răspundere pentru lipsurile care s-au manifestat în organizarea activităţii în rândul tineretului. În această activitate s-a introdus un spirit „intelectualist", funcţionăresc, de neglijare a tineretului muncitoresc, de nesocotire a rolului său - şi aceasta în timpul când tovarăşul Iliescu a condus munca" [107]. Dar una-i la tineret, cu totul alte le sunt problemele la partid, după observaţiile Tovarăşului[108].

Momente de „şovăire" nu aflăm însă la Ion Iliescu. Dar „fermitate" în menţinerea la putere, da. Dovezi în acest sens aduce stenograma şedinţei cu liderii tineretului, dintr-a doua zi de Crăciun a anului 1968. Prim-secretarul CC al UTC Ion Iliescu o convocase pentru evenimentele din Ajun. Studenţii au colindat şi au dansat *Hora Unirii* în Piaţa Kogălniceanu, apoi în Piaţa Universităţii, după relatarea Anei Şincai, socotită

liderul manifestării. În faţa Ambasadei Cehoslovaciei au ovaţionat Primăvara de la Praga. Intenţionau să-l colinde şi pe Ceauşescu[109].

În versiunea din 1968 a lui Ion Iliescu, „golănia studenţească"[110] pornise de la un „aşa-zis colind". Şi sfârşise în faţa ambasadei americane cu lozinca „Libertate, libertate pentru studenţi"[111]. „Cultivăm tradiţii ale poporului dar de ce în ajunul Crăciunului?", s-a adresat prim-secretarul CC al UTC subalternilor săi[112]. Colindul acela s-a terminat cu un proces şi cu trimiterea Anei Şincai la tratament neuropsihiatric[113]. Atunci însă, Iliescu a decis, pe loc, schimbarea conducerii ziarului *Scînteia Tineretului* şi a revistei studenţeşti *Amfiteatru*. De ce şi unde-au fost *marginalizaţi* gazetarii, n-a contat. Ca să elimine pe viitor focarele cu potenţial „golănesc", s-a hotărât şi schimbarea datei vacanţei de iarnă. De Crăciun şi de Anul Nou, elevii şi studenţii au fost împrăştiaţi pe la casele lor. Nici în discuţiile conducerii din februarie 1970, pe tema filmului *Reconstituirea*, regizat de Lucian Pintilie, Iliescu n-a ţinut cu artiştii. „Toţi sunt nişte tipi lipsiţi de orice receptivitate la orice observaţie critică, i-a blamat el, sunt nişte oameni înfumuraţi, desconsideră orice critică şi privesc cu desconsiderare capacitatea unor activişti politici de a-şi da cu părerea asupra a ceea ce înseamnă activitatea în cinematografie". Pe regizorul Pintilie l-a criticat că s-a folosit de relaţii ca să creeze „un climat că cineva împiedică apariţia unor creaţii de mare valoare, că nu sunt în stare să priceapă noul în creaţie şi curajul acestui mare creator"[114]. Altfel decurgeau discuţiile şi întâlnirile lui Ion Iliescu cu reprezentanţii culturii şi artei care-l credeau de partea lor.

De „mărunţişuri" depindeau, aşadar, şi suişurile şi coborâşurile. În văzul tuturor, Lenuţa Ceauşescu îl felicitase pe Iliescu pentru *speech*-ul ţinut la Congresul al X-lea pe tema „imoralităţii" lui Gheorghe Apostol. După propria-i mărturie, Iliescu a „dezaprobat apucăturile unor familii de demnitari – soţii şi copii – care depăşeau orice norme de decenţă, îşi afişau

sfidător bunăstarea, în contrast cu viaţa oamenilor şi climatul din societate". Ceilalţi l-au aplaudat la scenă deschisă. Iar soaţa secretarului general - invitata din primul rând! - s-a ridicat să-l felicite[115]. Ionel promitea să le fie cârjă de nădejde în impunerea modestiei şi disciplinei de partid, vor fi crezut Ceauşeştii atunci.

Cât despre curajul faţă de Ceauşescu, din documente răzbate într-un singur caz: susţinerea lui Dan Marţian[116] ca succesor al său la conducerea UTC. Absolvent al unei şcoli de cooperaţie, licenţiat în ştiinţe economice la Bucureşti, şi apoi în istorie la Moscova, cu cartea de muncă permanent la partid, Marţian n-a fost pe placul lui Ceauşescu. E de preferat un „tehnician", obiectase Tovarăşul, „pentru că celălalt este filozof şi filozof nu vrem la UTC"[117]. A câştigat însă Iliescu, susţinut de Răutu: candidatul avea şcoala înaltă a Moscovei! Iată că unii puteau intra în cârdăşie împotriva lui, va fi gândit Ceauşescu. Pe Dan Marţian l-a înlocuit, anul următor, cu Ion Traian Ştefănescu, fost şef de promoţie al Facultăţii de Drept din Bucureşti. Un „tehnician" format de România socialistă, fără stagii sovietice de îndoctrinare.

În primăvara lui 1972, Ceauşescu a frânat şi ascensiunea lui Cornel Onescu, succesorul lui Alexandru Drăghici la Ministerul de Interne. Starea de infracţionalitate în creştere a cetăţenilor nu-l putea satisface pe secretarul general. Plus alte „nereguli". Înaintea plecării sale în Asia, un avion cu şase români a fost deturnat din Oradea spre Viena. Apreciind Internele „incapabile", secretarul general a decis trecerea pazei aeroporturilor în subordinea Armatei şi înfiinţarea unor unităţi antiteroriste şi de însoţire a navelor în zbor[118].

Pe Onescu, Tovarăşul l-a retrimis la cadre, apoi l-a pus în fruntea judeţului Teleorman. La Interne l-a numit pe Ion Stănescu[119], preşedintele Consiliului Securităţii Statului. Îl va debarca şi pe acesta curând pentru „afacerea Schaechter". I-a succedat, ca vătaf al Internelor, Emil Bobu[120], unul dintre stâlpii *epocii Ceauşescu*. Absolvent a şapte clase, după o

pregătire juridică „pe puncte" - un an, la fără frecvență -, în plin avânt al *luptei cu dușmanul de clasă,* Bobu fusese instalat la Procuratura Generală București la 23 de ani. De acolo a tot avansat: instructor la CC, apoi la județeana de partid Suceava și, în fine, pentru acomodare, consilier al lui Ceaușescu. Își va dovedi fidelitatea în împrejurări și moduri diverse. Nu s-a cruțat să conducă laborioase anchete asupra „vânătorilor oficiale" soldate cu prea puțin vânat[121]. Alături de Manea Mănescu și Constantin Dăscălescu, Bobu i-a secondat pe Ceaușești până la capătul drumului puterii.

Pensionarul de lux Maurer

Dintre amintirile vizitei din 1971 în țările comuniste asiatice, încă tânărul demnitar pe-atunci Ștefan Andrei a păstrat și la bătrânețe uimirea discuțiilor dintre Ceaușescu și Maurer. Ironizându-l pe Nicu pentru înlocuirea cuvântului „consum" cu „bunăstare materială și spirituală", premierul ar fi replicat frust: „Eu aș vrea să mor cu curul în sus într-o societate de consum". S-au contrat și pe tema raportului investiții - consum: Maurer susținea că e prea mult o treime din venitul național pentru acumulare, Ceaușescu, în schimb, calcula câștigurile din anul... 2000! Au plonjat și în discuții ideologice. Ceaușescu se agățase de postulatul influențării *bazei materiale* de *suprastructura* ideologiei și culturii. De spirit, adică. În stilul discursului comunist, de *conștiința revoluționară.* În termeni metaforici, Maurer i-a atras atenția: dacă materia ar fi o locomotivă și conștiința vagoanele, printr-o frânare sau accelerare bruscă, locomotiva se dă peste cap, vagoanele se răstoarnă și trenul deraiază. Nu s-au înțeles deloc atunci, a conchis martorul[122].

Nu se înțelegeau însă mai de demult. Lui Maurer i-a părut bună alegerea succesorului lui Dej doar în următorii doi-trei ani. Atunci noul „cap" al partidului l-a îngăduit să-i fie „gâtul" deciziilor de anvergură. Așa a fost, de altfel, perceput și de către analiștii sovietici care vedeau în el pe artizanul diploma-

ţiei româneşti[123]. Maurer reprezentase încă o vreme statul român în relaţiile cu ţările din afara *lagărului comunist*. Şi tot el semna, în oficiosul partidului, „expunerile" aniversare, instituind cadrele lor interpretative[124]. Dar noul lider pornise curând „după socotelile lui", secondat de noii emuli. Apoi n-a mai fost cazul de discuţii contradictorii: Ceauşescu *indica* miniştrilor ce să facă, fără să-l înştiinţeze pe premier[125].

Dar fricţiuni apăruseră între Ceauşescu şi Maurer şi pe tema relaţiilor internaţionale. Premierul susţinea consecvent cauza Israelului în conflictele cu lumea arabă. Ceauşescu încuraja abordările mai pe tiparul „şmecheriilor olteneşti". S-a ajuns într-o asemenea situaţie ca primul ministru să-l înjure, în faţă, pe Ştefan Andrei[126], vârful de lance al secţiei CC de relaţii internaţionale. Maurer susţinea că soarta lumii depinde de Statele Unite şi Uniunea Sovietică, de ţările occidentale, de Japonia şi de China. Glumea pe tema egalităţii statelor şi contrazicea ideile lui Ceauşescu de-a miza pe ţările în curs de dezvoltare[127].

„Lupii tineri" vedeau şi că singurul care submina autoritatea lui Ceauşescu rămăsese Maurer. Îl mai „înţepa" ignorând stilul cazon introdus la comanda armatei partidului. În plină şedinţă de Comitet Executiv, bunăoară, Maurer l-a înştiinţat pe „Nicu" că-şi dă demisia dacă le mai reduce demnitarilor privilegiile cumpărării de valută[128]. La şedinţele mai lungi, când se aducea o gustare şi un pahar de vin, el se delecta cu o sticlă de Courvoisier pe afet de tun. „Băui un tun!", zicea el când isprăvea băutura[129]. Portretizându-l pe Maurer în memoriile sale, Dumitru Popescu i-a subliniat inteligenţa dar şi comoditatea („pregnante înclinaţii aristocratice, de boier, de senior", „deloc tentat să se consume, să ardă" pentru programul comunist). „Fiind funciarmente pragmatic, probabil că ar fi acceptat orice soluţie favorabilă": de dreapta, stânga, de centru. Maurer ar fi condus România ca lider democrat al elitelor, dar neglijând masele[130].

Printre noii *nomenklaturiști*, Maurer făcea figură de exponent al „generației expirate" de *revoluționari*. Cerea miniștrilor ținută „la patru ace" în ședințe. Când unul apăruse fără cravată, l-a dat afară ca pe-un școlar obraznic[131]. „Cei veniți la masa pusă" se ofensau că premierul nu respectă principiul *activității neobosite*, ci ține cont de orarul partidelor sale de tenis și de vânătoare. Cobora din „olimpianismul politic" doar pentru „consult la nivel superior"[132], sustrăgându-se uzurii *problemelor* curente: nenumărații „copaci" care obturau deja orizontul lui Ceaușescu. Căci, în anii 70, după mărturia lui Maurer, pentru aceia care cunoșteau realitățile economice românești, falimentul era clar. Țara mergea însă mai bine ca oricând pentru cetățeanul informat din sursele publice[133]. Veteranii partidului pierduseră și credința în forța *lagărului comunist* de-a ajunge din urmă și depăși capitalismul. Vedeau, după mărturia lui Corneliu Mănescu, că ritmul progresului Europei occidentale și al Americii se accelera. Și că tot mai în defavoarea Estului decurgeau relațiile economice cu marile concerne capitaliste[134].

Relațiile dorite de Ceaușescu pentru deținerea controlului absolut apăruseră și prin crearea, începând din 1967, a noilor *consilii* inspirate de sovietele leniniste. Obiectivele și atribuțiile acestora se suprapuneau ministerelor și secțiilor Comitetului Central. Un bun prilej de stimulare a competiției și fidelității demnitarilor prin învrăjbirea lor. Dintru început, bunăoară, Tovarășul erodase prestanța și puterea șefilor diplomației prin conlucrări aparte cu activiștii secției de Relații Externe a CC și cultivarea animozității între cele două instituții[135]. Competiția între Consiliul Național al Economiei și guvern o acutiza și personalitatea preopinenților. În slugărnicia lui Manea Mănescu și activismul fostului miner Ilie Verdeț[136], voluntarismul lui Ceaușescu aflase trainice puncte de sprijin. În spiritul programului marxist, aceștia îl susțineau în ritmurile înalte ale industrializării. Și în măsurile, în forță, pentru reducerea diferențelor dintre sat și oraș. Căci, și aici, Ceaușescu aplica

tactici diferite predecesorului Dej. În anii 1946-1965 politica industrializării forțate s-a focalizat pe centrele cu tradiție muncitorească și pe așezările bogate în resurse materiale[137]. Localizările industriale de după 1968 s-au concentrat pe reședințele județelor fără trecut de centre administrativ-regionale și pe așezări medii din zonele estice și sudice ale României[138]. Se invoca principiul politic al *repartizării proporționale a forțelor de producție în toate zonele țării. O clasă muncitoare* și tehnologii competitive nu se puteau însă crea acolo peste noapte. Disensiunile cu sovieticii vor cauza alte efecte negative. Pe baza înțelegerilor cu ei, din 1965, de a plăti materiile prime sovietice importate cu produse industriale românești, Ceaușescu a demarat imense investiții în combinatele de utilaj greu din București, Craiova, Cluj-Napoca și Iași, cu producția destinată economiei sovietice. Când dezacordurile Tovarășului cu *frații* se acutizau, Moscova zgândărea rana deschisă a relațiilor economice bilaterale.

Lui Maurer nu i-a păsat când foștii tovarăși din grupul lui Dej ieșiseră din scenă. Când a vrut să atragă atenția asupra viitorului țării, s-a pomenit și el fără susținători. A tatonat terenul, fără izbândă, în discuții la vânători cu demnitari locali. A încercat apoi marea cu degetul, în 1973, susținând, la Cluj, o cuvântare cu titlul de inspirație leninistă *Mai bine mai puțin, dar mai bine*. În centrul cosmopolitei Transilvanii, citându-l pe întemeietorul *noii lumi*, Maurer căutase adepți ai raționalizării ritmurilor de dezvoltare. N-a găsit niciunul, după propria-i mărturie[139]. Astfel că în 1974 și-a dat demisia. „Din motive de sănătate și datorită vârstei mele", a scris el în cererea adresată lui Ceaușescu[140]. Printre apropiați circula însă zvonul unor fraze memorabile[141].

Ceaușescu și-a răsplătit „nașul" cu o pensie egală salariului de prim-ministru (15.900 lei, cu o sută mai puțin decât salariul lui de secretar general[142]). Și cu dreptul de păstrare a luxoasei reședințe din B-dul Aviatorilor 104, fără plata chiriei. I-a aprobat doi șoferi personali (unul pentru el, celălalt pentru nevastă), cinci subofițeri pentru paza reședinței și un aghiotant.

Precum și menținerea vilei de la Predeal și a celei de la Neptun[143]. Plus personalul pentru menaj și accesul neîngrădit la toate terenurile de vânătoare din țară. Până la capăt, Lenuța Ceaușescu și cu Lilica Maurer au menținut relații apropiate.

„Finul" Ceaușescu avea grijă, în schimb, să-i ceară servicii de mare finețe. Precum temperarea criticilor la adresa lui. Îndeplinind această misiune, Maurer i-a invitat la discuții informale pe Adrian Dimitriu, fost ministru al Justiției și pe Valter Roman. Acesta din urmă se alăturase, se pare, unor activiști prosovietici care blamau *cultul personalității* secretarului general[144]. Ceaușescu s-a asigurat și de ținerea lui Maurer în lesă, după cum arată documentele Gospodăriei de partid. Pe baza lor, fostul premier putea fi învinuit de delapidare. Multe vechituri și nimicuri din inventarele reședințelor sale, erau date lipsă dar estimate la prețuri exorbitante. Plus convorbirile telefonice. În total, câteva sute de mii de lei.

Pasibil de interpretări contradictorii este însă accidentul lui Maurer din 1972. După căderea regimului, cu pensia mult redusă și amenințat cu evacuarea din vilă de echipa condusă de fostul său vecin și protejat Iliescu, Maurer l-a învinuit pe Ceaușescu de intenții criminale. „Mi-a organizat accidentul", a susținut el, ca să-i forțeze retragerea din scena politică[145]. Spațiul public post-comunist abunda atunci de istorii cu crimele Ceaușeștilor. În pofida favorurilor admise fostului premier, părea o explicație plauzibilă.

Martorilor li se păruse un accident „natural"[146]. Nu și lui Ceaușescu care ținuse să ancheteze personal cazul, sosind în trombă în orașul Sf. Gheorghe unde rănitul se afla spitalizat[147]. Informațiile se opresc aici, nefiind în obiceiul secretarului general de-a discuta cu ceilalți rapoartele serviciilor speciale[148].

Convins c-a fost victima unui accident aranjat, Maurer și-a luat, toată viața, precauții suplimentare în deplasările cu mașina[149]. Consonant interpretării lui, istoricul Larry Watts plasează accidentul în contextul operațiunilor sovietice de decredibilizare a politicii românești, corelându-l cu „afacerea d'Abzac"[150].

Premierul cu cea mai lungă guvernare din istoria contemporană a României s-a complăcut până la căderea regimului într-o *dolce far niente*: un rentier de lux al statului român. Bucureştenii îl puteau vedea plimbându-se prin împrejurimile lacului Herăstrău. Iar foştii tovarăşi şi securiştii ce-l aveau în *obiectiv* aflau, de la el, că scrie o exegeză a marxismului. Din cartea proiectată - *Marx şi lumea de azi* - n-a reuşit să compună, până la capătul vieţii, niciun capitol[151]. Oricum, fără acordul conducerii partidului, fostul demnitar n-ar fi putut publica nimic.

Pe Maurer l-a înlocuit, în funcţie, Manea Mănescu[152], deloc întâmplător preferatul lui Ceauşescu. Poseda, printre alte calităţi, şi zgarda nevăzută celorlalţi de care-l ţinea şi dirija stăpânul: „petele" din biografie! Deşi n-a fost *ilegalist*, ci ataşat la *mişcare*, tânărul economist Manea Mănescu suportase o arestare în toamna lui 1943, după căderea *celulei* din Universitatea Bucureşti. Dar în primăvara lui 1944, după procesul Curţii Marţiale din Craiova, autorităţile antonesciene l-au eliberat. În anchetă nu se comportase bine, divulgând nume şi acţiuni conspirative, după declaraţiile sale ulterioare[153]. Dar în 1960, cadriştii n-au avizat favorabil propunerea promovării lui[154]. Din cercetările secţiei de cadre a CC, reieşeau fapte criminale, după canoanele vremii. În 1941, după rebeliunea legionară, studentul Mănescu îşi declarase, printr-o scrisoare, adeziunea la guvernul Antonescu[155]. Se pare chiar că devenise trădător al comuniştilor în plină dictatură fascistă. Sesizarea aparţinea unui fost anchetator la Tribunalul Poporului care afirma că văzuse printre documentele cabinetului Antonescu o notă cu titlul *Despre activitatea comunistă*, semnată de Manea Mănescu[156]. Alţi foşti colegi de studenţie susţineau că se purtase ca un *agent provocator*. Arhiva Antonescu fiind dusă apoi în URSS, Constantin Pârvulescu s-a adresat printr-o scrisoare tovarăşilor sovietici, în 1959, cerând *lămurirea* situaţiei lui Manea Mănescu. Dar n-a primit răspuns[157]. Iar Ceauşescu a făcut, din el, omul lui. Dacă lucrase atât de bine cu fostul agent sovietic

Bodnăraş, de ce n-ar colabora şi mai bine cu agentul lui Antonescu?! Pătrăşcanu şi Koffler, executaţi pe baza unor acuze neprobate de-a fi trădat partidul Siguranţei burgheze, se puteau răsuci în mormânt. Dar morţii cu morţii şi viii cu viii!

Ultimii mohicani

Deosebit s-a încheiat şi mandatul lui Corneliu Mănescu. I-a succedat fostul său adjunct, George Macovescu[158]. Alt demnitar cu „pete la dosar", ca fost funcţionar în ministerul Propagandei din regimul Antonescu[159]. Cu curvele şi cu hoţii lucrezi cel mai bine, a fost unul dintre preceptele lui Bodnăraş, pe când conducea SSI, după război[160]. Dictonul acestui magistru îl va fi inspirat pe tânărul Ceauşescu. S-a curăţat şi dosarul de cadre a lui George Macovescu după dorinţa stăpânului. În 1943, bunăoară, Macovescu participase în fruntea unei delegaţii de gazetari la reuniuni propagandistice în Croaţia şi Germania nazistă. La comandă superioară, acestea s-au transformat în acţiuni favorabile PCdR. Mutate tocmai în America![161] Ca şi cum minusculul partid comunist din România colaborase cu Statele Unite, prin Macovescu, într-o mişcare antifascistă!

După 11 ani de succese ale diplomaţiei româneşti şi performanţa de-a fi fost primul preşedinte comunist al unei sesiuni a Adunării Generale ONU, lui Corneliu Mănescu i s-a adus, pur şi simplu, la cunoştinţă *eliberarea* din funcţie, în toamna lui 1972. Profund jignit, fostul şef al diplomaţiei şi-a părăsit reşedinţa instalându-se, cu soţia, la Hotelul Cota 1400 din Sinaia. Agasaţi de urmăritori, soţii Mănescu s-au retras la Mănăstirea Cozia cu sprijinul patriarhului Iustinian Marina. Zvonurile că fostul ministrul de Externe s-a apropiat de cele sfinte şi se gândeşte, poate, la călugărie, au atras roiuri de turişti[162]. Astfel că, după neobişnuita vacanţă, Mănescu a fost instalat în funcţia decorativă de vicepreşedinte al Frontului Unităţii Socialiste.

Existase se pare şi o conspiraţie de interese a şefilor serviciilor speciale externe contra lui Mănescu. Puţin agreat de capii DIE, pentru aroganţa şi antipatia cu care-i trata pe secu-

riştii sub acoperire de diplomaţi, aceştia îi pregăteau succesorul în cârdăşie cu anumiţi demnitari. Acţiona în acest sens un „club al oltenilor", iniţiat, se pare, de Ştefan Andrei, prim-adjunct al secţiei de Relaţii Externe a CC, prieten bun cu Ion Mihai Pacepa, adjunctul şefului DIE şi cu Cornel Pacoste, viitor adjunct al ministrului de Externe[163]. Cât din îndepărtarea lui Mănescu s-a datorat atacului acestor „lupi tineri", cât principiului *rotaţiei cadrelor* şi cât geloziei provocate lui Ceauşescu sau Maurer de popularitatea lui, imposibil de ştiut. Dar perioada 1961-1972, cu Mănescu în fruntea Externelor, rămâne timpul de glorie al diplomaţiei româneşti.

În vara lui 1974 a încetat din viaţă şi Miron Constantinescu. Îl încercase viaţa în multe feluri. Deţinea, la deces, funcţia de preşedinte al Marii Adunări Naţionale.

Anul următor s-a petrecut din această lume şi Chivu Stoica: şi-a tras un glonţ în gură, apăsând trăgaciul puştii de vânătoare cu piciorul. Moartea veteranului comunist i-a deconcertat pe vechii tovarăşi: nu era Chivu omul care să se sinucidă, după părerea lor[164]. „Bon viveur" şi om dintr-o bucată, îl ştiau fără vocaţie de tip reflexiv şi introspectiv. În Primăverii s-a răspândit însă zvonul că afemeiatul demnitar s-a sinucis din cauza unei „nepoate"[165]. După mărturia ultimei soţii, Chivu „a fost sinucis"[166]. A circulat şi versiunea că, în ajunul morţii, se certase cu Ceauşescu. Furios că secretarul general îl acuzase de imoralitate, fostul membru al comisiei care anchetase cazul de homosexualitate de la Doftana, i-ar fi reamintit ruşinosul episod[167]. La data acestor mărturii însă, Ceauşescu murise. Iar legendele crimelor sale bântuiau România.

Dintre baronii lui Dej, alături de Ceauşescu n-a mai rămas decât Bodnăraş. Pe fostul său şef de la Armată, Tovarăşul l-a obligat să moară la datorie. Cardiac vechi, Bodnăraş suferise un prim infarct în 1969[168]. Alte accidente vasculare l-au determinat să solicite „retragerea definitivă din orice funcţiune de conducere în partid şi în stat"[169]. Degeaba! A decedat în ianuarie 1976, în funcţie, înmormântat, la cererea sa, în locul

de baştină cu mare alai preoţesc. Venise şi pentru el vremea altei credinţe.

Murise, oare, împăcat de *realizările* sale? Se pare că nu, după săracele mărturii din surse primare. Pe patul de spital, i s-ar fi plâns lui Corneliu Mănescu de Ceauşescu. Scăpase frâiele din mână, i-a zis, şi în politică, şi în economie, făcând imposibilă colaborarea celorlalţi cu el[170]. Dar Ceauşescu îl obligase pe Bodnăraş la „iniţiative" scandaloase. În vara lui 1972, luase avânt cariera Elenei Ceauşescu: director general al Institutului Central de Chimie şi membru al CC al PCR. Peste un an, propusă de Bodnăraş, a urcat în Olimpul puterii - Comitetul Executiv. Dedesubturile afacerii circulau printre demnitari, savurându-se ca un banc reuşit despre viclenia Tovarăşului. Care l-ar fi chemat într-o zi pe Bodnăraş. A început discuţia amintindu-i cât de urât se purtase Gheorghiu-Dej cu el. „Acuma se pune problema să fie aleasă Tovarăşa în conducere", a trecut Ceauşescu la chestiune. Cine n-ar vrea s-o propună?! Dar el, bărbatul ei şi secretarul general al partidului, îi face onoarea lui Bodnăraş[171].

Plecau unii, se ridicau alţii la înălţimi şi mai mari!

Ce vrăji făcea Tovarăşa Lenuţa

S-a speculat mult că stăruinţa soaţei lui Ceauşescu de a-şi însoţi pretutindeni bărbatul o inspiraseră nevestele dictatorilor din America Latină. Dar la vremea cunoştinţei cu ele, tovarăşa Lenuţa se credea superioară acestora.

Evoluţia ei a ţinut şi de influenţele epocii. Anii 60 au impus „democraţia domestică" în relaţiile de cuplu, soţii acceptând partajul treburilor casnice şi îngrijirea copiilor. A fost un timp propice şi intrării femeilor în politică. În consens cu dorinţa lui Ceauşescu de ieşire din tiparele sovietice şi aspiraţia către statura de politician cu anvergură mondială, nevasta lui a repudiat modelele Moscovei. „Soţia din Kremlin îşi putea permite să fie numai soţie", după mărturia Ninei Hruşciova[172]. În sarcinile tovarăşelor sovietice intrau copiii şi confortul

asigurat soțului ca acesta să se dăruiască plenar înaltelor sarcini. Până la Raisa Gorbaciova, soțiile liderilor sovietici s-au ținut departe de reflectoarele scenei. Fosta moașă, Victoria Brejneva suporta greu și adunările de 8 martie, ziua femeii. Iar călătoriile în străinătate le-a tratat ca pe-o corvoadă[173]. Cât despre Jiang Qing, nici nu putea măcar să-și vadă soțul, fără permisiunea lui. Cu atât mai puțin să-l însoțească prin țară.

Cu totul altfel și cu nemăsurată plăcere și-a inventat și jucat rolul tovarășa Lenuța. Din ordinul capilor DIE, rezidenții din străinătate întocmeau documentații despre stilul vestimentar și furnizorii soțiilor de lideri occidentali, ascensiunea diverselor personalități feminine, protocolul și meniurile de la dineurile și recepțiile elitei politice occidentale[174]. Toate acestea au pregătit-o pe nevasta Tovarășului. Modelul ei de primă doamnă pare a fi fost Patricia Nixon. Personalitatea și implicarea americancei în viața și campaniile soțului puteau amprenta și *concepția despre lume și viață* a româncei. Populara Pat inaugurase un nou stil la Casa Albă. Promovând imaginea unui cuplu model, în acord cu feminismul anilor 60, își însoțise bărbatul în peste 80 de țări. „Pat ca Primă Doamnă" funcționase ca slogan de campanie electorală. Patricia Nixon a fost și întâia primă doamnă a Americii independentă financiar din tinerețe. Fiica de miner își plătise studiile superioare din slujbe diverse: femeie de serviciu într-o bancă, figurantă în cinematografie, dactilografă, telefonistă. Dornică de apariții publice, ea inaugurase și practica discursurilor pentru susținerea candidaturii soțului. Presa a răsplătit-o cu titluri precum „mama anului" și „gazdă a națiunii". În galeria doamnelor de la Casa Albă au individualizat-o și stilul vestimentar sobru, cu preferința declarată pentru creații și produse americane[175].

Lenuța Ceaușescu n-a avut însă darul Patriciei Nixon de-a fi deschisă și fermecătoare. S-a ținut însă scai de Ceaușescu, de la bun început, în călătoriile sale. A fost prin tot ce-a făcut, dacă se poate spune așa, o Chiriță a feminismului comunist. Altfel, se putea lăuda că pornise, și ea, foarte de jos: de la

laborantă, la directoarea primului institut de cercetare în chimie. În epocă nu-și punea nimeni problema cu ce-și ocupa ziua de lucru directoarea de la ICECHIM. După difuzarea romanului lui Pacepa, *Orizonturi roșii*, românii au aflat că-i dependentă de filme pornografice cu demnitari și diplomați în roluri involuntare de actori. Pacepa s-a autodenunțat și ca furnizor al acestor producții regizate de Securitate[176]. Deși, în spiritul epocii, e puțin probabil ca supravegherea la care se știau supuși protagoniștii, să nu le fi inhibat dorința de aventură.

Pe cai iuți galopase jumătatea Tovarășului și în știința mondială. Pragmatismul american s-a vădit și în cooptarea ei, în 1973, ca membru activ al Academiei de Științe din New York[177]. De-aici încolo, titlurile, medaliile și traducerile în străinătate vor curge gârlă spre stupoarea mediilor culturale românești. În 1974, la propunerea conducerii Academiei RSR, aprobate de conducerea partidului[178], soața lui Ceaușescu a intrat și în cel mai înalt for științific al țării. În același lot avea ca și companie feminină pe Ana Aslan[179] și Zoe Dumitrescu-Bușulenga[180] (membri plini) și pe Suzana Gâdea[181] (membru corespondent). În aceeași zi de 1 martie 1974, împreună cu Elena Ceaușescu a pășit în Academie și fizicianul Ion Ursu[182], alt personaj cheie al epocii. Dar ca membru corespondent. În lumea închisă a puterii, Ursu trecea drept „limba" soației lui Ceaușescu[183]. Până la sfârșit, a facilitat ieșirile la rampă ale *savantei de renume mondial*, avertizând, fără sfială, translatorii „să o întoarcă din condei cum trebuie" când traduc spusele ei[184].

Dar practica *muncii colective* în folosul performanței lor, Ceaușeștii o aflaseră în *stahanovism*. Dacă în contul minerului Alexei Stahanov lucraseră și mulți alții, *colectivul de cercetători* în numele cărora a semnat Elena Ceaușescu - plus alte *colective* pentru documentare și difuzare a rezultatelor -, intra în „normalitatea" practicilor *epocii de aur*. Uza de ea și secretarul general în redactarea rapoartelor, o foloseau și alți diriguitori ai culturii și institutelor de cercetare. Desigur, nu de anvergura și cu posibilitățile Ceaușeștilor. Atât de firească i s-a părut

savantei de renume mondial, încât la vestea dată de *tribunalul revoluționar* care-o va condamna la moarte că i s-au retras titlurile şi diplomele ştiinţifice, va ameninţa cu protestul „colegilor" academicieni[185].

Dacă la începutul anilor 70, puterea ei se arăta celorlalţi doar ca prezenţă insinuantă lângă Ceauşescu, alţii ştiau ceva mai mult despre meritele Lenuţei. Manevrele ei începuseră dinaintea bolii lui Dej. În toamna lui 1964 şi primăvara lui 1965, se istovise cu invitaţiile soaţelor de demnitari influenţi la reşedinţa familiei[186]. Amestecul Tovarăşei în treburile ţării se pare că-şi avea rădăcini şi în ambiţiile unora dintre demnitarii de nouă generaţie. În 1973, de ziua lui Ceauşescu, când se spunea că el aniversează şi 50 de ani de *activitate revoluționară*, Cornel Burtică[187], secretarul cu propaganda şi Ştefan Andrei, secretarul secţiei de relaţii internaţionale s-au prezentat la ea cu propunerile. Din proprie iniţiativă. Măgulită, tovarăşa Lenuţa i-a invitat la un coniac. Cu limbile şi mai slobode, aranjorii au fermecat-o cu proiecte şi mai extravagante. Cu exemplul regelui Carol I, i-au sugerat semidoctei femei că omul politic „intră în istorie" prin ctitoriile sale. Strategia a prins, a doua zi Ceauşescu arătându-se încântat. Deşi, zicea el, deocamdată, măreţele edificii nu pot fi prinse în programul de investiţii. Abia în avionul care-i aducea spre Bucureştiul devastat de cutremurul din 1977[188], Ceauşescu i-a spus lui Ştefan Andrei că venise momentul reconstrucţiei Capitalei[189]. L-a şi numit, pe el, „responsabil de proiect" pe linie de partid.

Deşi făcea figură de nevastă cumsecade şi de „bodyguard oficial, general şi multifuncţional", după remarca lui Dumitru Popescu [190], cuvântul ei atârna greu în mersul treburilor din capul ţării dinaintea funcţiilor sale la partid şi în guvern. Vecină de scaun cu Popescu, la o plenară, după ce s-a ridicat în picioare ca să salute intrarea membrilor Prezidiului Permanent, soaţa lui Ceauşescu i-a comentat astfel: „Li s-a urcat la cap. Uită-te ce-a ajuns Pană[191]! Ca şi Mizil şi Trofin! Şi Bodnăraş ăsta numai prin prezidii a stat toată viaţa. Iar Gogu o să

plesnească de cât s-a umflat!" Nu e nevoie de nici un prezidiu, și-a dat ea cu părerea, deoarece partidul nu are două conduceri. La viitoarea plenară, soțul ei a desființat Prezidiul, semn că împărtășise, acasă, opinia consoartei. La tribuna plenarelor se va așeza de-acum și Elena Ceaușescu, membru plin al Comitetului Executiv[192]. Între tovarășii de la masă nu mai era nimeni să-și amintească filipica lui Ceaușescu împotriva cuplurilor de *ilegaliști* din conducerea partidului.

„Colegii" din CPEx au perceput-o dintru-început ca dură și inflexibilă. Și-a manifestat, fără jenă, și zgârcenia în relațiile cu ceilalți.

Tocmai în ea, Ceaușescu va afla cel mai potrivit vătaf-șef.

O sinucidere cu tâlcuri ascunse

Sinuciderea lui Abraham Schaechter, medicul curant al Ceaușeștilor, în 1973, a avut consecințe deosebite.

Doctorul avea cartea de muncă la Spitalul de Urgență din București. De la ultimul etaj al clădirii sale s-a aruncat în gol. Avea o vechime de 17 ani, ca „medic de colectiv", cum se numea eufemistic sarcina îngrijirii demnitarilor. Înainte de Ceaușești, a „răspuns" de familia Borilă[193]. În absența unui comunicat oficial, moartea doctorului a alimentat și legenda amantlâcului cu Elena Ceaușescu[194].

Din documentele păstrate în arhive reiese că în chiar seara zilei morții lui Schaechter, Ceaușescu a convocat Comitetul Executiv al CC al PCR. A prezentat o *Informare despre unele încălcări ale hotărârilor CC al PCR și ale Comitetului Executiv al CC al PCR privind activitatea Ministerului de Interne.* Și a decis, fără drept de apel, următoarele: destituirea lui Ion Stănescu din funcția de ministru de Interne și eliminarea sa din Comitetul Executiv; destituirea lui Nicolae Pleșiță din funcția de director al Direcției I-a a MAI și numirea lui într-o funcție fără contingențe cu activitatea de Securitate; Dizolvarea Direcției a 8-a din structurile MAI (documentele acesteia urmând a fi predate la CC „în vederea lichidării lor"); numirea lui Emil Bobu în

funcţia de ministru de Interne; interzicerea solicitării de informaţii despre conducerea de partid sau a constituirii unor dosare despre conducători; în cazul primirii unor informări, acestea se vor preda exclusiv secretarului general; dosarele de sănătate ale conducătorilor partidului se vor păstra la CC sau la domiciliile acestora[195]. În ce priveşte dosarele Ceauşeştilor, capul familiei a hotărât să le ţină acasă[196].

„Actul compromiţător" – după mărturia lui Stănescu -, a fost înregistrarea unei convorbiri telefonice dintre doctorul Schaechter, aflat la Praga cu Ceauşescu, şi alt confrate din Bucureşti. În practica medicală, un obişnuit consult asupra tratamentului pentru „răguşeala" secretarului general. Securiştii l-au interpretat ca încălcarea secretului de serviciu, o conspiraţie ori poate chiar plan de asasinat. În algoritmul breslei, doctorul intrase în colimatorul „metodelor specifice". Supus presiunilor şi ameninţărilor, cedase psihic cu consecinţe fatale. După aflarea veştii, Ceauşescu a ordonat o anchetă. Şi constatase, furios, că Securitatea a vrut să-i recruteze doctorul ca informator. A aflat şi de crearea unei evidenţe medicale paralele cu a medicilor despre sănătatea conducătorilor, doctorul Schaechter fiind urmărit, la zi, din 1948 încoace[197]. Alţi medici raportau Securităţii despre consultaţiile şi tratamentele aplicate. „Folosesc agentura împotriva conducerii de partid, a secretarului general", a conchis Ceauşescu[198]. Din discuţii au reieşit noi suspiciuni. Precum mecanismul suspect montat la un radiator din reşedinţa de la Neptun a lui Ceauşescu („ca un aparat de ascultat"). Acesta s-a pus în socoteala lui Pleşiţă[199].

Ceauşescu s-a lansat pe dată asupra fostului său protejat, astfel: „Eu i-am spus lui Stănescu şi l-am întrebat simplu: pentru cine aţi strâns datele, pentru sovietici, pentru americani, pentru că numai aceştia pot să aibă nevoie de aceste evidenţe. Sau unii, sau alţii. Din partea Comitetului Executiv, din câte cunosc eu, nu s-a dat sarcina să se strângă aceste date. În ce mă priveşte, eu nu i-am dat aceste sarcini"[200]. Tovarăşul a reamintit şi alte reguli care vor da de furcă relaţiilor Securităţii

cu informatorii: „Există, după mine, o reglementare foarte precisă că nu se pot recruta informatori din rândul membrilor de partid decât pentru afară, şi tovarăşii ştiu bine acest lucru pentru că s-a discutat cu ei. Eu nu am nevoie de membri de partid care să lucreze printre legionari, ci să se recruteze dintre legionari"[201].

A fost ultimul duş rece administrat Securităţii de Ceauşescu în relaţiile cu partidul, după debarcarea lui Drăghici, în 1968. Sancţiunile dure aplicate după sinuciderea doctorului Schaechter au pecetluit imperativul controlului partidului asupra Securităţii. În plus, de toate abaterile şi slăbiciunile demnitarilor urma a fi informat exclusiv secretarul general. Prerogativă pe care o va transfera curând nevestei lui.

În ce priveşte sănătatea lui Ceauşescu, începuse şi ea să se deterioreze. În informarea din 1969, Aurel Moga, ministrul Sănătăţii specifica următoarele. „Tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în vârstă de 51 de ani prezintă de mai mult timp o discretă disfuncţie hepatică, evidenţiată îndeosebi printr-o creştere moderată a transaminazelor serice. În luna iulie 1968, a fost decelată o periostită apofizară a primei vertebre lombare, cu dureri spontane şi provocate la acest nivel, care s-au remis în urma tratamentului balneo-climatic efectuat. Cu ocazia eforturilor vocale şi a unor răceli, a prezentat cataruri repetate faringo laringiene, cu disfonie accentuată şi prelungită în ultimul timp". I se recomandau dietă alimentară, evitarea eforturile vocale, examinări medicale periodice[202]. Cu excepţia disfoniei (răguşelii) amintite, prin comparaţie cu ceilalţi demnitari, sănătatea Tovarăşului era încă bună. În nucleul de decizie bântuia de sindromul de suprasolicitare, ateroscleroza, ulcerul, aritmiile, cardiopatiile, hipertensiunea arterială[203].

În 1973, lui Ceauşescu i s-a descoperit o creştere a glicemiei. Cuvântul decisiv în regimul de viaţă şi alimentar l-a avut, de la început, nevasta, după mărturia prof. univ. dr. Tică Dumitrescu, specialistul trimis de ministrul Sănătăţii să-l consulte la Neptun după aflarea rezultatelor analizei. N-au arătat niciunul

îngrijorare, diabetul fiind ţinut sub control prin regim alimentar. În primăvara lui 1988 s-a recurs la insulină. În ansamblu, Ceauşescu îşi făcea conştiincios ieşirile în natură la vânătoare şi numărul recomandat de bazine din programul cotidian de înot[204].

NOTE:

---

[87] Andrei Ştefan, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli. Ştefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea,* Bucureşti, Editura Adevărul, 2011, p. 121.

[88] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se... Aburul halucinogen al cernelii,* Memorii, vol. 1, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2005, p. 165.

[89] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1971, f. 30.

[90] *Marele Şoc din finalul unui secol scurt: Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu,* Bucureşti, Editura Enciclopedica, 2004, p. 120.

[91] *Ibidem,* p. 122.

[92] Elena Istrăţescu, *Premise ale elaborării „Tezelor din iulie". Revoluţia culturală chineză în dezbaterea Şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR- 25 iunie 1971* în „Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: Ţările Europei de Est între speranţele reformei şi realitatea stagnării", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2001, p. 846.

[93] Se referă la comunicatul de presă, redactarea sa intrând în responsabilităţile consilierului cu presa şi ale secretarului CC cu propaganda.

[94] Elena Istrăţescu, *op. cit.,* p. 846.

[95] *Ibidem,* p. 856.

[96] Andrei Ştefan, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli..., op. cit.,* p. 318.

[97] *Ibidem,* p. 318.

[98] *Ibidem,* pp. 320-321.

[99] *Ibidem,* p. 321.

[100] Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *Viaţa lui Ceauşescu. Fiul Poporului,* vol. 2, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2013, pp. 119-122.

[101] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1971, f. 11.

[102] Ion Dincă (1928-2007), prim-vice-premier (1980-1989), membru al CPEx şi al CC al PCR (din 1976).

[103] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1971, f. 7.

[104] Ion Traian Ştefănescu (n. 1942), membru al CC al PCR (1974-1989), membru supleant al CPEx (1988-1989).

[105] Idem, ff. 31-32.

[106] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se... Aburul halucinogen al cernelii, Memorii,* vol. 1, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2005, p. 165.

[107] Nicolae Ceauşescu, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii politico-ideologice de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor*

muncii, 6 iulie, 1971, Expunere la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei şi al activităţii politice şi cultural-educative, 9 iulie 1971, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 80.
[108] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1971, f. 30.
[109] Adrian Cioflâncă, Ana Şincai, *Cum am devenit instigatoarea numărul unu,* în „Revista 22", 22 decembrie 2006.
[110] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1971, f. 8.
[111] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *Istoria comunismului din România, Volumul II, Documente Nicolae Ceauşescu (1965-1971),* Iaşi, Editura Polirom, 2012, p. 499.
[112] *Ibidem,* p. 500.
[113] Adrian Cioflâncă, Ana Şincai, *op. cit.*
[114] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *op. cit.*, p. 564.
[115] *Marele Şoc..., op. cit.*, p. 129.
[116] Dan Marţian (1935-2002), preşedintele Camerei Deputaţilor (1990-1992).
[117] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1971, f. 8.
[118] Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Ţăranu, *Trupele de Securitate (1949-1989),* Studiu introductiv de Florian Banu şi Liviu Ţăranu, Nemira, Bucureşti, 2004, p. 25.
[119] Ion Stănescu (1929-2010), preşedintele Consiliului Securităţii Statului al RSR (1968-1972), ministru al turismului (1984-1989).
[120] Emil Bobu (n. 1927), membru al CPEx (1974-1989).
[121] ANIC, fond CC al PCR – Gospodăria de Partid, dosar 2/1984, ff. 2-11.
[122] Andrei Ştefan, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu..., op. cit.*, pp. 319-320.
[123] Lavinia Betea, Vasile Buga, *Percepţii sovietice asupra naţional-comunismului românesc, interviu cu V. L. Musatov, prim adjunct al şefului Secţiei Internaţionale a CC al PCUS,* în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 11 ianuarie 2009.
[124] *Ibidem.*
[125] Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr,* Bucureşti, Editura Compania, 2007, pp. 348-349.
[126] Andrei Ştefan, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu..., op. cit.*, p. 124.
[127] *Ibidem,* p. 124.
[128] Dumitru Popescu, *Am fost cioplitor de himere,* Bucureşti, Editura Expres, 1994, p. 180.
[129] *Ibidem,* p. 180.
[130] *Ibidem,* p. 180.
[131] Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 338.
[132] Dumitru Popescu, *Am fost..., op. cit.*, p. 133.
[133] Lavinia Betea, *Partea lor..., op. cit.*, p. 384.
[134] *Ibidem,* p. 510.
[135] *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu..., op. cit.*, pp. 111-116.
[136] Ilie Verdeţ (1925-2001), prim-ministru (1979-1982).
[137] Claudia Rodica Popescu, *Industria României în secolul XX. Analiză geografică,* Bucureşti, Editura Oscar Print, 2000, p. 106.

[138] *Ibidem*, p. 111.
[139] Lavinia Betea, *Partea lor…, op. cit.*, p. 351.
[140] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 28/1974, f. 29.
[141] Dragoş Simionescu, *În umbra puterii*, vol. II, Bucureşti, Editura Paco, 2013, p. 97.
[142] ANIC, fond CC al PCR - Gospodăria de partid, Cabinet Naş Leon, dosar FN/1988, f. 1.
[143] Dragoş Simionescu, *op. cit.*, p. 101.
[144] *Ibidem*, pp. 110-113.
[145] Lavinia Betea, *Partea lor…, op. cit.*, p. 350.
[146] Lucian Dincă, *Vânători cu Ceauşescu şi nomenclatura*, Tg. Mureş, Editura Tipomur, 1994, pp. 120-122.
[147] *Ibidem*, p. 122.
[148] Andrei Ştefan, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu…, op. cit.*, p. 123.
[149] Lavinia Betea, *Partea lor…, op. cit.*, p. 160.
[150] Un înalt ofiţer de informaţii francez a fost accidentat mortal, în toamna lui 1969, pe şoseaua Bucureşti-Ploieşti, de către un camion cu însemnele armatei române. Armata nu şi-a asumat responsabilitatea. Iar faptele au fost muşamalizate ca tot ce ţinea de imixtiunea sovieticilor în raportul de forţe din România. Efectul scontat de cei care acţionaseră sub acoperirea Armatei Române viza deteriorarea bunelor relaţii româno-franceze. Vezi Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni…*, Bucureşti, Editura RAO, 2011 (ediţie promoţională), p. 541.
[151] Lavinia Betea, *Partea lor…, op. cit.*, pp. 231-243.
[152] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 28/1974, f. 20.
[153] Idem, fond CC al PCR – Cadre, dosar 1336/M, f. 6.
[154] Idem, f. 9.
[155] Idem, f. 7.
[156] Idem, f. 8.
[157] Idem, f. 16.
[158] George Macovescu (1913-2002), ministru de Externe (1972-1978).
[159] Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Prefaţă, selecţie a textului şi note de Lavinia Betea, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2008, pp. 220-222.
[160] Lavinia Betea, *Lucreţiu Pătrăşcanu - moartea unui lider comunist, Studiu de caz (ediţia a III-a* revăzută şi adăugită), Bucureşti, Editura Curtea Veche Publishing, 2011, pp. 93-94.
[161] ANIC, fond CC al PCR – Cadre, dosar M/46, ff. 1-3.
[162] *Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea; Convorbiri neterminate*, Iaşi, Editura Polirom, 2001, pp. 209-210.
[163] Mihai Pelin, *DIE (1945-1980). Din culisele spionajului românesc*, Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 184.
[164] Lavinia Betea, *Partea lor…, op. cit.*, p. 72.
[165] Lavinia Betea, *Poveşti din Cartierul Primăverii*, Bucureşti, Editura Curtea Veche Publishing, 2010, p. 175.
[166] *Ibidem*, pp. 205-210.
[167] Lavinia Betea, *Partea lor…, op. cit.*, pp. 156-157.

168 Stelian Tănase, *Ultimele scrisori ale lui Emil Bodnăraş*, în „Sfera Politicii", nr. 43/1996, p. 38.
169 *Ibidem*, pp. 37-38.
170 *Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, *op. cit.*, pp. 144-145.
171 Andrei Ştefan, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu...*, *op. cit.*, p. 137.
172 Larisa Vasilieva, *Doamnele Kremlinului, Fapte, amintiri, documente, zvonuri, legende şi punctul de vedere al autorului*, traducere, Chişinău, Universitas, 1993, p. 359.
173 *Ibidem*, p. 392.
174 Mihai Pelin, *DIE (1945-1980). Din culisele spionajului românesc...*, *op. cit.*, pp. 142.
175 http://fr.wikipedia.org/wiki/Pat_Nixon.
176 Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roşii. Amintirile unui general de Securitate*, Bucureşti, Editura Venus, 1992, pp. 207-211.
177 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 72/1984, f. 2.
178 Idem, dosar 16/1974, ff. 5-31.
179 Ana Aslan (1897-1988), academician, directorul Institutului Naţional de Geriatrie şi Gerontologie (1958-1988).
180 Zoe Dumitrescu-Buşulenga (1920-2006), critic literar, academician, vicepreşedinte al Uniunii Femeilor din RSR (1966), deputat în Marea Adunare Naţională.
181 Suzana Gâdea (1919-1996), membru al CPEx (1979-1989), preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste (1979-1989).
182 Ion Ursu (n. 1928). Efectuase stagii de pregătire şi cercetare în URSS dar şi la *imperialişti* (SUA, Anglia, Elveţia şi Germania de Vest).
183 Neagu Cosma, Ion Stănescu, *„Adevăruri" demontate*, Editura Paco, Bucureşti, f.a., p. 116.
184 Interviul autorului cu Gheorghe Stoica, translatorul de limbă rusă al lui Nicolae Ceauşescu, 6 iulie 2013.
185 http://ro.wikisource.org/wiki/Stenograma_procesului_Ceau%C8%99escu.
186 Gen. Mr. Marin Neagoe, *35 de ani umbra lui Ceauşescu*, Bucureşti, Editura Lumea Magazin, 2005, p. 107.
187 Cornel Burtică (1931-2013), ministrul Comerţului Exterior (1969-1972), membru al CPEx (1974-1982).
188 Datele publicate la 18 martie 1977 în ziarul *Scînteia* au menţionat următoarele pagube: 32.897 de locuinţe prăbuşite sau avariate grav, 34.582 familii sinistrate, 763 unităţi industriale, de construcţii şi transporturi afectate. Pagubele au fost evaluate la 9-10 miliarde lei. Vezi Petre Opriş, *Ceauşescu şi demolările: 1989, 1977, 1968*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 21 mai 2009.
189 Lavinia Betea, *Ştefan Andrei a fost la 22 de aniversări ale lui Ceauşescu*, „Adevărul", 23 ianuarie 2012.
190 Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Memorii, vol. IV, Angoasa putrefacţiei*, Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2006, p. 220.
191 Gheorghe Pană (n. 1927), membru al CPEX (1974-1989).
192 Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Memorii, vol. IV, Angoasa putrefacţiei*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2006, p. 218.

[193] *Ochii şi urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleşiţă, Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999 - ianuarie 2001*, Prefaţă de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Ianus, Inf. SRL, 2001, p. 70.
[194] Interviul autorului cu col. (r.) Adrian Eugen Cristea şi col. (r.) Dumitru Burlan, 15 septembrie 2009.
[195] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 45/1973, f. 2-3.
[196] Idem.
[197] Idem, f. 7.
[198] Idem, f. 10.
[199] După moartea lui Ceauşescu, în interviuri televizate, Nicolae Pleşiţă a răspândit versiunea ascultărilor lui Nicolae Ceauşescu ordonate de soţia sa, mutând episodul acesta în anii '80.
[200] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 45/1973, f. 8.
[201] Idem, f. 19.
[202] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *op. cit.*, p. 517.
[203] Idem, pp. 517-521.
[204] Lavinia Betea, *Cum a intrat Nicu Ceauşescu în politică*, „Adevărul", 26 mai 2013.

3
Creatorii în slujba *omului nou*

Inovații ale realismului socialist

Scopul final al ideologiei şi practicilor comuniste a fost, în fapt, unul psihologic: crearea *omului nou*. Ca-n visul primilor creştini, pe pământul *oamenilor noi* s-ar întrupa raiul dreptăţii, frăţiei şi egalităţii, fără durere şi fără suferinţă.

În grandioasa prefacere, Stalin repartizase scriitorilor rolul de „ingineri ai sufletelor". „Sufletele oamenilor - aceasta e o producţie importantă. Voi sunteţi ingineri ai sufletelor omeneşti", s-a adresat el „cremei" literaţilor în toamna lui 1932[205]. Astfel, creaţia a devenit *producţie* literară, muzicală sau dramatică. Iar creatorul, o piesă a uriaşului angrenaj planificat şi etatizat.

O scurtă incursiune în nesfârşita poveste a relaţiilor dintre creatori şi puterea comunistă ajută la înţelegerea particularităţilor sale din *epoca Ceauşescu*. Revenind la practicile originare, realismul socialist s-a oficializat la primul congres al Uniunii Scriitorilor Sovietici din 1934. Un prim canon al noului curent era descrierea vieţii „în dezvoltarea ei revoluţionară". După definiţia criticului Andrei Sineavski, aceasta însemna înfăţişarea şi interpretarea faptelor „aşa cum avem nevoie să le vedem şi aşa cum trebuie să devină conform logicii marxismului"[206]. Nu aşa cum sunt, ci cum ar trebui, la modul ideal, să fie. Distorsiunea aceasta poartă denumirea propagandistică de *adevăr partinic*, opus *adevărului obiectiv burghez*.

Creatorilor români li s-au impus, aşadar, modelele, practicile şi teoriile realismului socialist. Dacă *producţia* lor slujea programului politic, partidul îi răsplătea cu mare dărnicie. În

1966, spre exemplu, Premiul de Stat avea o valoare pecuniară de 50 000 lei. Adică, aproximativ, 45 de salarii medii pe economie. Atunci l-au primit, printre alţii, romancierul Eugen Barbu (*Facerea lumii*), poetul Alexandru Philippide (*Poezii*) şi regizorul Liviu Ciulei (*Pădurea spânzuraţilor*)[207]. Dar cenzorii vegheau continuu la căpătâiul literaturii şi artei ca să elimine *manifestările duşmănoase*, apolitismul ori păcatele „duble interpretări"[208]. Creatorii foloseau deseori manevra anecdotică a evreului ungur. Care spunea, cică, pe stradă, bancuri cu dictatori. Ai s-o plăteşti, îl denigrezi pe Hitler! - l-a avertizat patrula. Eu vorbeam de Stalin, dv. v-aţi gândit la Hitler! - l-a acuzat acela pe acuzatorul lui. Şi invers, în vremea lui Stalin[209].

Mişcarea desprinderii de Moscova, iniţiată de Gheorghiu-Dej, a antrenat însă şi breslele creatorilor. Atunci s-au iniţiat *reconsiderările* personalităţilor culturale din perioada interbelică şi s-a încurajat ieşirea creatorilor şi interpreţilor români la rampa mondială. A fost şi sfârşitul vetustei documentări în „tranşeele" industrializării şi colectivizării. Bursele şi participările la manifestări culturale în străinătate au devenit noi resurse ale puterii în stimularea creatorilor. A fost şi un timp fertil turneelor şi expoziţiilor în străinătate. Editurile din ţară publicau, cu generozitate, jurnale şi impresii de călătorie. România nu contractase încă datorii externe iar promovarea valorilor culturale româneşti, pe valută, intra în firesc.

Protocronismul cultural a completat însă realismul socialist. În România şi nu numai. La vecinii bulgari, fiica „pretenului" Todor Jivkov crease un Institut de Tracologie în cadrul Academiei Bulgare de Ştiinţe. Enver Hoxha[210] căuta originile Albaniei comuniste în civilizaţia etruscă. Iar Saddam Hussein[211] se prezenta continuatorul glorios al babilonienilor şi sumerienilor. L-a copleşit pe Ceauşescu şi fastul manifestării organizate în toamna lui 1971, la Persepolis, ca aniversare a 2 500 de ani de la constituirea statului iranian[212]. A tras şi el, în 1980, o linie dreaptă între *societatea socialistă multilateral*

dezvoltată și marele imperiu dac al lui Burebista, cu aniversarea aferentă[213].

Laboratoarele acestei arte militante care unește trecutul vechi și glorios al comunității ancestrale cu viitorul *comunist luminos* al *națiunii socialiste* sunt însă mai complicate decât lasă să se întrevadă discursul și deciziile lui Ceaușescu despre menirea artei și a creatorilor. Un filon bogat de idei au adus, fără îndoială, sintezele serviciilor speciale despre *reeducarea* deținuților politici în vederea eliberării și reinserției lor sociale (1962-1964). Se poate spune și că trăirismul și viziunea legionară asupra misiunii neamului românesc au fost o magmă fertilă a noii orientări. Naționalismul rămâne, de altfel, un punct de întâlnire al exceselor stângii și dreptei politice.

Nu pot fi omise nici influențele emigrației românești. În 1967, Iosif Constantin Drăgan[214] a pus bazele "Fundației Europene Drăgan", organizație cu scop declarat de promovare a civilizației românești. Fenomene culturale care merită analize aparte sunt „școala de la Păltiniș"[215], fondată, în 1970, de fostul deținut politic Constantin Noica[216] și cenaclul „Flacăra" înființat de poetul Adrian Păunescu[217]. Dacă grupul intelectualilor atașați filozofului Noica în clasica relație discipol-magistru putea fi asociat, în viziunea lui Ceaușescu, cu lozinca chinezească „să înflorească o sută de flori, să apară o sută de curente de gândire", spectacolele de muzică și poezie militantă sunt de certă, dar nedeclarată public, inspirație americană. Poetul Adrian Păunescu revenise, după o bursă în Statele Unite ale Americii, fascinat de mega-spectacolele de muzică folk și rock. Astfel că, în 1973, a pus în scenă o versiunea adaptată la specificul *epocii Ceaușescu* a muzicii și poeziei „angajate". În total a organizat 1615 „spectacole de muzică, poezie și dialog", prin acesta din urmă înțelegându-se lozinci și elogii dedicate lui Ceaușescu. În iunie 1985, la un spectacol al Cenaclului Flacăra la Ploiești s-a prăbușit o parte din tribuna stadionului. Evenimentul s-a soldat cu 5 morți și mulți răniți. Cenaclul a fost interzis iar inițiatorul său debarcat din fruntea

revistei *Flacăra*. Revista condusă de Păunescu şi emisiunea *Reflector* a Televiziunii Române au fost şi ele fenomene distincte în presa comunistă prin accentele critice permise de autorităţi.

Revenind la paradigma protocronistă, nu întâmplător pionieratul s-a făcut prin cinematografie, cu *Dacii,* în 1966. Şi nu întâmplător, Titus Popovici[218], membru al CC, semnase scenariul. Era, se pare, şi singurul autor contemporan ce se putea lăuda c-a scris o carte citită şi de Ceauşescu. Nici regizorul n-a fost desemnat pe considerente pur artistice. Sergiu Nicolaescu[219] intrase în cercurile puterii prin mijloace de excepţie. Întâi prin relaţiile deosebite cu soţii Maurer. Apoi prin angajamentul asumat în anumite strategii de imagine ale Securităţii care urmăreau impunerea unui James Bond autohton. Eroul urma să le inspire românilor simpatie, respect şi admiraţie pentru miliţieni şi securişti. Urma să-i prezinte după tiparul agenţilor americani, britanici sau francezi[220].

Dar şi această idee a epopeii naţionale în cinematografie, iniţiată cu *Dacii* a fost o *reconsiderare.* O lansase istoricul Nicolae Iorga la începutul secolului. *Războiul pentru independenţă,* primul film românesc de lung-metraj din acel proiect, a însemnat şi debutul colaborării dintre studiourile cinematografice şi Armată. Aceasta va livra, în anii 70-80, sute de mii de figuranţi pentru filmele care rescriu istoria ţării în viziunea partidului.

Puteau însă artiştii, scriitorii şi activiştii partidului să modeleze *omul nou* în varianta sa comunistă? Desigur, nu. Nici ei, nici alţii. Căci utopia *omului nou* e în profund dezacord cu însăşi natura umană. Citând cunoscuta teorie a piramidei trebuinţelor umane, elaborată de psihologul Abraham Maslow, acţiunile omului sunt motivate de impulsuri interioare. Mai întâi, pentru satisfacerea trebuinţelor fiziologie – de hrană, aer, apă, sexuale, de temperatură adecvată corpului uman... Apoi a celor de siguranţă. Odată atinse aceste trepte, apar nevoia de iubire, de apartenenţă la comunitate. Şi în sfârşit, ca ultime niveluri, trebuinţa de stimă de sine şi trebuinţa de dezvoltare.

Deosebit celorlalte făpturi din Arca lui Noe, omul dorește și visează, totdeauna, la mai mult. Iar dacă poate, construiește, consumă și tezaurizează în plus față de nevoi. Acest stigmat al sufletului a fost și este însă izvor nesecat al energiilor și creațiilor din istoria civilizației umane. O lume populată de ființe care dorm, muncesc, se hrănesc și se înmulțesc după program, n-ar fi o lume de oameni. Viitorul comunist al *oamenilor noi* ar fi presupus o lobotomie generală pentru extirparea dorinței. Abia atunci, ființele vorbitoare ar roboti în mușuroiul lumii cu egalitatea și frăția furnicilor...

Fie și numai pe acest temei, iluzia comunistă contravine naturii umane. Iar sfârșitul imperiului creat în numele ei a fost o moarte naturală.

Magistra vitae, artele și sportul sub comanda partidului

Printre tezele formulate în 1971, Ceaușescu a impus „atenție mai mare" istoriei. Ce s-a întâmplat în *cincinalul* următor, trebuie să nu-l fi mulțumit pe deplin. La congresul Educației Politice și Culturii Socialiste, din 1976, a revenit cu insistențele asupra cunoașterii istoriei antice și medievale[221]. Înainte de 1965, formarea poporului și limbii române fusese tratată dogmatic, susținea el[222].

Pe linia noii viziuni, istoriografia comunistă a „reevaluat" și epoca geto-dacică. Astfel „cei mai viteji și mai drepți dintre traci" au pătruns și în programul lansat la congresul din 1974. Despre *societatea multilateral dezvoltată* s-a scris pornind de la primele „civilizații materiale și spirituale", din vremea regilor Burebista și Decebal, „făuritorii" statului dac[223]. De la ei moșteniseră românii simțul libertății[224].

Sub „înaltul patronaj" al președintelui României, în 1976, la București, s-a desfășurat congresul internațional de tracologie. Doi ani mai târziu, în scopul cercetării „fondului etno-cultural străvechi traco-geto-dac al poporului nostru", pe lângă Academia de Științe Sociale și Politice s-a înființat Institutul de Tracologie. Peste o sută de arheologi din București, Cluj-Napoca

şi Iaşi au fost angajaţi în noua instituţie[225]. Câteva oraşe au fost rebotezate cu numele localităţilor străvechi din vatra lor (Cluj-Napoca, Drobeta Turnu Severin etc). Altora li s-a atestat, prin festivităţi grandioase, vechimea milenară (Alba Iulia, Arad, Satu Mare etc)[226]. Mai viteji şi drepţi decât îi descrisese însuşi Herodot, tracii reveneau în istoriografia românească!

Figură centrală a istoriei naţionale a devenit în anii '70 domnitorul Mihai Viteazu. Banul Craiovei era prezentat ca un prinţ democrat[227]. I se elogia politica externă dibace şi lupta pentru „independenţă şi unitate naţională". Un precursor al lui Ceauşescu, au comentat străinii. Tocmai pe Mihai Viteazu, gaşca lui Roller îl portretizase drept un cuceritor, insensibil la nevoile şi aspiraţiile maselor[228]. Boier feudal şi invadator rapace, îl catalogaseră şi tomurile Academiei, în anii '60[229].

Aniversând „unirea" de la 1600, Ceauşescu l-a omagiat de la soclul noii statui executate de Oscar Han la Alba Iulia[230]. Pe tema domniei lui, istoricii români au intrat în conflict cu omologi maghiari, sovietici şi polonezi[231]. În reinterpretarea românească, mercenarii secui, saxoni şi de alte seminţii din armata lui Mihai Viteazu se transformaseră în *aportul naţionalităţilor conlocuitoare* la „unificarea principatelor româneşti"[232].

În 1978, la aniversarea a 60 de ani de viaţă şi 45 de ani de *activitate revoluţionară,* Nicolae Ceauşescu era „cel mai dintre cei mai" - „cel mai mare politician din istoria României", „cel mai ţăran dintre ţărani", „cel mai muncitor dintre muncitori", „cel mai semeţ brad", „primul muncitor al ţării", „primul soldat al partidului şi al patriei", „omul legendar", „reformatorul", „Omul - măsura tuturor lucrurilor şi fiinţelor"[233]. Se trăia „unanim în dimensiunea Ceauşescu", după afirmaţia lui George Ivaşcu, directorul revistei „România literară"[234]. În acelaşi an, Tovarăşul a fost investit cu două titluri de doctor: în ştiinţe politice, de către Academia „Ştefan Gheorghiu", şi în economie, de Academia de Ştiinţe Economice.

Puterea lui Ceauşescu nu avea margini: secretar general al partidului, preşedinte al ţării, comandant suprem al forţelor

armate, președinte al Consiliului Apărării și Consiliului Suprem pentru Dezvoltarea Socio-Economică. De parcă nu era de-ajuns, din 1976, conducea și Comisia Ideologică a CC. Din această poziție, a propus un plan unic de acțiune a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Ministerului Educației și Instrucției, Consiliului Național al Televiziunii, Academiei de Științe Social-Politice, bazat pe principiile *eticii și dreptății socialiste, cultului muncii* și solidarității *oamenilor muncii*[235]. Nemulțumit de aportul subalternilor la formarea *conștiinței socialiste a maselor* a purces la rotiri de cadre, în 1976[236]. S-a decis și ca primii-secretari să nu fie din județele unde conduc pentru evitarea favoritismului neamurilor, prietenilor, cunoscuților[237].

În octombrie 1976, s-a lansat festivalul „Cântarea României", inspirat după titlul unui poem scris de Alecu Russo, în secolul al XIX-lea. În ideea lui Ceaușescu, inspirația și producția artistică valoroasă „trebuie să vină de la mase". Sub cupola lui a fost introdusă creația și interpretarea profesioniștilor și amatorilor din România. Fiecare școală primară, secție de fabrică sau cooperativă meșteșugărească a primit sarcina înființării cel puțin a unei formații artistice. *Spiritul creator* al *oamenilor muncii* se manifesta în concursuri, cu etape de masă, județeană, interjudețeană și republicană. Se-ntreceau grupuri corale, vocal-instrumentale, umoristice, folclorice sau de muzică ușoară. Cu totul două milioane de participanți, la prima ediție[238], de toate vârstele și categoriile sociale. „Acest festival trebuie să se constituie ca o puternică manifestare a muncii și creației libere, descătușate de orice exploatare, consacrate progresului și prosperității țării, a afirmării omului stăpân pe destinele sale, care își făurește în mod conștient propriul viitor", postulau documentele partidului[239]. *Fruntașii în muncă*, obișnuiții *panourilor de producție*, aveau întâietate și la premii.

Ideea *activității de masă* în sport l-a convins pe Ceaușescu să relanseze, după model sovietic, spartachiadele[240]. Desigur, cu un alt nume. Așa a apărut „Daciada", în 1977. După statisticile oficiale, numai la prima ediție au participat 8,9 milioane de

români. Cu un an în urmă, la Conferința pe țară a mișcării sportive[241], Ceaușescu indicase să fie antrenați elevii, studenții și tinerii „în practicarea exercițiilor fizice, a sportului și turismului". În 1976, CPEx a pus pe masa de lucru programul privind dezvoltarea activității de educație fizică pe perioada 1976-1980. Ca tinerii să-și folosească „util" timpul liber, se lansau „mari concursuri polisportive, în toate localitățile și marile colectivități", pentru „oameni puternici și sănătoși, apți pentru muncă". Competițiile sătești, comunale și orășenești se organizau în edițiile de vară și iarnă, cu finale pe țară la doi ani.

La rândul lor, micuții cu vârste cuprinse între 4 și 7 ani au fost „prinși" în organizația „Șoimii Patriei", sub coordonarea Organizației Pionierilor. Preșcolarii și școlarii primiseră și ei sarcina politică a însușirii *tradițiilor luptei poporului nostru, dragostea de muncă,* hărnicia, curajul, modestia[242].

Și pentru ca prefacerea să fie totală, Ceaușescu a decis inclusiv schimbarea apelativului de adresare. De ce petrecuseră ilegaliștii ani grei în detenție, ca să se „domnească" intelectualii între ei?!, se oțărâse Tovarășul. În 1977 s-a adoptat legea privind normele de adresare dintre cetățeni. Între ei, românii ar fi trebuit să înceapă a grăi cu apelativele „tovarăș" și „tovarășă"[243].

Cinefilul Ceaușescu

Se poate spune că muza celei de-a șaptea arte, cinematografia, a fost cea mai curtată și mai apropiată liderilor comuniști. Forța de sugestie a poveștii spuse în imagini, sunet și mișcare n-o putea egala niciun alt mijloc de propagandă. Cinematografia sovietică, prima instituție de stat de acest gen din lume, a oferit și primul model de rescriere a istoriei în slujba puterii. *Crucișătorul Potemkin,* filmul regizorului Serghei Eisenstein, a creat reprezentarea unei *revoluții proletare,* nu cum a fost, ci așa cum proiectaseră fondatorii marxism-leninismului că ar trebui să fie.

În *zorii lumii noi,* trenuri și caravane speciale străbăteau imensele pământuri *sovietizate* „arătând" mujicilor și târgoveților binele *viitorului luminos*. După război, caravanele cinematografice cu filme sovietice colindau satele și cătunele românești. Pe pereții școlii primare sau ai unei case mai răsărite, se întindea o pânză albă și cu ajutorul unui generator de curent, țăranii retrăiau intensa emoție a privitorilor speriați de locomotiva fraților Lumiere. În campaniile de colectivizare, dar mai cu seamă la Armată, activistul Ceaușescu vizionase multe asemenea capodopere propagandistice a celei de-a șaptea arte.

„Eu văd aproape toate filmele noastre", recunoaște el în discuțiile din februarie 1970 asupra filmului *Reconstituirea* [244]. Filmul lui Lucian Pintilie e o comedie neagră. O îmbrânceală între doi tineri (act de huliganism, în epocă) ajunge anchetată de miliție. În reconstituirea cazului, prin prostia demnă de bancurile cu milițieni, se produce tragedia unei lovituri mortale aplicate de unul dintre tineri celuilalt. Producția a devenit însă temă de dezbatere în Comitetul Executiv al CC al PCR. Din luările de cuvânt se înțelege că datorită sesizările unor înalți activiști, în frunte cu Virgil Trofin, secretarul cu organizatoricul[245].

Regizorului i se imputau subminarea poziției milițienilor în societate și, evident, cheltuieli nejustificate. În cercul restrâns al Secretariatului, Ceaușescu n-a fost de partea milițienilor. Dimpotrivă, i-a criticat pentru că reținuseră tineri, i-au bătut, le-au tăiat fusta sau pantalonii, detalii care-au ajuns la urechile lui prin Eugen Jebeleanu[246]. Unicul jurnalist care asigurase posteritatea de curajul *ilegalistului* Ceaușescu, dobândise, după venirea lui la putere, un statut de invidiat în breasla scriitorilor: privilegii de *nomenklaturist,* funcții în Uniunea Scriitorilor și mai cu seamă, acces direct la Tovarășul.

Campania lui Cornel Onescu, ministrul de Interne, de a tunde de plete și rade de barbă tinerii, înarmând milițienii cu foarfeci care crăpau și fustele prea scurte ori pantalonii trapez în stilul lui Elvis Presley, n-a fost pe placul lui Ceaușescu.

Astfel că şi-a vărsat necazul pe şefii Internelor, dându-i dreptate lui Lucian Pintilie în privinţa miliţienilor. Nu însă şi în viziunea asupra *tineretului minunat al patriei socialiste*. „În legătură cu filmul acesta *Reconstituirea*, mie mi se pare că lucrurile se cam exagerează, zice Ceauşescu. Critică nişte miliţieni. Ei şi? În ţările capitaliste poliţiştii sunt criticaţi în fiecare zi. Ceea ce este negativ, după părerea mea, este că se prezintă tineretul nostru ca un tineret primitiv, iar acest lucru nu este real şi pe urmă felul cum este prezentat publicul, gloata aceea de oameni. Pe miliţieni pot să-i critice, că avem mulţi proşti. Aici pe acest fapt s-a pus accentul şi nu pe faptul că prezintă într-o formă denaturată tineretul nostru şi publicul. (...) Pe urmă în filmul acesta nu există nimic din punct de vedere artistic. Să-l ţineţi pe piaţă atâta timp cât vin spectatori şi să-l trimiteţi şi la concurs, dar între timp să luăm măsuri ca să facem numai filme care să corespundă"[247]. Ceauşescu a plusat însă imprevizibil: "Trimiteţi-l şi în străinătate la un concurs. Spune că acolo o să fie înţeles. Trimiteţi-l în Occident. Dacă l-am trimite în Est şi n-ar lua vreun premiu, ar spune că acolo am aranjat noi"[248].

Se înţelege că retragerea filmului din circuitul difuzării a stârnit diverse zvonuri şi comentarii, mai mult sau mai puţin la obiect. Dar cota regizorului, la bursa neoficială a valorilor, a crescut enorm[249]. Din punctul de pornire al criticilor aduse *Reconstituirii*, s-a discutat planul tematic al cinematografiei. La începutul anilor '70, în România se turnau circa 15 filme anual. Un control al caselor de producţie se soldase însă cu concluzia că acolo se încasau "sume fabuloase pe nedrept". O „formă de jaf " a socialismului, aşadar[250]. La *Reconstituirea*, a informat Vasile Patilineţ, fiecare actor primise între 10-15.000 lei pentru o muncă de trei luni de zile, fiind plătit simultan de instituţia unde-şi avea cartea de muncă[251]. Uneori, pentru un rol de film, actorul câştiga 20-25.000 lei[252]. Se înţelege că, pentru Ceauşescu, banii aceştia semănau a venit ilicit.

Nu se poate spune că responsabilii cinematografiei n-au încercat să-l încânte. Nu întâmplător a fost montată trilogia „ardelenilor", în stil western, cu o distribuţie de excepţie. Ca să-i demonstreze secretarului general că românii nu sunt mai prejos decât americanii, în 1978, Titus Popovici şi-a pus semnătura pe scenariul intitulat *Profetul, aurul şi ardelenii*. L-a regizat Dan Piţa. În centrul acţiunii se află fraţii Ion, Traian şi Romulus Brad din satul Poplaca (Sibiu). Mânat de sărăcie, în 1874, Ion a emigrat în America. După şapte ani, ceilalţi doi fraţi au pornit să-l caute. L-au aflat în statul Utah unde Ion (Johnny) devenise un pistolar vestit care exercita rolul de justiţiar în sprijinul minerilor căutători de aur. Filmul s-a bucurat de un succes deosebit, fiind continuat, în 1980, cu un al doilea episod, *Artista, dolarii şi ardelenii* (scenariul Titus Popovici, regia Mircea Veroiu). Anul viitor, după ideea lui Titus Popovici, finalizată de Francisc Munteanu şi, din nou, în regia lui Dan Piţa, pe ecranele româneşti a rulat *Pruncul, petrolul şi ardelenii*. După ce arătaseră Americii de ce sunt românii capabili, saga fraţilor Brad se încheia cu decizia revenirii pe pământul natal. Spectatorii au savurat cele trei producţii iar critica a elogiat creatorii şi interpreţii. Legătura cu preferinţele cinefile ale secretarului general era însă imposibil de stabilit în epocă de omul de rând sau de actori. Dar admiraţia lui Ceauşescu pentru filmele americane se cunoşteau în cerc restrâns. Cu siguranţă însă că făceau parte din el scriitorul Titus Popovici şi translatorul său de limbă engleză Sergiu Celac care s-a implicat în rol de consultant pentru engleza americanizată.

Paradoxal sau nu, cinematografia americană a fost modelul Ceauşeştilor. Americanii, spune Tovarăşul, îşi prezintă în filme viaţa şi istoria lor, dar cu fir „călăuzitor": omul legii e totdeauna personajul pozitiv[253]. La noi, personajul pozitiv trebuia să fie *activistul de partid*. Dar scenariştii mai călcau pe bec. „Au făcut un film în care activiştii de partid sunt şmecheri, vor să se căpătuiască, bagă familiile în posturi de răspundere", i-a criticat soaţa lui Ceauşescu[254]. Se referea, fără îndoială, la

serialul *Lumini și umbre*[255] a cărui difuzare la televiziune fusese recent întreruptă. Ceaușeștilor nu le-a căzut bine plonjonul în amintirile *luptei de clasă*, cu *abaterilor* fraților și cumnaților.

Cinefilul Ceaușescu aștepta de la filmele românești, ca de la orice producție, eficiență. Coproducțiile sunt, în sensul acesta, genul recomandat. Pentru *Serbările galante* (coproducția franco-română) s-au scos 120.000 dolari, mai mult decât pentru toate filmele românești difuzate în Occident în ultimii 15 ani[256]. Dar, zice Ceaușescu, e și risipă de „lucrători": prea mulți oameni apar pe generice, fără să ști care ce face. Prea mulți „neisprăviți", fără talent literar, sunt luați scenariști. Corpul de actori de film să fie diferit de cel al actorilor de teatru. Între cele două arte e mare deosebire, *indica* Tovarășul care, spre deosebire de Dej, nu agrea teatrul. Și seriale românești, a cerut el. Dacă bulgarii au producție proprie pe teme agrare și de partid, noi de ce nu?! Dar, cu bugete mici și termene scurte de realizare, nu ca la filmul *Mihai Viteazul*[257]. Cinematografia, sublinia el, televiziunea și radioul sunt mijloace de educație. Nu instituții comerciale și mai ales nu trambuline pentru creația unora. „Instituțiile acestea nu sunt făcute pentru un scriitor sau altul dar... fiecare poate să scrie, cine îl împiedică să gândească și să scrie, dar nu trebuie să punem în scenă și să debităm prin mijloacele noastre de propagandă și de educație toate prostiile", a insistat liderul român[258]. Dacă-l citea pe scriitorul proletar Maxim Gorki ar fi aflat că „unde e prea multă politică, acolo nu este loc pentru cultură"[259].

Va reveni și alte dăți cu *indicații* artistice. Dar până unde mergea cinefilul Ceaușescu în ele? Ca o scenă de umor negru arată dialogul său cu Sergiu Nicolaescu într-o consfătuire cu cineaștii din primăvara lui 1968 despre filmul *Mihai Viteazul*. „Poate Mihai Viteazul să iubească, sau nu?", l-a întrebat Nicolaescu. „Eu sunt de acord că și Mihai Viteazul a făcut dragoste, dar trebuie să știm ce să redăm, tovarăși!, a răspuns Ceaușescu. Să redăm și dragostea lui, dar dacă aceasta a avut rolul dominant în activitatea lui. Dacă aceasta este numai ceva

lăturalnic, atunci s-o tratăm lăturalnic"[260]. Cu alte cuvinte, mai bine fără.

Ceauşescu poet şi personaj de roman

În serile petrecute cu familia, Ceauşescu se manifestă ca un „cititor nesăţios", l-a prezentat străinătăţii gazetarul Michel-P. Hamelet. Preferă cărţile despre istoria şi obiceiurile poporului român[261]. Însufleţit de lirica lui Eminescu, Coşbuc şi Vlahuţă, „declamă îndelung" din aceşti poeţi preferaţi. Şi din Caragiale citează pasaje întregi[262].

Biograful nu aflase că personajul său se credea şi poet. Zvonurile vremii spuneau că însuşi secretarul general „actualizase" versurile imnului naţional *Trei culori*.... Dovadă a inspiraţiei poetice sunt stihurile următoare păstrate într-un carnet de notiţe[263]:

De vrei să fii nemuritor
Poete scrie pentru
ţară
Vers simplu dar
cutezător
În el mândria de popor tresară

*

Scrie de daci şi de
romani
De munţi, de râuri
şi câmpii
De muncitori şi de ţărani
De cântecul voios
de ciocârlii

Scrie dece ni drag, dece
iubim
De eşti poet şi de
partid să scrii
Prin el în ţară liber azi
trăim
Scrie cât mai frumos
aşa cum ştii

*

Să scrii că noi muncim
din greu
Că totul nu-i aşa cum
vrem
Dar mergem înainte tot
mereu
Noi făurim uniţi tot ce
avem

*

În tricolor avem
şi (cuvânt ilizibil) deplin
Albastru cer cu stele
şi senin
Galben din holdele
bogate aurii
Roşu din sângele
vărsat în bătălii[264].

Dacă autorul şi-ar fi transmis însă „poemul" diriguitorilor propagandei, ar fi intrat urgent în manualele şcolare. Cu mici ajustări, n-ar fi distonat printre *creaţiile angajate* semnate de câţiva poeţi consacraţi.

Între timp însă, *revoluţionarul* Ceauşescu se erija într-un model de inspiraţie pentru creatorii *angajaţi*. Până unde mergeau însă obligaţiile scriitorilor în acest sens şi care erau

riscurile? *Delirul,* romanul lui Marin Preda, e poate cel mai potrivit exemplu din acest punct de vedere. O carte de enorm succes la public şi la critică, tema sa alimentând controverse în relaţiile româno-sovietice. Unde e rolul partidului comunist - s-au „mirat" criticii din Germania comunistă şi de la Moscova. Şi de ce a fost „umanizat" mareşalul Ion Antonescu? La aceste presiuni, marele scriitor ar fi „răspuns" introducându-l pe Ceauşescu într-o a doua ediţie a cărţii, s-a spus mai târziu[265].

Dar personajul a cărui biografie trimite imediat la liderul partidului, exista încă din prima ediţie. Ion Dascălu e „un tânăr bărbat de 22 ani, menit unui mare destin"[266]. Lui i-a atribuit scriitorul episoadele cunoscute şi adevărate din biografia lui Ceauşescu: listele de semnături duse în sprijinul greviştilor de la Griviţa, drumul de şapte zile din post în post, sub escortă mai mult sau mai puţin neomenoasă a jandarmilor, momentul de groază al execuţiei duşmanilor legionarilor din închisoarea Jilava, în 1940, trăit de tânărul încarcerat... Cu inegalabilul său talent, scriitorul a surprins uluirea apărătorilor ordinii publice că un băiat ca acela se ridică împotriva statului, ruşinea şi neînţelegerea părinţilor, întâmplarea care-a scos în faţa legionarilor, la Jilava, pe soldatul anonim care-a avertizat că răzbunarea lor s-a sfârşit...[267] Nu există, probabil, în literatura română un mai dezangajat şi sincer elogiu adus *ilegalistului* Ceauşescu. L-a citit şi el?! Tovarăşului i-au fost aduse la cunoştinţă criticile presei literare din *ţările frăţeşti.* În dosarul respectiv au fost reproduse şi paginile dedicate mareşalului Antonescu şi cele ce i-au fost lui dedicate de către Marin Preda. Nu şi-a comunicat impresiile, nici măcar n-a confirmat citirea lor. Aproape sigur n-a lecturat romanul, spun apropiaţii, limitându-se la *indicaţia* de-a se răspunde criticilor din *ţările frăţeşti* prin istoricii noştri literari[268].

În carnetele de atelier ale documentării şi redactării *Delirului,* celălalt fiu de ţăran - menit şi el unui mare destin -, se arăta însă credincios căutării de rosturi potrivite în viaţă. Reflecţiile acestea nu mai puteau fi publicate, deosebindu-se ca

ziua de noapte de „cugetările" lui Ceauşescu. „În acelaşi timp trebuie declarat că fericirea omului nu-i vine din afara sa, ci dimpotrivă, s-a dovedit că toate organizaţiile călăuzite de principii abstracte l-au schingiuit şi l-au umilit, nota Preda în caietele sale. Credinţele, oricât de înălţătoare, dar fără aderenţă la sol, l-au pus pe rug. Desigur, un om necălăuzit de un gând sau de o credinţă nu-şi vede rostul pe lume, el trebuie însă să le caute, gândul şi credinţa, călăuzit de raţiune şi nu de mituri barbare"[269].

Ecourile Cartei 77

În 1977, după mineri, Ceauşescu s-a confruntat şi cu ecoul Cartei 77. Când a parafat acordul de la Helsinki, în 1975, nici nu-i trecea prin cap că intelectuali de-acasă, după modelul altora din *ţările frăţeşti*, vor invoca împotriva sa documentul pe care-şi pusese semnătura. La punctul al şaptelea, statele semnatare se angajau să respecte drepturile omului şi libertăţile fundamentale, printre care libertatea gândirii, conştiinţei, religiei sau credinţei, fără discriminare de rasă, sex, limbă sau confesiune[270]. Din această formulă umanitară, fiecare a-nţeles ce-a vrut. *Democraţia socialistă* se aplica după principii diferite faţă de Occident. În 1977, în Cehoslovacia, câţiva intelectuali au invocat angajamentele luate în Finlanda de liderii lor. Aşa a apărut Carta 77, un text critic la adresa regimului comunist pe tema drepturilor omului[271].

Acţiunea a avut ecou inclusiv în România, prin scriitorul Paul Goma[272]. În februarie 1977, Goma a conceput o scrisoare către participanţii la Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare Europeană (CSCE) de la Belgrad, în care protesta împotriva „tuturor formelor de opresiune fizică, morală, intelectuală" [273]. Opt persoane au semnat documentul. Apoi câteva sute de persoane l-au contactat pe Goma, acasă, prin telefon şi prin poştă, solidarizându-se cu doleanţele sale[274]. Informat despre caz, Tovarăşul a tras primul „foc", de avertisment, la Consfătuirea pe ţară a unităţilor de control a *oamenilor muncii*[275].

Amenințându-i pe semnatari, i-a numit „trădători", „elemente declasate", „în slujba intereselor cercurilor străine"[276].

Foarte nervos pentru că Paul Goma trimisese și alte scrisori critice, publicate în Occident, Ceaușescu a răbufnit în CPEx la sfârșitul lui martie 1977. Numindu-i „imbecili", „ticăloși", „măgari" pe Goma și Vlad Georgescu[277], soții Ceaușescu au propus „măsuri ferme". „Nici un fel de inimă față de asemenea oameni", „trebuie loviți, propriu-zis, fără cruțare", zicea Ceaușescu. „Mișcarea" trebuia anihilată, telefonul scriitorului închis, iar el „arestat public pentru spionaj și trimis în judecată". Iar semnatarii scrisorii sale, să fie ridicați, unul câte unul, anchetați de comisii, în fiecare județ, „puși în colectivul de întreprindere în discuție" și „judecați" de muncitori. „Dacă vor să-i bată, să-i bată"[278], a spus el. S-a procedat în consecință. La protestele ambasadelor și ale presei occidentale, Goma a depus actele pentru „o călătorie turistică de un an". Și dus a fost, definitiv, la Paris[279].

În colimatorul lui Ceaușescu a intrat și Vlad Georgescu[280], autorul pamfletului „Ciuma lui Caragea". Textul era un atac direct, frontal, care denunța *cultul personalității* și spiritul voluntarist al Tovarășului. Iată ce scria autorul: „Te-am privit din nou dând indicații. Platitudini. De pildă, să se înceapă demolările de sus în jos. Îți crezi oamenii atât de înapoiați încât să fi început de la mijloc? (...) Domnia Ta vei rămâne prin două potopuri și-un cutremur. Domnul cataclismelor, cum nu a fost altul în istoria românilor. Două potopuri și-un cutremur. E mult pentru o singură domnie. Te zbați să intri în legendă. Atunci oprește-te și întoarce-te"[281].

De notat ar fi și acțiunile unor intelectuali, nemulțumiți de politica statului român față de minoritatea maghiară. În hârtii adresate *conducerii superioare de partid*, publicate pe diverse căi, în Occident, s-au remarcat Takacs Lajos[282] și Kiraly Karoly. Ceaușescu le-a răspuns nemulțumiților la o plenară a *oamenilor muncii* maghiari și germani, în primăvara lui 1978. Influențați de „cercuri de afară", „elemente slabe din fire sau descompuse

moral", trădau „pentru doi galbeni sau doi arginți, pentru un blid de linte sau de gulaş", a izbucnit Ceauşescu. „Să-i tratăm cu tot dispreţul pe care îl merită!", a mai zis el[283].

Împotriva celor ce trimiteau texte critice în vest s-a desfăşurat permanent o campanie dură de presă, mai ales în publicaţiile *Săptămâna, Luceafărul, România Liberă, Contemporanul*. Vârful ei de lance a fost romancierul Eugen Barbu, redactor-şef al revistei *Săptămâna*[284].

Atenţie la scriitori!

Previziunile occidentale privind imposibilitatea economiei centralizate de a rezista pe termen lung începeau să se adeverească la sfârşitul anilor '70. Sistemul s-a fisurat în Polonia, unde au izbucnit greve de mare amploare pe fondul scumpirilor şi a celorlalte efecte datorate profundei *crize economice*. Mişcările polonezilor n-au putut fi controlate de aparatul represiv. Au culminat cu înfiinţarea primului sindicat liber de masă din lumea comunistă, în vara anului 1980. *Solidaritatea* a depăşit în scurt timp ca număr de membri sindicatele oficiale, cu adepţi chiar şi printre cadrele militare.

Ceauşescu s-a speriat de amploarea „mişcărilor antisocialiste" din Polonia. Îl învinuia pe Edward Gierek, liderul comuniştilor polonezi. Acesta dăduse dovadă de „slăbiciune" prin incapacitatea *mobilizării activiştilor de partid* contra „elementelor periferice" din fabrici şi uzine. Tratase problema Solidarităţii superficial, preferând în vara anului 1980 să-şi petreacă vacanţa în Crimeea decât să apere idealurile socialismului, îl critica Tovarăşul.

Ceauşescu interpreta evenimentele poloneze exclusiv în termenii ideologiei. Comuniştii locali slăbiseră *vigilenţa revoluţionară*, dezvoltându-se treptat o „atmosferă de liberalism". Partidul pierduse *caracterul de clasă* deoarece majoritatea membrilor nu erau muncitori. O mare responsabilitate ar fi avut şi Ministerul de Interne, care n-a *combătut* „forţele antisocialiste". Se referea în primul rând la Biserica Catolică, mai influentă în

societate decât partidul. Şi la „organele" care nu supravegheaseră îndeajuns activitatea „fugarilor" din emigraţia poloneză. Aceştia ar fi infiltrat *propagandă capitalistă* cu ocazia călătoriilor în patrie pentru a-şi vizita rudele şi în concediile de odihnă[285].

Ceauşescu era convins că nu avea probleme nici cu puterea partidului în fabrici şi uzine, nici cu activitatea vreunei biserici, nici cu monitorizarea emigraţiei. Singurii care puteau să-i facă neplăceri ar fi fost scriitorii, iniţiatori ai „liberalismului" şi în Polonia. Şi-a propus să intervină rapid pentru a-i pune cu botul pe labe pe eventualii agitatori. Însoţit de vigilenta sa soţie, a ţinut să participe la şedinţa activului de partid al Uniunii Scriitorilor din 13 octombrie 1980. Întâi de toate le-a reproşat „conduita" în calitatea lor de membri ai partidului. Obişnuiau să se critice în revistele literare în termenii nepotriviţi, oferind exemple negative *oamenilor muncii.* Uitaseră oare de „îndatoririle ideologice"? Vinovăţia se făcea şi prin căutarea inspiraţiei în realităţile din afara ţării. Iar presei culturale îi lipsea „literatura patriotică bună". Ceauşescu i-a atenţionat că ştia de unde vine lipsa de *combativitate* în slujba partidului. Lea reproşat că se interesau prioritar de recenziile şi comentariile asupra lor făcute de redactorii „Europei libere" decât de interesul naţional. I-a ameninţat şi pe aceia care corespondau şi se întâlneau în ieşirile de peste hotare cu ziariştii posturilor occidentale. „Cei care şi-au trădat ţara odată, o vor face întotdeauna, a zis el. Faţă de trădători nu există înţelegere. Mi se pare că tocmai această problemă nu e înţeleasă de unii scriitori. Nu se poate admite să dai interviuri la aceste posturi".

În opinia sa, erau prea boemi pentru lumea în care trăiau. Dar pericolul era mare. Un meşter al cuvântului disident devenea mină de aur pentru propaganda externă contra regimului de la Bucureşti. I-a ameninţat că le va subţia şi sursele de finanţare. Aveau pretenţia să trăiască din scris fără a contribui la „construcţia socialismului". Deşi veniturile anuale ale membrilor Uniunii Scriitorilor depăşeau „normele societăţii socialiste". În occident, intelectualii nu visau să ducă un trai aşa de

liniştit, i-a informat el. Cu exemplul savantului Henri Coandă, „exploatat" de capitalişti în tinereţe şi ajuns să trăiască de azi pe mâine la senectute. „L-am luat consilier la mine, deşi nu aveam nevoie, ca să aibă ce mânca", s-a lăudat nesăbuit Ceauşescu.

La finalul întâlnirii cu reprezentanţii scriitorilor, le-a poruncit tranşant să nu-i facă surprize în felul polonez. Partidul Comunist Român nu accepta reformarea socialismului. Avea proprii specialişti în probleme doctrinare. De la meşterii cuvântului aştepta opere cu „profund conţinut umanist revoluţionar, care să pornească de la realităţile poporului, vieţii şi muncii sale". Să se îndepărteze, aşadar, de izolarea caselor de creaţie şi să se implice în „acţiunile educative" din fabrici şi uzine[286].

În viitorul apropiat, creatorii vor încerca în toate felurile să se sustragă *indicaţiilor* sale. Dar şi să-şi menţină avantajele acordate prin statusul de „ingineri ai sufletului".

NOTE:

[205]Aleksandr Korabliov, *Apele tulburi ale „Donului liniştit"*, Bucureşti, Editura Albatros, 2004, p. 95.

[206] Michel Aucouturier, *Realismul socialist*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 107.

[207] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 96/1966, f. 171.

[208] Cât de grave erau lucrurile, intuim din sentinţa pronunţată la 19 septembrie 1959, în oraşul Braşov (Stalin pe-atunci) împotriva unui grup de scriitori germani. Printre altele, scriitorul Wolf Aichelburg a fost acuzat că în povestirea *Parcul zoologic al Împăratului* prin „fuga leopardului şi a prinţesei" s-ar putea înţelege „că se va schimba regimul actual şi va veni adevărata eliberare" (1959, septembrie 19, Sentinţa nr. 132 de condamnare a scriitorilor români de naţionalitate germană Andreas Birkner, Wolf A. Aichelburg, Georg P. Scherg, Hans E. Bergel şi Harald F. Siegmund. Vezi Dan Cătănuş, *Intelectuali români în arhivele comunismului*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006, p. 311.

[209] Lavinia Betea, *Actorii Naţionalului l-au omagiat pe Ceauşescu, fără izmene, într-o crâşmă din Obor*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 20 iulie 2009.

[210] Enver Hoxha (1908-1985), prim-secretar al Partidului Muncii din Albania (1941-1985).

[211] Saddam Hussein (1937-2006), preşedintele Irakului (1979-2003).

[212] Festivităţile de la Persepolis au fost organizate la 15-16 octombrie 1971.

[213] Congresul Mondial de Istorie din 1980, organizat la București, a avut și o secțiune aparte consacrată aniversării a 2050 de ani de la fondarea de către Burebista a statului unitar și centralizat geto-dac. Deși sursele istoriei antice nu pomenesc asemenea eveniment.
[214] Iosif Constantin Drăgan (1917-2008), om de afaceri român stabilit în Italia.
[215] La Păltiniș, Constantin Noica și-a asumat rolul de „antrenor cultural" al elitelor. Desigur, cu aprobarea secției de propagandă a CC al PCR și sub continua supraveghere a Securității. În jurul lui Constantin Noica s-a adunat grupul de discipoli alcătuit din: Paul Anghel, Constantin Barbu, Francisca Băltăceanu, Aurel Brumaru, Andrei Cornea, Petre Creția, Alexandru Dragomir, Marta Gutu, Andrei Justin Hossu, Dan Iacob, Thomas Kleininger, Șerban Nicolau, Octavian Nistor, Ion Papuc, Monica Pillat, George Purdea, Victor Stoichiță, Alexandru Surdu, Mihai Șora, Marin Tarangul, Sorin Vieru, Vasile Dem. Zamfirescu. Constantă de-a lungul anilor a fost prezența lui Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu în preajma lui Noica. Vezi Aurel I. Rogojan, *Fereastra serviciilor secrete, România în jocul strategiilor globale,* București, Editura Compania, 2011, pp. 297-298.
[216] Constantin Noica (1909-1987), filozof, simpatizant al mișcării legionare, condamnat la 25 de ani de muncă silnică, din care a efectuat șase ani de detenție la Jilava (1958-1964).
[217] Adrian Păunescu (1943-2010), poet, organizator al Cenaclului „Flacăra".
[218] Titus Popovici (1930-1994), scriitor, membru al CC al PCR (1969-1989), membru în Consiliul Culturii și Educației Socialiste (1973).
[219] Sergiu Nicolaescu (1930-2013), regizorul unor filme istorice apreciate de Nicolae Ceaușescu.
[220] Aurel I. Rogojan, *Sergiu Nicolaescu și planul secret pentru James Bond-ul românesc,* în „Cotidianul", 26 ianuarie 2013.
[221] Congresul Educației Politice și Culturii Socialiste s-a desfășurat în perioada 2-4 iunie 1976.
[222] Anneli Maier, *The Romanian Congress on Political Education and Socialist Culture,* 7 July 1976, [Electronic record], http://hdl.handle.net/10891/osa:18896437-4e71-4c80-bb8f-061618f79646, [04.11.2014].
[223] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism,* București, Editura Politică, 1975, p. 27.
[224] „Scînteia", 3 iunie 1976.
[225] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 49/1978, f. 47.
[226] George Ciorănescu, *Romanian Campaign against Emigration of Ethnic Germans Continues,* 9 May 1977, [Electronic record], http://hdl.handle.net/10891/osa:ed3bd4db-9497-4e76-be62-8529457f6f27, [16.05.2013].
[227] „Scînteia", 28 mai 1975.
[228] Mihai Roller, *Istoria RPR,* București, 1956, pp. 182, 194, 196.
[229] *Istoria României,* vol. II, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, pp. 953-958.
[230] Inaugurarea s-a făcut la 28 mai 1975.

[231] *Ceausescu Hits. Certain Historians Again*, 1975. May 30, accesat la http://wikileaks.org/plusd/cables/1975BUCHAR02375_b.html.
[232] „Scînteia", 29 mai 1975.
[233] Annely Ute Gabany, *Cultul lui Ceauşescu*, Iaşi, Polirom, 2003, p. 25-26.
[234] *Ibidem*, p. 24.
[235] „Scînteia", 5 iulie 1976. Planul a fost publicat în septembrie 1976.
[236] Astfel, prin decret prezidenţial, în locul lui Cornel Burtică, în fruntea Radioteleviziunii a fost reinstalat Dumitru Popescu. Pe locul lăsat liber de acesta, la Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste a fost „uns" Miu Dobrescu, până atunci prim-secretar la Suceava. Vezi, Dumitru Popescu, *Artele în mecenatul etatist, Cronos autodevorându-se. Memorii III*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2006, p. 178.
[237] Interviul autorului cu Ion Stoian, mai 2011.
[238] Claudiu Oancea, *When Forgers of Steel Become Creators of Art: The National Festival "Song to Romania", 1976-1989*, Budapest, Central European University, 2007.
[239] *Hotărârea nr. 2/1976 (a Plenarei) cu privire la realizarea Programului de măsuri pentru aplicarea hotărârilor Congresului al XI-lea al partidului şi ale Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste în domeniul muncii ideologice, politice şi cultural educative*, în „Buletinul Oficial", nr. 94 din 06.11.1976.
[240] *Action Program for Ideological, Political, and Cultural-Educational Work*, 5 October 1976, [Electronic record], http://hdl.handle.net/10891/osa:30e8e961-ad5e-4638-8b3f-8aabf17dffa3, [04.11.2014].
[241] Conferinţa s-a desfăşurat în data de 13-14 februarie 1975.
[242] *Regulamentul organizaţiei Şoimii Patriei*, 1977, f.e., f.l., pp. 4-5.
[243] Silviu Curticeanu, *Meditaţii necenzurate*, Bucureşti, Editura Historia, 2007, p. 121.
[244] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *Istoria comunismului din România, Volumul II, Documente Nicolae Ceauşescu (1965-1971)*, Iaşi, Editura Polirom, 2012, p. 568
[245] *Ibidem*, p. 566.
[246] *Ibid.*, p. 605.
[247] *Ibid.*, p. 570.
[248] *Ibid.*, p. 566.
[249] Piesa lui Gogol, *Revizorul*, regizată de Pintilie în 1972 a fost interzisă după a treia reprezentaţie. Filmul *De ce trag clopotele, Mitică?* a fost, de asemenea, scos din difuzare în 1982. Apoi Lucian Pintilie a primit paşaport şi a plecat din România, stabilindu-se în străinătate.
[250] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *op. cit.*, p. 561.
[251] *Ibidem*, p. 563.
[252] *Ibidem*, p. 562.
[253] *Ibidem*, f. 36.
[254] *Ibidem*, f. 37.
[255] Scenariul serialului a fost semnat de scriitorii Petre Sălcudeanu şi Titus Popovici, cel din urmă fiind şi membru al CC al PCR (1965-1989).
[256] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1966, f. 23.
[257] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *op. cit.*, p. 568.
[258] *Ibidem*, p. 607.

[259] Gheorghe Barbă, *Dostoievski şi Soljeniţîn, doi profeţi ai Rusiei*, Bucureşti, Editura „C.R.L.R.", 2013, p. 85.
[260] Lavinia Betea, *Dialog despre dragoste între Sergiu Nicolaescu şi Nicolae Ceauşescu*, „Adevărul", 17 martie 2013.
[261] Michel-P. Hamelet, *Nicolae Ceauşescu, biografie şi texte selectate*, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 101.
[262] *Ibidem*, p. 101.
[263] Curând după venirea la putere, Ceauşescu a cerut să-i fie păstrate şi dactilografiate notiţele făcute la diverse reuniuni. Din prezidiile adunărilor, pe când vorbitorii cuvântau, conform regiei şi scenariului prestabilit, secretarul general nota, în carneţel, „punctele" de atins în „concluzii". Alteori făcea înmulţiri şi împărţiri pe baza cifrelor de plan, costuri şi producţie. Sau nota „cugetări". În cele scrise *manu propria*, Ceauşescu nu respecta ortografia şi punctuaţia. Nu reuşise să şi le însuşească în şcoala primară, ca toţi copiii, de altfel, care învăţau scrisul pe tăbliţă şi rămâneau cu atât. N-avea răbdare nici să scrie toate literele cuvintelor.
[264] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 68/1989, ff. 1-3.
[265] Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se...Artele în mecenatul etatist, Memorii*, vol. I, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2006, pp. 68-71.
[266] Marin Preda, *Jurnal intim, Carnete de atelier*, Introducere de Eugen Simion, Ediţie îngrijită de Eugen Simion şi Oana Soare, Bucureşti, Editura Cartex Serv, 2008, p. 307.
[267] Marin Preda, *Delirul*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975, pp. 161-170.
[268] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli. Ştefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, Bucureşti, Adevărul, 2011.
[269] Marin Preda, *Jurnal intim...*, *op. cit.*, p. 295.
[270] *The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe*, A gu1, 1975, 14 I.L.M. 1292 (Helsinki Declaration), http://www1.umn.edu/humanrts/osce/ basics/finact75.htm [24.03.2014].
[271] Invocând Constituţia statului, Actul Final de la Helsinki, documente adoptate de ONU, protestatarii cereau respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale. 241 de personalităţi au semnat Carta '77. Printre acestea amintim pe dramaturgul Vaclav Havel, poetul Zdenek Mlynar, filozoful Jan Patocka, scriitorii Pavel Kohout, Ludvik Vaculik, Jaroslav Seifert.
[272] Paul Goma (n. 1935), fost condamnat la doi ani închisoare pentru că simpatizase cu revoluţia maghiară din 1956.
[273] Flori Bălănescu, Ana Maria Cătănuş, *Mişcarea Goma, în România (1945-1989)*, în „Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. F-O", Bucureşti, I.N.S.T., 2012, p. 533.
[274] *Ibidem*, p. 534.
[275] Consfătuirea a avut loc la 18 februarie 1977.
[276] Flori Bălănescu, Ana Maria Cătănuş, *op. cit*, p. 535.
[277] Vlad Georgescu (1937-1988), fost angajat al Muzeului Româno-Rus, trecut în 1963, la Institutul de Studii Sud-Est Europene.
[278] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 52/1977.
[279] Flori Stănescu, Paul Goma, *Dialog*, Bucureşti, Editura Vremea, 2008, p. 11.

[280] Vlad Georgescu a fost arestat pentru spionaj, anchetat la Rahova, eliberat la presiunea străinătății. A plecat din țară în 1979, devenind colaborator și apoi director al Departamentului românesc al postului de radio Europa Liberă (1983-1988).
[281] *„Ciuma lui Caragea". Un text inedit al lui Vlad Georgescu despre cutremurul din martie 1977 și regimul Ceaușescu,* http://www.lapunkt.ro/2013/05/28/ciuma-lui-caragea-un-text-inedit-al-lui-vlad-georgescu-despre-cutremurul-din-martie-1977-si-regimul-ceausescu/, [accesat la 24.03.2014].
[282] Takacs Lajos (1908-1982) secretar adjunct al Consiliului Oamenilor Muncii (COM) de naționalitate maghiară, membru al Consiliului de Stat (1961-1975).
[283] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate,* vol. 15, *Rapoarte, cuvântări, interviuri, articole, septembrie 1977-martie 1978,* București, Editura Politică, 1978, pp. 578-579.
[284] *Romania Steps Up Its anti-RFE Campaign,* 1975 December 31, http://www.wikileaks.org/plusd/cables/1975BUCHAR06695_b.html [accesat la 24.03.2014].
[285] ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 63/1980, ff. 3-7.
[286] ANIC, fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar 31/1980, ff. 95-139.

4
„Marele salt" românesc

Preşedinte şi secretar general

La salba demnităţilor pe care le deţinea deja în partid şi în stat, în primăvara anului 1974, Nicolae Ceauşescu a adăugat încă una[287]. Special pentru el, s-a instituit funcţia de preşedinte al Republicii Socialiste România. În palatul Marii Adunări Naţionale, longevivul Ştefan Voitec a înmânat preşedintelui sceptrul. Apoi, cu mâna pe Constituţie, Ceauşescu a depus jurământul. Toată ţara, prin undele radio şi micile ecrane, i-a urmărit consacrarea în noua funcţie.

În toamnă s-a desfăşurat al XI-lea congres al partidului[288]. Ceauşescu îl dorea scurt, cu puţine cuvântări[289], iar participanţii din străinătate să facă doar act de prezenţă. *Organele* partidului au fost dinainte alese, astfel încât delegaţii să le valideze doar. În Comitetul Executiv, redenumit chiar la congres Comitetul Politic Executiv, alcătuit din 23 membri plini şi 13 supleanţi, a pătruns şi Elena Ceauşescu. Nimeni n-a avut „observaţii". Nici măcar nu s-a mai votat nominal fiecare membru, ci cu unanimitate pentru toată lumea. „S-a mers la toţi", a zis Ceauşescu, satisfăcut că se câştiga timp[290].

Toţi vorbitorii l-au ridicat pe Tovarăşul în slăvi, excelând în acest sens Dumitru Popescu: „I-am avut pe Mihai, Ştefan, Cantemir, Brâncoveanu, Bălcescu şi Cuza", a spus şeful propagandiştilor, poreclit de subalterni „Dumnezeu". „Acum îl avem pe Nicolae Ceauşescu: de peste 10 ani el a fost păstorul nostru, aşa cum cronicile îi numesc pe liderii naţionali". Alt moment deosebit a creat primarul Capitalei, Gheorghe Cioară[291], prin propunerea lui Ceauşescu ca secretar general al PCR pe

viaţă[292]. Tovarăşul a mulţumit, dar a refuzat. Şi-a luat totuşi acest angajament solemn: „cât voi putea servi în bune condiţii partidul şi poporul, nu voi considera nimic mai presus decât poporul meu, partidul, socialismul"[293]. Cu o propunere deosebită, venise şi Petre Blajovici, prim-secretar la Bihor: să se modifice statutul în privinţa vârstei membrilor CC. Şi alţii au trimis săgeţi spre activiştii cu vârste înaintate. Gata cu „numirile pe viaţă", ziceau ei. Cu mingea ridicată la fileu, Ceauşescu a pasat „sarcina" noului Comitet Central, „spre analiză"[294].

S-au primenit şi organele de conducere ale partidului. În Biroul Permanent al CPEx au intrat, pe lângă Ceauşescu, Manea Mănescu, prim-ministru, Gheorghe Oprea şi Ion Păţan, viceprim-miniştri, şi Ştefan Andrei, secretar CC şi titular al Externelor. Toţi „oameni de muncă", de la care el aştepta „să lucreze de la 8 dimineaţa la 1 noaptea[295]. Apoi Ceauşescu a distribuit *sarcinile* fiecărui *organ de partid*, cum prevedea *Statutul*. Secretariatul şi CPEx rezolvau probleme organizatorice, politice şi ideologice, în timp ce Biroul Permanent problemele concrete ale „muncii generale, internaţionale şi economice".

La Comitetul Central au rămas doar patru comisii (pentru cadre, pentru probleme ideologice, pentru probleme organizatorice şi pentru problemele cooperării economice şi relaţii internaţionale)[296]. Birourile acestora erau formate din câte 7 membri. Elena Ceauşescu era la „cadre", devenit, din acel moment, sectorul ei de activitate[297]. Revenise la prima ei „specializare" de după război, dobândită la revista Cominformului.

La congres s-a adoptat *Programul* PCR *de făurire a societăţii în perioada de dezvoltare şi înaintare a României spre comunism*. Pentru prima oară, proiectul său s-a vehiculat la Conferinţa Naţională a partidului, din iulie 1972. Fără a aduce ceva spectaculos, documentul specifica *întărirea rolului partidului* în etapa numită *societatea socialistă multilateral dezvoltată*. Se reafirmau poziţii precum autonomia şi independenţa naţională, colaborarea cu partidele comuniste şi muncitoreşti, activitatea în CAER. Totul însă în numele *interesului naţional*. Se dorea eliminarea birocraţiei şi un

rol sporit pentru Consiliul de Miniștri. În privința politicii externe, se preciza cooperarea cu statele capitaliste în cadrul unei *noi ordini economice internaționale*[298].

În alte state comuniste, procedura adoptării acestor programe a fost inițiată mai devreme: URSS (1961), Ungaria (1948), Iugoslavia (1958). În Cehoslovacia, programul din 1968 fusese amendat și apoi abandonat, în timp ce polonezii aveau documentele pregătite din 1971.

Până în anul 1980, rata investițiilor a fost forțată constant, într-un ritm draconic[299]. Astfel încât a ajuns, după un deceniu, la 210 miliarde lei, comparativ cu 80 de miliarde lei în 1970. La întâlnirile sale cu politicienii străini, Ceaușescu se lăuda că România se situa printre primele state ale lumii în „clasamentul" investițiilor. Cu ce preț, nu mai spunea însă...

Păstrând linia inițială, Ceaușescu a favorizat anumite sectoare, neglijând cu bună știință altele. Bunăoară, industriei, mai ales celei grele, i s-au alocat 50,9 % din investiții[300]. În anii '70, în principal, România s-a axat pe dezvoltarea construcțiilor de mașini, prelucrării metalelor și chimiei.

S-a adoptat și *Codul eticii și echității socialiste*. Incluse și în *Programul PCR* de *făurire a societății multilateral dezvoltate*, normele sale se voiau a fi un decalog proletar. Partidul încerca să modeleze individul și societatea, amestecându-se, legal, în viața privată. Ceaușescu i-ar fi dorit pe toți cetățenii după chipul și asemănarea lui: familiști convinși, dedicați muncii, servind cu fanatism partidul. Acestea erau virtuțile *omului nou*. *Codul* cerea slujirea *cauzei partidului și poporului*, însușirea *materialismului dialectic și istoric*, programului și documentelor partidului, protejarea mediului, combaterea *individualismului și egoismului mic burghez*, apărarea patriei „cu orice sacrificii", a secretelor de partid și stat. Și încă: cinste, sinceritate, principialitate, corectitudine, lupta împotriva influenței ideologiei burgheze și capitaliste, o conduită politică, morală și profesională ireproșabile[301]. Comuniștii erau îndemnați să păzească avutul obștesc, să denunțe favoritismele, nepotismul, carierismul,

parazitismul, specula şi mita. Aplicarea Codului înălţa *conştiinţa socialistă*, în poziţia de factor determinant în *procesul de formare a omului nou, constructor al socialismului şi comunismului*, cu o *morală superioară*, o *atitudine avansată faţă de muncă*[302].

În baza acestui cod au fost criticaţi, sancţionaţi şi trimişi la *munca de jos* membrii elitei locale şi centrale a partidului[303].

„Incidentul" Pârvulescu

În ultima zi a Congresului al XII-lea al PCR din noiembrie 1979, monotonia evenimentului presărat cu aplauze şi urale la adresa *conducătorului iubit* a fost deranjată de un moment neprevăzut. Veteranul Constantin Pârvulescu, membru al Prezidiului, a cerut din senin cuvântul. Dorinţa a stârnit stupoare. Vorbitorii la tribuna congresului erau cunoscuţi, intervenţiile şi discursurile lor fiind aprobate cu câteva luni înaintea *marelui forum al comuniştilor*. Ceauşescu a intervenit personal, permiţându-i să adreseze delegaţilor mesajul său.

Nici până astăzi nu sunt clare motivele frondei lui Pârvulescu. În epocă s-a speculat c-ar fi fost „mâna" ruşilor, care l-au asmuţit pe veteranul partidului contra nesupusului lider. După o scurtă biografie în care-şi prezenta vechimea în partid şi *activitatea revoluţionară*, vorbitorul a spus că nu i-a fost dat să vadă vreodată o personalizare a puterii precum cea instalată de Ceauşescu. L-a acuzat pe *conducătorul suprem* că lăsase partidul fără putere de decizie. Conducerea PCR era desemnată înaintea Congresului şi aprobată de plenara premergătoare. Delegaţii erau trimişi la Bucureşti doar pentru a-l aclama pe Ceauşescu. „Aplaudacii" l-au huiduit imediat pe vorbitor. Nervos, a părăsit tribuna, bolborosind că existau „echipe speciale de agitatori".

În minutele următoare, pe Ceauşescu l-au apărat frenetic alţi foşti *ilegalişti* ai partidului. Osanale i-au înălţat imediat Ion Popescu-Puţuri, George Macovescu şi Leonte Răutu. Incidentul s-a încheiat cu intervenţia secretarului general. Printre altele, l-a acuzat pe Pârvulescu că toată viaţa fusese rupt de

realităţile poporului. Chiar în anii *ilegalităţii*, cu care se mândrea atât de mult, trăise pe alte plaiuri decât cele mioritice. Mai exact în Uniunea Sovietică. Se părea că lui Ceauşescu îi picase bine intervenţia lui Pârvulescu!

Destinul lui Pârvulescu după Congres alimentează şi mai mult controversele. N-a ajuns nici la ocnă, nici exclus, pe loc, din partid. A părăsit Sala Palatului cu maşina Salvării. Dar nu că l-ar fi bătut vreun miliţian sau securist. Agitaţia din jurul intervenţiei sale i-a crescut tensiunea peste măsură şi a fost transportat la spital pentru îngrijiri medicale. În anii următori a continuat să beneficieze de privilegiile *ilegaliştilor*. După ce zvonurile s-au mai potolit, Pârvulescu a fost exclus din partid în ianuarie 1981, la iniţiativa membrilor organizaţiei sale de bază. De ce nu l-a pedepsit Ceauşescu imediat pe Pârvulescu? O speculaţie ar fi că ştia prea multe despre trecutul comuniştilor, în calitate de şef al comisiei de verificare a activităţii membrilor de partid care a funcţionat la începutul anilor '50. Însuşi Pârvulescu semnase hârtia prin care Elenei Ceauşescu nu-i era recunoscut stagiul din ilegalitate[304]. Au contat, desigur, şi aprecierile de care se bucura la Moscova. La jubileul *marii revoluţii socialiste din octombrie*, dintre români doar pe Pârvulescu îl decoraseră sovieticii.

Visul programului nuclear

Proiectele lui Ceauşescu din anii 70 te duc cu gândul la „Marele Salt înainte" ordonat de Mao. „Marele Cârmaci" le cerea chinezilor să ardă etapele prin eforturi proprii. Ceauşescu, în schimb, voise să dezvolte ţara în ritmuri nemaipomenite, cu ajutorul creditelor externe. Românii habar nu aveau însă de unde veneau banii pentru marile investiţii.

Un proiect românesc grandios al anilor '70 a fost exportul de componente tehnologice nucleare, în ţările lumii a treia. Urmând exemplul indienilor, argentinienilor şi sud-coreenilor, Ceauşescu a cumpărat *know-how* din Canada. În acelaşi timp,

prin programul nuclear, reafirma independența politică și economică față de Moscova.

Ideea o avea din vremea lui Dej. În 1965, de altfel, s-a sistat livrarea uraniului către sovietici. Amplul program de dezvoltare industrială gândit de Ceaușescu avea nevoie de cantități impresionante de energie. După criza petrolului[305], a grăbit proiectul nuclear, optând pentru colaborarea cu canadienii.

Programul trebuia declanșat încă din 1970. Numai că a întârziat deoarece România nu dispunea de specialiști, iar anumite sectoare industriale, precum construcția de mașini, erau nedezvoltate. A fost afectat și de gravele inundații din acel an. Abia în 1975 negocierile s-au reluat[306]. În principal, erau vizate companiile americane și filialele lor canadiene, producătoare de componente necesare reactoarelor nucleare tip CANDU. Primul deviz li s-a părut cam piperat românilor. Construcția primei centrale nucleare, cu o putere de 600 MW, ne-ar fi costat circa 180 milioane dolari[307]. Vânzătorul oferea, doar la pachet, licență, echipamente și servicii, fără a fi dispus la alte înțelegeri[308].

Întregul angrenaj al economiei urma să fie solicitat însă. Pentru producerea apei grele, ar fi trebuit construite diverse capacități și subansamble. Se anunța un program amplu în domeniul industriei constructoare de mașini, altul în chimie. Până și pentru conductele ce transportau apa grea trebuia cumpărată tehnologie americană. Dar Ceaușescu spera să producă „ceva utilaje" și în cooperare cu sovieticii. Convins că le va vinde și altora[309].

Deși a strâmbat din nas la prețul inițial, Ceaușescu și-a cravașat subordonații să continue negocierile. Anul următor, în luna aprilie, Ion Ursu, președintele Comitetului de Stat pentru Energie Nucleară (CSEN), s-a documentat în centrele de cercetare nucleară din SUA[310]. A insistat, fără succes, pentru o întrevedere scurtă cu președintele Ford[311]. Ceaușescu sperase, fără izbândă, să preseze deopotrivă statul canadian și firmele private americane.

Americanii erau de acord să vândă orice, cu condiția ca mai întâi să se semneze acordul guvernamental româno-canadian. Se temeau, se pare, că tehnologia nucleară va fi folosită în scopuri militare[312].

Dar Ceaușescu s-a angajat să utilizeze „invențiile și tehnologiile" ca „să ridice nivelul general de viață" al României[313]. „România este prea mică să se gândească să facă bombe atomice", le repeta Ceaușescu șefilor agenției nucleare canadiene[314]. Într-un final, în octombrie 1977, România și Canada au semnat acordul interguvernamental de cooperare în dezvoltarea și folosirea energiei nucleare „în scopuri pașnice"[315].

Planul lui Ceaușescu fusese întârziat. După socotelile sale, debutul lucrărilor la primul reactor bătea spre sfârșitul anului 1976. După un an și jumătate la al doilea și așa mai departe. Până în 1996, ar fi trebuit puse în funcțiune peste 10 reactoare, plusase el, plin de optimism[316]. Prima centrală ar fi trebuit inaugurată în 1985, la Cernavodă[317]. Numai că, la sfârșitul regimului comunist, fusese construită abia pe jumătate. A fost dată în funcțiune la aproape două decenii după finalizarea negocierilor, în 1996. An în care, potrivit estimărilor lui Ceaușescu, în dotarea României ar fi trebuit să figureze deja zece astfel de unități. Și să exporte altora...!

Negustorie internațională

În deceniul al optulea, configurația comerțului exterior a suferit modificări. Astfel, în comparație cu anul 1970, România avea schimburi comerciale cu țări capitaliste dezvoltate (35.5 % din totalul volumului, în ușoară scădere), cu țări socialiste (33.7 %, în scădere drastică față de trecut prin diminuarea semnificativă a schimburilor cu Uniunea Sovietică) și cu țările în curs de dezvoltare (30.8 %, în creștere cu peste 18 procente)[318]. URSS și statele membre ale CAER au rămas parteneri importanți, mai ales pentru importul de materii prime. Când Ceaușescu a discutat planul pentru cincinalul 1981-1985, i-a sărit în ochi ponderea scăzută a comerțului exterior cu țările

socialiste. Subalternii s-au disculpat că de-acolo oricum nu se onorau nici contractele vechi. În 1979, a cerut evidențe pe fiecare țară, cu „ce am luat, de ce dispunem". Ca metodă de colaborare, a ales, ca și în Vest, acordurile directe. Nu în cadrul CAER, „organism de pălăvrăgeală"[319]. În viziunea lui Ceaușescu, modelul clasic era acordul pe termen lung cu China, în care românii veneau cu utilaje, iar asiaticii cu petrolul[320]. Dacă la materii prime voia soluții „neapărat" din țările socialiste, în domeniul construcțiilor de mașini, Ceaușescu dorea colaborarea cu țările dezvoltate capitaliste. Dificultățile „pe linie economică" cu sovieticii, generate de disensiunile în CAER, se pare că au generat soluția diversificării relațiilor economice și politice cu *țările în curs de dezvoltare*.

Valuta a venit în România prin FMI și BIRD, România fiind prima țară membră a Tratatului de la Varșovia creditată de aceste instituții. Urmându-i exemplul, și alte state din lagărul socialist au privit „șăgalnic" spre marii finanțatori. Începând din 1970, RDG, Ungaria și Cehoslovacia au recurs la fonduri occidentale. Asemenea amploare căpătase fuga după credite, încât prim-ministrul sovietic Alexei Kosîghin a avertizat statele membre ale CAER că se „înfeudau economic" dacă împrumutau bani de la organismele financiare internaționale[321].

Ceaușescu a profitate și de creditele luate de „cazanul comun" al CAER reprezentat de Banca Internațională de Investiții, fondată în 1970 de țările socialiste. România nu s-a numărat printre membrii fondatori, în 1971 semnând aderarea. A contribuit la fondul comun cu cei mai puțini bani. Dar, exceptându-i pe sovietici, Ceaușescu s-a împrumutat cel mai mult de aici.[322]

S-au intensificat legăturile economice cu Piața Comună, până la 30 la sută din volumul comerțului exterior al României (în jur de 15 miliarde lei valută). Până în 1975, existau acorduri comerciale directe cu state occidentale. Dar între timp, se anulaseră, Piața Comună admițând doar o politică la „comun". La începutul anului 1976, Christopher Soames, vicepreședintele

Comunității Economice Europene (CEE), a sosit la București, cu o propunere de acord direct cu CEE. Motivând că trebuia să clarifice raporturile cu CAER, Ceaușescu a refuzat. Și, uimindu-și interlocutorul, a propus alte formule, prin care statele vestice să negocieze cu CAER „în ansamblu", în cadrul unor uniuni economice, în electronică și metalurgie[323]. Propunea practic anularea barierelor politico-economice, dar într-un singur sens, printr-o concesie a vest-europenilor. Soames a refuzat, la rându-i.

În pofida restricțiilor, România a continuat colaborarea cu țările din CEE, prin acorduri bilaterale de cooperare. Bunăoară, în comunitate, importurile românești din domeniile textilelor, siderurgiei, chimiei, mobilei, produse precum aparatele de radio, televizoarele, încălțămintea aveau o limită cantitativă. Importul vitelor vii și cărnii de vită se interzicea cu desăvârșire în Comunitate[324].

Pentru a compensa, Ceaușescu a orientat comerțul exterior către statele Lumii a Treia. Produsele românești, mai ieftine decât cele occidentale și totuși competitive, erau apreciate pe aceste piețe de desfacere. Și, din aceste țări, la prețuri bune, puteau fi aduse materii prime care fie costau prea mult în Vestul Europei, fie lipseau din „oferta" sovietică.

Dar pe Ceaușescu l-au nemulțumit continuu performanțele comerțului exterior. Sufocată de propriile-i sarcini, cravașată de partid să depășească *planul* și să încheie *cincinalul* înainte de termen, economia românească n-a făcut față cerințelor deafară. Numeroase contracte cu străinătatea se onorau greu sau deloc. Calitatea produselor, hibă veche a industriei socialiste, lăsa de dorit.

Ca să păstreze contractele, Ceaușescu a vrut să facă ordine. În ciuda costurilor, a decis suplimentarea numărului agenților economici în statele africane. În unele cazuri, lipseau până și misiuni diplomatice[325]. Prin „cooptarea" a doi-trei negustori băștinași, trimișii noștri puteau crea „baze de desfacere și de activitate economică", zicea el. „Vom putea mai ușor să pă-

trundem în diferite cercuri, aşa cum fac de altfel toţi", puncta Ceauşescu[326]. Cu altă ocazie, a propus construirea unor depozite cu produse româneşti în ţările africane, în custodie românească, alimentate de curse lunare de avion, pe coastele Africii estice şi vestice[327].

Pentru că ţările africane erau prea sărace să returneze în valută investiţiile şi mărfurile româneşti, Ceauşescu a propus plata în produse (banane, cacao, cafea, piei, animale)[328] şi materii prime (petrol, minereuri, fosfaţi, lemn). „Nu trebuie respinse nici un fel de oferte", a *indicat*, cu referire la Benin care cerea României sprijin în construcţia de căi ferate[329].

Chiar dacă avea datorii în Occident, la rândul ei, România împrumuta alte state, mai puţin dezvoltate[330]. Metodele de plată se adaptau datornicilor. De pildă, iranienii plăteau în ţiţei şi în bunuri, iar sârbii în electricitate.

Ce câştiga din exporturile în afară, România risca să piardă prin importuri „inutile", în opinia Tovarăşului. „Nici un import nu se mai face fără aprobarea mea!" şi-a avertizat el subordonaţii. A interzis furniruri exotice („snobisme"), stofe, pielărie şi sticlărie din afară. La dineuri şi recepţii, a solicitat „farfurii naţionale". A stopat produse de import, pe care turiştii străini, mai ales din Occident, le căutau în zadar în magazinele româneşti, de prin staţiuni („Să consume ce avem în România. Aici consumi ce am la mine"). Până şi în industria medicamentelor, s-a opus importurilor de utilaje performante, necesare dotării laboratoarelor[331]. Părea să se fi răzgândit şi în privinţa tehnologiei avansate. „Să dotăm economia la nivelul tehnicii celei mai avansate, cu cele mai bune maşini, să se execute ceea ce dorim"[332], a *indicat* Ceauşescu, în 1977.

Costurile ridicate în aviaţie l-au convins pe Ceauşescu să găsească soluţii alternative pentru transportul mărfurilor. Cu gândul la negustoria pe scară mare, în 1975, a lansat un program de dezvoltare a navigaţiei fluviale, pe Dunăre. De asemenea, canalele şi râurile au fost prinse în planul care prevedea creşterea volumului transporturilor pe apă de trei

ori, până în 1980[333]. Vechiul proiect, lansat și abandonat totodată în anii stalinismului, Canalul Dunăre-Marea Neagră a fost reactivat. În 1978, sub formă de machetă, i-a fost prezentat lui Ceaușescu. Urma să aibă 7 metri adâncime, 70 metri lățime și căptușeală cu piatră. Valoarea totală a investițiilor se ridica la 30.200 milioane de lei, recuperabili, după calculul specialiștilor, în 34 de ani[334]. Canalul a fost inaugurat în 1984, cu o întârziere de doi ani.

Și nu întâmplător, cu gândul la marile proiecte de eficientizare a apelor și regularizarea cursului lor, l-a numit pe Ion Iliescu, în 1979, președinte al Consiliului Național al Apelor. Omul potrivit la locul potrivit: un specialist în gospodărirea apelor și ecologie în fruntea instituției de profil.

„Vânzarea" germanilor

În afara creditelor, în căutare permanentă de bani, Ceaușescu s-a gândit la fel de fel de soluții.

În dinamica geopolitică a Războiului Rece, Republica Federală Germană și România comunistă s-au „întâlnit" undeva la mijloc, în drumul vest-germanilor spre est (*Ostpolitik*) și deschiderea lui Ceaușescu față de Occidentul capitalist. Începând din ianuarie 1967, odată cu stabilirea de relații diplomatice, cele două state au antamat diverse acorduri mai mult sau mai puțin secrete. Dintre acestea, până la Revoluție, „vânzarea" etnicilor germani a adus în conturile statului român sute de milioane de dolari. S-au folosit pentru investiții în economie, plata unor cumpărături costisitoare din Occident și achitarea datoriei externe.

Ceaușescu a continuat o afacere profitabilă pentru statul român, începută încă din vremea lui Gheorghiu-Dej. Din 1966, pe canale neoficiale, România a permis unor sași și șvabi să emigreze în RFG, contra unei răscumpărări. Printr-o grilă de calcul pe criterii profesionale și de durată a școlarizării, se achitau 1.700 mărci germane pentru persoanele cu studii normale, 5.000 mărci pentru studenți, respectiv 10.000 mărci

pentru cei cu studii superioare[335]. Se plătea cash, ofiţerilor sub acoperire ai Securităţii, în oraşele Viena, Paris, Stockholm şi Roma. Uneori se acceptau şi cecuri. Afacerea s-a dovedit profitabilă. Numai în perioada iunie 1968-februarie 1969 s-au încasat 400.000 mărci, potrivit documentelor provenite de la fosta Securitate[336].

Partea română a solicitat secret deplin. Începând din 1973, prin acord comun, s-a stabilit un „contingent" anual de 8.000 de emigranţi, în schimbul cărora vest-germanii ofereau un credit de 200 milioane de mărci pe opt ani[337]. Treptat, s-a ajuns la sume serioase. Reieşea că, între 1970 şi 1975, din emigrări, România încasase peste 54 milioane dolari, cu un maxim în anul 1973 – 15.446.663 milioane dolari[338]! Banii erau vărsaţi în conturile speciale deschise la BRCE. Cu ei s-au plătit ratele la avioanele Boeing cumpărate din străinătate şi s-a investit în tehnologia fabricării diamantelor sintetice.

La începutul deceniului opt, prin Acţiunea „Peregrinii", numele de cod al migraţiei contra cost, germanii au plecat din România şi individual, pe sume mari. Alte 5 milioane dolari au rotunjit astfel bugetul ţării, potrivit generalului de Securitate Eugen Luchian[339].

În public, cu prilejul diverselor întruniri ale *organizaţiilor de masă* ale partidului, Ceauşescu dezavua ideea emigrării. Conform propagandei oficiale, *oamenii muncii de naţionalitate germană* se „bucurau" în România de aceleaşi drepturi şi libertăţi cu ceilalţi cetăţeni. Apele le agitau „anumite cercuri" din Occident, dornice să afecteze imaginea ţării noastre. În primăvara lui 1977, în presa scrisă, s-a declanşat chiar o campanie împotriva emigraţiei[340].

Probabil era şi aceasta o tactică prin care Ceauşescu spera să deţină mai multe atuuri la masa negocierilor. Autorităţile de la Bonn nu şi-au pierdut interesul pentru conaţionali. Dimpotrivă, l-au presat constant pe liderul român să crească numărul vizelor pentru RFG, oferind credite şi finanţări nerambursabile ale unor investiţii pentru populaţia germană, precum cămine

de bătrâni, biblioteci, policlinici[341]. Numai că liderul român se gândea la o colaborare mai profitabilă. În afara compensațiilor financiare, sconta pe investiții masive în economia românească.

În acest sens, un prilej nimerit s-a dovedit vizita cancelarului Helmut Schmidt în România[342]. Pe termen lung, Ceaușescu spera să dubleze valoarea schimburilor comerciale între cele două țări, până la 5 miliarde mărci în 1980[343]. În privința emigrării, a fost tranșant. A refuzat s-o încadreze în categoria „problemelor umanitare", cu argumentul egalității drepturilor cetățenești. Dar de ce să nu se ridice nivelul de trai prin investiții puternice în Banat[344]?! Ceaușescu spera astfel să-i cointereseze pe oaspeți în noi proiecte: o întreprindere în domeniul construcțiilor de mașini, la Timișoara, o societate mixtă cu firma de avioane Fokker, o investiție în Canalul Dunăre-Marea Neagră[345]. Schmidt a pasat experților studierea propunerilor.

Cu ocazia vizitei s-au semnat și alte înțelegeri, ascunse opiniei publice. Generalul Marcu, al treilea om din DIE, și von Wietersheim, consilier în Ministerul de Interne vest-german, au pus la punct detaliile „tehnice" ale afacerii[346]. Printr-un acord secret se permitea emigrarea anuală a 11.000 etnici germani, în schimbul cărora România primea credite Hermes, garantate de RFG, în volum de 700 milioane mărci. Plus 4.000 mărci pentru fiecare emigrant[347]! Românii au renunțat astfel la plățile diferențiate[348].

Cât investise statul vest-german până la căderea regimului comunist în această afacere știu doar responsabilii Ministerului federal al Finanțelor. Cert este că Nicolae Ceaușescu a scos profitul scontat. Pe lângă investițiile și creditele obținute, cu valuta adusă în țară, s-a achitat în anii '80 inclusiv o parte din datoria externă a României[349].

Emigrația evreilor și Operațiunea Duduia

Alt segment etnic prins de mirajul emigrației a fost populația evreiască. Stimulați de campania sionistă, evreii au plecat

asigure o viaţă demnă şi liberă", a afirmat şi în faţa unei delegaţii de evrei americani, întâlnită la Washington[355].

Atunci când li se reproşa tărăgănarea eliberării vizelor, românii inventau fel de fel de scuze. Uneori, era învinovăţită Comisia de Paşapoarte şi Vize. Alteori numărul tot mai restrâns al doritorilor. Bazându-se pe statisticile oficiale, Ceauşescu declara că în ţară sunt tot mai puţini etnici evrei (40-50.000, „majoritatea căsătoriţi cu români"). Mulţi aveau aprobarea, dar refuzau să plece de teama conflictelor militare din Orientul Mijlociu.

Abil negociator, Ceauşescu a ştiut permanent să capteze bunăvoinţa Congresului american. De câte ori sosea sorocul acordării clauzei naţiunii celei mai favorizate pentru România, se rezolvau şi multe cereri de emigrare[356]. Ştiind cât de mult îl interesa relaţia cu Casa Albă, evreii americani l-au ademenit pe Ceauşescu cu oferte avantajoase în turism, industrie şi comerţ. În 1976, David M. Blumberg, preşedintele *Bnai Brith* (Fiii Pământului), s-a oferit chiar să intermedieze legătura[357] cu proaspătul preşedinte Jimmy Carter[358].

Ceauşescu a patronat şi alte afaceri surprinzătoare. În deceniul opt, a ordonat Securităţii să identifice şi să recupereze bunuri de patrimoniu din exteriorul ţării. Era şi aceasta o sursă de venituri. În capul listei de priorităţi, s-a aflat redobândirea celor 42 de tablouri valoroase, dispărute din colecţia Coroanei României. În urma cercetărilor, autorităţile române l-au învinuit pe Regele Mihai I că plecase cu capodoperele din ţară.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, România se mândrea bunăoară cu a doua colecţie de tablouri semnate de El Greco din lume. Aceste opere de artă inestimabile de patrimoniu, alături de altele aparţinând unor maeştri celebri, făceau parte din colecţia Coroanei. În testamentul său, Regele Carol I, întemeietorul dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen pe meleagurile dâmboviţene, recunoştea că le achiziţionase cu bani proveniţi din exploatarea domeniilor Casei Regale.

din România spre Israel, în mai multe valuri, încă din anii '40. După 1965, Nicolae Ceauşescu a aprobat emigraţia evreiască, solicitând în schimbul fiecărui cetăţean o „despăgubire". Afacerea s-a dovedit spinoasă, statul român jucând la mai multe capete. În favoarea emigraţiei, erau americanii şi israelienii. Împotrivă, arabii, sovieticii şi *ţările frăţeşti*. A fost o adevărată artă pentru liderul român să menţină bunele relaţii cu părţile interesate.

Ceauşescu a păstrat de la Dej reţelele şi oamenii de legătură deja folosiţi şi politica negocierii. Dar a diminuat numărul plecărilor anuale. Evreii au devenit asul său din mânecă pentru obţinerea clauzei naţiunii celei mai favorizate şi menţinerea bunelor relaţii politico-economice cu statul Israel. În medie, între anii 1969 şi 1989, câte 1.997 de evrei au părăsit anual România. Sensibil mai puţini decât în deceniile anterioare. Despre răscumpărările plătite se ştiu puţine. După Pacepa, variau de la 2.000 până la 50.000 de dolari, ajungând, în cazuri excepţionale, şi la 250.000 de dolari[350]. De afacere s-au ocupat generalul Marcu şi Shaike (Yeshahanu) Dan, un agent secret evreu, născut în Basarabia, consilier al mai multor premieri israelieni[351]. Se spune că însuşi Ceauşescu s-ar fi întâlnit cu Dan pentru detaliile afacerii[352]. Încă din 1969, s-a încheiat un protocol valabil pe trei ani, conform căruia banii se livrau *cash*. Sumele difereau în funcţie de vârsta, educaţia, profesia, situaţia familială şi locul de muncă al emigrantului[353]. S-a stabilit atunci ca 40.000 de evrei să emigreze până în anul 1972 (câte o zecime cu diplome universitare şi muncitori cu înaltă calificare şi 2 % studenţi). Protocolul a fost reînnoit după nouă ani.

De câte ori se punea în discuţie emigraţia evreiască, Ceauşescu recurgea obsesiv la aceleaşi argumente. Întâi declara că se opune, din principiu, emigrării oricărei comunităţi. Indiferent de origine, cetăţenii români nu trebuiau amăgiţi cu „câştiguri iluzorii". Asigurând apoi interlocutorii că „nu ţine pe nimeni cu forţa"[354], lăuda nivelul de trai din România. „Toţi cetăţenii trebuie să stea în ţara unde s-au născut şi acolo să-şi

Aşadar bunurile aparţineau Coroanei. Nu puteau fi înstrăinate, nici măcar scoase din România.

Şi totuşi, 42 din cele 212 tablouri, semnate de maeştri precum El Greco, Rembrandt, Rubens, Tiţian, Veronese ş.a., au dispărut. Timp de câtevă decenii, Regele Carol al II-lea a fost socotit vinovat. Securitatea a girat această ipoteză până târziu. Altă versiune a fost aceea că fiul, Regele Mihai I, le-a sustras, în 1947[359].

Puţin i-a păsat lui Ceauşescu cine-a păgubit statul român de valoroasele picturi. În 1975, a ordonat să fie recuperate. Operaţiunea a primit numele de cod „Duduia", după numele de alint al Elenei Lupescu, metresa lui Carol al II-lea, stabilită la Estoril (Portugalia). După moartea fostului monarh, îi moştenise averea. Pe linie de servicii secrete, generalul Pacepa a fost răspunzător de acţiune[360]. Cu toate acestea, între 1975 şi 1978, cercetările au tărăgănat. Misterul a continuat să învăluie soarta tablourilor.

În 1977, Ceauşescu a ordonat DIE să treacă operaţiunea în capul listei de priorităţi[361]. Când Elena Lupescu a murit, statul român a trecut la acţiune, pretinzând autorităţilor portugheze să-i verifice averea. Prin decizia Tribunalului din Cascais, s-au inventariat bunurile - picturi, icoane vechi, tapiserii, argintărie - aflate în vila de la Estoril. Un custode a preluat cheile casei, în timp ce conturile din băncile portugheze au fost blocate[362]. S-a admis chiar şi prezenţa unui expert român care să identifice obiectele revendicate de România[363].

Pentru recuperarea tablourilor, trebuiau acţionaţi în instanţă moştenitorii Elenei Lupescu, CPEx aprobând în scopul investigaţiilor şi procesului suma de 15.000 dolari[364]. Prea puţini bani comparativ cu valoarea bunurilor vizate. În plus, se cereau rezultate imediate şi garantate[365].

Timp de trei ani, statul român s-a judecat cu soţii Urdăreanu, moştenitorii Elenei Lupescu. În toamna anului 1980, aceştia s-au întâlnit cu ofiţerii Securităţii. Din informaţiile lor reieşea că ex-Regele Mihai I vânduse recent, în Statele Unite,

tabloul *Portretul lui Giacomo Bosio,* semnat El Greco[366]. În 1982, liderul român a aprobat deschiderea unor procese în Statele Unite ale Americii, împotriva unor instituţii care deţineau tablouri „dispărute". Dar acţiunea în justiţie s-a desfăşurat greoi, Ceauşeştii zgârcindu-se la plata experţilor şi avocaţilor[367].

În 1986, de la Cabinetul 2, cum i se spune acum Elenei Ceauşescu, s-a ordonat ministrului de Interne, Postelnicu încetarea acţiunii („pierdere de timp şi de bani")[368]. Dintre cele 42 de opere de artă dispărute, doar unul s-a întors la proprietarul de drept, în 2004.

Sub semnul dezastrelor

Când s-a aprins „lampa lui Ilici" în România, după modelul sovietic de electrificare, nu şi-a pus nimeni problema că sursele clasice - puterea apei şi cărbunelui - vor fi insuficiente. Dar dezvoltarea extensivă a economiei s-a soldat curând şi cu intrarea ţării în criză energetică. Industria metalurgică consuma în exces curent electric, iar România nu era mare producătoare de energie. Depindea în continuare de importurile din URSS. De asemenea, petrochimia secătuia stocurile de petrol. Ţara nu-şi putea asigura necesarul de ţiţei din zăcămintele autohtone, depinzând, de asemenea, de importuri. Peste aceste probleme, în anii '70 au avut loc mai multe crize ale petrolului la nivel mondial, majorând excesiv preţul lui. Treptat, înţelegerile lui Ceauşescu cu ţările producătoare de petrol din „lumea a treia" s-au reziliat. Stabilitatea politică a statelor respective era şubredă. Liderii care semnaseră contractele avantajoase pentru România în anii '70 dispăruseră din cercul deciziilor anilor '80. Cea mai importantă răsturnare de regim avusese loc în Iran. Mohammad Reza Pahlavi[369], colaborator de nădejde al lui Ceauşescu, a fost îndepărtat în 1979 printr-o revoluţie islamică. Noii conducători ai Iranului au denunţat contractele semnate de şah, deschizând negocieri noi pentru accesul la bogăţiile ţării.

Confruntat cu problema penuriei de petrol, secretarul general a anunțat la Congresul al XII-lea din 1979 că resursele autohtone de țiței urmau să fie utilizate cu prioritate de industria petrochimică[370]. Consumul domestic a fost drastic raționalizat, iar șoferii particulari s-au trezit peste noapte cu cote la benzină. Ulterior, restricțiile s-au extins asupra transportului de mărfuri și în agricultură[371]. Raționalizarea țițeiului a avut cel mai dramatic impact asupra producției de agent termic deoarece majoritatea centralelor urbane obțineau căldură prin arderea păcurei. S-a interzis cu desăvârșire „risipirea" produselor petrolifere pentru încălzirea populației.

Reducând continuu cotele de petrol, întâiul economist al țării a fost nevoit să găsească soluții alternative pentru industria energetică. A ales soluția maxim poluantă, dezvoltând sectorul termoenergetic, bazându-se pe ceea ce ar fi realizat resursele carbonifere. Hidrocentralele construite în anii '70 ofereau o energie mai „curată". Dar nu aveau suficientă putere pentru a satisface necesitățile imense ale industriei. O alternativă eficientă ar fi fost energia nucleară, dar centrala de la Cernavodă era încă în faza de proiect.

Noile capacități termoenergetice au fost amplasate în bazinul carbonifer al Olteniei, în localitățile Turceni și Rovinari, din jud. Gorj. Ceaușescu planificase cele două centrale încă din anii '70, construite cu credite de la FMI și BIRD. Însă, pe fondul problemelor energetice a redimensionat puterea lor, depășind recordurile europene în domeniu. Investiții în zadar! Cărbunele din zona Olteniei era slab caloric și cu prea mult siliciu. Ceaușescu nu s-a „speriat" de problema calitativă. A dispus sporirea extracției de cărbune pentru a alimenta continuu noile centrale. Exploatările miniere au fost construite în grabă, prin soluția decopertării dealurilor carbonifere ca să ajungă mai repede la zăcământ. Deși exploatările de suprafață au consecințe de durată asupra sănătății populației și a mediului. La fel de nocive erau și centralele termoelectrice în sine, deoarece degajau în atmosferă cantități mari de oxizi. În scurt timp, s-au

arătat necazuri noi, precum creşterea ratei de afecţiuni ale aparatului respirator şi cazurilor de cancer[372].

Efectele secundare asociate termoenergiei nu au fost doar o problemă a regiunilor carbonifere. În octombrie 1982, Ceauşescu a interzis complet utilizarea produselor din petrol sau gaz pentru încălzire. În cartiere trebuiau construite micro-termocentrale pe combustibil solid, care să deservească blocurile de locuinţe şi clădirile administrative. În oraşele mici şi în mediul rural, noile construcţii n-au mai fost prevăzute cu încălzire centrală, ci cu sobe de teracotă. După exemplul ţăranului român, care, dintotdeauna, se încălzea cu lemne![373] Dar de unde lemne? Şi în ce spaţii să le depozitezi într-un apartament de bloc? În consecinţă, mediul de locuire s-a degradat. Datorită politicii economisirii de materiale, lemnul se găsea tot mai greu. Iar cărbunele era o soluţie aproape primitivă. Fumul degaja mirosuri insuportabile, periclitând sănătatea şi chiar viaţa locatarilor. Nu puţine au fost cazurile de intoxicare mortală cu monoxid de carbon.

Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, în anii 1970 dezastrele naturale au lovit România. La patru decenii de-atunci, informaţiile din presă, arhive şi memorii ale participanţilor la evenimente, dezvăluie un Ceauşescu profund implicat, străbătând ţara în lung şi-n lat, mereu în căutarea şi pedepsirea vinovaţilor. Aparatul de propagandă l-a prezentat drept omul aflat „întotdeauna în mijlocul poporului, la bine şi la greu". Dar la inundaţii, şi la cutremur, i-a cravaşat pe români să recupereze pagubele şi să îndeplinească *planul cincinal*. Din gura lui nu s-a auzit un cuvânt de mângâiere pentru familiile victimelor, nici pentru agoniseala de-o viaţă luată de ape sau dispărută sub ruine.

În iulie 1975, revărsarea apelor a provocat 49 morţi şi 12 dispăruţi. Judeţele Mureş, Buzău, Prahova, Vâlcea, Ilfov şi Argeş au fost cele mai afectate. Timp de două săptămâni, nenorocirea a ţinut capul de afiş al presei centrale. În paginile ziarelor informaţiile despre victime şi pagube materiale au fost

cenzurate. În schimb, s-a supradimensionat rolul lui Ceaușescu de catalizator al *energiilor poporului.* Omniprezent, Tovarășul s-a deplasat de-a lungul și de-a latul țării dând un nou „exemplu personal" în lupta cu vitregiile naturii. La televizor și radio a citit *Decretul prezidențial nr. 145* prin care s-a instituit starea de necesitate. Unitățile Armatei, Miliției, Securității și Gărzile Patriotice au primit consemn de *stare de alarmă.* Cu mic, cu mare, *cu toate forțele,* românii au fost îndemnați să strângă grabnic recoltele. Ceaușescu i-a convocat pe prim-secretarii județenelor de partid la o teleconferință, cerându-le mobilizare exemplară pentru a repara stricăciunile.

Așa cum obișnuia în situații de criză, găsea totdeauna țapi ispășitori. În problema inundațiilor se pare că avea dreptate. Din 1971, România inițiase, pe hârtie, un vast program pentru regularizarea cursurilor de ape, protejarea satelor, fabricilor, uzinelor și localităților din zonele expuse. Dar hotărârile nu s-au aplicat. A criticat specialiștii pentru calitatea barajelor de pe râul Argeș și a digurilor din nordul Capitalei. Și a propus construirea altor baraje de acumulare. În problema despăgubirilor, Ceaușescu a fost foarte dur: cine nu avea asigurare, nu primea nimic[374].

Convins că informările din teritoriu erau „puțin mai roze" decât realitatea, a vrut să vadă cu ochii lui, din înaltul cerului, dimensiunea dezastrului. Aproape că nu a existat județ neinspectat. La Lunca (la cooperativa agricolă Ciochina, lângă Căzănești), a ajutat țăranii la seceriș[375]. Lepădând sacoul, doar în bluza cu mâneci scurte și pantalonii de stofă s-a semețit să secere grâu la Conțești-Boteni[376]. La Galați, a indicat cum să fie construit digul - pietruit și cu gazon. Brăilenilor le-a cerut perfecționarea rețelei de canale din Insula Mare și digul de beton pentru protecția orașului[377].

În plan extern, Ceaușescu a emis semnale că situația României era stabilă. Intervievat de reporterii străini, a promis recuperarea pagubelor până la sfârșitul anului. N-a amintit, desigur, de proiectul nedus la capăt al regularizării apelor.

Spera la un ajutor consistent din partea CAER (500 milioane de dolari) şi la împrumuturi avantajoase de la FMI şi BIRD, cu termene lungi de rambursare, dobânzi mici, ca pentru o *ţară în curs de dezvoltare*. Pe termen scurt, inundaţiile au afectat însă economia românească. În acelaşi timp, i-au convins pe Ceauşescu şi ceilalţi decizionali ai partidului că ţara avea nevoie urgentă de un sistem modern de regularizare şi colectare a apelor. După cutremurul din '77, s-a încercat schimbarea la faţă a României, prin sistematizarea mediului rural şi urban.

În acelaşi an 1977, s-a petrecut un accident teribil în Bucegi, la Combinatul de lianţi şi azbociment Fieni[378]. Datorită unui experiment eşuat - folosirea paratrăsnetului pe bază de celule radioactive - în suflul exploziei de la cariera Lespezi (Dâmboviţa) au decedat 57 de persoane[379]. „Nu pot să fiu de acord să dăm acum vina pe Sf. Ilie că el a venit cu fulgerul", a răbufnit secretarul general după citirea informaţiilor[380]. Raportul a fost refăcut pe baza indicaţiilor sale privind cauzele dezastrului, iar pedepsele înăsprite. Şeful carierei a fost condamnat la opt ani de închisoare, spre exemplu.

Mai grave au fost consecinţele cutremurului care a zdruncinat estul şi sudul ţării în seara zilei de 4 martie 1977. Cu cele 7,2 grade pe scara Richter, seismul a intrat în topul calamităţilor din istoria noastră recentă, provocând daune de aproximativ 9-10 miliarde lei. Din cifrele prezentate după cutremur, reiese că aproape 35.000 de familii şi-au pierdut adăpostul, iar 32.897 locuinţe au fost grav avariate[381]. Până la 14 martie 1977, se înregistraseră 1.541 de morţi, dintre care 1.391 în Bucureşti şi 11.275 de răniţi[382].

În seara cutremurului, Ceauşescu se afla în Nigeria. A emis imediat decretul prin care instituia starea de necesitate în România[383]. Activiştii, militarii, miliţienii, membrii gărzilor patriotice au fost trimişi în teren[384].

Ceauşeştii s-au întors de urgenţă acasă. De la aeroportul Otopeni, au plecat direct spre centrul Capitalei, pentru a se convinge de efectele grozăviei abătute asupra ţării. Însoţit de

alaiul *activiştilor*, Ceauşescu a luat la pas bulevardele centrale. S-a oprit în locurile fierbinţi: cofetăria „Scala", pensiunea „Bulevard", restaurantul „Dunărea"[385]. A declarat ca măsură urgentă salvarea oamenilor prinşi sub dărâmături. Apoi a numit o comisie care să inventarieze, unul câte unul, blocurile avariate şi să evacueze locatarii. A cerut oprirea alimentării cu gaze şi raţionalizarea consumului de apă, în Bucureşti. Intuind probleme cu aprovizionarea, a cerut Miliţiei să interzică stocarea alimentelor[386]. Pentru cazarea sinistraţilor, au fost desemnate hoteluri, cămine studenţeşti, blocuri noi, finisate şi încă nerepartizate[387].

Presa a relatat fiecare descindere a lui Ceauşescu. Părea că trecuse la un regim nocturn de viaţă. Noapte de noapte, vizita centrul Bucureştiului, critica, îndemna, încuraja, inspecta fiecare ruină. Potrivit oficiosului partidului, la „Scala", Ceauşescu s-ar fi aruncat primul în subsoluri ca să caute supravieţuitori[388]. Îmbrăcat în halat alb, a inspectat spitale, încurajând răniţii.

A vizitat oraşele Alexandria, Zimnicea, Turnu Măgurele, Craiova, Slatina. La Buzău, Ceauşescu i-a trasat indicaţii urbanistice lui Tudor Postelnicu[389], pe-atunci prim-secretar al judeţului[390].

După încheierea stării de necesitate[391], a organizat o conferinţă de presă, prilej de mulţumire pentru ajutorul financiar străin[392]. România a primit bani din RDG (10 milioane de mărci), Cehoslovacia (25 milioane de coroane), Austria (2,6 milioane şilingi), China (500.000 yuani), Franţa (1 milion de franci). De la sovietici sosiseră doar medicamente[393]. I-a înţepat şi pe americani, mulţumindu-le pentru telegrama de compasiune, dar mai ales pentru „ajutorul promis". Folosind diverse surse, ambasadorilor străini li s-a sugerat că orice ajutor era binevenit...

La trei săptămâni de la cutremur, s-a ţinut o şedinţă cu *activiştii*. După ce s-a hotărât îndeplinirea „neabătută" a *cincinalului*, s-au elogiat meritele lui Ceauşescu în *lichidarea*

efectelor cutremurului: pentru că instituise starea de necesitate încă din străinătate, oferise *indicaţii practice*, pentru că fusese „neobosit" printre oameni, pentru curajul şi spiritul organizatoric[394]... Propaganda a transformat lupta cu urmările cutremurului într-un elogiu adus *constructorului socialismului*, înnobilat cu trăsăturile *omului nou*[395].

Secretarul general a ieşit întărit ca imagine, din încercare. „Cutremurul a fost un moment pe care Ceauşescu l-a folosit în favoarea sa", afirmându-se ca „un tip foarte viguros"[396], a opinat Ion Iliescu, pe-atunci prim-secretar la Iaşi.

Avariile provocate caselor vechi din Bucureşti, i-au întărit lui Ceauşescu convingerea sistematizării Capitalei. Plănuia un nou sediu politico-administrativ, o piaţă semicirculară şi un bulevard. Ştefan Andrei urma să coordoneze echipele de arhitecţi şi ministerele de resort[397]. Se dădea astfel startul apariţiei noului centru civic. Pentru toate oraşele afectate, Ceauşescu a propus sistematizări urbanistice ample. A *indicat* construirea unor imobile noi, etajate, care să schimbe înfăţişarea satelor şi comunelor[398].

NOTE

[287] Plenara CC al PCR din 25-26 martie 1974 a modificat statutul partidului, hotărând totodată înfiinţarea funcţiei de preşedinte. Nicolae Ceauşescu a fost propus Marii Adunări Naţionale spre alegere.

[288] Congresul al XI-lea al PCR s-a desfăşurat în perioada 25-28 noiembrie 1974.

[289] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 122/1974, f. 45 verso.

[290] Plenara CC din 28 noiembrie 1974, ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 127/1974, f. 11 verso.

[291] Gheorghe Cioară (n. 1924), ministrul Comerţului exterior (1965-1969) şi al Energiei electrice (1979-1981), Primar general al Bucureştiului (1971-1975).

[292] Cu o săptămână înainte, la conferinţa pregătitoare a comuniştilor bucureşteni, acelaşi Cioară propusese eternizarea lui Ceauşescu în funcţie. Deşi a participat atunci, Ceauşescu nu s-a referit public la declaraţie. Nici nu a respins-o, aşteptând probabil să vadă reacţiile activiştilor de partid. Vezi: Radio Europa Liberă, Robert R. King, *Ceausescu's Role at the 11th RCP Congress in Perspective*, 28 February 1975, p. 3, http://hdl.handle.net/10891/osa:43a824e1-348d-47b1-b523-a678f1a823ea, [accesat la 04.11.2014].

[293] „Scînteia", nr. 10.037, 27 noiembrie 1974.
[294] „Scînteia", nr. 10039, 29 noiembrie 1974.
[295] Şedinţa CPEx din 29 noiembrie 1974, ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 76/1975, f. 8 verso.
[296] Şedinţa CPEx din 13 decembrie 1974, ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 136/1974, f. 64.
[297] De asemenea, s-a hotărât reducerea numărului membrilor Marii Adunări Naţionale de la 465 deputaţi la 349 deputaţi. În noul format, la prima sesiune, deputaţii l-au reales pe Ceauşescu preşedinte al ţării. În plus, s-au operat diverse modificări în structurile de conducere ale partidului şi statului. Consiliul de Stat a fost restrâns la 17 membri, faţă de 22 cât avea în 1969. Vezi şedinţa CPEx din 29 noiembrie 1974, ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 76/1975, f. 17-18.
[298] Programul a fost publicat în presa centrală în 1 septembrie 1974, fiind adoptat la congres.
[299] Bogdan Murgescu,.*România şi Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iaşi, Polirom, 2010, p. 336.
[300] Gospodăriei comunale de locuinţe i s-a alocat 13.5 %, agriculturii 12.9 %, transporturilor 11.2 %, construcţiilor 4.6 %, circulaţiei mărfurilor 2.2 %. Vezi Bogdan Murgescu, *România şi Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010), op. cit.*, p. 338.
[301] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 141/1974, f. 27-32 verso.
[302] Plenara CC al PCR din 18 decembrie 1974, ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 141/1974, f. 7.
[303] Cristina Diac, *Cărticica omului nou*, în „Jurnalul Naţional", 30 octombrie 2009. N-a trecut mai bine de un an şi jumătate, că la Constanţa a izbucnit un scandal sexual al unui activist căsătorit. La Plenara CC din 14 aprilie 1976, Ceauşescu a prezentat indignat cazul lui George Crişovan, secretar cu propaganda la comitetul judeţean Constanţa, membru supleant al CC. Încălcase normele morale, batjocorise familia, înşelându-şi soţia cu femei tinere. Speriindu-i pe activiştii prezenţi în sală, Ceauşescu a ameninţat cu „moartea politică şi morală" a celor precum Crişovan. Folosindu-l ţap ispăşitor, secretarul general le amintea tuturor că nu se glumea în asemenea situaţii. Vezi *RCP Plenum Fails to Make Rumored Leadership Changes*, 1976 April 14, accesat la http://wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR02049_b.html.
[304] Ştefan Bosomitu, *Constantin Pârvulescu vs. Nicolae Ceauşescu. Congresul XII al PCR (24 nov. 1979)*, http://stefanbosomitu.wordpress.com/2013/11/25/constantin-parvulescu-vs-nicolae-ceausescu-nov-1979-congresul-xii-al-pcr/, 25 noiembrie 2013, [accesat la 19.09.2014].
[305] Criza petrolului s-a declanşat în 1973. În urma Războiului de Yom Kipur, preţul petrolului a crescut de patru ori. Al doilea şoc petrolier l-a provocat Revoluţia din Iran, din 1979, care-a dublat preţul anterior.
[306] Atomic Energy of Canada Limited (AECL), în Canada, Administraţia pentru Cercetare şi Dezvoltare în Domeniul Energiei (ERDA, abreviere în engleză) şi Comisia de Reglementare a Activităţii Nucleare (NRC), în Statele Unite ale Americii, au fost partenerii de dialog.

[307] Din care 115 milioane licența, proiectul și asistența tehnică, 20 milioane licența pentru echipament, 36 milioane tehnologia pentru apă grea și 10 milioane echipamente, servicii și combustibil. Vezi ședința CPEx din 31 mai 1975, ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 61/1975, vol. I.
[308] Idem, vol. II, f. 57 verso.
[309] Ședința CPEx din 31 mai 1975, ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 61/1975, vol. I, f. 20 verso.
[310] Au fost vizitate Princeton, Argonne, Berkeley, centralele nucleare din Drezden și Fort Saint Vrain, fabrica de elemente combustibile nucleare a firmei „Combustion Engineering", cea de apă grea de la Savannah River. *Romanian science official Ursu discusses GOR requirement for CANDU nuclear power reactor*, 5 May 1976, [accesat la http://www.wikileaks.org/plusd/cables/1976STATE109621_b.html, 14:19, 14.05. 2013].
[311] *Visit of professor Ursu: request for call on president: chapter three*, 29 April 1976, [accesat la http://www.wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR02376_b.html, 14:19, 14.05.2013].
[312] Exista deja un precedent. În 1974, după ce a obținut informații de la canadieni, India a efectuat teste nucleare la baza militară din Pokhran. Prin Tratatul de neproliferare a armelor nucleare, semnat la New York, în 1969, doar cinci state erau recunoscute ca puteri în domeniu (SUA, URSS, Marea Britanie, Franța și China). Reunite în „Clubul de la Londra", aceste state au limitat drastic accesul altora la secretul pe care îl dețineau. Printre altele, la început, canadienilor li s-a interzis să exporte apă grea.
[313] ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 79/1976, f. 7 verso.
[314] Idem, dosar 39/1978, ff. 8-9.
[315] Acordul s-a semnat la 24 octombrie 1977.
[316] ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 79/1976, f. 4. Contractul de licență pentru obținerea licenței de sistem CANDU din Canada stipula o taxă de 20 milioane dolari pentru primele 4 unități de 660 MW, apoi 5 milioane dolari pentru fiecare din unitățile 5-9 și 2,7 milioane pentru fiecare unitate în continuare. Pentru primele patru unități, tot din Canada, se importau echipamente și servicii în valoare de 200 milioane dolari; iar pentru finanțare, s-a contractat, din aceeași țară, un credit de 1 miliard dolari.
[317] ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 224/1978, f. 4.
[318] Bogdan Murgescu, *România și Europa...*, *op. cit.*, p. 358.
[319] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 41/1979, f. 4.
[320] Idem, f. 4 verso.
[321] Idem, dosar 53/1978, f. 16.
[322] Cristina Diac, *Ceaușescu în goana nebună după credite*, în „Adevărul", 22 aprilie 2013.
[323] ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 1/1976, ff. 8-9 verso.
[324] ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 1/1976, ff. 18 verso.
[325] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 6/1975, f. 12 față-verso.
[326] Idem, dosar 51/1977, f. 24 verso-25.
[327] Idem, dosar 35/1977, f. 78 verso.

[328] Idem, dosar 35/1977, f. 77.
[329] Idem, dosar 43/1977, f. 23 verso.
[330] Iată o listă cu datornici, valabilă pentru anii 1961-1975: Algeria (100 milioane de dolari, pentru asistență în exploatarea petrolului), Argentina (100 de milioane dolari pentru cumpărarea de echipamente industriale), Brazilia (180 de milioane de dolari, pentru rafinării şi prelucrarea oțelului), Chile, Cuba (130 de milioane de dolari pentru investiții, echipamente şi instalații), Egipt (230 milioane de dolari folosiți în petrochimie, electrificare rurală, achiziția de tractoare), Guineea (82.5 milioane de dolari), India (52.4 milioane de rupii), Indonezia, Iran (135 milioane de dolari, pentru petrochimie), Irak (35 de milioane de dolari), Vietnamul de Nord, Pakistan (55 milioane de dolari pentru rafinăria de la Karachi), Peru, Portugalia (100 milioane de dolari), Sudan (60 de milioane de dolari), Siria (168.5 milioane de dolari pentru dezvoltarea de ferme şi achiziția de tractoare), Tunisia, Yemen (13.5 milioane de dolari pentru dezvoltarea industriei şi agriculturii), Iugoslavia (16 milioane de dolari pentru Porțile de Fier), Zambia (50 de milioane de dolari). Vezi „Rumanian credits to other countries", Background Report/Romania, Radio Free Europe research paper, 22 December 1975, Arhiva 1989, 1-8.
[331] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 98/1975, f. 19 față-verso.
[332] Idem, dosar 43/1977, f. 14.
[333] Amenajarea era prevăzută pe cincinale: Dunărea, Canalul Bega (40 kilometri), Canalul Dunăre-Marea Neagră (65 km) între 1976 şi 1980, Prutul (534 km), Canalul Dunăre-Bucureşti (55 km), Oltul (din dreptul localității Slatina până la vărsarea în Dunăre, 170 km) între 1981 şi 1985, Mureşul (80 km, de la Arad până la Tisa), Jiul (de la Târgu Jiu la Slatina) şi Oltul (de la Râmnicu Vâlcea la Slatina) între 1986 şi 1990. Vezi ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 43/1977.
[334] Idem, dosar 39/1978, f. 43.
[335] Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu (editori), *Acțiunea „Recuperarea". Securitatea şi emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2011, p. XXXVIII.
[336] *Ibid.*, p. XLII.
[337] *Ibid.*, p. LIII.
[338] Nota datată în 29 decembrie 1975. Vezi Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu (editori), *Acțiunea „Recuperarea"..., op. cit.*, p. 195.
[339] *Ibid.*, p. 229.
[340] George Ciorănescu, „Romanian Campaign against Emigration of Ethnic Germans Continues", 9 May 1977, [Electronic record], [accesat 16.05.2013, http://hdl.handle.net/10891/osa:ed3bd4db-9497-4e76-be62-8529457f6f27].
[341] Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României. Memorii: din respect pentru adevăr*, Bucureşti, Editura Compania, 2008, p. 234.
[342] Vizita a avut loc în perioada 7-8 ianuarie 1978.
[343] ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 1/1978, f. 10.
[344] Idem, f. 47 verso.
[345] Idem, f. 49-57.
[346] *Acțiunea „Recuperarea"..., op. cit.*, p. LVI.
[347] Vladimir Tismăneanu (coord.), *Raport final - Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, Bucureşti, Humanitas, 2007, p. 362.

[348] Ernst Meinhardt, Claudia Ștefan, *Cât încasa regimul Ceaușescu pentru un etnic german*, 27.04.2011 [accesat la http://www.dw.de/c%C3%A2t-%C3%AEncasa-regimul-ceau%C5%9Fescu-pentru-un-etnic-german/a-15008800].
[349] Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României...*, *op. cit.*, p. 232.
[350] Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roșii*, București, Editura Venus, 1992, p. 92.
[351] Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 122.
[352] Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, București, Editura Curtea Veche, 2001, p. 163.
[353] Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor...*, *op. cit.*, p. 124.
[354] *Romanian Jewish Emigration to Israel*, 1976 November 16, accesat la http://wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR06828_b.html.
[355] În vizita din 11 iunie 1975. Vezi ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 86/1975, f. 6.
[356] *Romanian Jewish Emigration to Israel*, 1976 November 18, accesat la http://wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR06829_b.html.
[357] ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 194/1976, f. 3.
[358] Jimmy Carter (n. 1924), președinte al Statelor Unite ale Americii (1977-1981).
[359] Mihai Pelin, *Marele rapt regal*, București, Editura Kullusys, 2006, pp. 62-63.
[360] *Ibidem*, p. 69.
[361] Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României...*, *op. cit.*, p. 124.
[362] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 109/1977, f. 95.
[363] Idem, f. 95 verso.
[364] În ședința Biroului Permanent al CPEx din 3 octombrie 1977.
[365] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 109/1977, f. 35 verso.
[366] Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României...*, *op. cit.*,, p. 126.
[367] *Ibidem*, p. 158.
[368] *Ibidem*, p. 138.
[369] Mohammed Reza Pahlavi (1919-1980), Șahul Iranului (1941-1979).
[370] Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului – 19 noiembrie 1979*, București, Editura Politică, 1979, pp. 14-28.
[371] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 34/1983, f. 95.
[372] *Protecția mediului înconjurător în R.S. România*, în „Studii și cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a", București, Institutul de Economie Socialistă, 1987, pp. 215-224.
[373] ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 64/1982, ff. 20-22; idem, dosar 220/1981, f. 2.
[374] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 98/1975, f. 18 verso.
[375] *Tovarășul Nicolae Ceaușescu din nou prezent în zonele calamitate*, în „Scînteia", an XLIV, nr. 10.224, 5 iulie 1975.
[376] *Tovarășul Nicolae Ceaușescu a controlat ieri numeroase zone calamitate, centre agricole și industriale*, în „Scînteia", nr. 10.226, 8 iulie 1975.
[377] „Scînteia", nr. 10.231, 13 iulie 1975.
[378] Accidentul s-a produs în data de 25 iulie 1975.

[379] ANIC, fond CC al PCR - Secția Administrativă, dosar 4/1975).
[380] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 204/1975.
[381] Idem, dosar 35/1977, f. 13 față-verso.
[382] „Scînteia", nr. 10751, 15 martie 1977, p. 5.
[383] Decretul 58/1977.
[384] *Decret prezidențial cu privire la instituirea stării de necesitate pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în „Scînteia", nr. 10743, 5 martie 1977.
[385] „Scînteia", nr. 10744, 6 martie 1977.
[386] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 18/1977, f. 14 verso.
[387] Idem, f. 15 verso. Din echipă făceau parte Ion Coman, responsabil cu demolarea blocurilor şi salvarea oamenilor, Teodor Coman - cazare, Janoş Fazekaş - aprovizionare, Ilie Verdeț - industrie, Manea Mănescu - inventarierea clădirilor avariate. Vezi şi ANIC fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 20/1977, f. 14 verso.
[388] „Scînteia", nr. 10.745, 8 martie 1977.
[389] Tudor Postelnicu (n. 1931), membru al CC al PCR (1979-1989), şef al Departamentului Securității Statului (1978-1987), ministru de Interne (1987-1989).
[390] „Scînteia", nr. 10.745, 8 martie 1977.
[391] Starea de necesitate s-a încheiat 10 martie 1977.
[392] Vezi *Conferința de presă a preşedintelui Nicolae Ceauşescu ținută cu ziarişti străini şi români*, în „Scînteia", nr. 10.748, 11 martie 1977.; *Manifestări de solidaritate ale altor popoare cu națiunea noastră greu încercată*, în „Scînteia", nr. 10.748, 11 martie 1977.
[393] Abia în 12 martie 1977 au trimis ajutoare şi sovieticii (utilaje, materii prime, echipamente casnice, tractoare, buldozere ş.a). Vezi *Ajutor acordat poporului român de popoarele Uniunii Sovietice*, în „Scînteia", nr. 10.750, 13 martie 1977.
[394] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 17/1977, f. 125.
[395] Idem, f. 131 verso.
[396] Vladimir Tismăneanu, Ion Iliescu, *Marele şoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu: despre comunism, postcomunism, democrație*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 141.
[397] *Sistematizarea*, în „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist: represiunea", vol. 3 (P-Ş), coord. O. Roske, Bucureşti, Editura I.N.S.T., în curs de apariție.
[398] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 20/1977, f. 15.

5
La rampa scenei marii politici

„Explorator" în Africa Neagră

În *Raportul* prezentat delegaţilor la Congresul al XII-lea din 1979[399], Ceauşescu anunţase că România trebuia să-şi accelereze ritmul de creştere, majorând indicii dezvoltării economice pe toate ramurile. Ştiind bine că se apropia scadenţa majorităţii creditelor contractate în anii '70, secretarul general al partidului a trasat „sarcini deosebite" comerţului exterior, care trebuia să producă dolarii necesari pentru evitarea incapacităţii de plată. Îndatorase ţara peste puteri!

Mirajul relaţiilor economice cu piaţa liberă fusese un vis frumos pentru Ceauşescu. După Congresul al X-lea din 1969, liderul partidului schimbase garnitura economică a guvernului. Florea Dumitrescu[400], noul ministru de Finanţe, a fost trimis în străinătate pentru a identifica noi resurse financiare pentru dezvoltarea şi funcţionarea industriei. În prima fază a solicitat ajutor *fraţilor de la răsărit*. Sovieticii i-au spus însă că n-aveau o rublă în plus pentru împrumuturi externe. Încet, încet, finanţiştii români au intrat în contact cu „lumea capitalului", semnând contracte de împrumut pentru investiţii. Cea mai avantajoasă afacere a fost aderarea la FMI şi BIRD, în 1972. Aceste instituţii au acordat credite cu dobânzi mici guvernului de la Bucureşti[401].

În timpul discuţiilor privind creditele externe, Ceauşescu le-a dat *indicaţii* negociatorilor români să obţină o perioadă cât mai mare de rambursare a împrumuturilor[402]. Planifica să finalizeze în timp record obiectivele economice. După planul

său, acestea ar fi intrat în funcţiune, acumulând valuta necesară pentru achitarea creditelor contractate. Aşadar, liderul român preconiza o modernizare a industriei construită pe datorie, care prin producţia viitoare va plăti creditele şi va asigura prosperitate. Viziunea sa asupra dezvoltării economiei stagna în dogma stalinismului clasic: industria grea – bază a revoluţiei industriale. Noutăţile în domeniul tehnicii sau informaticii păreau să-i fie cu totul străine. Dar nici pentru oţelării sau combinatele chimice nu existau suficiente resurse minerale interne. Chiar dacă s-ar mai fi găsit, costa prea mult ca să dezvolte în paralel industria extractivă şi cea prelucrătoare.

În istoria economică a lumii existau modele de succes în care o ţară săracă în zăcăminte clădise o industrie competitivă. Cel mai fericit caz este al Japoniei. Însă pe Ceauşescu nu modelul capitaliştilor niponi l-a interesat. În consecinţă, a continuat să caute resurse minerale pe piaţa internaţională după modelul primului cincinal românesc croit sub îndrumarea sovieticilor şi bazat, în mare parte, pe materiile prime livrate de URSS. Aşa că a ţintit pieţe cât mai ieftine, identificate în Africa post-colonială, care de asemenea căuta să-şi dezvolte o economie independentă de „exploatatori".

La prima vedere s-ar zice că s-a întâlnit cererea cu oferta. România, asemenea întregului bloc socialist, avea relaţii ideologice strânse cu ţările africane. Majoritatea statelor eliberate de sub tutela marilor puteri capitaliste păreau a se orienta spre socialism sau spre comunism. Ceauşescu a căutat să speculeze avantajul politic în folos economic. A gândit sistemul societăţilor mixte de exploatare a bogăţiilor solului şi subsolului. România oferea sprijin tehnic şi specialişti, iar partenerii puneau la dispoziţie resursele. Aşa funcţionaseră şi sovromurile sovietice în România după război. În planul lui Ceauşescu pentru africani, la final, beneficiile s-ar fi împărţit, în mod egal, în folosul *oamenilor muncii* din ambele state.

Pentru a-şi pune planul în aplicare, Ceauşescu a pregătit un turneu de amploare în Africa, în 1972. În general, şeful statului

român a fost întâmpinat cu cele mai înalte onoruri de omologii săi, alimentându-i orgoliul. Adesea, în timpul discuțiilor, fostul copil desculț de pe câmpurile Olteniei își trata cu superioritate interlocutorii. Liderii africani au primit încântați ofertele de colaborare economică. Ar fi dorit investiții românești solide de capital, sau credite. La fel cum aștepta și Ceaușescu din lumea bogată. Creditor aspirant la FMI și BIRD, liderul român n-avea de unde să le dea bani. Le-a promis din plin utilaje și specialiști români, cu pregătire similară inginerilor capitaliști care părăsiseră de curând fostele colonii. La cerere, România putea instrui cadre în universitățile sale. A și făcut-o.

Turneul african a fost un succes pentru politica identificării unor piețe ieftine de materii prime. În general, plata nu se realiza în bani lichizi, fiind adoptat sistemul schimbului de mărfuri. România trimitea în țările africane utilaje industriale și *know-how*, iar navele românești se întorceau cu minereurile necesare industriei în continuă expansiune[403].

În Algeria[404], Ceaușescu s-a întâlnit cu Houari Boumédiène[405], aflat în căutare de sprijin internațional pentru instaurarea unui regim de tip socialist[406]. Oaspetele i-a promis ajutor pentru consolidarea economiei, furnizându-i utilaje petrolifere și tractoare, precum și specialiști în infrastructură[407]. La schimb a obținut petrol la preț preferențial[408].

Din Republica Africa Centrală[409], secretarul general al PCR a adus majoritatea minereurilor necesare metalurgiei, precum și uraniu. Relațiile economice bilaterale au fost consolidate cu ocazia vizitei președintelui Jean-Bédel Bokassa[410] în România, în iulie 1970. Liderul african a fost încântat de primirea pe care i-a pregătit-o Ceaușescu, solicitându-i acestuia *ajutor frățesc* pentru construcția unei economii independente. Bokassa i-a vorbit omologului român despre bogățiile naturale ale țării sale, pe care nu le putea exploata din lipsă de bani. Două treimi din bugetul Republicii Africa Centrală provenea din exploatarea diamantelor. Prospecțiile rudimentare realizate de specialiștii centrafricani indicaseră și zăcăminte de uraniu,

cupru, bauxită, mercur şi fier. Resurselor fuseseră exploatate de firme occidentale, dar Bokassa le expulzase deoarece „nu se alegea cu nimic". Partenerii capitalişti refuzau să plătească în întregime taxele solicitate de guvernul de la Bangui. „Începând de astăzi, întregul subsol al Republicii Africa Centrală este la dispoziţia României", l-a flatat atunci Bokassa pe Ceauşescu. La schimb, acesta i-a promis prietenului Bokassa construcţia sistemului naţional de căi ferate[411].

O întâlnire la fel de cordială a avut în Zair[412], în 1972, cu dictatorul Mobutu Sese Seko[413]. Istovită de războaie interne după decolonizare, ţara sa avea nevoie atât de porumbul românesc, cât şi de sprijinul industriei de construcţii şi petrolifere. Ceauşescu a luat la schimb minereuri de fier şi cupru, masă lemnoasă şi petrol[414]. Bazele cooperării lor economice au fost puse cu ocazia vizitei la Bucureşti a liderului african din august 1970. Rapoartele preliminare indicaseră oportunităţi de colaborare în domeniile geologiei, mineritului, construcţiei de maşini, construcţiilor, agriculturii, silviculturii etc. Zairul trecea printr-o criză alimentară datorată frecventelor războaie interne. La fel de urgentă era şi colaborarea în domeniul construcţiilor, mai ales în privinţa trimiterii unor specialişti români.

În turneul african din 1972, promisiuni de petrol a primit emisarul român şi de la noul lider al Egiptului[415], Anwar Sadat[416]. România colabora de ani buni cu regimul de la Cairo, cu o scurtă perioadă de tensiuni după poziţia pro-israeliană a Bucureştiului în timpul „războiului de şase zile" din iunie 1967[417]. Însă vizita din 1972 a revigorat relaţiile economice româno-egiptene, unde existau deja instalaţii petrolifere şi platforme de montaj pentru asamblarea de autovehicule şi tractoare construite în comun[418].

Ceauşescu nu avea scrupule etice când se punea problema promovării intereselor. Legenda spune că Jean-Bédel Bokassa, autoproclamat între timp împărat al Africii Centrale, ar fi pus ochii pe o translatoare în timpul vizitei unei delegaţii economice

la Bangui. Picându-i cu tronc frumoasa româncă, l-a sunat pe amicul Nicolae ca să-i ceară voie s-o păstreze. Zis şi făcut! Nici dorinţele tinerei nu puteau fi altele decât în consonanţă cu *interesul colectiv*[419].

De-a lungul anilor viitori, Ceauşescu a făcut repetate vizite în Africa Neagră. Cum înţelegerile economice şi mersul lor erau secrete, românii îşi imaginau că îşi satisface şi în felul acesta plăcerea de a se vedea elogiat şi lăudat. Însă el a căutat continuu să încheie afaceri avantajoase cu liderii lumii a treia. Totuşi, economia nu putea funcţiona doar prin achiziţii preferenţiale de materii prime.

Dar Secretarul general a fost nerealist şi atunci când a fixat termene record pentru finalizarea obiectivelor industriale clădite cu banii Băncii Mondiale. Mai avea şi nefericitul obicei să modifice planurile de construcţie în timpul executării lucrărilor, extinzând peste puterea pieţei româneşti capacitatea unor unităţi de producţie. Drept rezultat, noile obiective n-au intrat în folosinţă după plan. Astfel că nu-şi puteau autofinanţa împrumuturile, după gândurile „Cârmaciului"[420]. Întârzierea construcţiei unui obiectiv industrial atrăgea după sine probleme în ridicarea altuia. Nu puteai să ridici o centrală electrică dacă nu aveai ţevi. Ori, în plan, fabrica de ţevi trebuia finalizată înaintea construcţiei centralei[421]. În funcţie de planul stabilit se făcea programarea exporturilor, care astfel nu erau onorate. Au apărut probleme şi în privinţa calităţii produselor româneşti, refuzate de partenerii străini. În consecinţă, economia a intrat gradual în impas.

„Armistiţiul" Ceauşescu - Brejnev

Începând din vara lui 1974, România şi-a domolit ieşirile publice antisovietice. Aparatul de propagandă a reluat vechi clişee despre rolul *măreţei Uniuni Sovietice. Fratele mai mare* era menţionat în fruntea partenerilor comerciali[422]. În 1976, presa şi rapoartele diplomatice occidentale comentau intens ameliorarea relaţiilor româno-sovietice. Concediul estival prelungit al

Ceauşeştilor în sudul URSS, întâlnirea româno-moldovenească la nivel înalt şi vizita lui Brejnev la Bucureşti, după un deceniu, erau semne indubitabile, în opinia specialiştilor.

Un conflict surd mocnea însă între cele două părţi. Când Ceauşescu a vorbit despre suveranitate, independenţă şi colaborare balcanică, în 1976, la al XXV-lea Congres al PCUS[423], sala a amuţit. În timp ce ungurul János Kádár[424] şi bulgarul Todor Jivkov au fost aplaudaţi de 19, respectiv 25 de ori, pentru Ceauşescu s-au auzit ropote doar de 10 ori. O dată, puternic, când a lăudat cooperarea cu Uniunea Sovietică[425]...

La numeroasele divergenţe cu sovieticii, în anii '70, s-a adăugat încă una pe răboj. Bucuros de orice încercare de subminare a hegemoniei Kremlinului în lumea comunistă, Ceauşescu a sprijinit totdeauna partidele comuniste occidentale. Numite eurocomuniste pentru că promovau o politică eliberată de dogme marxiste inadecvate democraţiei vestice.

Ruptura între tabăra pro-sovietică şi cea eurocomunistă, sprijinită de iugoslavi şi români, s-a oficializat la a doua conferinţă comunistă pan-europeană din vara lui 1976[426]. Reprezentanţii partidelor comuniste italian, spaniol şi francez au declarat apoi, la unison, că vor să instaureze comunismul prin metode paşnice.

Eurocomunismul a fost respins în URSS şi câteva ţări socialiste, ca un curent „revizionist", favorabil unui centru separat de putere, în Vest. Ceauşescu înţelegea însă ceea ce-i convenea lui. „N-aş putea spune că este prea clară pentru noi (noţiunea de eurocomunism, *n.n.*), dar am înţeles adaptarea acestei noţiuni ca o dorinţă de a sublinia politica independentă a partidelor respective bazată pe condiţiile concrete din fiecare ţară"[427], i-a mărturisit el lui Georges Marchais[428], în 1978.

Discuţii în contradictoriu între lideri se purtau pe tema cooperării economice în CAER. Ceauşescu susţinea un program de „egalizare a nivelurilor de dezvoltare economică"[429]. Ţările rămase în urmă, inclusiv România, ar fi trebuit ajutate prin construirea, la comun, a unor fabrici şi uzine, cu utilaje şi

asistență tehnică de la mai „bogații" cehoslovaci și est-germani. Țările importatoare de cereale, zicea el, trebuiau să investească în sistemul de irigații românesc[430]. În plus, sovieticii „uitau" să onoreze acordurile semnate. În comerțul exterior românesc, URSS se menținea la doar 18-20 % din total, în cădere liberă de la 30 %, la începutul anilor '70. Deși, în anumite sectoare, România depindea încă de economia sovietică.

Pentru ochii lumii, o bună impresie ar fi lăsat o vizită a secretarului general Brejnev la București, după aproape zece ani. Invitații i-a tot adresat Ceaușescu. Atât de multe și insistente încât l-a enervat pe omologul de la Kremlin. „Dracu' știe cum s-o aranjăm", a lăsat chestiunea în coadă de pește sovieticul, în 1976, la Ialta. „Nu mai face presiuni. Am zis că o să mă gândesc!", l-a temperat el pe Ceaușescu[431]. În timpul acestor convorbiri, de trei ore, și-au trecut în revistă divergențele. Printre altele, Brejnev a criticat politica de cooperare balcanică a României[432]. Citând din Churchill, care numise Balcanii „pântecele moale al Europei", a atenționat asupra membrilor alianței nord-atlantice din est. „Interesul nostru e să slăbim legăturile Greciei și Turciei cu NATO"[433], i-a amintit rusul obiectivele Tratatului de la Varșovia. Parând lovitura, Ceaușescu a invocat avantajele economice: șosele, căi ferate, colaborarea în domeniul energiei electrice și în combaterea poluării. Nici vorbă de calcule politice, și-a liniștit el amfitrionul.

După promisiuni vagi și insistențe supărătoare, abia în noiembrie 1976, Brejnev a aterizat la București. Drept pretext a servit reuniunea reprezentanților Tratatului. Ceaușescu i-a organizat o „primire corespunzătoare". Și, în cinstea împlinirii vârstei de 70 de ani, i-a acordat oaspetelui ordinul Steaua Republicii clasa I. Pe durata înaltei vizite, Ceaușescu a trimis semnale către Vest și Est deopotrivă că nu-și schimbase politica generală. În acele zile, *Scînteia* a informat succint cititorii despre întâlniri la nivelul eșalonului doi al partidului cu vietnamezii, chinezii și americanii[434].

Evenimentele politice ale anului 1976 au părut un armistițiu între conducerile de la București și Moscova. Un indiciu că relațiile se îmbunătățiseră a fost și dubla întrevedere Nicolae Ceaușescu - Ivan Bodiul[435]. În preambul, pentru atenuarea dezbaterilor aprinse despre trecutul pământului dintre Prut și Nistru, s-au stabilit formule propagandistice pentru fiecare eveniment istoric. Se spunea astfel că, în 1812, Basarabia „intrase în componența Rusiei"; în 1918, „intrase în componența României"; iar în 1940 „fusese restituită Uniunii Sovietice". În plus, Ceaușescu a declarat public și explicit că nu existau litigii teritoriale cu URSS[436].

În drum spre Crimeea, unde și-a petrecut concediul de vară, Ceaușescu s-a oprit la Chișinău. A fost prima vizită a unui șef de stat român după al doilea război mondial. Sub semnul corectitudinii politice, înțelese în sensul gazdelor, Ceaușescu s-a comportat exemplar. Ori de câte ori translatorul Sergiu Celac a „uitat" formulele „Moldova sovietică", „RSSM" și „popor moldovenesc", Ceaușescu l-a corectat ostentativ[437].

După patru luni, Ivan și Claudia Bodiul au întors vizita, fiind primiți foarte bine, peste nivelul rangului lor[438]. Ceaușescu a mers până la a numi Prutul „graniță a păcii și colaborării active". Nu mai era nevoie de sârmă ghimpată între cele două state, zicea el[439].

Dar ghimpii au rămas și au înțepat deseori. Din agenda româno-rusă, subiectul Basarabiei a ridicat mereu tensiunea liderilor, așa cum s-a întâmplat în 1977, când Ceaușescu a cerut să se recunoască „acapararea" unor pământuri românești de țarii ruși[440]. „Nu vom fi de acord niciodată că ar exista o națiune moldovenească aparte și o limbă moldovenească aparte"[441], a spus Ceaușescu lui Brejnev. Și argumenta că vorbise cu Bodiul în limba română. Istoricilor partidului le-a revenit misiunea să ducă mai departe „lupta" surdă a „conflictului".

Au fost însă și momente ce puteau părea idilice, precum concediul petrecut de Ceaușești pe țărmul Mării Negre. În vara anului 1976, Ceaușescu s-a relaxat ca niciodată de când se

afla la vârful ţării. În iulie, a petrecut zile minunate în Moldova şi în Delta Dunării. Şi mai frumos trebuie să fi fost însă în sudul însorit al URSS, unde a vizitat Gruzia, Armenia şi Crimeea. Bineînţeles, cu nevasta. Însoţiţi de mezinul Nicu, Ştefan Andrei, secretarul CC cu relaţii internaţionale, şi Constantin Mitea, consilierul cu presa. Până la Iaşi, la frontieră, i-au petrecut Mănescu şi Bobu. În capitala Moldovei i-a întâmpinat, ca o gazdă bună, Ion Iliescu, prim-secretar de judeţ[442]. Peste Prut, prima dată, Ceauşescu a poposit la Chişinău, pentru întâlnirea cu Bodiul. Apoi nava prezidenţială a ajuns la Ialta, în Crimeea. S-a mers pe formula o zi de lucru, una de odihnă. Au vizitat diverse obiective turistice şi economice, la Simferopol, Petrovka, Piţunda, Suhumi, Rustavi, Oktomberia, Erevan. La Tbilisi, Ceauşescu a convorbit cu Eduard Şevardnadze[443], prim-secretarul Gruziei sovietice.

Ca nişte amorezi târzii, într-o lună de miere a nunţii de aur, Ceauşeştii au luat la pas faleza Mării Negre şi „perlele litoralului" sovietic. Fotografiile de-atunci îi prezintă braţ la braţ, cu muntele în fundal şi valurile mării sub priviri. Îmbrăcaţi lejer, uneori sumar, Nicu şi Leana au jucat table, s-au plimbat prin grădini şi s-au îmbăiat când arşiţa verii i-a sufocat. Cu Nicu, tatăl a încins partide de tenis de masă. Iar pe Ştefan Andrei l-a bătut, cu toate mijloacele, la şah. Sub privirile interpretului Sergiu Celac, mereu la datorie. În Munţii Caucaz, pe malul lacului Riţa, s-au lăsat surprinşi de fotograf odihnindu-se pe o băncuţă. Bine bronzaţi, s-au alintat, culegându-şi unul altuia, fructe de pădure[444]. Ce nu le-a plăcut, a mărturisit Ştefan Andrei: vizita la Livadia, locul unde s-a împărţit lumea între cei mari şi un film despre bătălia de la Sevastopol, unde-au fost şi români[445].

Clauza naţiunii celei mai favorizate

Când stabilise contactele cu preşedintele Nixon, Ceauşescu miza pe schimburi comerciale cu americanii de peste un miliard de dolari. Pentru aceasta, era esenţial ca România să

obţină clauza naţiunii celei mai favorizate. A reuşit în 1975, în mandatul republicanului Gerald Ford[446]. În aceşti ani, Ceauşescu le-a servit americanilor drept canal de informaţii şi mesaje către şi dinspre lagărul comunist şi ţări din Orientul Îndepărtat şi Mijlociu. Printre altele, a intermediat legătura Casei Albe cu palestinienii, cu nord-coreenii, cu partidele comuniste occidentale... Toate acestea, i-au sporit prestigiul de mediator, fie el şi secret uneori. Şi i-au creat iluzia că se afla în miezul iţelor politice ale mapamondului.

Bunele relaţii statornicite cu Nixon au continuat prin semnarea unor documente importante. Mai întâi, s-a parafat un acord de cooperare în cultură, învăţământ, ştiinţă şi educaţie. Apoi Ford a semnat Legea comerţului SUA din 1974, care pregătea un acord comercial cu România şi includea amendamentul Jackson-Vanik. Această prevedere legislativă, adevărat nod gordian pentru obţinerea clauzei naţiunii celei mai favorizate, solicita în mod expres o politică de emigrare flexibilă. În aprilie 1975, România şi SUA au semnat, la Bucureşti, acordul comercial, pe 3 ani, care acorda ţării noastre clauza. Procedura se anunţa anevoioasă, deoarece necesita acordul Congresului american.

Când dezbaterile acestuia erau în toi, Ceauşescu a vizitat Statele Unite[447]. După un turneu obositor în Brazilia şi Mexic, a dorit să-l întâlnească pe preşedintele Ford. Pe agenda de lucru a întâlnirii au figurat discuţii despre Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE), programată în august 1975, cu scopul reducerii tensiunilor între cele două blocuri militare. „Cea mai periculoasă situaţie este în Europa", opina Ceauşescu, referindu-se la coabitarea NATO şi a Tratatului de la Varşovia pe continent. A propus înfiinţarea unui organism permanent care să verifice, la unul sau doi ani, respectarea angajamentelor. Prin rotaţie, ar fi fost condus de miniştrii de externe ai unor prestigioase ţări. Stârnind zâmbetele americanilor, după cum consemnează stenograma întâlnirii, alături de americani şi sovietici, Ceauşescu i-a pus şi pe români pe

lista scurtă a șefiei organismului[448]. În timpul întrevederii, a cerut încheierea unui acord economic pe termen lung, cu condiții speciale de schimb ca pentru *țările în curs de dezvoltare*. Americanii l-au avertizat să ia în serios problema emigrației evreiești.

S-a convins repede de utilitatea „sfatului”, la întâlnirea cu reprezentanții organizațiilor evreiești din SUA și cu câțiva senatori și congresmeni influenți[449]. Acestora le-a cerut *lobby* pentru semnarea acordului comercial româno-american.

La sfârșitul lui iulie 1975, în ședințe separate, Senatul și Camera Reprezentanților au votat favorabil acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate[450], România fiind prima țară est-europeană care a obținut-o[451]. Pentru marcarea acestui moment important, Gerald Ford a vizitat Bucureștiul la câteva zile după conferința de la Helsinki[452], într-un turneu est-european care-a cuprins Polonia și Iugoslavia.

În ce privește convorbirile de la București, pe agenda președintelui american figurau: independența față de URSS, continuarea negocierilor comerciale și să-l convingă pe Ceaușescu să accepte investiții occidentale masive[453]. Din discuții reiese că prin el americanii doreau să verifice anumite informații și ipoteze privind viitorul unor țări europene[454].

În tren, spre Sinaia, Ceaușescu a dezvăluit poziția comuniștilor italieni și spanioli, hotărâți să-și asume o traiectorie independentă față de Moscova[455]. Cu harta Europei pe masă, s-a vorbit despre unificarea Germaniei și despre teritoriile pierdute de România – Basarabia și Bucovina de Nord. Ca posibil succesor al lui Brejnev, Ceaușescu l-a indicat pe Aleksandr Șelepin[456]. La castelul Peleș, au dezbătut, cu precădere, criza din Orientul Mijlociu. Iar Ceaușescu s-a oferit iarăși ca mesager tainic între americani și palestinieni[457].

Acordurile de la Helsinki

În perioada 30 iulie-1 august 1975, la Helsinki, s-a desfășurat Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa

(CSCE). Preşedintele României a semnat Actul final, rod al unor negocieri de câţiva ani, împreună cu alţi 34 lideri europeni şi nord-americani. Pentru o „Europă unită, bazată pe naţiuni independente", indiferent de regimul politic, a fost sloganul lui Ceauşescu.

Destinderea relaţiilor politice între Estul comunist şi Vestul capitalist ajunsese la apogeu. În cadrul dezbaterilor, Ceauşescu avea propriile interese. Spera ca statele europene să adopte principii care să ferească România de hegemonia Kremlinului, să prevină vreo intervenţie din afară şi să dezvolte economia prin cooperare cu Vestul[458]. Aşa încât, trimişii Bucureştiului s-au plasat între blocurile politico-militare, spre supărarea *fraţilor* din Tratat.

Ideea unei conferinţe europene pentru securitate apăruse încă din anii '60, preparată în laboratoarele propagandistice ale statelor comuniste. La Bucureşti, în 1966, reprezentanţii Tratatului de la Varşovia au semnat o declaraţie în acest sens. În contextul destinderii internaţionale, iniţiativa părea a avea şanse mari de realizare. Esticii sperau la o colaborare economică, prin care să depăşească dificultăţi specifice sistemului, evidente spre sfârşitul anilor 1960. Pe când, vesticii se interesau de problemele drepturilor omului şi, în particular, de problema emigraţiei, mai ales a celei evreieşti[459]. Începând din noiembrie 1972, reprezentanţii diplomaţiilor europene, Statelor Unite ale Americii şi Canadei, au negociat constant la Dipoli, lângă Helsinki. Valentin Lipatti a fost negociatorul României[460]. „Cunoştea bine dosarul problemelor în discuţie, te lăsa să vorbeşti şi, după ce-i asculta şi pe alţii", l-a descris el pe Ceauşescu din acea etapă, în memoriile sale[461].

Ceauşescu propunea: dizolvarea blocurilor militare, desfiinţarea bazelor militare străine, retragerea trupelor de pe teritorii străine şi dezarmarea nucleară. „Lovea" astfel concomitent în cele două super-puteri mondiale, SUA şi URSS, poziţionându-se în tabăra liderilor nealiniaţi[462]. Poziţia sa i-a supărat pe sovietici, dornici să se acţioneze „mai unit"[463].

La Helsinki, Ceaușescu a strecurat și săgeți către adversarii ideologici[464]. A condamnat „activitatea de dezinformare" a „unor posturi de radio de pe teritoriile unor state participante la conferință"[465]. În problema drepturilor omului, a contraatacat cu exemple din „capitalismul sălbatic". A deplâns condițiile de viață a „zeci și sute de milioane de oameni". Și a propus drogurile și criminalitatea ca teme noi de discuție la întrunire[466]. A vorbit despre dezarmarea nucleară, „lichidarea simultană" a NATO și a Tratatul de la Varșovia, accesul statelor mai sărace la *know-how* atomic și nuclear pentru „scopuri pașnice"[467]. Pentru o „Europă unită, bazată pe națiuni independente", indiferent de regimul politic, a fost sloganul său preferat. Peste un deceniu părea să fi uitat cu desăvârșire spiritul acestor momente și declarații.

Acordurile de la Helsinki au fost semnate de 33 state europene (excepție făcând Albania și Andorra), plus SUA și Canada. La final, s-au adoptat 10 principii generale: respectarea suveranității, nerecurgerea la forță, inviolabilitatea frontierelor, integritatea teritorială, reglementarea pașnică a disputelor, neintervenția în afacerile interne, respectarea drepturilor omului, autodeterminarea popoarelor, cooperarea statelor și supunerea la legile internaționale.

O mutare originală în câmpul politicii externe a statelor comuniste a fost apropierea României de țările nealiniate[468]. Din 1973, mizând pe relațiile excelente cu Tito, unul dintre liderii mișcării, Ceaușescu i-a curtat intens pe „nealiniați". Dorea să se implice în dezbaterile privind Lumea a Treia, ca observator la conferințele organizate cu acest scop.

Până la urmă, România a răzbit în Grupul celor 77 -, *țări în curs de dezvoltare* care acționau, de obicei, la unison în ONU. Iar din 1976, a devenit invitat permanent, odată cu Conferința de la Colombo[469]. Chiar dacă regulamentul statelor nealiniate interzicea membrilor tratatelor militare să intre în organizație. Ca să-și consolideze poziția în cadrul mișcării, Ceaușescu a vizitat zeci de state africane, asiatice și sud-americane,

interesate să progreseze economic-social. România avea relații din Iran până în Iugoslavia, din Sao Tome și Principe până în India. Noi și noi oportunități de *bussines* se deschideau în toate colțurile lumii.

Mediator ascuns și la vedere

Pe Ceaușescu trebuie să-l fi încercat o ușoară îngrijorare în 1977, când, în Biroul Oval, s-a instalat democratul Jimmy Carter, prezentat opiniei publice mondiale ca apărător al drepturilor omului. Și totuși, pe durata mandatului său, deși presărate cu tensiuni pe teme umanitare, relațiile româno-americane au continuat să se dezvolte. Semn că, atâta vreme cât ducea mai departe o politică independentă de Kremlin, Ceaușescu rămânea un pion interesant pentru interesele geostrategice americane în zonă.

O întâlnire la nivel înalt urma să lămurească noile raporturi. Spre sfârșitul anului, Carter a preferat să viziteze, din Estul Europei, Polonia. Anul următor, în martie 1978, l-a primit pe președintele maghiar. Abia în aprilie a venit și rândul lui Ceaușescu de-a fi oaspetele lui Carter[470].

La prima întrevedere, s-a discutat mai ales despre conflictul arabo-israelian. Pentru rezolvarea disputei, Ceaușescu a propus o conferință la Geneva sau una inițiată de secretarul general al ONU. Din start, americanii au respins ideea independenței palestinienilor[471]. Măcar ca Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP) și prietenul Yasser Arafat să participe la negocieri, a insistat atunci Ceaușescu[472]. La a doua rundă de convorbiri, Carter a cerut intermedierea relației cu China. „Avem nevoie de bunele dumneavoastră oficii pentru îmbunătățirea acestor relații", a rugat președintele american[473]. Ca și-n trecut, doar problema Taiwanului stătea în calea înțelegerii dintre cele două puteri. Ceaușescu a transmis și un mesaj din partea liderului nord-coreean Kim Ir Sen, care propunea retragerea trupelor americane din nord și unificarea Coreei sub forma unei federații, cu *orânduiri sociale* diferite în nord și sud. Cerea

la schimb ca SUA să retragă sprijinul preşedintelui Park[474] al Coreei de Sud[475]. Americanii au refuzat orice dialog pe temă, câtă vreme de la negocieri lipsea însuşi Park.

Programul oficial al vizitei a fost foarte încărcat. Zeci de politicieni şi afacerişti au solicitat întrevederi cu şeful delegaţiei române. Au trecut pragul reşedinţei oaspetelui directorii Fondului Monetar Internaţional, Occidental Petroleum, Island Creek, Coca Cola, senatorii Edward Kennedy, Abraham Ribicoff, Adlai Stevenson şi mulţi alţii. Primarul Capitalei i-a oferit cheia oraşului. În New York, Ceauşescu s-a întâlnit cu magnaţii David Rockefeller, Gabriel Hauge şi Milton Rosenthal. Ca de obicei, Ceauşescu s-a interesat de problemele industriale şi comerciale. Printre altele, a vizitat Uzina de energie atomică Sequoyah[476], instalaţiile de foraj din largul Golfului Mexic şi centrul spaţial NASA, din Houston[477]. Un incident dezagreabil s-a petrecut la New York, în timpul protestelor activiştilor pentru drepturile omului, imigranţi de origine română şi maghiară. Manifestanţii, postaţi în faţa hotelului Waldorf Astoria, în care era cazată delegaţia română, au aruncat spre seară, cu ouă, în oaspeţi. Furios, Ceauşescu i-a ordonat lui Pacepa plecarea imediată la Bucureşti[478]. Cu greu s-a stăpânit, ascultând argumentele raţionale ale suitei. Când s-a întâlnit cu primarul oraşului, i-a reproşat că autorizase manifestaţia[479]. Ca şi cum venirea lui la New York ar fi trebuit să schimbe practicile democratice ale metropolei.

Între 13 şi 17 iunie 1978, a mai bifat un succes în politica externă: devenise primul lider comunist primit cu toată pompa de Regina Marii Britanii[480]. La fastul primirii românilor, alţi oaspeţi de vază din străinătate abia visau! Din aeroportul Gatwick, Ceauşeştii, întâmpinaţi de Regina Elisabeta şi prinţul Philip, au fost conduşi la gara centrală Victoria. În bubuitul celor 41 de salve de tun, s-au format perechile, pe caleşti. Ostaşii cavaleriei regale, costumaţi de gală, au escortat cortegiul. Regescul alai a trecut în revistă locaţii celebre

precum Victoria Street, Westminister Abbey, Whitehall, Trafalgar Square, până la Palatul Buckingham.

Invitaţii au fost onoraţi cu numeroase banchete. Dincolo de prestigiul personal, Ceauşescu a ţintit în Regat şi obiective economice. Iar rezultatele trebuie să-l fi mulţumit. S-au încheiat 13 acorduri şi s-au obţinut finanţări de 175 milioane lire sterline, cu dobândă de 7.5 %. Plus reduceri la credite şi contracte de export în valoare de 190 milioane lei valută[481]. Dar el ţintise şi mai sus, la schimburi comerciale de un miliard de lire sterline pentru anul 1985.

Fastul şi protocolul l-au încântat. Ca un copil fericit a relatat cele văzute demnitarilor din CPEx: „autobuzele lor cu două etaje", „ceremoniile acestea lungi, cu costumaţia lor, cu coloritul lor". „Am mers cu trăsura", s-a lăudat Ceauşescu, amintind că supuşii Reginei se uitau „ca la teatru"[482].

Cine mai văzuse, braţ la braţ, regină moştenitoare a unui imperiu şi preşedinte comunist?!

În umbra înţelegerii de la Camp David

Încă din anii 60, Ceauşescu s-a implicat în medierea disputelor din Orientul Mijlociu[483], condus de câteva principii „călăuzitoare". Se dorea aplanarea divergenţelor în cadru internaţional, inclusiv cu participarea OEP şi cu dreptul statului Israel la independenţă şi suveranitate, cu „granițe sigure şi recunoscute" de arabi[484]. Problemele regiunii vor persista atâta timp cât palestinienii nu vor avea ţara lor, opina Ceauşescu. Şi timpul i-a dat dreptate.

După încheierea războiului din 1973, relaţiile politice între Israel şi lumea arabă au rămas foarte proaste. Problema palestiniană, tot mai fierbinte prin folosirea mijloacelor teroriste de către OEP, putea oricând să arunce în aer fragilul echilibru al păcii în regiune. Arabii cereau un stat palestinian independent, în teritorii care le aparţinuseră înainte de 1967. Printre aceste voci care le-au pledat cauza s-a numărat şi Ceauşescu. A

făcut-o însă în felul său, încercând să nu deranjeze prea mult israelienii şi aliaţii lor americani.

În 1975, Ceauşescu a vizitat Egiptul, Siria şi Iordania[485], de unde Henry Kissinger, secretarul de stat american, tocmai pleca fără rezultate politice palpabile. Arabii rămăseseră descoperiţi, fără un plan de rezervă[486]. Ceauşescu s-a erijat în rolul mediatorului cu israelienii.

A fost tatonată şi cealaltă parte, prin discuţii directe cu prim-ministrul israelian Menahem Begin, în 1977[487]. La Bucureşti, s-a vorbit deschis despre retragerea trupelor israeliene din teritoriile ocupate şi acordarea de drepturi populaţiei palestiniene, pentru obţinerea unei „păci durabile", prin tratative la Geneva, cu prezenţa OEP[488]. Având acordul Tel Aviv-ului, Ceauşescu l-a invitat în România pe Sadat, preşedintele egiptean. La Sinaia, cei doi lideri au măsurat în lipsa unei rigle, cu aţa, pe harta Orientului Mijlociu, oferta teritorială a israelienilor. Era vorba despre un mini-stat palestinian, pe ţărmul Mediteranei, de la graniţa Libanului, echivalent cu fâşia Gaza. Deşi zona era „minusculă", era un început pentru negocieri[489]. Egiptenii au meditat la sensul spuselor lui Ceauşescu, căutând să tragă foloase proprii. În mintea lui Sadat a încolţit posibilitatea unei negocieri directe cu Israel[490], pentru retragerea din Egipt. „Onestitatea şi forţa" lui Begin au fost atuurile care l-au convins pe Sadat să negocieze, a opinat şi preşedintele american Carter, recunoscând implicarea lui Ceauşescu[491].

Astfel s-a ajuns ca Sadat să fie primul om de stat arab care a vizitat Israelul. În discursul istoric în Knesset (Parlament), a arătat bunele sale intenţii, pentru realizarea păcii între cele două state de-atâtea ori beligerante. „În timpul vizitei sale din 1978, Carter a subliniat că, mai mult decât oricare lider, Ceauşescu a fost cel responsabil de vizita istorică a preşedintelui Sadat al Egiptului la Ierusalim. E cuvântare publică. (...) Noi am fost cei care l-am convins pe Begin să accepte întâlnirea cu Sadat, l-am pus pe Sadat să meargă să se întâlnească cu Begin

şi de aici au ajuns la acordurile de la Camp David", a declarat Ştefan Andrei[492], ministrul de Externe de-atunci.

Într-adevăr, în septembrie 1978, preşedintele Jimmy Carter i-a chemat pe Sadat şi Begin la reşedinţa sa de vară, de la Camp David (Maryland). S-au semnat înţelegeri care au condus, la un an după aceea, la semnarea tratatului de pace între Egipt şi Israel. Pentru eforturile lor, protagoniştii au primit premiul Nobel pentru Pace. Ceauşescu a rămas cu „plăcerea" negocierii şi în relaţii excelente cu artizanii păcii.

Ultima strofă a romanţei româno-americane

În conflictul arabo-israelian, după războiul din 1967, noi am continuat relaţiile cu Israelul, în pofida celorlalţi parteneri din Tratat care le-au reluat abia spre sfârşitul anilor 80[493]. Tocmai atunci însă, lui Ceauşescu i s-a creat o nedreaptă imagine de antisemit[494].

Relaţiile sale deosebite cu lumea arabă au favorizat această manipulare. România făcuse prima pasul recunoaşterii „statului independent al Palestinei cu guvern în exil", în 1974. Din analizele politologilor de la Radio Europa Liberă reieşea că de atunci şi până-n primăvara lui 1989, Ceauşescu şi Yasser Arafat[495] au avut 27 de întâlniri[496]. În realitate acestea au fost nenumărate, liderul OEP fiind un oaspete frecvent care călătorea cu aeronava prezidenţială, aterizând, incognito, în zorii zilei, la Otopeni[497]. La începutul lui 1989, când o serie de ambasade vestice se retrăgeau din Bucureşti, Ceauşescu a ridicat la rang de ambasadă misiunea palestiniană din capitala României[498].

Atâta timp cât Kremlinul a continuat politica brejnevistă în relaţiile externe, românii militau pentru atenuarea asperităţilor „războiului rece"[499]. La 22 august 1983, bunăoară, Nicolae Ceauşescu a transmis un mesaj, simultan, preşedintelui american Ronald Reagan[500] şi liderului sovietic Iuri Andropov[501] propunând renunţarea la amplasarea rachetelor cu rază medie de acţiune în Europa, îngheţarea cheltuielilor militare la ni-

velul celor din 1983 și negocieri pentru reducerea cheltuielilor de înarmare. Proaspăt reales președinte al României, în martie 1985, Ceaușescu a adresat iarăși un apel Sovietului Suprem al URSS, Congresului SUA, parlamentelor tuturor țărilor europene și Canadei. Prin el, românii îndemnau la pacea mondială. Toate organizațiile subordonate partidului au fost mobilizate să facă propagandă în favoarea păcii[502]. Aceste noi *sarcini obștești* îi exasperau pe românii obligați la mitinguri și demonstrații pentru pace în vreme de pace. Totodată Ceaușescu exporta arme. Din datele Agenției americane pentru controlul armamentelor și dezarmare rezulta că-n perioada 1981-1983 exporturile de arme românești atingeau o cifră socotită între 1.8 și 2.2 miliarde dolari. Reprezentau între 5.3 și 6.5% pe an din volumul exportului românesc[503].

Dar în bulimia puterii, Ceaușescu s-a identificat cu ipostazele de erou al păcii planetare și geniu al diplomației românești lansate de propagandă. A fost atât de convins de adevărul lor, încât în anii 80 renunțase la obiceiul relatării în CPEx asupra vizitelor sale în străinătate[504] sau al întâlnirilor de înalt nivel pe tema dezarmării[505]. Ceilalți membri ai delegației povesteau despre succesele lui. Naratorii îl poziționau în centrul relatărilor, faptele și spusele gravitând astfel împrejurul său. Redevenea astfel, cu orice prilej, eroul cutezător și înțelept al fiecărei situații.

Megalomanul Ceaușescu aspiră la Premiul Nobel pentru pace, a ironizat Radio Europa Liberă diplomația românească. Nici un document și nici un martor din cercul puterii nu confirmă însă această intenție[506]. Dar pe scena marii politici, „vocea" lui Ceaușescu înregistra efectul pervers al comunicării publice exprimat prin sintagma nu contează ce se spune, ci cine spune. Când Gorbaciov va prelua inițiativele pacificării, mesajele sale au fost receptate cu atenția și entuziasmul cuvenite colosului militar pe care-l reprezenta.

În prima jumătate a anilor '80, în plan diplomatic, s-a consumat ultima strofă a romanței româno-americane. Momente

relevante au fost emigrarea a 20 000 cetăţeni în SUA, în 1982, fără a li se pretinde contravaloarea şcolarizării[507], prelungirea clauzei naţiunii celei mai favorizate şi vizita vicepreşedintelui George Bush[508] la Bucureşti[509]. Aceasta din urmă, parte a unui turneu cu escale la Sofia, Belgrad şi Bucureşti care-a alimentat speculaţii diverse. Precum impulsionarea refacerii Micii Antante. Sau ieşirea României din Tratatul de la Varşovia, după supoziţia diplomaţilor polonezi acreditaţi la Bucureşti. O argumentau cu iniţiativele românilor în alianţă şi participarea tot mai rară la manevrele militare comune[510]. Convorbirile cu Bush au abordat nebănuite teme. Printre altele, americanii erau deranjaţi de relaţiile apropiate ale liderului român cu capii lumii arabe. Suspicionau posibilitatea unui ajutor în producerea armei nucleare de către Libia, Irak sau Iran[511].

Erijarea lui Ceauşescu în „campion" şi „mesager" al păcii, apelurile repetate adresate celor două super-puteri[512] şi pledoaria pentru îngheţarea cheltuielilor militare şi desfiinţarea concomitentă a celor două blocuri militare puteau fi pe placul americanilor. O nesupunere, poate chiar frondă în frontul duşman ce trebuia cultivată. Dar cu *fraţii* din Tratat, înţelegerea n-a fost deloc frăţească.

A fost însă liderul român un trădător, în limbajul consacrat al războiului? Ceauşescu a fost dur şi faţă de NATO şi măsurile sale, în opinia lui Ion Stoian, secretar al CC cu relaţiile internaţionale în respectiva perioadă. N-a complotat cu Occidentul, nici cu americanii în dauna URSS. A acţionat în interesul României, răsplătit cu intrarea în FMI, relaţiile cu Banca Mondială şi obţinerea de credite cu dobândă minimă (0.5%)[513]. Liderul român s-a comportat în consonanţă şi cu declaraţiile sale anti-belicoase. La mijlocul anilor 70, când Pakistanul i-a propus colaborarea pentru producţia unei arme nucleare, a refuzat. Noi vom respecta totdeauna cu stricteţe tratatul de neproliferare a armelor nucleare, a motivat Ceauşescu[514].

Alt moment deosebit care l-a propulsat pe Ceaușescu în atenția publică a fost refuzul de a se alinia boicotului Jocurilor Olimpice de la Los Angeles din 1984, inițiat de Moscova pe fondul relației încordate cu SUA[515]. Nemulțumirea colegilor din Tratat a mers până la contramandarea vizitelor programate la București de către Honecker[516] și Jivkov[517]. Sportivii români s-au întors încărcați de glorie, obținând cele mai bune rezultate din istoria olimpismului românesc (53 de medalii dintre care 20 de aur, 16 argint, 17 bronz).

Ceaușescu a fost, la rându-i, medaliat cu Ordinul Olimpic de Aur. Juan Antonio Samaranch, președintele Comitetului Internațional Olimpic s-a deplasat la București în vederea ceremoniei și felicitărilor adresate olimpicilor români care cuceriseră „inima întregii lumi sportive"[518]. În discuțiile bilaterale cu acesta, Ceaușescu și-a sumat rolul de intermediator al negocierilor dintre forurile olimpice și liderul nord-coreean Kim Ir Sen[519]. Programată la Seul, capitala Coreei de Sud, viitoarea olimpiadă urma să organizeze competiții și la Phenian, „simbol al viitoarei reunificări a Coreei", după expresia lui Ceaușescu[520]. Propunerea acceptată și apreciată de oaspete ca nou serviciu adus mișcării olimpice de către liderul român[521]. Anul Olimpiadei de la Los Angeles a fost și perioada de vârf a schimburilor economice româno-americane.

NOTE:

[399] Congresul al XII-lea al PCR a avut loc în perioada 19-23 noiembrie 1979.
[400] Florea Dumitrescu (n. 1927), membru al CC al PCR (1972-1989), guvernatorul BNR (1984-1989).
[401] Intervenția lui Florea Dumitrescu din cadrul colocviului *De ce? Cum? Când? Aderarea României la FMI*, organizat de Fundația Europeană Titulescu din București la 15 noiembrie 2012.
[402] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 89/1979, ff. 2-4.
[403] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 84.
[404] Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Algeria a avut loc în perioada 11-16 martie 1972.

[405] Houari Boumédiène (1932-1978), preşedintele Algeriei (1976-1978), secretar general al Mişcării de Nealiniere (1973-1976).
[406] Algeria îşi obţinuse independenţa în 1962, ca urmare a unui război de gherilă al Frontului de Eliberare Naţională cu autorităţile coloniale franceze (1954-1962). În iunie 1965, ministrul apărării Houari Boumédiène a preluat puterea, instalând un regim unipartidist de sorginte socialistă. Boumédiène a căutat să colaboreze cu statele comuniste, în condiţiile în care îşi stricase relaţiile cu lumea capitalistă datorită naţionalizărilor post-coloniale.
[407] România şi Algeria au inaugurat relaţiile economice la 29 martie 1968, prin semnarea unui acord comercial. În baza acestuia, guvernul de la Bucureşti a livrat produse industriale în valoare de 30 milioane lei valută. Algerienii aveau nevoie de consultanţă şi investiţii mai ales în extragerea petrolului. Experţii

[416] Anwar Sadat (1918-1981) a ajuns preşedinte al Egiptului după asasinarea lui Gamal Abdel Nasser, la 28 septembrie 1970. Sadat făcuse parte din echipa fostului lider egiptean, preluând toate contactele oficiale şi neoficiale.
[417] Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, Bucureşti, Compania, 2008, pp. 558-559.
[418] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Relaţii Externe, dosar 19/1972, ff. 102-112.
[419] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor...*, *op. cit.*, p. 283.
[420] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite: imagini suprapuse*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, p. 179.
[421] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Economică, dosar 29/1982, ff. 17-21.
[422] *Romania's Modified Posture Toward Moscow and Peking*, 1975 March 6, accesat la http://www.wikileaks.org/plusd/cables/P750053-0680_b.html.
[423] Congresul al XXV-lea al PCUS a avut loc în perioada 24 februarie-5 martie 1976.
[424] János Kádár (1912-1989), secretarul general al Partidului Socialist al Muncitorilor din Ungaria (1956-1988).
[425] *Ceausescu's Speak Coolish at CPSU Congress*, 1976 February 27, accesat la http://wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR01023_b.html; Eastern Europe at the Soviet Party Congress, 1976 February 27, accesat la http://wikileaks.org/ plusd/cables/1976MOSCOW03071_b.html.
[426] Conferinţa s-a desfăşurat în iunie 1976, în Berlinul de Est.
[427] ANIC, fond CC al PCR – Relaţii Externe, dosar 111/1978.
[428] Georges Marchais (1920-1997), secretar al Partidului Comunist Francez (1972-1994).
[429] ANIC, fond CC al PCR - Relaţii Externe, dosar 176/1975, f. 6 verso.
[430] Idem, f. 18.
[431] ANIC, fond CC al PCR - Relaţii Externe, dosar 108/1976, f. 17-18.
[432] Idem, f. 34.
[433] Idem, f. 36.
[434] *Political Analysis. Soviet-Romanian Relations in the Wake of Brezhnev's Visit*, 1976 December 15, accesat la http://wikileaks.org/plusd/cables/1976STATE303715_b.html.
[435] Ivan Bodiul (1918-2013), prim-secretar al CC al Partidului Comunist din RSS Moldovenească (1961-1980).
[436] În discursul din 2 iunie 1976, la Congresul Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste. Vezi *Political Anaysis.Thaw In Romanian-Soviet Relations*, 1976 November 18, http://www.wikileaks.org/plusd/cables/1976STATE283912_b.html, [18.03.2014].
[437] Gheorghe E. Cojocaru, *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească (1968-1979)*, Iaşi, Tipo Moldova, 2013, p. 607.
[438] *Ibidem*, p. 622.
[439] Vezi ANIC, fond CC al PCR – Relaţii Externe, dosar 150/1976, f. 39.
[440] Întâlnirea din Crimeea a avut loc în 5 august 1977.
[441] Gh. E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 48.
[442] ANIC, fond CC al PCR - Relaţii Externe, dosar 109/1976.
[443] Eduard Şevardnadze (1928-2014), ministrul Afacerilor Externe al URSS (1985-1990), preşedintele Georgiei (1995-2003).
[444] Fotografiile se află în custodia ANIC, fototecă.

[445] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor ...*, *op. cit.*, p. 244.
[446] Gerald Ford (1913-2006), republican, preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1974-1977).
[447] Vizita a avut loc la 11 iunie 1975.
[448] *Ford, Kissinger, Romanian President Nicolae Ceausescu*, 1975 June 11, accesat la http://www.fordlibrarymuseum.gov/Library/document/memcons/1553116.pdf.
[449] Tot în 11 iunie 1975, Ceauşescu s-a întâlnit cu rabinul Israel Miller, David Blumberg, Richard Marsh, Arthur Levin, Carl Albert, Henry Jackson, Abraham Ribicoff, Charles Vanik, Edward Derwinski. Vezi *Primirea reprezentanților Organizațiilor evreieşti americane*, în „Scînteia", an XLIV, nr. 10204, 12 iunie 1975; *Întâlnirea cu lideri ai Congresului S.U.A.*, în „Scînteia", an XLIV, nr. 10.204, 12 iunie 1975.
[450] Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane: de la începutul cunoaşterii reciproce până la prăbuşirea regimului comunist în România*, 1989, Bucureşti, Silex, 2005, p. 227.
[451] De la an la an, Congresul american prelungea clauza națiunii celei mai favorizate pentru România. Din cauza problemelor umanitare, destui indivizi şi organizații s-au opus. Bunăoară, în iunie-iulie 1976, împotrivă s-au pronunțat deputatul Larry McDonald, republican din partea statului Georgia, „Comitetul pentru Drepturile Omului în România", „Centrul pentru Evrei din URSS şi Lupta Studenților pentru Evreii din URSS". În iunie 1977, senatorul Henry Jackson l-a avertizat pe Carter că România practica o politică duplicitară. Cererile pentru plecare definitivă din România se aprobau rapid în perioada dezbaterilor în Congres. În restul anului însă, autoritățile de la Bucureşti uitau de angajamentele luate în fața opiniei publice şi decidenților americani. În 1979, s-a reproşat României, că folosea deținuți la lucrările canalului Dunăre-Marea Neagră. În fine, în 1979, Jacob Birnbaum, de la Centrul evreilor din Rusia şi Estul Europei, a cerut Congresului să suspende clauza deoarece România tărăgăna emigrarea evreilor. Vezi: Mircea Răceanu, *Cronologie...*, *op. cit.*, p. 234, 237, 245; Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor...*, *op. cit.*, p. 182.
[452] Conferința a avut loc în perioada 2-3 august 1975.
[453] *President Ford's Visit. Themes and Talking Points for Meeting with Ceausescu*, 1975 July 23, accesat la http://wikileaks.org/plusd/cables/ 1975BUCHAR03500_b.html.
[454] August 2-3, 1975 - Ford, Kissinger, Romanian President Nicolae Ceausescu http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0314/1553195.pdf.
[455] *Ibidem*.
[456] Aleksandr Şelepin (1918-1994), membru al Biroului Politic al PCUS, fost şef al KGB.
[457] August 2-3, 1975 - Ford, Kissinger, Romanian President Nicolae Ceausescu http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0314/1553195.pdf.
[458] Mihail E. Ionescu, *Romania, Ostpolitik and the CSCE, 1967-1975*, în Oliver Bange, Gottfried Niedhart (eds.), „Helsinki 1975 and the Transformation of Europe", New York, Oxford, Berghahn Books, 2008, p. 134.
[459] Arie Bloed (ed.), *The Conference Security and Co-operation in Europe. Analysis and Basic Documents, 1972-1993*, Part 1, Kluwer Academic Publishers,

Dordrecht, 1993, p. 5. Accesat la http://books.google.ro/books?id=9Fjt6bYgEFMC&lpg=PP1&pg=PA5#v=onepage&q&f=true.

460 Valentin Lipatti, fost ambasador la UNESCO (1965-1971), deconspirat apoi ca ofițer DIE.

461 Valentin Lipatti, *În tranșeele Europei: amintirile unui negociator*, București, Editura Militară, 1993, pp. 157-158.

462 „Ceausescu Interview in Le Monde", 1975 July 25, http://wikileaks.org/plusd/cables/1975PARIS19325_b.html.

463 ANIC, fond CC al PCR - Secția Relații Externe, dosar 97/1975, f. 3.

464 *Situation Report: Romania*, 14 August 1975, [Electronic record], http://hdl.handle.net/10891/osa:0408243e-354c-438e-b085-02429814ce81 [21.01.2014].

465 ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 142/1975, vol. I, f. 89 verso-90.

466 Idem, f. 91 verso.

467 Idem, f. 92 verso.

468 Mișcarea de nealiniere a apărut în 1961, la inițiativa unor țări precum Iugoslavia, Indonezia, India, Egipt și Ghana. Liderii acestor state doreau să se țină departe de conflictele „războiului rece". Cinci principii i-au ghidat de la început: respectarea suveranității și integrității teritoriale, ne-agresiunea, neamestecul în treburile interne, egalitatea și coexistența pașnică. Întocmai principiile enunțate în Declarația din aprilie 1964 și mai apoi de Ceaușescu.

469 Conferința a avut loc în perioada 16-19 august 1976.

470 Vizita președintelui Ceaușescu în SUA a avut loc în perioada 11-16 aprilie 1978.

471 ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 42/1978, f. 12.

472 Idem, f. 13.

473 Idem, f. 23.

474 Park Chung Hee (1917-1979), președinte al Coreei de Sud (1962-1979).

475 ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 42/1978, f. 26-27.

476 Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane (1940-1990)*, Iași, Institutul European, 2002, p. 410; ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 43/1978, f. 85-89; idem, dosar 44/1978, f. 1.

477 Violeta Năstăsescu, *Elena Ceaușescu: confesiuni fără frontiere*, București, Editura Niculescu, 2010, p. 241.

478 Nicolae M. Nicolae, *O lume așa cum am cunoscut-o. Amintirile unui fost ambasador al României*, București, Editura Pro Domo, 2000, p. 90.

479 ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 42/1978, f. 47.

480 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 47/1978, f. 5 verso.

481 Idem, f. 2-3.

482 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 47/1978, f. 7 verso.

483 După războiul din nordul Irakului (1961), a urmat Războiul de șase zile (1967), când Israel a ocupat Peninsula Sinai, înălțimile Golan, Cisiordania și fâșia Gaza. Împotriva israelienilor s-au coalizat, fără succes, Egipt, Siria, Iordania și Irak. De-atunci s-au rupt relațiile politice între Uniunea Sovietică și sateliții ei, cu excepția României, și Israel. În 1973, în Războiul de Yom Kippur, Israelul a învins Egiptul și Siria. Un alt adversar neîmpăcat al evreilor au fost

palestinienii, reuniţi în Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (OEP), înfiinţată în 1968, şi recunoscută la ONU, din 1974.

[484] Yosef Govrin, *Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceausescu Era: As Observed by Israel's Ambassador to Romania,1985-89*, London, Frank Cass, 2002, p. 4.

[485] Vizita a avut loc în 24-25 aprilie 1975.

[486] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 46/1975, f. 16 verso.

[487] Ceauşescu şi Begin s-au văzut de două ori, în 25, respectiv 30 august 1977.

[488] Cristina Păiuşan, *Relaţiile româno-israeliene (1948-1978)*, Bucureşti, Historia Editura Universitară, 2008, p. 248-249.

[489] Ismail Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, Routledge, 2013, pp. 253-254.

[490] Heather Lehr Wagner, *Anwar Sadat and Menachem Begin. Negotiating for Peace in the Middle East*, New York, Chelsea House, 2007, p. 72.

[491] Jimmy Carter, *Keeping faith: memoirs of a president*, University of Arkansas, 1995, p. 292.

[492] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *I se spunea Machiavelli... op. cit.*, p. 123.

[493] *Ibidem*, p. 184.

[494] Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei de pe urmă, România şi sfârşitul războiului rece*, Bucureşti, Editura RAO, 2013, p. 126.

[495] Yasser Arafat (1929-2004), preşedintele Autorităţii Naţionale Palestiniene (1994-2004), lider al Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei (1969-2004).

[496] Michael Shafir, *România ridică la rang de ambasadă misiunea palestiniană din Bucureşti*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 3 martie 2009.

[497] Cristina Diac, *Cu Ceauşescu deasupra lumii*, în „Jurnalul Naţional", 9 februarie 2011.

[498] Michael Shafir, *România ridică .., op. cit.*

[499] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 33/1983.

[500] Ronald Reagan (1911-2004), actor, politician republican, preşedintele Statelor Unite ale Americii (1981-1989).

[501] Iuri Vladimirovici Andropov (1914-1984), secretar general al CC al PCUS (1982-1984), şef al KGB (1967-1982).

[502] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 16/1984, ff. 2-3.

[503] Vlad Georgescu, *România anilor 80*, Munchen, Colecţia „Clio fără mască", Joe Dumitru Verlag, 1994, p. 151.

[504] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 21/1985, ff. 3-5.

[505] Idem, dosar 45/1983, ff. 2-6.

[506] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor..., op. cit.*, pp. 159-160.

[507] Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceauşescu, 1965–1989. Geniul Carpaţilor*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, p. 297.

[508] George H. W. Bush (n. 1924), republican, preşedintele Statelor Unite ale Americii (1989-1993).

[509] Preşedintele George Bush a vizitat capitala României în zilele de 18-20 septembrie 1983.

[510] Adam Burakowski, *op. cit.*, pp. 298-299.

[511] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor..., op. cit.*, p. 255.

[512] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 92/1985.

[513] Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.
[514] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor ..., op. cit.*, p. 254.
[515] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 47/1985, f. 6.
[516] Erich Honecker (1912-1994), secretar general al CC al Partidului Socialist al Unităţii din Germania (1971-1989).
[517] Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 300.
[518] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 47/1985, f. 2.
[519] Kim Ir Sen (1912-1994), preşedintele RPD Coreene (1972-1994).
[520] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 47/1985, f. 8.
[521] Idem, f. 10.

6
Aurul fantasmei şi plumbul realităţii

Renaşterea Utopiei

Format în anii stalinismului, Ceauşescu n-a cunoscut dezbaterile vechilor bolşevici asupra strategiilor revoluţionare, nici izvoarele teoretice ale marxism-leninismului. Ar fi luat altfel seama că Troţki susţinuse calea *revoluţiei proletare* internaţionale şi pe temeiul previziunii că ţările comuniste nu rezistă competiţiei de pe piaţa economică liberă. Economiile naţionale sunt totdeauna influenţate de evoluţia şi legile pieţei mondiale, opinase creatorul Armatei Roşii. Iar succesul revoluţiei ruse se asigură prin sovietizarea celorlalte ţări, în special din Europa Centrală[522]. Pentru impulsionarea producţiei care scăzuse drastic după instaurarea bolşevismului, Lenin a adoptat măsuri de încurajare a micilor proprietari[523]. Din 1924 însă, Stalin a mers pe calea economiei etatizate, centralizate şi planificate. Sub semnul acestei singure căi către comunism s-a format şi a rămas Ceauşescu. Era fanatic în acest crez, după mărturia lui Ion Stoian, fost ministru de externe[524].

O lectură a *Utopiei* lui Thomas Morus[525], din ideile căreia se inspiraseră socialiştii secolului al XIX-lea[526], i-ar fi clătinat, poate, iluzia originalităţii gândirii sale. În „locul fericit" imaginat de Morus, proprietatea ar fi fost comună. Cetăţenii şi-ar fi ocupau locuinţele prin tragere la sorţi. N-aveau ce şi de cine să încuie. În *blocurile muncitoreşti,* apartamentele repartizate prin sindicat semănau între ele ca fagurii. Nu reuşeau să le personalizeze nici mobilierul şi decoraţiunile interioare. Comerţul socialist punea în vânzare câteva modele de dormitoare, sufragerii şi bucătării, prototipurile fiind avizate de

însuşi Ceauşescu. Tovarăşul a mers cu egalitarismul atât de departe încât, în vara lui 1989 a destituit-o pe Venerica Pătru din funcția de prim-secretar al județenei de partid Vâlcea pe motiv că, în cârdăşie cu alți demnitari locali, „îmbunătățise" standardele de finisare ale blocului unde locuiau[527].

În *Utopia* închipuită în urmă cu cinci sute de ani, toată lumea munceşte. Dar nimeni nu se specializează într-un anumit domeniu, postulase Morus în limitele epocii sale. Toți cetățenii României lui Ceauşescu erau obligați *să-şi ia servici*, altfel riscau închisoarea sau *condamnarea la locul de muncă* sub acuzația de *parazitism* sau *venituri ilicite*. Cu cât specializarea se făcea mai greu, sporeau restricțiile. Posturile în cercetare dispăruseră de la sfârşitul anilor 70. Absolvenții liceelor de specialitate şi ai învățământul superior erau obligați, fără drept de apel, să se stabilească la locul repartiției. Pentru tinerii intelectuali, oraşele mari, s-au închis din 1981. Situația se agrava în cazul celor cu medii foarte bune, beneficiari ai burselor de studiu. Statul îi obliga să returneze contravaloarea lor în caz de neprezentare la post. În plus, neefectuarea stagiului de trei ani în postul repartizat de comisia guvernamentală atrăgea după sine pierderea dreptului de-a profesa în specialitate. Unica strategie, la îndemâna membrilor CC şi altor foarte înalți demnitari, de a-şi păstra odraslele în Bucureşti era aceea de a-i înscrie sau transfera la cursuri fără frecvență. Li se găseau diverse sinecuri în instituțiile culturale (pompieri, figuranți, corectori etc.). Îi protejau astfel de pierderea buletinului de Bucureşti, după repartiție, şi implicit, de destinul generației lor[528].

Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, lucrurile s-au înrăutățit tocmai în cazul promoției 1989. În vară s-a decis eliminarea oricărei excepții de la efectuarea stagiaturii. Să stea acolo undeau fost repartizați, a zis Elena Ceauşescu, dar să li se creeze condiții. „Pot să trăiască şi în corturi"[529], a replicat Tovarăşul încă mai dur.

Morus nu şi-a imaginat cetatea condusă de-un despot care despărţea soţii unul de altul. Sau, şi mai rău, părinţii de copiii lor minori! Recomandase însă planificarea economiei şi însărcinarea guvernului cu gestionarea producţiei şi cu repartizarea bunurilor. În acest punct, utopia stăpânea România!

„Nu există otravă mai ticăloasă decât puterea asupra oamenilor", cugetase Maxim Gorki[530]. Iar Ceauşescu se intoxicase mortal cu ea.

Marea criză a marii industrii

Greşelile cele mai mari ale lui Ceauşescu au fost economice, a afirmat fostul premier Maurer despre conducătorul pe care mizase în 1965[531].

Conform liniei generale a economiei socialiste de dezvoltare a industriei grele, România devenise dintru-început dependentă de materiile prime sovietice, în primul rând de minereul de fier. În efortul desprinderii de Moscova, strategia cumpărării tehnologiilor străine din Occident şi a materiilor prime din foste colonii debutase în vremea lui Gheorghiu-Dej. N-a fost deloc uşor: până la afaceri, România a trebuit să-şi regleze diferendele datorate naţionalizării cu statele occidentale plătindu-le acestora despăgubiri[532]. „Capriciile" lui Hruşciov au fost primele care-au determinat căutarea de noi pieţe de cumpărare a fierului. Algeria, Brazilia şi India au intrat de pe atunci în atenţia liderilor români. Însă ruperea relaţiilor economice cu Uniunea Sovietică, aşa cum ameninţase voalat Hruşciov, ridica probleme insurmontabile. Căci, ‚natura" mărfurilor schimbate între România şi ţara sovietelor este cu totul deosebită, după avertismentul lui Alexandru Bârlădeanu din iunie 1963. „Dacă ar înceta acest schimb, declarase acesta, mai mult de jumătate din mărfurile pe care le vindem în Uniunea Sovietică nu le vom putea vinde în altă parte, iar mărfurile pe care le luăm noi de la ei sunt mărfuri de mare valoare"[533].

În felul său, Ceauşescu a preluat strategia succesorului cu bicisnicia viţelului care se opinteşte din coarnele necrescute să

scoată stejarul bătrân din rădăcină. Astfel că, în loc să reducă dependența de materii prime sovietice, s-a legat încă mai strâns și cu mai multe sfori.

Pe temeiul tradiției românești în extracția petrolieră, validată și de CAER, construisem o capacitate de 33 de milioane de tone de rafinare, după declarația lui Ștefan Andrei. Dar producția autohtonă nu atingea sfertul ei. Ceaușescu țintea la importarea țițeiului pentru prelucrare și vânzarea pe-o terță piață, în special în Moldova sovietică și Ucraina[534]. Un plan pe mintea grăjdarului ce-și anunțase prietenii că se însoară cu împărăteasa. Se poate asta? - s-au mirat aceia. Sigur că da, dacă vreau eu, însurătoare-i pe jumătate gata.

La Ceaușescu, după criza din Iran, fezabilă era doar o a treia parte. Aceea care depindea de el. Avea de găsit piețe noi de import, pe lângă cele de desfacere. Soluția de la ambele capete a redevenit tocmai Uniunea Sovietică. Așa a ajuns să-i șantajeze pe sovietici cu ieșirea din Tratatul de la Varșovia dacă nu ne livrează petrol și gaze. În acest context, în iulie 1984 s-a semnat convenția cu URSS pentru construcția, în comun, a unor obiective de extracție a gazelor. La extracția zăcământului de la Sovietabad (Turcmenia), România a participat, în anii 1984-1988, cu efective tehnice și umane în valoare de 300 milioane ruble transferabile. În 1985-1986, România primea câte 300 milioane mc gaze anual, iar în 1988-1989 câte 500 de milioane mc anual[535]. Pe baza acestei suplimentări, s-a trecut la alimentarea mijloacelor de transport și a tractoarelor cu gaz metan și metanol[536].

Testarea piețelor pentru export a condus la construcția altor capacități industriale energofage (fabrici de sticlărie, ciment, materiale de construcții, îngrășăminte chimice etc.). Între timp s-au năruit și speranțele exploatării unor zăcăminte noi de cărbune. În 1984 s-a constatat, bunăoară, că și estimările celor aflate în exploatare au fost prea optimiste: în 7 ani, la lignit, gradul de asigurare urma să scadă de la 72 la 42 de ani; la antracit de la 108 ani la 34; iar la cărbunele brun cu 74 de

ani[537]. În zadar cerea Ceauşescu minerilor „obligatoriu să facă" planul[538]. N-au folosit la nimic starea de necesitate şi regimul militarizat în centralele de cărbune, introduse în toamna lui 1985 prin decret prezidenţial.

În această situaţie s-a investit pentru producerea echipamentului centralei nucleare de la Cernavodă de către IMGB şi a apei grele la Turnu Severin. Alte investiţii copleşitoare se făcuseră în cele patru combinate de utilaj greu de la Iaşi, Cluj, Craiova şi la IMGB, proiectate să producă pentru sovietici[539]. Planul era ca industria constructoare de maşini, prin produsele sale să asigure cea mai mare parte a costurilor materiilor prime importate din URSS. Socoteala de-acasă nu se potriveşte însă niciodată cu cea din târg. În loc de câştig, la anumite sortimente se înregistrau pierderi. Spre exemplu, noi fabricam şi exportam tablă la 150 de dolari/t. Dar industria construcţiilor de maşini reclama o tablă de import plătită cu 2.000 de dolari/t[540]. Asemenea situaţii îl enervau la culme pe Ceauşescu.

Dezamăgea şi bilanţul investiţiilor în lumea a treia. În anii '70, Ceauşescu transpirase din greu în vizite prin Africa şi America Latină. I s-a părut că descoperise calea de aur a prosperităţii şi independenţei faţă de sovietici înfiinţând societăţi mixte cu guvernanţii tinerelor naţiuni independente. Ceauşescu şi-a onorat contractele. A transferat tehnologii şi *know-how* românesc contra materii prime autohtone. Unele nici nu ajungeau în ţară fiind valorificate de români pe alte pieţe. Iar, în România, noile state şi-au calificat numeroase *cadre naţionale*[541].

În ianuarie 1984 s-a trecut însă la analiza activităţii societăţilor mixte din Africa. Prima desfiinţată a fost Societatea mixtă Somcarom din Republica Centrafricană, creată în urmă cu un deceniu pentru amenajarea a zece mii de hectare teren pentru cultura bumbacului. Partea română a subscris atunci un capitalul de 90.000 de dolari şi i-a creditat pe parteneri cu 3.272,1 mii dolari. Afacerea s-a soldat cu pierderi nerecuperabile de 3.441 mii dolari pentru români[542]. Decizia acestor afaceri îi aparţinuse lui Ceauşescu. Astfel că, în CPEx n-au fost

discuții și pe această temă. În același an, la inițiativa părții române, s-au lichidat Societatea Mixtă româno-iraniană Geomet și Societatea Autotractor-Kinshasa din Zair. Au urmat cele pentru exploatarea lemnului din Nigeria, de mașini unelte din Peru și de cauciuc din Liberia[543].

N-au adus profit nici creditele acordate de români. Libia și Siria, bunăoară, adoptaseră legi noi de reducere a importurile și de creștere a taxelor îngreunând transferul de valută[544]. Cu mintea românului de pe urmă, ajutorul către statele subdezvoltate a început a fi tratat cu mefiență și zgârcenie la București. Când Daniel Ortega, președintele Nicaraguei, a venit, în 1985, în capitala României pentru a solicita ajutoare, Ceaușescu l-a refuzat. Nu se poate așa, i-a zis, punându-i placa avantajului reciproc. I-a propus să-i amenajeze terenuri pentru cultivarea bumbacului, sisteme de irigații și exploatare de zăcăminte[545]. Contra cafea, bumbac, melasă, zahăr, minereuri[546].

„Beneficii avem puține și pierderi mari", a conchis Elena Ceaușescu asupra acestor afaceri[547]. Dar la soluția importului de materii prime în sistem barter nu se mai putea renunța. Astfel că a decis reorientarea către prietenii din China, Mongolia și Vietnamul de Nord[548]. Și către partenerii din CAER, în frunte cu Uniunea Sovietică.

Asemenea situații erau cu totul străine populației. Presa deborda în elogierea succeselor. În 20 de ani, scria oficiosul partidului în 1985, colaborarea cu țările în curs de dezvoltare a crescut de la 34 la 99[549]. Iar românii au ajuns din urmă și depășit țări cu tradiție în producția pe cap de locuitor la oțel, cauciuc sintetic, fire și fibre sintetice, aparate de radio, ciment[550].

Adio, Franța!

Istoria modernă a românilor se leagă de sprijinul acordat de „sora mai mare" latină în momentele cruciale. Elitele pașoptiste s-au educat în școlile franceze, Napoleon al III-lea a sprijinit unirea Principatelor[551], iar generalul Berthelot a venit să instruiască armata română înaintea luptelor cruciale care au

permis făurirea României Mari[552]. La rândul lor, liderii comunişti au mizat tot pe prietenia Franţei atunci când au decis să se detaşeze de Moscova şi să reia relaţiile cu Occidentul.

Dintre toţi conducătorii României, Ceauşescu a avut cea mai vizibilă relaţie cu francezii. Marile companii din „Hexagon" au investit în România, aducând tehnologiile de vârf occidentale într-o ţară comunistă. Însuşi preşedintele Charles de Gaulle l-a vizitat, fiindu-i alături în balconul Comitetului Central şi în maşina decapotabilă pe străzile Craiovei[553]. Însă după retragerea generalului din viaţa politică, Ceauşescu a constatat că parteneriatul economic îi aduce deservicii. Balanţa economică era în defavoarea României, care importa tehnologii costisitoare sau licenţe de producţie şi exporta nimicuri.

Liderul român a crezut că datorită imaginii sale internaţionale va putea rezolva problema deficitului cu ocazia vizitei la Paris din iunie 1970. A încercat să domine convorbirile cu liderii francezi, însă a fost pus la punct de Valéry Giscard d'Estaing[554], ministru al Economiei şi Finanţelor. Lui Ceauşescu i s-a reproşat că solicita într-una facilităţi fiscale, deşi ţara sa raporta de ani buni o creştere economică peste nivelul multor ţări dezvoltate. Giscard d'Estaing a motivat că guvernul de la Paris nu avea cum să dirijeze importurile din România. Economia era liberă, iar companiile franceze cumpărau din străinătate ceea ce doreau şi aveau nevoie, fără ca statul să le poate impune strategia de afaceri. Ceauşescu a strâmbat din nas la argumentaţia aceasta. Nu putea concepe, probabil, că un afacerist nu ascultă *indicaţiile* miniştrilor, desfăşurându-şi activitatea în voie, după strategiile proprii. A ameninţat că va sista toate afacerile cu francezii dacă balanţa comercială nu se va echilibra într-un termen scurt[555].

Dar în următorii ani, relaţiile economice bilaterale s-au degradat. Spre deosebire de predecesorii săi, d'Estaing a abandonat politica pro-românească. În primul rând, nu s-a implicat în creşterea importurilor franceze din România. Având în vedere dezechilibrul tot mai pronunţat al balanţei economice

româno-franceze, Ceaușescu a sistat colaborarea în marile proiecte. Cu ocazia vizitei din 1970 se parafaseră acorduri pentru construcția unei fabrici de elicoptere. Teoretic, România avea de câștigat pe termen lung deoarece produsele erau destinate țărilor din lumea a treia, care ar fi căutat modele ceva mai ieftine decât produsele firmelor occidentale. Liderul român s-a încăpățânat să nu mai importe tehnologie de vârf fără facilități speciale. Așadar, uzina de elicoptere nu s-a mai construit. Ulterior au fost lichidate și alte afaceri bilaterale. În 1978 a expirat licența Renault pentru modelul *Dacia 1300*.. Tovarășul n-a mai autorizat continuarea colaborării, deși partea franceză insista să reproducă la Pitești noile mașini ale companiei. Inginerii români au primit indicații să îmbunătățească singuri autoturismul Dacia, fără sprijin străin. Astfel că în 1979 a fost lansată pe piață Dacia 1310, cu mici modificări față de modelul 1300. Firma Renault a protestat din cauza încălcării drepturilor de proprietate a licenței, solicitând despăgubiri. Puțin i-a păsat lui Ceaușescu. Nu era prima dată când fabricile românești continuau să vândă mărfuri și după expirarea licențelor de producție.

Nu s-a putut ține bățos prea mult în fața Franței. Pe fondul crizei energetice de la sfârșitul anilor '70, căuta soluții rapide pentru creșterea producției de curent electric. I-a prezentat problema lui Giscard d'Estaing, în 1979, cu ocazia vizitei la București[556]. Președintele francez a promis ajutor, țara sa având o bogată experiență în energia nucleară. Însă Ceaușescu a încercat, din nou, să-i forțeze mâna, solicitând partenerilor finanțarea obiectivului cu dobânzi preferențiale, de maxim 4% pe an. Enervat de pretențiile sale, d'Estaing, i-a reproșat liderului român, în vara lui 1980, cu ocazia vizitei în Franța[557], că avea o viziune nerealistă privind relațiile economice internaționale. Guvernul de la Paris propusese deja o dobândă avantajoasă, de 8% pe an, dar partenerii români ar fi vrut jumătate...! Să studieze tarifele de pe piața internațională de capital, i-a tăiat-o scurt francezul. Au urmat și alte reproșuri privind

maniera în care înţelegeau românii să facă afaceri. Inclusiv problema licenţei Renault[558].

Ceauşescu i-a lăsat o amintire neplăcută lui Giscard d'Estaing. După căderea comunismului, acesta a povestit presei occidentale că fostul lider român şi soţia ar fi furat argintăria de la Palatul Matignon. Ar fi atenţionat-o şi pe regina Elisabeta a II-a de obiceiurile musafirilor pe care-i invitase în Regatul Unit. Însă istorioara face parte din legendele diabolice despre Ceauşescu ţesute începând cu decembrie 1989. Vizita în Marea Britanie avusese loc cu doi ani înaintea vizitei la Paris invocate de d'Estaing[559].

Ceauşescu n-a avut mai mult succes cu stilul său de afaceri nici cu un preşedinte socialist. În 1979 fusese vizitat de François Mitterand[560], care reuşise să mobilizeze în jurul său toate forţele de stânga franceze. Secretarul general al PCR i-a promis atunci tot sprijinul moral din lume, însă bani pentru campanie n-avea. În cele din urmă i-a donat 62.000 dolari, în timp ce comuniştii maghiari sau est-germani contribuiseră cu câteva milioane de dolari fiecare la alegerea lui Mitterand ca preşedinte, în 1981[561]. Consecinţele s-au arătat imediat. În anii '80 autorităţile franceze au permis emigraţiei să organizeze ample acţiuni de protest contra regimului de la Bucureşti. Intelectualii refugiaţi la Paris au fost cei mai activi colaboratori ai *Europei libere* şi organizatori de campanii publice contra lui Ceauşescu. Ambasada Franţei de la Bucureşti ajunsese să fie solicitată mai des din cauza *agitaţiilor* „fugarilor" decât pentru probleme de ordin economic sau politic[562]. Un moment deosebit în istoria deteriorării relaţiilor româno-franceze l-a constituit „afacerea Tănase", montată, în 1982, de serviciile speciale franceze la iniţiativa ofiţerului de Securitate Matei Pavel Haiducu. Prin scenariul răpirii imigrantului Virgil Tănase şi a simulacrului otrăvirii scriitorului Paul Goma, acţiuni puse în seama ordinului dat de Ceauşescu, s-a încercat, şi reuşit, compromiterea liderului român[563].

Ceauşescu nu a reuşit să găsească alt debuşeu de imagine în Europa occidentală. Relaţiile economice cu Germania Federală erau excelente, însă liderii de la Bonn nu se plimbau cu *eroul între eroi* în caleaşcă sau în maşini decapotabile. Treptat s-au rărit şi vizitele oficiale în capitalele vest europene. După turneul în ţările scandinave din noiembrie 1980, rar se mai găsea vreun prilej de afişare cu lideri occidentali. Doar regele spaniol Juan Carlos[564] s-a „riscat", venind cu regina sa în România, în mai 1985. Ceauşescu s-a consolat cu vizite în ţările lumii a treia, speculate intens de propaganda autohtonă pentru a prezenta *anvergura internaţională* a *celui mai iubit fiul al poporului.*

Criza creditelor externe

Imperialiştii ne vor da şi funia cu care să-i spânzurăm - declarase într-un moment euforic Lenin. Un aranjament prielnic în acest sens li s-au părut urmaşilor săi creditele acordate de FMI şi Banca Mondială Internaţională. S-au spânzurat ei cu funia aceasta!

Lozincile după care *vor ajunge din urmă şi vor depăşi ţările capitaliste dezvoltate* au circulat în ţările cu regim comunist până în anii 70. Dintr-a doua jumătate a deceniului precedent, liderii lor se confruntau cu criza sistemului. Ascunzând populaţiei adevărul, au angajat împrumuturi la fel ca şi tinerele state ieşite de sub dominaţia colonialistă. La plata scadenţelor s-au pomenit şi mai în criză: creditele investite în coloşi industriali şi în afaceri cu ţările subdezvoltate n-au adus profitul scontat. Exploatate sălbatic după naţionalizare şi industrializare, nici resursele naturale nu îngăduiau estimări optimiste. În plus, dacă ţările socialiste se angajaseră cu elan în parcurgerea celei de-a doua revoluţii industriale, avangarda economiei mondiale trecuse la o revoluţie tehnico-ştiinţifică. Munca brută a muncitorului pierduse din importanţă, noii agenţi ai progresului fiind „gulerele albe".

Aşa se face că, la începutul anilor '80, Polonia cumulase o datorie externă de 24.1 miliarde dolari, creditele fiind cheltuite pentru investiţii. Dar ratele dobânzilor din anul 1981 echivalau cu bugetul ţării! Neavând încotro, conducerea poloneză şi-a declarat incapacitatea de plată[565]. Ungaria, în schimb, destinase consumului populaţiei cea mai mare parte a împrumuturilor. Pe maghiari îi invidiau vecinii că trăiesc în „socialismul gulaşului". Ajunşi la scadenţă însă, ungurii au majorat preţurile în magazine şi au extins sectorul economiei private. Nici aceasta n-a fost o strategie eficientă: Ungaria cumula, în 1990, o datorie de 21 miliarde dolari. Pe cap de locuitor însemna o povară de câteva ori mai mare decât a românilor în momentul când Ceauşescu a decis plata[566]. Dar în topul din 1980 al creditului pe cap de locuitor din *lagărul socialist* se aflau iugoslavii, deşi sectorul lor privat era cel mai bine reprezentat. Şomajul şi tensiunile etnice survenite după moartea lui Tito au acutizat criza. S-a căutat, fără succes, o ieşire prin libertatea acordată cetăţenilor de a lucra în Occident[567]. Comunismului îi era însă sortit... să moară de bătrâneţe. Se zbătea, pe ascuns, în cleştii agoniei la aniversarea celor 70 de ani ai revoluţiei bolşevice. Odată declanşată boala fără leac a imploziei, tratamentul reformelor nu i-a fost de folos. Dar *fiii iubiţi ai poporului* ascundeau faţa leproasă a adevărului sub măştile propagandei.

Dintre toţi *fraţii* europeni, singur Ceauşescu a ales strategia achitării datoriilor. Vedea în ea calea evitării piedicilor *imperialiste* în drumul spre comunism. A reuşit s-o achite. Singură România a ieşit din zodia comunismului fără datorii externe. Dar aceasta n-a împiedicat sfârşitul ineluctabil.

În 1978, datoria externă a României era de aproximativ 5 miliarde de dolari, conform declaraţiei lui Florea Dumitrescu[568], fostul ministru de Finanţe şi guvernator al BNR. Datorită creşterii preţului petrolului şi al materiilor prime, până-n 1982, a ajuns la 11 miliarde dolari. Pentru coordonarea plăţii datoriei externe, Ceauşescu a numit o echipă care-i

raporta situația, personal, în fiecare zi de luni a săptămânii[569]. Se înțelege că nici măcar demnitarii nu erau informați asupra acestor „strict-secrete" puse la păstrare în „seiful" secretarului general.

Rațiunile achitării pot fi deduse din comentariile Tovarășului făcute cu diverse prilejuri pe această temă. În sindicatul „Solidaritatea" și în „cedările" celorlalți *frați* la chestiunea drepturilor omului a văzut totdeauna „calul troian" al creditorilor. Achitarea datoriilor conta și ca dovadă a geniului său de strateg și a experienței de *revoluționar*.

Să facem totul...

Istoria anilor 80 e tulburată în România de obsesia datoriei. Formulată explicit în nucleul de decizie și mascată, public, de propagandă în imperativele *socialismului multilateral dezvoltat și înaintării patriei spre comunism.*

Strâmtorat de această povară a ratelor de credit, încă din primăvara anului 1980, Ceaușescu a decis să mobilizeze economia pentru export. La mijlocul lui martie i-a convocat la sediul CC pe șefii ministerelor economice. Comerțul exterior devenea prioritate națională, fiind coordonat de o echipă mixtă compusă din vicepreședinți ai Comitetului Central, Consiliului de Miniștri și CSP-ului. La finalul întrevederii a *indicat* „să se scoată din fabricare orice până se realizează exportul, fără a mai fi nevoie de aprobări"[570]. De asemenea a interzis și importurile, cu excepția unor produse de strictă necesitate, care puteau fi cumpărate doar în urma unei aprobări prealabile, dificil de obținut.

Astfel de dispoziții au fost trasate arbitrar de Ceaușescu, fără să aibă în vedere regulile de funcționare a economiei. În foarte multe cazuri, pentru realizarea producției de export erau necesare importuri de materii prime, tehnologii sau piese de schimb. Spre exemplu, pentru construcția unui vagon de călători la fabrica din Arad, în valoare de 500.000 de lei, echipamentele importate se ridicau la 110.00 de lei. Din cauza

procedurilor de obţinere a avizelor de import, uzina arădeană avea, în mai 1980, o restanţă de 27.000 de vagoane de călători către partenerii străini. Când i s-a explicat situaţia, Ceauşescu a luat foc. Nu dorea să accepte că, din vina sa, producţia la export se blocase. Obişnuia să-i acuze pe miniştri că-s incompetenţi[571]. La fel de irascibil devenea şi atunci când miniştrii acuzau probleme cu exporturile din cauza lipsei pieselor de schimb. „Dar voi nu le puteţi produce aici?", era reacţia sa obişnuită. În consecinţă a dat următoarea *indicaţie*: „trebuie să ne aşezăm serios să facem piese de schimb"[572]. Însă specialiştii români nu aveau la dispoziţie licenţa de fabricare a subansamblelor. Au rezultat copii neomologate, de proastă calitate de cele mai multe ori. Asemenea soluţii au avut consecinţe grave asupra productivităţii şi consumatorilor. După achiziţionarea unor dispozitive antipoluante pentru coşurile industriale, fabricile respective n-au mai putut să importe filtre de aer. S-au proiectat în grabă filtre autohtone, ineficiente şi uşor degradabile. Aşadar, poluatorii din industria termoelectrică sau petrochimică pulverizau direct în atmosferă particulele nocive, afectând starea de sănătate a comunităţilor limitrofe[573].

În consecinţă, soluţiile lui Ceauşescu nu au dat rezultatele aşteptate. În loc de ameliorare, situaţia comerţului exterior se degrada de la an la an. În luna iulie 1981, în bugetul de stat intraseră 656.1 milioane dolari, dintr-un plan de 957 milioane. Un deficit de 31.45%! Tovarăşul a primit şi justificarea nerealizării planului. În primul rând, lipseau materialele prevăzute în lista de aprovizionare tehnico-materială. Altfel spus, economia resimţea *raţionalizarea* importurilor. În al doilea rând, se înregistra deficit la fondul de marfă pentru exporturi. Concret, Ceauşescu contractase în timpul vizitelor în străinătate mai multe produse decât putea livra economia românească. A treia cauză a impasului se datora partenerilor din străinătate, care nu achitau la timp produsele primite. Mai precis, *tovarăşii roşii* din „lumea a treia" nu aveau bani să-şi plătească importurile[574].

Simultan priorităților exportului, Ceaușescu începuse cu „strângerea curelei": reducerea funcționarilor, a consumurilor energetice și de materii prime, creșterea prețurilor dar și a productivității muncii[575]. Din 1982, toate sectoarele au fost luate la puricat și *rentabilizate*. Începând cu creșterea contribuției părinților la funcționarea grădinițelor cu orar prelungit și a creșelor[576], până la scumpirea combustibilului (prețul motorinei, bunăoară, crescuse de la 4 la 7 lei)[577]. Sub formula *autogospodăririi* din internatele și căminele pentru elevi, studenți și muncitori s-a eliminat personalul de pază, curățenie și ajutoarele de la bucătărie. I-a înlocuit pe toți cu *munca patriotică* a locatarilor. Pe același principiu al *rentabilizării* a dublat prețului *Scînteii* (de la 0,50 la un leu) [578]. Anul următor au trecut prin *rentabilizări* editurile și cinematografia. După reducerea cotei de hârtie a pus chestiunea traducerilor din limbi străine. Deși acestea se aflau sub controlul strict al aprobărilor Secretariatului CC al PCR, Ceaușescu s-a arătat nemulțumit de „problema conținutului" [579] și... a reciprocității. Dacă aceasta funcționase între țările socialiste, Ceaușescu voia să impună acum tot atâtea traduceri din literatura străină câte se făceau din autorii români în străinătate[580]. Dacă românii vor să-i citească pe Hegel sau Sartre, balanța acestor „importuri în valută" să se echilibreze prin traducerea unor români în țara de origine a lui Hegel, respectiv Sartre. A impus și regimul *autofinanțării* pentru teatre, filarmonici și celelalte instituții culturale obișnuite până atunci să fie subvenționate de stat.

Alimentația științifică și reducerea salariilor

Distribuirea producției industriale către export nu a fost suficientă pentru acoperirea necesarului de valută. Ceaușescu a aplicat treptat o politică de raționalizare a consumului intern de alimente, țintind spre valorificarea produselor agrare prin export. Mai întâi, în iulie 1980, a dispus reducerea cantității de zahăr din produsele destinate consumului. Cercetătorii din domeniul alimentației au primit sarcină să conceapă rețete de

biscuiți, siropuri etc. fără zahăr. Oficial, pe Ceaușescu îl preocupa starea de sănătate a compatrioților, care consumau în exces acest aliment („În toată lumea se duce o luptă foarte serioasă pentru reducerea consumului de zahăr și grăsimi. Se critică în toate țările dezvoltate consumul de zahăr"[581]).

În sprijinul luptei pentru „alimentație sănătoasă", secretarul general propunea o campanie de promovare a consumului de pește și produse din pește. A *indicat* Ministerului Transporturilor să sporească importul de pește oceanic care, combinat cu legume, să fie comercializat în conserve. În zadar încercau experții CSP să-i explice că el însuși direcționase toate navele comerciale pentru alte activități. N-a fost de înduplecat. Credea că a găsit soluția miraculoasă pentru a păzi carnea destinată exportului de consumul celor care o produceau: „Să dăm mai mult pește pe piață, trebuie făcută și ciorbă și pește cu legume. Să se gătească cum se gătea în trecut în România, pe bază de legume. Trebuie făcută o gamă de sosuri industriale cu legume"[582].

Indicațiile au fost puse rapid în practică. Rafturile magazinelor s-au umplut de borcane cu mâncăruri de legume. Însă puțini români se încumetau să le cumpere. Doar dacă-i răzbea rău foamea. Iar peștele... Românii, prin tradiție, obișnuiau să cumpere pește doar la anumite ocazii. Iar în familiile acelor ani, soția nu renunțase la rolul de gospodină care pune toamna murături, bulion și zacuscă. Superior calitativ celor industriale. Propaganda nu mai contenea cu marketingul. „Nici o masă fără pește", suna o lozincă sâcâietoare din paginile ziarelor. Pe stadioane se mai făcea și haz de necaz. Una dintre scandările care dădea bătăi de cap Securității, din cauza conotației „subversive", fusese lansată de suporterii din Giulești: „Nu e pește ca guvidu' / Și echipă ca Rapidu'!". Așa de mult iubeau românii noile conserve de pește oceanic lansate pe piață de Ceaușescu.

Treptat, situația alimentației se agravează. Marea Adunare Națională a votat în sesiunea din decembrie 1980 o lege care

obliga județele să producă și să gospodărească hrana pentru cetățenii din teritoriu. O decizie irațională. Un județ putea cu greu să-și asigure din producția proprie toate alimentele de care avea nevoie. Zonele cu relief preponderent montan nu puteau asigura necesarul de cereale, iar cele cu pământuri mănoase, incluse în planul culturilor mari, nu produceau cartofi și fructe. Nici zootehnie! Erau interzise și schimburi între județe deoarece legea interzicea circulația produselor agricole dintr-o zonă excedentară către una deficitară. Dacă existau surplusuri la anumite produse, trebuiau vărsate fondului centralizat al statului, care le redistribuia. Un mecanism greoi care determina deteriorarea produselor perisabile. Pentru prima dată din anii de după război s-au introdus *cartele* la zahăr și ulei. În plus, cele două produse puteau fi achiziționate doar din localitățile de domiciliu pe bază de liste aprobate de primărie. Așadar navetiștii, studenții, turiștii sau alte categorii de persoane aflate departe de casă nu puteau cumpăra aceste alimente de bază „raționalizate". Ulterior, Ceaușescu a *cartelat* și pâinea. Se spune că decizia ar fi provocat tensiuni în conducere deoarece prim-ministrul Ilie Verdeț ar fi obiectat. Pentru fronda adusă a plătit cu funcția, fiind schimbat cu mai docilul Constantin Dăscălescu. În opinia secretarului general, raționalizarea pâinii era o măsură benefică deoarece elimina risipa. Românii cumpărau, zicea el, saci de pâine pentru alimentația animalelor de curte, produsele de panificație subvenționate fiind mult mai ieftine decât nutrețurile[583].

Întocmai ca în anii de după război, penuria de alimente a încurajat piața neagră. În ajutorul miliției, Consiliul de Stat a emis în toamna lui 1981 un *Decret privind măsurile pentru prevenirea și combaterea faptelor care afectează buna aprovizionare a populației*. Conform legii, cumpărarea în scop de stocare a unor cantități care depășeau consumul familial lunar pentru ulei, zahăr, făină, mălai, orez, cafea etc. se pedepsea cu închisoare de la 6 luni la 5 ani.

Dar Ceaușescu ținea morțiș să „demonstreze" că problema alimentației nu ținea de lipsa produselor de pe piață, ci de

proastele lor obiceiuri culinare. A venit prin urmare cu „geniala" soluție a „alimentației științifice a populației". O susținea invocând studii occidentale privind creșterea obezității la nivel mondial și problemele de sănătate asociate. „Și la noi, dacă te uiți, au început să fie copiii foarte grași, nu e semn de sănătate", argumenta „nutriționistul șef" necesitatea măsurilor de modificare a alimentației[584]. L-a desemnat astfel pe academicianul Iulian Mincu să întocmească un raport de specialitate, din care reieșea că în condițiile naturale ale României un locuitor ar fi trebuit să consume zilnic circa 2.800 de calorii. Însă gurmanzii români depășeau 3.300 calorii! Exagerau la carne, cereale și produse zaharoase. Aceste alimente ar fi trebuit înlocuite treptat cu fructe și legume. În consecință, rezolvase pe hârtie și criza alimentară. Nu exista decât în închipuirea românilor!

Căutând resurse pentru achitarea datoriei externe, Ceaușescu a ajuns să umble și la salarii. Nu le-a spus direct românilor că le va lua din leafă. Cu viclenia caracteristică a invocat o pretinsă reformă a salarizării, care, teoretic, conducea la creșterea veniturile muncitorilor.

Cu ocazia Congresului al II-lea al Consiliilor Oamenilor Muncii din ianuarie 1981, secretarul general a anunțat pompos că avea în plan încurajarea inițiativei clasei muncitoare prin „cointeresarea materială în raport cu munca"[585]. În următorii ani a conceput *Programul privind aplicarea fermă a principiilor autoconducerii muncitorești și autogestiunii*. În viziunea lui Ceaușescu, *autoconducerea muncitorească* însemna de fapt responsabilizarea angajaților pentru realizările sau, dimpotrivă, pierderile întreprinderilor în care activau. Cu aceasta se va lăuda lui Gorbaciov că reformase economia înaintea lui. Propagandistic, *cel mai iubit fiu al poporului* susținea că aplicase o reformă în sprijinul *oamenilor muncii*. După model capitalist, veniturile erau proporționale cu performanța. Asta într-o țară socialistă! Salarizarea se făcea în conformitate cu principiul *acordului global*. În consecință, muncitorii nu mai aveau un

venit garantat. Leafa lor, redenumită oficial retribuţie, varia în funcţie de îndeplinirea planului. „Nici muncă fără pâine, nici pâine fără muncă", obişnuia să spună dictatorul[586].

Teoretic, salariile erau nelimitate dacă unitatea economică înregistra performanţe. În fapt, din punct de vedere juridic, s-au creat pârghiile legale pentru ajustarea lefurilor în funcţie de *nerealizările* economiei socialiste. În anii '80 cam toate unităţilor raportau neîndeplinirea planului. Nu pentru c-ar fi fost neapărat neperformante. Indicatorii producţiei erau stabiliţi artificial de CSP, după *creşterile* nerealiste impuse de Ceauşescu.

Pe lângă diminuarea masei monetare alocate pentru salarizarea cetăţenilor, Ceauşescu a găsit noi modalităţi prin care folosea de-a dreptul gratuit forţa de muncă. În timpul construcţiei Canalului Dunăre - Marea Neagră, spre exemplu, organizaţia de partid Constanţa s-a declarat incapabilă să asigure necesarul de muncitori. În judeţ funcţiona, în paralel, alt mare şantier, la Cernavodă, unde se ridica centrala nucleară. Soluţia ieşirii din impas a venit de la secretarul general, care a ordonat mobilizare naţională pentru construcţia „magistralei albastre". Armata, organizaţiile UTC şi organizaţiile judeţene ale PCR aveau obligaţia să trimită pe şantier voluntari, care s-au luptat ani de zile cu stâncile din podişul Dobrogei[587]. După atâta *muncă patriotică,* Tovarăşul se arăta adesea nemulţumit de performanţele truditorilor la Canal. În opinia *celui mai iubit fiu al poporului* responsabili pentru repetatele întârzieri ale inaugurării se făceau voluntarii lipsiţi de entuziasm[588]. N-ar fi acceptat în ruptul capului că termenele impuse, fără să consulte studiile de specialitate, erau iluzorii[589].

La târguieli cu oligarhii finanţelor mondiale

În pofida măsurilor economice drastice, bugetul României nu acumula suficiente venituri pentru a face faţă presiunii datoriei externe. Ceauşescu a încercat diferite tertipuri în vederea reducerii poverii creditelor. Începând cu 1982 a ignorat

angajamentele iniţiale şi a cerut FMI şi BIRD să accepte restituirea împrumuturilor la valoarea de 15 lei pentru un dolar. În ţările socialiste paritatea monedelor era stabilită de guvern, şi nu de fluctuaţiile pieţei internaţionale de capital. Însă cele două instituţii financiare au refuzat să accepte regulile economiei centralizate. Pentru plata ratelor au stabilit cotarea dolarului la 18 lei. Ceauşescu şi-a exprimat nemulţumirea prin ameninţări că intenţiona să „reconsidere" participarea la FMI şi BIRD, acuzând cele două instituţii de „amestec în treburile interne"[590].

Şi-a pus ameninţările în practică în a doua jumătate a anului 1982. Mai întâi a interzis complet împrumuturile externe. Au încetat astfel şi acordurile *Stand-By* cu FMI, încă în vigoare. Ulterior, a decis să achite în avans toate creditele externe. O decizie cu repercusiuni grave asupra ţării. În primul rând, economia a fost supusă unui efort financiar fără precedent, trebuind să plătească în avans împrumuturi cu scadenţa în zeci de ani. În al doilea rând, a compromis imaginea ţării în ochii finanţei mondiale. Bancherii trăiesc tocmai din dobânzile pe termen lung. Iar decizia unui datornic de a-şi achita mai repede împrumutul le afectează planificarea veniturilor.

FMI-ul şi BIRD-ul îşi luaseră măsuri de precauţie pentru asemenea situaţie deoarece în contractele de împrumut erau prevăzute penalităţi în cazul restituirii creditelor în avans. Dar Ceauşescu a negat evidenţa acestora. A refuzat să plătească orice penalitate de acest gen. Ulterior a „descoperit" şi alte probleme în cuantumul ratelor de credit. El susţinea că riscul valutar fusese „creat" intenţionat de FMI şi BIRD pentru a majora datoria României. În consecinţă a refuzat să-l mai plătească. Mai mult, a solicitat ca sumele plătite în contul riscului valutar să fie scăzute din datoria finală. Pretenţiile sale au continuat... La *indicaţiile* lui, negociatorii Bucureştiului au cerut recalcularea datoriei prin reducerea la maxim 5% pe an a dobânzilor pentru toate împrumuturile acordate României.

Dacă instituțiile creditoare nu acceptau, Ceaușescu amenința că va sista plata dobânzilor începând cu 1 octombrie 1987[591].

Urmare a presiunilor repetate a obținut și avantaje. Excedați de insistențele sale, reprezentanții FMI și BIRD au acceptat plata anticipată a datoriei, fără penalizările prevăzute în acordurile de împrumut[592]. În funcție de vechimea creditelor, ambele instituții bancare au scăzut și nivelul dobânzilor, până la nivelul de 5% dorit de Ceaușescu. Însă au introdus alte condiții drastice. Dacă plata ratelor întârzia mai mult de treizeci de zile, deveneau scadente și se aplicau acordurile vechi privind dobânzile[593]. În consecință, eforturile valutare au devenit deosebit de apăsătoare pentru economie în ultimii ani ai regimului.

În 1988, cetățenii României plăteau, lunar, 47 milioane de dolari numai dobânda împrumuturilor externe contractate de Ceaușescu fără încunoștințarea lor.

Țiței sovietic contra adeziunii la prelungirea Tratatului de la Varșovia

Pe fondul escaladării cursei înarmărilor și a extensiei sferelor de influență prin mondializarea economiei, conflictele dintre Moscova și Washington s-au agravat în 1982. Pretextând superioritatea forțelor umane din Tratatul de la Varșovia în raport cu NATO, Statele Unite au decis amplasarea unor rachete cu rază medie de acțiune în Europa. În consecință, reprezentanții statelor membre ale Tratatului au fost convocați la Moscova în vara lui 1983. „Sovieticii au declarat că merg pe ideea pușcă contra pușcă, rachetă contra rachetă, submarin contra submarin", poziție la care achiesau și ceilalți, a informat Ștefan Andrei în CPEx[594]. Singur Ceaușescu s-a opus acestui nou proiect de înarmare cu următoarele propuneri: înghețarea unilaterală a cheltuielilor militare de către Tratatul de la Varșovia în 1984 și 1985; găsirea unei căi de amânare a amplasării rachetelor americane în RFG prin renunțarea amplasării de

rachete sovietice în Cehoslovacia şi RDG; popularizarea zonelor denuclearizate din nordul Europei şi Balcani[595].

Iar când sovieticii au convocat, în decembrie 1983, o reuniune la Moscova a secretarilor cu propaganda şi cu relaţiile internaţionale în scopul declanşării unei campanii propagandistice contra acţiunilor militariste ale NATO şi SUA în Europa, Ceauşescu a refuzat-o. Mai întâi să se discute problemele de fond ale situaţiei internaţionale (adică propunerile sale), şi abia după aceea despre propagandă, le-a transmis el participanţilor[596].

Politica aceasta a „jocului la două mese" – între Moscova şi Washington; între Moscova şi Beijing – a fost, după părerea analiştilor sovietici o continuare a tradiţiei instituite, în România, la finele secolului al XIX-lea. Lui Ceauşescu i se urmăreau, cu atenţie şi mefienţă, manevrele de penetrare în mişcarea de nealiniere, precum şi iniţiativele „neadecvate" de dezarmare şi mediere între Uniunea Sovietică şi China. La vechea sa tactică de „Gică-contra" în Tratatul de la Varşovia, Iuri Andropov a avut o ieşire dură în 1983, la Consfătuirea de la Praga. "Nu vrei să acţionezi împreună cu noi, nu trebuie. Ne vom descurca fără voi", i-a spus el lui Ceauşescu[597]. A existat intenţia reală a părăsirii Tratatului de către români aşa cum procedaseră albanezii în 1968? Într-o discuţie cu ambasadorul american la Bucureşti, în 1976, Bodnăraş a declarat că românii luaseră în calcul această situaţie. Dar au socotit că e mai bine să fie la curent cu situaţia păstrându-şi locul în blocul estic[598].

Din informarea făcută de Ceauşescu în CPEx după vizita lui Andrei Gromîko din februarie 1984 la Bucureşti, poţi deduce tensiunile provocate de români în Tratat. Pe motiv că bolnavul Andropov nu putea purta nici acasă convorbiri[599], şeful diplomaţiei sovietice fusese trimis să-l convingă pe Ceauşescu de necesitatea amplasării rachetelor S-20 pentru a echilibra avantajul tehnic al *imperialiştilor*. Dacă admitem că exclusiv *imperialiştii* sunt vinovaţi de escaladarea cursei înarmărilor, rezultă că de aceştia depinde soarta lumii[600], a parat Ceauşescu.

Oaspeții s-au plâns atunci și de insinuările presei românești pe tema Basarabiei – pământ românesc. Nici istoricii sovietici nu sunt pe linie totdeauna, a replicat Ceaușescu propunând întâlnirea unor comisii de specialitate. Între ai lui, a temperat însă elanurile patriotice care „nu ajută la nimic"[601]. Lui Ceaușescu i se reproșa deja că nu-l preocupă soarta românilor din Moldova sovietică, că nu le susține drepturile la călătorie în patria-mamă, nici difuzarea cărților românești dincolo de Prut[602]. N-o va face niciodată, dând în acest sens un exemplu de bună purtare față de sovietici.

După vizita lui Gromîko la București din februarie 1984, Ceaușescu a conchis că s-au rezolvat toate. Cu excepția exportului de țiței atât de necesar românilor[603]. Adică interesul cel mai fierbinte al economiei românești, în mare impas după îndepărtarea șahului iranian Reza Mohammad Pahlavi, prietenul binevoitor al politicii lui Ceaușescu. Kremlinul se răzbuna astfel pe Ceaușescu. În replică, liderul român a trecut la șantaj amenințând cu ieșirea din Tratatul de la Varșovia. După mărturia lui Ion Stoian, Ceaușescu a practicat următoarea retorică: „Ce știu eu?! – ar fi zis el. Că Finlanda, cu o populație de 4-5 milioane și nu face parte din Tratatul de la Varșovia, importă 5 milioane tone de țiței de la dvs. Dar e treaba dvs. Mai constat că Iugoslavia, care de asemenea nu face parte din Tratatul de la Varșovia și are o populație cam cât România, primește 14 milioane tone de țiței. Fără comentarii. Dar mă gândesc dacă nu vom trăi mai bine și noi nefăcând parte din Tratatul de la Varșovia"[604].

Genul acesta de „tratative" a trezit puternic ecou în plutonul Moscovei. N-au întârziat ripostele. Mai întâi, via Budapesta, pe fondul aniversării a 65 de ani de la unirea Transilvaniei cu România. „Era o mecanică", în opinia lui Ștefan Andrei. Când românii pomeneau de Basarabia, sovieticii îi îmboldeau pe maghiari să vorbească de Transilvania. În viziunea istoriografiei sovietice, în 1812, când Basarabia se alipise la

Rusia, România nu exista. Nici raptul, prin urmare, Principatul Moldovei fiind cu totul altceva[605].

Dar relaţiile economice cu Moscova s-au îmbunătăţit: dacă schimburile cu URSS atingeau, în 1983, abia 10% din volumul comerţului exterior românesc, un an mai târziu au ajuns la 30%[606]. În structura importurilor româneşti, mai bine de două treimi proveneau din URSS - materii prime, cărbune pentru termocentrale şi gaze. În vara lui 1984, în întâlnirea bilaterală dintre Ceauşescu şi Cernenko[607], s-a acceptat ca sovieticii să ne livreze şi 5 milioane tone de petrol[608].

Şantajul practicat de Ceauşescu e probat şi de scrisorile schimbate de acesta cu Constantin Cernenko. La sfârşitul lui ianuarie 1985, liderul sovietic i-a adresat „apelul stăruitor de a participa la poziţia împărtăşită de toţi ceilalţi participanţi la Tratatul de la Varşovia"[609]. Adică să aprobe prelungirea lui cu încă 20 de ani, cu posibilitatea a încă 10 ani după aceea. Cernenko a evocat cu acest prilej şi condiţionarea transmisă prin ambasadorul sovietic la Bucureşti: „dacă partea sovietică nu va confirma că este dispusă de a extinde volumul schimburilor de mărfuri între ţările noastre în viitorul cincinal până la un anumit nivel, conducerea română va avea toate temeiurile pentru revizuirea deciziei sale cu privire la prelungirea duratei de valabilitate a Tratatului de la Varşovia"[610]. Cernenko a acceptat creşterea schimburilor comerciale cu România cu 37% mai mult pe anul în curs decât în precedentul, promiţând pentru cincinalul următor sporul cu altă treime. Cu România avem cea mai intensă colaborare economică dintre ţările CAER, spune Cernenko. Dar din cele 5 milioane tone de ţiţei convenite pentru 1984, sovieticii n-au livrat decât jumătate deoarece românii nu le plătiseră, în avans, cu mărfurile prevăzute[611]. Conciliant, liderul sovietic a propus cooperări de alt gen, precum valorificarea unor zăcăminte de combustibili şi energie din URSS[612].

Ceauşescu se lăsa însă greu, admiţând prelungirea Tratatului doar pe 10 ani cu posibilitatea extinderii, de două ori, a

câte 5 ani[613]. Încurca iarăşi planurile blocului comunist în negocierile sale cu Pactul Nord-Atlantic. Dar, la 26 aprilie 1985, România a semnat prelungirea existenței Tratatului de la Varşovia cu încă 20 de ani. „De fapt, noi nu mai voiam să prelungim participarea la Tratat, a declarat Ion Stoian[614], atunci secretar al CC cu relațiile internaționale. Consideram că blocurile militare sunt o catastrofă, un pericol de distrugere a omenirii. Nicolae Ceauşescu chiar credea în această declarație. Ne-am dus la Varşovia unde s-au întâlnit statele participante. Un bâlci, adică un ceremonial în aceeaşi sală în care s-a aprobat formarea lui. Noi facem bine? – îmi zicea Ceauşescu. Şi tot se frământa. Eram lângă el. După ce-a semnat, a pus stiloul jos şi a zis: „Ştiu că n-am făcut bine dar n-am avut încotro, trebuia să semnăm". Ar fi însemnat o spargere a unității țărilor socialiste. Puteam pune existența țării în pericol şi ocuparea ei de sovietici. Toți ne temeam de ei"[615].

România s-a menținut însă până la capăt în topul țărilor cu cea mai redusă contribuție pe cap de locuitor la blocurile militare. În 1989, bunăoară, acoperea abia 3% din bugetul Tratatului de la Varşovia (1, 170 miliarde dolari). Mai puțin chiar decât Ungaria şi Bulgaria (fiecare cu câte 2, 6 miliarde dolari) şi la enormă distanță de Uniunea Sovietică (280 miliarde dolari). Cele mai reduse contribuții în NATO le aveau Portugalia (1, 5 miliarde dolari) şi Danemarca (2, 8 miliarde dolari). SUA depăşea aportul URSS (300 miliarde dolari), sub acest aspect superioritatea blocului Nord-Atlantic fiind evidentă[616].

NOTE:

[522] Alexandre Dorozynsky, *Eu Vladimir Ulianov zis Lenin*, Bucureşti, Pro Editură şi Tipografie, 2001, p. 109.

[523] Strategia lui Lenin, din 1921-1924, a intrat în istorie sub numele de NEP (noua politică economică). Consta în încurajarea inițiativei individuale în branşa micii producții meşteşugăreşti, a atelierelor, micilor gospodării.

[524] Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.

[525] Thomas Morus, *Utopia*, Bucureşti, Best Publishing, 2001.

526 Jacques Valier, *Istoria gândirii economice de la Aristotel până azi*, Bucureşti, Compania, 2009, pp. 29-30.
527 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 101/1986, f. 81.
528 Lavinia Betea, *Actorii Naţionalului l-au omagiat pe Ceauşescu, fără izmene, într-o crâşmă din Obor*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 20 iulie 2009.
529 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 51/1989, f. 6.
530 Gheorghe Barbă, *Dostoievski şi Soljeniţîn; doi profeţi ai Rusiei*, Bucureşti, Editura „C.R.L.R.", 2013, p. 61.
531 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, Bucureşti, Editura Compania, 2007, p. 385.
532 Negocierile pentru plata arieratelor - înţelegându-se prin aceasta despăgubiri pentru proprietăţile de stat şi private ale cetăţenilor din aceste state, naţionalizate de statul român - au fost purtate de economistul Alexandru Bârlădeanu şi inginerul Gheorghe Gaston Marin. În consecinţă au fost semnate grabnic acorduri financiare cu Franţa (1959), SUA (1960), Marea Britanie (1961), Italia (1962).
533 Ioan Scurtu, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2010, p. 262.
534 Stefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 189.
535 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 43/1984, f. 14 .
536 Idem, dosar 60/1983, f. 8.
537 Idem, dosar 27/1984, f. 14.
538 Idem, dosar 30/1985, f. 13.
539 Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor...*, *op. cit.*, p. 157.
540 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 62/1983, f. 9.
541 11.000 studenţi străini au fost specializaţi în instituţii superioare de învăţământ între anii 1965 şi 1985. În aceeaşi perioadă, 15.000 de specialişti români le-au fost trimişi în ajutorul ţărilor din lumea a treia. Vezi Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceauşescu*, Iaşi, Polirom, 2003, p. 39.
542 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 2/1984, f. 9.
543 Idem, dosar 65/1984, f. 12.
544 Idem, ff. 2-3.
545 Idem, dosar 21/1985, f. 4.
546 Idem, f. 11.
547 Idem, dosar 65/1984, f. 12.
548 Idem, dosar 43/1984, f. 18 .
549 Anneli Ute Gabanyi, *op. cit.*, p. 39.
550 *Ibidem*, p. 36.
551 Unirea Principatelor din 1859, sau Unirea mică, a fost susţinută intens de Franţa, care s-a implicat în negocierile internaţionale de partea românilor.
552 Regatul României a intrat în Primul Război Mondial la 27 august 1916, de partea Antantei. Slab pregătită şi echipată, armata a fost rapid învinsă, retrăgându-se împreună cu administraţia în Moldova. Aliaţii francezi au trimis la 3/16 octombrie 1916 o misiune militară condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, care a coordonat refacerea şi reorganizarea armatei române.

[553] Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Ucenicul Partidului*, București, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 316-320.
[554] Valéry Giscard d'Estaing (n. 1926), președinte al Franței (1974-1981), ministru de Finanțe (1962-1966, 1969-1974).
[555] ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 31/1970, ff. 3-5.
[556] Vizita lui Valéry Giscard d'Estaing la București a avut în loc în perioada 8-10 martie 1979.
[557] Vizita lui Nicolae Ceaușescu la Paris a avut loc în perioada 23-26 mai 1980.
[558] ANIC, fond CC al PCR - Relații Externe, dosar 121/1980, f. 71.
[559] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, pp. 245-246.
[560] François Mitterand (1916-1996), politician socialist, președinte al Franței (1981-1995).
[561] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 239.
[562] Jean-Marie Le Breton, *Sfârșitul lui Ceaușescu: istoria unei revoluții*, București, Editura Cavallioti, 1997, pp. 70-72.
[563] Emisiunea *Mistere și conspirații*, realizator Florin Iaru, invitați Virgil Tănase și Liviu Tofan, TVR 2, 15 octombrie 2014.
[564] Juan Carlos I (n. 1938), Regele Spaniei (1975-2014).
[565] Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965–1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, pp. 307-308.
[566] *Ibidem*, p. 309.
[567] *Ibidem*.
[568] Florea Dumitrescu (n. 1927), ministru de Finanțe (1969-1978), guvernator al Băncii Naționale (1984-1989).
[569] Conform informațiilor lui Florea Dumitrescu, pe lângă el, din echipă făceau parte Petru Gigea, ministru de Finanțe, apoi Gheorghe Paraschiv și Mihai Diamandopol, președintele Băncii Române de Comerț Exterior.
[570] ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 15/1980, ff. 2-3.
[571] Idem, dosar 32/1980, ff. 5-9.
[572] Idem, dosar 79/1981, ff. 5-9.
[573] „Protecția mediului înconjurător în R.S. România", în „Studii și cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a", București, Institutul de Economie Socialistă, 1987, p. 215-224.
[574] ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 43/1981, ff. 2-3.
[575] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 5/1982, f. 20-22
[576] Idem, dosar 20/1982, f. 5
[577] Idem, dosar 65/1982, f.7
[578] Idem, dosar 5/1982, f. 22.
[579] Idem, dosar 55/1983, f. 30.
[580] Idem, f. 32.
[581] ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 48/1980, ff. 2-11.
[582] Idem, dosar 48/1980, ff. 2-11.
[583] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *op.cit.*, pp. 455-456.
[584] ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 48/1980, ff. 2-5.
[585] Idem, dosar 107/1981, f. 6.
[586] Idem, dosar 34/1983, ff. 97-104.
[587] Idem, dosar 36/1979, ff. 2-7.

[588] Idem, dosar 29/1982, ff. 3-4.
[589] Canalul Dunăre - Marea Neagră a fost inaugurat pe 26 mai 1984, după mai multe termene amânate. Ceauşescu ar fi dorit să-l aibă alături pe fostul preşedinte american Richard Nixon, negociind cu acesta o plimbare inaugurală pentru 1 mai 1983. Întârzierea lucrărilor a zădărnicit acţiunea de imagine a *Cârmaciului*.
[590] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Economică, dosar 1/1983, ff. 5-7.
[591] Idem, dosar 653/1987, ff. 7-8.
[592] Idem, ff. 4-5.
[593] Idem, dosar 94/1988, ff. 7-8.
[594] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 45/1983, f. 9.
[595] Idem, f. 8.
[596] Idem, dosar 74/1983, f. 2-9.
[597] Lavinia Betea, Vasile Buga, *Gorbaciov îl numea pe Ceauşescu „führerul român" (II), interviu cu V. L. Musatov, prim adjunct al şefului Secţiei Internaţionale a CC al PCUS*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 12 ianuarie 2009.
[598] Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei de pe urmă, România şi sfârşitul războiului rece*, Bucureşti, Editura RAO, 2013, p. 52.
[599] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 6/1984, f. 34.
[600] Idem, f. 34.
[601] Idem, f. 34.
[602] Vlad Georgescu, *România anilor 80*, Munchen, Colecţia „Clio fără mască", Joe Dumitru Verlag, 1994, pp. 118-119.
[603] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 6/1984, f. 33.
[604] Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.
[605] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor ...*, *op. cit.*, p. 185.
[606] Adam Burakovski, *op. cit.*, p. 300.
[607] Întâlnirea dintre Nicolae Ceauşescu şi Constantin Cernenko a avut loc la Moscova, la 4 iunie 1984.
[608] Interviul autorului cu Gheorghe Stoica, translator de limbă rusă, 6 iulie 2013.
[609] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 6/1985, f. 37.
[610] Idem, f. 35.
[611] Idem, f. 36.
[612] Idem, f. 36.
[613] Idem, f. 15.
[614] Ion Stoian (n. 1927), membru al CPEx (1979-1989), ministrul Afacerilor Externe (1989).
[615] Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.
[616] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 53/1989, ff. 12-13.

7
Noul umanism socialist

În CPEx, ca la armată

Amprenta cea mai puternică asupra lui Ceauşescu se pare c-a pus-o şefia la DSPA. Găselniţa lui Troţki de-a subordona ofiţerii comisarilor politici a transformat Armata Roşie într-un caz aparte din istoria militară. Amintirea povestită de Ion Ioniţă, fostul ministru al Apărării despre prima sa zi de muncă la armată, dă de gândit. Noul *politruk* cu trese de locotenent, fără-a fi fost o zi soldat, s-a gândit să-l întrebe pe-un ofiţer de carieră pe cine şi cum trebuie să salute în incinta unităţii militare. Dar dv. nu trebuie să salutaţi pe nimeni! - i-a răspuns acesta[617]. Asupra tânărului Ceauşescu asemenea practici au avut, în timp, efecte devastatoare. La DSPA dobândise dependenţa de plăcerea puterii asupra celorlalţi. În regimul cazon unde comunicarea dintre oamenii depersonalizaţi de uniforme, grade, funcţii şi indicative numerice se reduce la rapoarte şi ordine care se execută (nu se discută!), putea să-şi fi descoperit vocaţia de dictator.

Românilor le-a fost fatală deprinderea aceea a lui de-a ordona şi de a i se da raportul. Secretarul general a impus şi în nucleul de decizie stilul cazon cu „permiteţi să raportez" şi „am înţeles, să trăiţi". Umil şi şovăielnic, premierul Constantin Dăscălescu i se adresa cu introduceri ca acestea: „Dacă-mi permiteţi, tovarăşe Ceauşescu, aş vrea să spun câteva cuvinte..."[618]. Se întâmpla chiar să i se dea şi onorul - cu aplauze, în picioare -, la finalul unei şedinţe CPEx[619]. Iar stabilirea ordinii de zi a şedinţelor îi aparţinea în totalitate.

Încă de la mijlocul anilor 70, a strâns lesa demnitarilor astfel încât aceştia să nu mai dispună de timp liber. În apropierea reşedinţei Ceauşeştilor, pe malul lacului Herăstrău, s-a amenajat Clubul, perversa instituţie informală de control asupra apropiaţilor şi familiilor acestora. Un loc dotat cu piscină, amenajări pentru biliard şi popice, vizionări de filme unde Nicolae şi Elena Ceauşescu jucau rolul de gazdă pentru subalternii direcţi. Nu pentru toţi însă. Dumitru Popescu nu era invitat niciodată. Cornel Burtică şi Ştefan Andrei, în schimb, veneau, totdeauna, fără soţii[620].

Deosebit unui club englez sau de uzină, care puteau fi frecventate de membrii lor după voie, invitaţiile la Clubul Ceauşeştilor se transmiteau prin aghiotant, în jurul orelor 19-19,30[621]. Astfel că demnitarii şi soţiile lor nu-şi puteau face, în serile zilelor lucrătoare, nici un fel de program. Invitaţia însemna o prelungire a stresului de la birou: mă cheamă?; nu mă cheamă?... Era mai rău dacă telefonul aşteptat nu venea: omul intra la griji să nu fi căzut în dizgraţie. Cu duminicile şi concediile petrecute cu Ceauşeştii, se anihilau încercările de-a cultiva prieteni sau rude. Prin instituţia informală a Clubului, Ceauşeştii controlau timpul şi relaţiile subalternilor. Acolo se dezbăteau chestiunile zilei. Fără secretare, stenografi şi şefi de cabinet se asigura şi secretizarea lor. În plus, se producea o „omogenizare a unor opinii de toate felurile"[622]. Agreaţii ştiau dinainte cum să reacţioneze în şedinţe.

Discuţiile se purtau ca la ţară: de-o parte, femeile împrejurul Elenei Ceauşescu, într-o alta, bărbaţii. Tovarăşele aveau subiecte puţine. Sfătuite de soţi grijulii, se reţineau în comentarii şi bârfe. Se îmbrăcau ca să nu bată la ochi şi, mai ales, fără bijuterii căci modestia era „floarea darurilor" din codul eticii de partid. Şi ocoleau subiectul bolilor care-i indispunea profund pe amândoi Ceauşeştii.

Clubul acesta a funcţionat până-n decembrie 1989. Cu anumite schimbări, datorate vârstei şi bolilor gazdelor. În primii ani, înspre orele 22, participanţilor li se servea o masă

bogată, stropită din belșug cu băuturi diverse. După ce Tovarășul trecuse la o dietă mai strictă, cina s-a transformat în gustare. Către final a dispărut și aceasta. S-au rărit și întrebuințările piscinei, popicelor și biliardului. Au rămas șahul, șepticul și discuțiile[623].

Și, bineînțeles, programul de televizor. Pe fundalul emisiunilor sale se scurgeau și ultimele două ceasuri ale anului vechi din revelioanele sărbătorite împreună cu ceilalți la Club. Se înțelege, așadar, că orice critică, interdicție sau observație făcută redactorilor de conducerea instituției, apărea ca venind de la Ceaușești.

Exportul, prioritate națională

Discursul lui Ceaușescu abunda în apeluri generoase la *umanismul și democrația socialistă.* Dar oamenii însemnau pentru el *forță de muncă.* Nu diferenția, după opinia unor apropiați, componenta tehnico-științifică a producției și cea a motivației personale[624]. Soluțiile sale se reduceau la mai buna organizare, *mobilizare* și control efectuate de *activiștii* partidului. De la *oamenii muncii* aștepta disciplină și *conștiință socialistă.* Elocvente în acest sens sunt discuțiile purtate în CPEx pe tema exploziei de la Combinatul Petrochimic Teleajen din decembrie 1983. Catastrofa s-a produs la punerea în funcțiune a noii instalații de piroliză, soldându-se cu 28 de morți, 39 de mutilați[625] și un prejudiciu economic de cinci miliarde de lei[626].

Comisia de anchetă a raportat cauze tehnice: neaprofundarea tehnologiei și utilizarea unor componente necorespunzătoare de producție autohtonă. Instalația de piroliză instalată la Teleajen era copia celei din Pitești, importată din străinătate. În discursul oficial, practica aceasta se numea *asimilare.* Se folosea pe scară largă în industria românească (instalație de amoniac, bunăoară, se *asimilase* de zece ori[627]). Datorită secetei, nici probele de la Teleajen n-au respectat protocolul inițial. În plus, industria chimică fusese suprasolicitată în acel an prin punerea în funcțiune a noi capacități de producție la combinatele

Midia, Teleajen, Borzeşti, Piteşti şi Brazi[628]. Dar Ceauşescu a contrazis vehement specialiştii, susţinut de emulii săi Bobu şi Dăscălescu. Explozia s-a produs din indisciplina şi dezordinea *factorilor de răspundere*, a fost verdictul lui. În ce priveşte oamenii, s-a limitat la sancţiuni aplicate *factorilor de răspundere*. Despre răniţi şi familiile morţilor nici un cuvânt - nici de compasiune, nici despre compensaţii materiale.

Răul era mult mai profund şi depindea în mare măsură de Ceauşescu. Aproximativ 19% din totalul creditelor externe s-a folosit pentru recuperarea pierderilor întreprinderilor. Economia suporta blocaje în lanţ. Cu pierderi anuale de circa o sută de miliarde lei. Conform mecanismelor socialiste, producţia se realiza pe baza unor normative stabilite (de stoc, de consum, de cheltuieli etc.), impuse, „de sus"[629] la valori imposibile[630]. Planul devenea o absurditate şi prin interdependenţa excesivă între *întreprinderile socialiste* româneşti. Doar Combinatul Siderurgic din Galaţi se afla, în anii 80, în relaţii de aprovizionare şi desfacere cu 1.480 unităţi economice[631]. Orice dezechilibru antrena o cădere în lanţ.

În „bătălia" sarcinilor de plan şi de export, demnitarii erau din ce în ce mai des *rotiţi* dintr-o funcţie în alta. Tovarăşul îi înlocuia pe loc cu ce spera a fi vătafi mai pricepuţi. Transferul într-o funcţie de director sau conducător de judeţ putea să pară o teribilă „cădere" obişnuiţilor cu aerul din piscurile puterii. Motivele nu se făceau publice, presa vorbind continuu de succese. Astfel că românii au văzut în aceste *marginalizări* ceea ce şi-ar fi dorit ei să fie - o opoziţie contra lui Ceauşescu. În percepţia publică, Virgil Trofin, Ion Iliescu sau Cornel Burtică au dobândit aura de opozanţi la politica secretarului general.

Dar Ceauşescu nu accepta sugestii sau sfaturi... Nici vorbă de critici! Evoluţia lui urmase cursul tiraniei descris cu două milenii mai înainte de Platon. Tiranul care îşi trage rădăcinile dintr-un reprezentant al poporului, într-o primă etapă zâmbeşte, îi îmbrăţişează pe toţi şi face multe promisiuni... Apoi „conduce de unul singur, nu acţionează nici după legi, nici

după datini şi simulează că astfel el este obligat să facă lucrul cel mai bun, acţionând chiar împotriva legilor, aşa cum face adevăratul posesor al ştiinţei conducerii, pe când, de fapt, dorinţa proprie şi ignoranţa sunt iniţiatoarele acestei imitaţii"[632].

La începutul lui 1984, Ceauşescu a operat altă reducere de personal, tăind o treime din *birocraţia* administraţiei de stat, instituţiilor culturale şi personalului medical[633]. Tovarăşul plănuia şi poruncea după cum îl ducea capul, conducând ţara ca pe-o feudă seniorială[634].

Simultan „strânsului curelei", secretarul general şi-a împlântat pintenii în coasta *oamenilor muncii*: planul la export ţintea către recorduri mondiale. Astfel că decretul de stimulare a depăşirilor, promulgat în 1984[635], semăna a bătaie de joc. N-a glumit însă cu penalităţile aplicate personalului TESA - specialişti, finanţişti şi administratori -, responsabilii, în viziunea lui, de dezorganizarea şi indisciplina producţiei.

În CPEx, exportul s-a analizat bilunar, radiografia unor asemenea momente ilustrând fracturile minţii lui Ceauşescu. La 9 februarie 1984, bunăoară, Tovarăşul l-a criticat pe Vasile Pungan, ministrul Comerţului Exterior, că nu acoperise, prin contracte ferme cu parteneri externi, jumătatea planului de export pe anul în curs. Un plan fabulos care prevedea încasarea a 5.2 miliarde dolari şi a 3.5 miliarde ruble, doar pe primul trimestru al anului![636]. Nemulţumit era şi de timpul prea lung petrecut de directorii de centrale în străinătate (cinci-şase zile![637]), dar şi de rezultatele licitaţiilor. În 1983, bunăoară, după 1.131 participări, cu rezultatele primite la 63, românii câştigaseră 9[638]. Cu un an înainte, au câştigat 215 licitaţii din 1.310[639].

Ce exportau românii? În 1984, linii de asamblat tractoare în Canada, Egipt, Argentina şi SUA[640]. Construiau fabrici de ciment, bitum, cherestea, confecţii şi sticlărie, ţesătorii, filaturi, linii electrice „la cheie", cartiere de locuinţe, termocentrale şi hidrocentrale, făceau foraje de apă şi prospecţii geologice în

țările lumii a treia. Cu ce încasau de-aici, achitau materii prime și se plăteau creanțele.

Comerțul cu arme a fost parte deosebită a afacerilor lui Ceaușescu. Până-n 1987, s-a făcut de ministerul de resort, sub coordonarea generalului Victor Atanasie Stănculescu[641], adjunct al ministrului Apărării Naționale. Pentru că afacerea se derula și cu parteneri în conflict, a trecut-o la Comerțul Exterior. În caz de scandal, Ceaușescu voia acoperire. Mai ales că revindea și marfă sovietică[642].

Până la Gorbaciov, Ceaușescu galopase pe cai înaripați în proiectele colaborării cu parteneri din NATO. Poftitor de laude pentru tratativele purtate cu ei, cerea altora din delegație să-i povestească succesele. După vizita în Canada din primăvara lui 1985, demnitarii i-au elogiat meritele parafării de acorduri comerciale în valoare de 450 milioane dolari cu plata în produse românești[643]. Plus un acord de cooperare pe terțe țări prin exportul centralelor atomice construite împreună[644]. După obicei, Ceaușescu visa ca, în timp scurt, să dubleze schimburilor convenite atingând un miliard de dolari![645].

După vizita în Australia din același an[646], plănuia ca în 1999 importurile de fier de pe acest continent îndepărtat să crească la 53 milioane tone cu plata în produse românești. Vor veni prin portul liber Constanța și vor fi exportate, pe noul Canal, în Iugoslavia și Austria[647]. Asemenea fantezii îi speriau și pe *frații* din CAER. Auzind propunerile lui Ceaușescu de dezvoltare a schimburilor economice româno-germane, Honecker a refuzat pe motiv că „nu-l duce economia", după mărturia lui Ștefan Andrei[648]. Analiștii vremii remarcau însă împotrivirea lui Ceaușescu la *perestroika*, dar și creșterea schimburilor comerciale ale României cu țările socialiste: în 1983 era de 53%, în 1985 de 56% iar în 1988 de 60%[649].

Dar „exportul merge foarte greu", se agita tot mai des Ceaușescu în conclavul puterii[650]. Tensiunile au crescut, Ceaușescu depășindu-se pe sine, dacă se poate spune așa: în 1988 a introdus indicatorul contract în planul economiei de

stat cu exemplul... capitaliştilor[651]. Dacă nu sunt contracte ferme de vânzare a produselor, întreprinderilor nu li se vor repartiza materii prime pentru producție şi fondul de salarii[652].

Cum nu întrevedeau cale de scăpare, ca buni creştini, românii visau la pedeapsa divină aplicată lui Ceauşescu. Se făcea, într-un banc al epocii, că Nicolae şi Lenuța ajunseseră pe lumea cealaltă în fața pomului cu fructe oprite. La pretenția soației de a-i culege mărul cel mai frumos, Ceauşescu a dat nas în nas cu şarpele. „Nici muncă fără pâine, nici pâine fără muncă", l-a oprit acela, trimițându-l la *servici*. Munceşte Ceauşescu o săptămână, după normele internaționale, pe schimburi de 8 ore şi revine după râvnitul măr. Nu se poate, zice şarpele, tu vii din România şi trebuie să munceşti ca acolo: în schimburi prelungite şi cu duminici suplimentare pentru producția de export. După altă săptămână şi cu planul îndeplinit, Nicu se-întinde să-şi culeagă mărul. „Ia unul căzut pe jos, sâsâie şarpele. Astea frumoase, din pom, merg la export".

Cotele agricole

Ambițioasele planuri de investiții şi export au solicitat în extremă, în anii 80, toate categoriile sociale şi profesionale. Ceauşescu a reciclat, pe scară largă, *munca patriotică* pe *şantierele tineretului* din anii *luptei de clasă*. După marile obiective naționale, s-au deschis şantiere şi în agricultură (precum sistemul de irigații a regiunii Sculeni - Țuțora - Gorban din zona Iaşi[653]).

A reluat însă şi *cotele agricole* la stat pentru populația rurală! Nu li se mai spuneau însă *cote*, ci *contracte cu statul*. Tot atât de imposibile şi în defavoarea cetățenilor ca şi cele dintâi. Decizia s-a luat într-o şedință CPEx din ianuarie 1984 sub eticheta *Programului unic de creştere a producției agricole în gospodăriile personale ale membrilor CAP şi în gospodăriile producătorilor particulari*[654].

În practică se proceda ca-n anii 50. Comisii alcătuite din capii şi specialiştii comunei umblau din casă-n casă. Recenzau

întâi animalele şi păsările de curte şi evaluau suprafaţa grădinii în folosinţă. Obligau capul familiei să semneze un plan de cultură/ producţie şi un contract cu statul după normele date de Bucureşti. Dacă omul avea o vacă, la plan i se trecea un viţel şi o producţie record de lapte. La contract intra viţelul nenăscut - dar înregistrat ca tăuraş cu o greutate de 80-100 kg! - şi circa jumătate din laptele planificat să-l dea Joiana casei. Şi tot aşa, scroafe – purcei, găini-ouă... După plan, i se cerea omului să-şi cultive grădina şi să predea statului *cotele* prevăzute prin magazinele comunale. Acestea îşi schimbaseră denumirea în *cooperative de producţie, achiziţie, desfacere şi consum (CPADM)*[655]. Plăteau produsele contractate sub preţurile din comerţul de stat şi, bineînţeles, ale pieţei libere. Dacă familia nu-şi preda *obligaţiile,* nu putea cumpăra *raţiile* de zahăr şi ulei. Vânzarea materialelor de construcţii sau a bunurilor casnice de folosinţă îndelungată se condiţiona, de asemenea, de plata parţială în produse vegetale şi animale. De la oraş nu puteau fi cumpărate, nici transportate legal de cetăţenii din mediul rural. Se înţelege că primăriile şi CPADM-urile nu-şi făceau planul. Se înţelege şi revolta ţăranului cooperator, mai ales a muncitorului navetist obligat la muncă suplimentară şi plătită în batjocură[656].

Bomboana pe colivă a pus-o, în vara lui 1984, intrarea în vigoare a *Programului de alimentare ştiinţifică a populaţiei*[657]. În funcţie de numărul de calorii calculate pentru grupele de vârstă şi muncă, s-au alcătuit meniurile în cantinele muncitoreşti, şcolare şi studenţeşti. Trataţi ca animalele furajate după plan, românii s-au simţit mai umiliţi ca oricând.

Dar Ceauşescu aruncase asupra satrapilor locali şi responsabilitatea *neîmplinirilor* din *programul de autogospodărire* prin care să asigure alimentele necesare populaţiei. *Raţiile* orăşeanului de pâine, carne, zahăr, ouă, ulei, unt şi făină au variat de la un judeţ la altul şi de la an la an. Iar sătenilor nu li se asigurau trebuinţele minimale decât pentru zahăr şi ulei, în cazul predării produselor contractate cu statul. Pare greu de crezut

dar în asemenea condiţii trebuia dusă *muncă de lămurire* pentru acoperirea funcţiilor de conducere şi administrative în mediul rural. Şi tot ca în anii 50, s-a trecut la trimiterea unor muncitori de la oraş ca primari şi secretari adjuncţi cu propaganda în centrele comunale. După principiul *centralismului democratic,* localnicii care nu-i cunoşteau, îi votau în unanimitate[658].

În pofida eforturilor, Ceauşescu n-a reuşit să-i facă pe români să mănânce peşte şi soia în loc de carne. Urmare a *indicaţiilor* sale, în primăvara lui 1985, în stoc se aflau 30 000 tone de peşte. Cum să scape de el? Două zile din săptămână să fie introdus în locul cărnii în meniu. „Dacă vor consuma peşte, vor deveni şi mai inteligenţi", a profeţit Tovarăşul. Efectele se văd peste 20 de ani, în plus, tot stocul e stavrid mărunt, l-a „dezumflat" fiul său, Nicu. „E bun şi acela", i-a retezat tatăl obiecţiile [659]. Cât despre „soluţia" salamului cu soia, aceasta venise de la cumnatul lui Ceauşescu, Vasile Bărbulescu. Secretarul cu agricultura a propus surogatul chinezesc şi pentru lactate dar Tovarăşul nu le-a apreciat gustul. Din salamul din carne amestecat cu soia a rezultat însă un brand al epocii[660]. Românii l-au primit însă cu dezgustul ce-l aveau pentru surogatul de cafea poreclit „nechezol".

A reuşit, în schimb, să-i oblige pe cetăţeni să-şi folosească autoturismele proprietate personală doar la ocazii deosebite. În primul rând exceptând Capitala, s-a *raţionalizat* benzina la 20 de litri pe lună. Apoi s-a introdus restricţia de duminică. Două duminici pe lună circulau maşinile cu număr par, două cele cu număr impar. Ingenioşii se asociau cu câte-o familie potrivită - proprietară de autoturism cu număr adecvat alternanţei.

Practica raţiilor alimentare, cumpărate pe cartelă sub sloganul unei *alimentaţii ştiinţifice* a avut un extraordinar impact general. A creat, după formula marxistă, *situaţia revoluţionară,* erodând o trebuinţă umană fundamentală - stima de sine. Asimilaţi stării de dobitoc furajat după voia stăpânului, românii l-au urât, mai tare ca moartea, pe Ceauşescu.

Tov. Elena Ceaușescu: *Față de anul trecut, situația este ma grea. Nu se poate asigura exact ce s-a propus anul trecut.*

Tov. Nicolae Ceaușescu: *Să vină cu decretul și îl modificăm să spunem cât dăm. Aici nu se poate face să aprecieze fiecare cât dă! Menținem 18 grade sau nu?*

Tov. Nicu Ceaușescu: *Sunt 9 grade în toată țara!*

Tov. Elena Ceaușescu: *Nu ai umblat tu în toată țara să vezi câte grade sunt. Nu or fi 18 grade unde stai tu! (...)"*[664].

Cine să mai zică ceva?! Deși sectoarele neproductive și consumul casnic reprezentau mai puțin de jumătate din consumul național de gaze, acesta a fost redus la câte trei ore dimineața și la prânz. Prea mult și atât după Ceaușescu! (*„Omul trebuie să știe că o să gătească de la orele 11, 00 la orele 13,00. Până la orele 11 nu dau gaze nimănui!"* [665]).

Ca de obicei, Tovarășul a tras concluziile: „*Trebuie să le spunem cum spun și în alte părți, să mai ia puloverul pe el, în loc să stea în casă cu cămașa, să se culce cu puloverul pe el, că așa este în toată lumea*". Iar Tovarășa l-a secondat imediat: *„La alții este ger și mai mare și nu au nici sobe"*[666].

În consecință, căldura în apartamente s-a *raționalizat* la câte 7 ore pe zi. Și câte o oră în plus la sfârșitul săptămânii. Programul apei calde menajere - luni și vineri deloc, marți și joi câte două ore, miercuri, sâmbătă și duminică – câte cinci ore și jumătate[667]. Aceasta pentru județele care se încadrau în consumul planificat. Restul... „să se descurce"! Orășenii tremurau de frig în apartamente, din congelatoare curgea apa după reprizele de luat curentul, ciorba nu apuca să fiarbă pe aragaz, iar igiena s-a transformat în subiect tabu...

Din același motiv al economiei de electricitate, programul televiziunii s-a redus la două ore. Iar închiderea localurilor publice – restaurante, bufete, baruri – s-a fixat la orele 22. Pentru o nuntă tradițională organizată la căminul cultural sau la restarant, mirii aveau trebuință de aprobarea primăriei locale. ltfel, la miezul nopții milițienii împrăștiau petrecerea. Între ai Ceaușescu își motiva restricțiile cu argumente politice.

alții este ger şi mai mare şi nu au nici sobe”[666].

În consecință, căldura în apartamente s-a *raționalizat* la câte 7 ore pe zi. Şi câte o oră în plus la sfârşitul săptămânii. Programul apei calde menajere - luni şi vineri deloc, marți şi joi câte două ore, miercuri, sâmbătă şi duminică - câte cinci ore şi jumătate[667]. Aceasta pentru județele care se încadrau în consumul planificat. Restul... „să se descurce”! Orăşenii tremurau de frig în apartamente, din congelatoare curgea apa după reprizele de luat curentul, ciorba nu apuca să fiarbă pe aragaz, iar igiena s-a transformat în subiect tabu...

Din acelaşi motiv al economiei de electricitate, programul televiziunii s-a redus la două ore. Iar închiderea localurilor publice - restaurante, bufete, baruri - s-a fixat la orele 22. Pentru o nuntă tradițională organizată la căminul cultural sau la restaurant, mirii aveau trebuință de aprobarea primăriei locale. Altfel, la miezul nopții milițienii împrăştiau petrecerea. Între ai lui, Ceauşescu îşi motiva restricțiile cu argumente politice.

Nu-i nicio pierdere că românii stau mai puţin în faţa televizorului. Nu de acolo îşi fac educaţia, ar fi zis el. Iar dacă, în lipsa distracţiei, străinii nu mai vin pe litoral, cu-atât mai bine, au românii loc mai mult...[668]

Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, în iarna grea a anului 1986-1987, Consiliul de Stat a emis alt decret de reducere cu 20% a energiei utilizate în unităţi neproductive. Adică în şcoli, grădiniţe, instituţii culturale, magazine şi... acasă.

Ce-a fost în mintea lui Ceauşescu? Chiar şi în întâlniri informale, Tovarăşul nu achiesa la dialog. Dar, la un moment dat, a povestit o întâmplare din pruncie. Supărat că s-au isprăvit lemnele în plină iarnă, tatăl Andruţă şi-a anunţat familia că nu mai cumpără altele. Înghesuindu-se unul într-altul în culcuş, după sfatul lui, familia a prins primăvara cu bine. Dar cum să îmbăiezi şi să schimbi scutecele sugarilor în apartamentul de bloc? - l-ar fi întrebat atunci Ştefan Andrei amintindu-i de politica creşterii demografice. Găsesc cetăţenii soluţii, avem un popor inventiv!, a pus punct Ceauşescu acestui „lunecos" schimb de cuvinte[669].

Vizitele de lucru şi indicaţiile preţioase

Ceauşescu şi-a particularizat managementul politic şi prin *vizitele de lucru*. Îşi controla astfel vătafii şi făcea „băi de mulţime".

Precursor în practica „dialogului" cu cetăţenii l-a avut pe Nikita Hruşciov, inspirat, la rându-i, de campaniile electorale americane, transformate de televiziune în spectacol. Dar dacă politicienii *imperialismului* organizau mitinguri şi turnee electorale pentru a smulge votul alegătorilor, liderii comunişti şi-au permanentizat relaţia cu *oamenii muncii*. Ceauşescu a ridicat *pe cele mai înalte culmi* acest tip de contact şi formă de putere. „Biroul lui e harta ţării", îl măgulise un poet de curte.

O statistică a perioadei ianuarie 1968 - mai 1986 arată că în decursul celor 13 ani şi jumătate luaţi în calcul, Tovarăşul efectuase 725 de *vizite de lucru* în ţară. Cele mai multe, desigur,

în Bucureşti (259). Urmau judeţele Constanţa (50) şi Braşov (27). La Neptun petrecea vara, iar la Predeal iarna! De cele mai puţine ori a vizitat judeţele Bistriţa-Năsăud (4 vizite), Caraş-Severin şi Buzău (câte 5 vizite)[670]. Înainte de 1980, Ceauşescu contabiliza, în medie, 69 vizite anual. După aceea, media anuală a vizitelor a scăzut la 28[671]. Din traseele sale au dispărut, treptat, mănăstirile, bisericile şi vechile monumente istorice.

Până la cutremurul din 1977, Ceauşescu s-a deplasat prin ţară cu trenul special. După ce-a evaluat dezastrul seismului din elicopter, a adoptat acest mijloc rapid de transport. Din cer vedea mai bine pământul şi cum trudesc muritorii! Exceptând popasul pe tarla în plinul campaniilor agricole, pentru întâmpinarea *înaltului şi iubitului oaspete* funcţiona un ceremonial. Acesta îmbina „tradiţiile strămoşeşti" (pâine şi sare, călăreţi, hore, tarafuri şi fanfare) cu practici actuale (buchete de flori, cravate şi fanfare de pionieri, expoziţii cu grafice, machete şi produse locale).

Înaintea lui, apăreau *antemergătorii*, responsabilii de resort de la Bucureşti care încercau să amelioreze regia locală[672]. Când amândoi Ceauşeştii plecau prin ţară, îi însoţeau şi câinii. Coloana prezidenţială străbătea traseul borduit de oamenii scoşi de la muncă pentru întâmpinarea lor. Priveliştea paznicilor patrupezi sporea iritarea mulţimii.

Până şi în anii 80, programul vizitelor sale seamănă a probe extreme de rezistenţă. Iată, spre exemplu, programul *vizitei de lucru* din 28 iunie 1985 în judeţul Gorj: între orele 8-9,15 zborul până la Termocentrala Termoelectrică Turceni; 45 de minute *întâlnirea cu oamenii muncii* şi tot atât timp „analiza producţiei şi investiţiilor obiectivului"; deplasare cu elicopterul - cu escale de câte jumătate de ceas -, la alte trei obiective (Cariera Lupoaia-Motru, Centrala electrică şi Combinatul Minier din Rovinari); o a doua analiză cu alţi *factori de răspundere;* la ora 13 a pornit spre Cariera Tismana 1; de acolo către oraşul Tg. Jiu unde a inspectat două întreprinderi. A prânzit şi s-a odihnit (orele 14:30 – 16:30).

Şi, în sfârşit, *adunarea populară* din Rovinari. A aterizat în curtea reşedinţei din Primăverii la orele 19:50[673].

Nu-şi cruţa nici nevasta, după cum arată programul vizitelor efectuate împreună[674]. Cum mai binele vătafilor locali depindea de impresiile şi dispoziţia creată Ceauşeştilor, conducătorii judeţelor s-au luat la întrecere. Pe fondul ei s-au ţesut legende şi bancuri despre loturi experimentale de vaci şi livezi în rod strămutate, peste noapte, dintr-o unitate agricolă în alta.

Când Ceauşeştii făceau vizite în străinătate, presa îi numea „solii poporului român". Cetăţenii obişnuiţi nu aveau drept de paşaport, nici la călătorii altfel decât în grupuri organizate de agenţiile de turism, cel mult o dată la doi ani. Se înţelege că aceste excursii se organizau, pe bază de reciprocitate, în ţări socialiste. Iar valuta maximă pe care-o puteau schimba pentru cumpărături, echivala cu suma de 250 lei. În ce-l priveşte pe liderul român, în perioada septembrie 1965-mai 1983, călătorise oficial în 80 de ţări. Semnase 245 comunicate comune, 20 de tratate de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală, 26 de acorduri, programe de colaborare economică şi tehnică. În plus, biografia sa completată cu *texte alese,* a fost publicată în 80 de volume, în 19 limbi[675].

Apetitul Tovarăşului pentru călătorii a iscat, de asemenea, numeroase anecdote. Dar vizitele în străinătate s-au împuţinat în anii 80. La cârma producţiei interne, Ceauşeştilor le ţineau locul Emil Bobu şi Constantin Dăscălescu. Deşi *tovarăşi cu vechime în munci de răspundere,* în rapoartele zilnice expediate aceştia se adresau cuplului prezidenţial cu „Mult stimate Tovarăşe Nicolae Ceauşescu, Mult stimată Tovarăşă Elena Ceauşescu..."[676].

În anii '80, chiar şi când pleca pentru o singură zi într-o capitală din *lagărul comunist,* Ceauşescu se ducea cu „traista cu merinde". La dineuri şi recepţii, se conforma protocolului. Dar mai mult gusta decât ospăta. Atunci când se deplasa pentru convocările Tratatului de la Varşovia şi rămânea între ai lui, ospătarul îi aducea meniu aparte la masa comună. Şi vinul

roşu cu tărie alcoolică de 7°, făcut special pentru el[677]. În călătorii apăreau şi momente mai relaxante. În trenul prezidenţial care-l ducea la vânătoare împreună cu oaspetele Jivkov, translatorul de limbă bulgară l-a surprins pe Ceauşescu făcând *karaoke*. Casetofonul difuza, în surdină, *Marşul lui Iancu* acompaniat de Ceauşescu cu avântat patos revoluţionar. Nu avea voce, dar deborda de trăire[678].

Despre vizitele în străinătate, comunicatele oficiale nu ofereau prea multe date. Dar şi *vizitele de lucru* prin ţară puteau avea cele mai neaşteptate consecinţe... secrete. Oamenii care-l vedeau altfel decât pe ecranul televizorului se minunau de puţinătatea şi bătrâneţea lui[679]. La deschiderea oficială a anului de învăţământ din 1988, spre exemplu, la Timişoara, primul secretar Ilie Matei a reuşit, pe ploaie, o *mobilizară exemplară*, cu zeci de mii de oameni pe traseu. Ceauşescu s-a binedispus, convins că „bucuria" oamenilor era sinceră[680]. Dar ultima *vizită de lucru* prin ţară n-a fost un succes. S-a făcut în octombrie 1989, în judeţele Botoşani şi Suceava, debutând cu o nereuşită vânătoare de mistreţi. Vinovat l-a făcut pe primul-secretar de la Suceava. Supărat, Tovarăşul a cerut să fie condus la aeroport de grupul restrâns al Biroului judeţenei de partid. S-a enervat Tovarăşa atunci de manifestarea prea restrânsă a preţuirii conducătorului. Ceauşescu a tăcut mâlc în faţa izbucnirii ei[681]. Se vede că ea şi nu el conduce ţara, au gândit ceilalţi!

Întâlnirile cu *oamenii muncii* conţineau acelaşi tip de „dialog" ca şi congresele. Ceauşescu ţinea un discurs, după care i se răspundea prin *reprezentanţii oamenilor muncii*, nominalizaţi dinainte şi cu cuvântări scrise de propagandiştii judeţeni. Aplauzele făceau parte din regia consacrată. „Nu-l obliga nimeni să ţină toată ziua cuvântări", a scris în memoriile sale Dumitru Popescu. Atrăgându-i atenţia că discursurile sale nu se adecvează auditoriului, Tovarăşul a replicat astfel. „Dar de ce te deranjează asta pe tine? E firesc! Noi n-avem două politici. Avem una singură"[682].

Dar cum să te adresezi atât de des publicului evitând redundanța? De neputința aceasta se izbise și Lenin. Redutabil polemist și orator, după ce luase puterea, ținea discursuri plate și plictisitoare, semănând între ele ca picăturile apei[683]. Cu-atât mai puțin ar fi reușit Ceaușescu să rețină atenția auditoriului.

În decursul regimului comunist s-a creat o versiune coruptă a comunicării publice, exprimată metaforic prin sintagma „limbă de lemn"[684]. Printre particularitățile „limbii de lemn", în stil Ceaușescu, sare în ochi sărăcia vocabularului. În mod normal, un om are nevoie de 4-5.000 de cuvinte pentru o bună exprimare în limba maternă. Dar Ceaușescu folosea în discursurile sale abia 450-500 de cuvinte. Frazele sunt lungi și arborescente - în medie de 50 de cuvinte, unele depășind suta -, dar lipsite de conținut[685]. Editorialele presei culturale difuzau, în schimb, metafore noi, preluate apoi de discursul public. Prin ele, liderul era prezentat drept „trup din trupul poporului, suflet din sufletul poporului"[686]; „Transfăgărășanul sufletului nostru"; „cel mai iubit al patriei bărbat"; „părinte drag și deopotrivă frate"; „arhitect al păcii, cel dintâi soldat"[687], „eroul epocii și președintele păcii"[688]; „cel mai mare dintre toți Carpații istoriei române"[689] etc.

Românii se adânceau, an după an, în mizerie și disperare, dar prin harul unor scriitori, deciziile conducătorului atingeau sublimul marilor momente din istoria omenirii. „Ce este poemul lui Horațiu Carmen Seculare ca și Eneida lui Vergiliu decât tot un fel de Cântarea României?..., întreba retoric Eugen Barbu. Fastele lui Ovidiu nu amintesc ele de elogiile pe care poeții noștri le fac Președintelui nostru?"[690]. Se întâmpla însă și ca hiperbolele unor meșteri ai cuvântului să fie preluate de *Radio Europa Liberă* cu sensul de curajoase „șopârle". Mult citat a fost Nichita Stănescu cu asertiunea că Nicolae Ceaușescu este „cum știm toți, cel mai muncitor dintre muncitori și cel mai țăran dintre țărani". Sau „recunoașterea" academicianului Șerban Cioculescu că „am fost atras mai ales de marele său talent de vorbitor"[691].

Dar în istoria epocii, nu găsim dovada vreunui moment de luciditate când Ceauşescu ar fi dezavuat ofranda elogiilor deşănţate. Dimpotrivă! Îşi aviza, el însuşi, groteştile omagii[692].

Modelul familiei multilateral dezvoltate

Schimbări deosebite s-au produs şi în intimitatea familiei Ceauşescu. În „casa mică" destinată părinţilor din reşedinţa situată în Primăverii a mai rămas doar „Mam' Mare" de la Petreşti.

Când i-a paralizat tatăl, fiul şi-a mutat părinţii din ţarcul reşedinţei la Sanatoriul din Otopeni. Nu i-a vizitat acolo, îi îngrijea bine „statul". Întâi s-a stins Andruţă, în 1969, petrecut la cimitirul din Scorniceşti cu mare fast bisericesc. Credincioasei Lixandra, răposată anul următor, nu i-a fost dată însă aceeaşi cinstire. Zvonurile au învinuit nora din capul ţării că dorise să fie exemplu în combaterea misticismului.

Înainte ca Lenuţa Ceauşescu să fi devenit Cabinetul 2, obişnuit, soţii plecau dimineaţa, fiecare cu maşină şi şofer personal, la locul lui de muncă. El, către sediul Comitetului Central, ea la ICECHIM. Serveau prânzul împreună în reşedinţa din Primăverii. După somnul lui Ceauşescu de după masă, reveneau la birou. N-aveau pasiuni sau hobby-uri deosebite. Când soţul pleca singur la vânătoare, ea rămânea acasă şi viziona filme. I se aduceau din străinătate şi se traduceau special pentru ea. Copiile se distribuiau apoi, pe sub mână, fiind urmărite la video de români. Uneori, înainte de-a intra în conducerea ţării, Elena Ceauşescu îşi vizita prietena din tinereţe, cumnata Adela care locuia în Cotroceni.

De la vânătoare, Ceauşescu se întorcea totdeauna cu un buchet de flori. I-l oferea soaţei, fără sfială, în faţa însoţitorilor. Le culegea singur din poienile muntelui, uluindu-i pe privitori cu romantismul său[693].

Copiii nu s-au lăsat struniţi după preceptele părinţilor. Tatăl nu s-a prea amestecat, cuvânt decisiv avea mama. A intervenit şi în alegerea profesională a Zoiei. Iubitoare de lite-

ratură şi artă, fata a vrut să urmeze regia de teatru sau film. A fost de-ajuns pentru ţara aceasta o Lica Gheorghiu, ar fi replicat mama[694]. Până la urmă, copiii au ales specializări „serioase". Valentin, facultatea de fizică a Universităţii bucureştene. Alegere făcută şi de băieţii familiilor Preoteasa, Maurer şi Moghioroş[695]. În fizica atomică îşi puneau liderii comunişti speranţele viitorului. Pe-acelaşi drum a pornit şi mezinul, Nicu. Studios şi pasionat, Valentin Ceauşescu şi-a continuat studiile la Imperial College din Londra, împreună cu fiul lui Fazekaş Janos. După absolvire, s-a angajat cercetător la Institutul de Fizică Atomică. S-a şi căsătorit, în acelaşi an, 1970, cu prietena din adolescenţă, Iordana, fiica lui Petre Borilă şi a Ecaterinei Abraham. Doi cuscri nepotriviţi[696]. Iordana se născuse în 1946 şi absolvise, ca şi alte beizadele din Primăverii, studii de istoria şi teoria artei. Lucra muzeograf la Muzeul de Artă al RSR. Imediat după căsătorie, Valentin s-a mutat cu soţia într-un apartament de trei camere din zona Arcului de Triumf. Au rămas acolo până la începutul anilor 80, când li s-a născut un fiu. Mărindu-se familia, s-a mutat la parterul vilei locuite de Mitzura, fiica lui Arghezi[697]. În mod paradoxal, fizicianul cu studii la Oxford şi-a contrazis apolitismul la ultimul congres al partidului. Atunci a acceptat funcţia de membru supleant al Comitetului Central. Printre apropiaţi se şoptea că acesta era premiul mamei pentru divorţul de Iordana.

În Universitate, Zoe legase prietenii deosebite, atrăgând un cerc de tineri inteligenţi, cultivaţi şi nonconformişti. Printre ei, fata Ceauşeştilor voia să se piardă şi totodată să se regăsească pe sine. Împotriva voinţei părinţilor, s-a măritat cu un tânăr profesor de istorie. Dar tinerei perechi, „statul" nu i-a repartizat locuinţă. Zoe a continuat să locuiască-n apartamentul din reşedinţa părinţilor, unde mirele n-a fost primit. Şi episodic cu soţul, în casa socrilor din Calea Griviţei. Căsnicia n-a rezistat. S-a zvonit că „nişte golani" - bine cunoscuţi păzitorilor părinţilor -, îi agresaseră bărbatul. N-a fost singura încercare

neizbutită a Zoiei de a ieși din colivia aurită a reședinței din Primăverii în căutarea normalității. În spațiul public răzbăteau multe zvonuri despre poveștile de dragoste distruse de mamă cu ajutorul Securității. În pofida acestei reputații de scorpie, mama s-a bucurat când fiica s-a căsătorit cu Mircea Opran, cadru universitar la Politehnica bucureșteană. E băiat bun, se poartă frumos și nu se atinge de băutură, l-a lăudat Tovarășa traducătoarei sale de limbă engleză[698].

După facultate, Nicu și-a satisfăcut stagiul militar cu termen redus, ca și ceilalți studenți. Dar el și-a ales o armă de elită – aviația, într-o unitate militară din Buzău[699]. Din primul an de facultate a intrat în partid. Și-a semnat *autobiografia* cu numele din certificatul de naștere - Ceaușescu N. Nicolae. Menționa în ea că absolvise liceul cu media 9 iar la sesiunea din vara lui 1970 reușise la Facultatea de Fizică cu media 8[700]. După primirea carnetului roșu, a dobândit și prima funcție: vicepreședinte pentru probleme politice al asociației comuniste a studenților, condusă de Ion Traian Ștefănescu.

Nicu nu și-a trădat însă prietenii copilăriei din Primăverii. Nelipsiți din cercul său au fost Jean, fiul lui Ion Gheorghe Maurer, Donca și Serghei, copiii lui Paul Niculescu-Mizil și Mădălin, fiul violonistul Ion Voicu[701]. Îndrăgostit din adolescență de Donca[702], Nicu nu avea rețineri însă la întâlnirile cu alte femei. „Gașca lui Nicu" petrecea în restaurante și baruri de lux, preferat fiind barul „Atlantic", cu program artistic pentru străini, gestionat de Viorel Păunescu[703]. Petrecăreților nu li se cereau bani nicăieri, șefii localurilor fiind încântați de onoarea ce le-o făceau deosebiții consumatori. Un excelent paratrăznet pentru eventuale nereguli, lipsuri și controale. Iar dansatoarele și cântărețele se-nghesuiau să se „împrietenească", fie și numai o noapte, cu feții-frumoși din basmul cu *viitorul luminos*.

Prin bunăvoința șoferilor de serviciu, Nicu învățase să șofeze de la 12 ani. La vârsta potrivită obținerii carnetului, se simțea as al volanului. Gonea ca la raliu pe străzile Capitalei și

către reşedinţele părinţilor de la munte şi mare. Miliţienii îi recunoşteau maşina şi nu riscau să-l oprească pe vitezoman. Cu atât mai puţin să-i ceară să sufle-n fiolă[704]. Locuia în apartamentul vecin cu al surorii lui din Primăverii. Mama îşi făcea griji pentru ei că moşteniseră „harul" bunicului din Scorniceşti de a-şi afla bucuria în băuturi spirtoase. Dar ce puteai face cu nişte copii prea mari ca să-i stăvileşti în pornirile rele?

Întâia *mamă a ţării* a pus pe urmele copiilor ei poteraşii Direcţiei a V-a. Încercând, în primul rând, să preîntâmpine scandaluri sau accidente care să compromită „etica" decisă de tată. Deşi Zoe şi Nicu erau majori, cu drept de intimitate şi responsabilitate pentru viaţa privată, ofiţerii îi urmăreau pas cu pas şi le *verificau contactele*. Ordinele veneau de la o mamă care, legal, n-avea această putere. Ei le executau ca şi cum le-ar fi transmis şeful statului[705]. Informarea despre programul şi întâlnirile Zoiei şi ale lui Nicu, uneori însoţite de fotografii, a intrat în programul cotidian al Elenei Ceauşescu.

Năzbâtiile mezinului nu i-au împiedicau pe Ceauşeşti să vadă în el un băiat bun, deştept şi frumos. Tot răul fiind pus pe seama „găştii". Le cântau în strună „curtenii". Erijându-se în postură de mentor, Ştefan Andrei îi aducea mezinului cărţi, antrenându-l în discuţii serioase[706].

După terminarea facultăţii ca şef de promoţie, mezinului Ceauşeştilor i s-a compus o biografie profesională adecvată[707]. În 1979 a intrat în CC al PCR. Peste patru ani i s-a încredinţat funcţia de lider al tineretului, interpretată ca un anunţ la succesiunea tatălui. În 1982, Ceauşescu a încercat să-l lanseze pe orbita politicii mondiale, trimiţându-l la ONU în funcţia de preşedinte al Comitetului Internaţional pentru Anul Internaţional al Tineretului[708].

Părinţii şi-au dat seama curând că înaltele funcţii nu-l „responsabilizaseră", ci i-au deschis calea altei pierzanii. Roiau speranţele feminine ale sportului, muzicii şi dansului românesc în jurul noului îndrumător al instituţiilor şi organizaţiilor de care depindea cariera lor. În vreme ce tatăl fusese imun la

orice sirenă din activul de tineret şi partid, mezinul se lăsa lesne sedus şi de subalterne. La 36 de ani însă, fiul Ceauşeştilor era cel mai tânăr prim-secretar de judeţ din România. Şi speranţa multor români că vor trăi cu el, ca succesor, ceva mai vesel.

Dacă Nicu Ceauşescu ar fi fost un activist de la tineret promovat după grila *revoluţionarului de profesie*, şi-ar fi încheiat cariera în primăvara lui 1985. Odată cu introducerea acţiunii de divorţ contra soţiei sale Ceauşescu Poliana Daniela Luminiţa[709] pe motiv de „firi temperamentale diferite"[710]. Căsătoria se pertractase în decembrie 1983. Pe noră o remarcase soacra într-o şedinţă, când tânăra absolventă de filozofie, angajată ca activistă la pionieri în Târgovişte, cuvântase pe placul ei. Nicu n-a agreat ideea căsătoriei. Dar nici n-a fost capabil să se împotrivească mamei sale. A consimţit la aranjament, fără a-şi onora obligaţiile conjugale, fericit, probabil, că i s-a oferit prilejul de-a părăsi reşedinţa părinţilor. Divorţul n-a frânt ascensiunea niciunuia dintre foştii soţi. În 1987, Nicu a fost numit prim-secretar al judeţenei de partid Sibiu, iar Poliana vicepreşedinte al Consiliul Naţional al Femeilor. După divorţ, a continuat să-şi viziteze soacra. În agendele Cabinetului 2, vizitele acestea au o frecvenţă bisăptămânală. Încă mai des o vizita la reşedinţă. Tovarăşa îi aducea multe cadouri din străinătate[711]. Pe această noră repudiată de fiu se pare că a iubit-o mai mult decât pe proprii săi copii.

În logica bunului simţ, purtările copiilor ar fi trebuit să le dea părinţilor de gândit asupra *conştiinţei socialiste* pe care voiau s-o instituie la scară naţională. În anii '80 au emigrat în America băiatul şi fata lui Grigore Preoteasa, ambii copii adoptaţi de Bârlădeanu „fugiseră" în Franţa, s-au stabilit în străinătate una dintre fiicele lui Răutu, fiul lui Bodnăraş, fiica adoptivă a lui Pantelimon Bodnarenko, fiica din prima căsătorie a lui Maxim Berghianu, fiica *scriitorului angajat* Eugen Jebeleanu, singurul fiu al lui Maurer... Şi lista poate continua. Era clar şi din această alegere a „beizadelelor roşii" că însăşi

viaţa în lux şi fără de griji din Cartierul Primăverii pierduse în competiţia cu atracţiile capitalismului.

Dar dacă la cetăţeni ajungeau doar zvonuri mai mult sau mai puţin credibile despre cotidianul din Primăverii, tentaculele clanului Ceauşescu erau sigure. Rudele apropiate ale Ceauşeştilor se transformaseră în satrapi credincioşi. Ce-au fost şi ce-au ajuns! - se poate exclama urmărind carierele lor.

Dintre copiii lui Andruţă şi ai Lixandrei, doar Niculina şi Maria păstraseră măsura bunului simţ. Sora cea mare şi cumnatul Ştefan Rusescu, cărora Nicolae le datora schimbarea destinului, s-au ţinut continuu departe. Şi de palatele Ceauşeştilor, şi de avantajele rubedeniei. Excepţională, s-ar putea spune, a fost şi evoluţia Mariei, copila cea mai bună la învăţătură dintre fraţii Ceauşescu. A trecut, normal, de la statutul de muncitoare, la cel de maistru. A avut parte şi de tragedia decesului unei fete la cutremurul din 1977. Fără îndoială că şi Mariei, căsătorită Agachi, i s-au propus trimiteri la şcoli de partid, funcţii politice sau manageriale. În schimb, Elena (Lina), fata măritată acasă, a decolat de la ceapeul din Scorniceşti, aterizând studentă la istorie. A absolvit repede şi uşor facultatea, pe modelul cumnatei şi celorlalţi fraţi. Deja profesoară la şcoala din sat, după absolvire a promovat în fruntea inspectoratului şcolar judeţean Olt. „Ambiţios" i-a fost şi bărbatul. Lică Bărbulescu făcuse carieră pe linie de agricultură: preşedinte de ceapeu, secretar la judeţeana de partid Olt, apoi prim-secretar de judeţ şi, în sfârşit, secretar al CC, în 1986. Ajuns aici, s-a mutat la Bucureşti, fără soţie, în locuinţa socrilor săi din Primăverii. Nu-şi dorise funcţia şi convieţuirea în aceeaşi curte cu cumnaţii, în opinia consătenilor. Îl investiseră la sugestia interesată a lui Emil Bobu ca să-l aibă ca zid de protecţie. În CPEx îi „omora" Ceauşescu cu agricultura iar responsabilitatea acesteia transferată cumnatului uşura povara altor demnitari[712].

Fostul cizmar Marin Ceauşescu deţinea, în anii 80, funcţia de şef al Agenţiei Economice Române din Viena. Fratele Nicu,

rebotezat Nicolae Andruță câștigase tresele de general și funcția de comandant al Școlii de ofițeri de Securitate Băneasa. Și mai sus urcase Ilie: general, doctor în istorie, director al Institutului de Cercetări Istorice Militare și adjunct al ministrului Apărării Naționale. Ion, zis Nelu, ocupa poziția de adjunct al ministrului Agriculturii și Industriei Alimentare. Iar Florea se simțea ca peștele în apă în redacția oficiosului partidului: nu-i cerea nimeni vreo muncă sau socoteală, dar îl prețuiau toți – de la șoferi la șefi. Semnătura lui apărea prima în colectivul de doi-patru redactori care publicau anchete economice și sociale critice. Intențiile de protest ale criticaților se stingeau cât ce dădeau cu ochii de magicul nume Ceaușescu.

Din 1978 încolo, Ceaușeștii nu-și mai invitau neamurile în reședință, nici măcar la aniversări[713]. Ei aveau Clubul – acolo petreceau între ceilalți demnitari. Dar frații, surorile, cumnații și nepoții n-aveau de ce cârti: rubedenia cu Tovarășii răsturnase din plin cornul abundenței peste ei. Și se părea că peste toți urmașii lor.

NOTE:

617 Ion Ioniță, *Însemnări*, Prefață Lavinia Betea, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2008, p. 245.
618 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 85/1988, f. 2.
619 Idem, f. 11.
620 Adrian Eugen Cristea, *A fi sau a avea, Amintirile unui ofițer de securitate și gardă prezidențială*, București, Editura Paco, 2008, p. 146.
621 *Ibidem*, p. 140.
622 *Ibid.*, p. 139.
623 *Ibid.*, p. 138.
624 Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 153.
625 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 6/1984, f. 28.
626 Idem, f. 20.
627 Idem, f. 21.
628 Idem, f. 22.
629 Răzvan Belciuganu, *Dezvăluirile guvernatorului Băncii Naționale a României*, http://jurnalul.ro/special-jurnalul/dezvaluirile-guvernatorului-bancii-nationale-a-romaniei-502411.html.

[630] Situaţia Combinatului de Utilaj Greu de la Cluj-Napoca a fost un exemplu dat în aceste sens de Florea Dumitrescu, fost ministru de Finanţe şi guvernator al BNR. Normativul pentru producţia neterminată se stabilise acolo, în 1980, în termene de 6 până la 21 de zile. Deşi ciclul producţiei la turbine reprezenta 720 zile, la utilaj metalurgic 240 zile, la cazane de apă 195 zile etc. Prin decretul 37/1987, s-a încercat o corectare a vechilor normative, situaţia nefiind nici pe departe rezolvată. Răzvan Belciuganu, *Dezvăluirile guvernatorului Băncii Naţionale a României,* http://jurnalul.ro/special-jurnalul/dezvaluirile-guvernatorului-bancii-nationale-a-romaniei-502411.html.
[631] Claudia Rodica Popescu, *Industria României în secolul XX, Analiză geografică,* Bucureşti, Editura Oscar Print, 2000, p. 240.
[632] Platon, *Opere,* vol. 6, Ediţie îngrijită de Constantin Noica şi Petru Creţia, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 457.
[633] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 6/1984, f. 33.
[634] Aprecieri în acest sens au făcut Silviu Curticeanu (*Meditaţii necenzurate,* Bucureşti, Editura Historia, 2007, pp. 138–139) şi Ştefan Andrei (*Stăpânul secretelor,..., op.cit.,* p. 409).
[635] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 30/1985.
[636] Idem, dosar 7/1984, f. 4.
[637] Idem, f. 10.
[638] Idem, f. 40.
[639] Idem, f. 41.
[640] Idem, f. 45.
[641] Victor Atanasie Stănculescu (n. 1928), prim-adjunct (1986-1989) şi ministru al Apărării Naţionale (1990-1991).
[642] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor..., op. cit.,* pp. 256-257.
[643] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 21/1985, f. 9.
[644] Idem, f. 6.
[645] Idem, f. 9.
[646] Vizita delegaţiei conduse de Nicolae Ceauşescu în Canada s-a desfăşurat în 14-18 aprilie 1985.
[647] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 21/1985, f. 6.
[648] *Stăpânul secretelor..., op. cit.,* p. 398.
[649] Adam Burakovski, *op. cit.,* p. 323.
[650] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 89/1986, f. 2.
[651] Idem, dosar 85/1988, f. 2.
[652] Idem, f. 3.
[653] Şantierul s-a deschis festiv al 19 aprilie 1984.
[654] Şedinţa CPEx s-a ţinut la 16 ianuarie 1984.
[655] Ca şi primăriile, după noile sarcini, fostele cooperative de consum săteşti au fost obligate să înfiinţeze secţii de servicii şi producţie artizanală. Cu plan de export.
[656] Funcţiona şi interdicţia repartizării de locuinţe din fondul de stat muncitorilor care aveau domiciliul stabil în localităţi rurale situate pe-o rază de 20 km faţă de oraş. Datorită buletinului nu-şi puteau cumpăra nici apartamente proprietate privată la oraş. Obligaţiile acestora - norma ca muncitori şi contractele de produse agricole cu statul - erau discriminatorii, sporind frustrarea.

[657] Programul a fost adoptat în sesiunea MAN din 29 iunie 1984.
[658] Așa se rezolva mai ales sarcina promovării femeilor, în funcții de primărițe fiind nominalizate foste activiste UTC, la origine muncitoare, care depășind vârsta de 35 de ani nu mai puteau ocupa funcții în organizația de tineret. În loc să revină la *munca de jos* din uzină, li se promitea de forurile județene că după un stagiu de „domiciliu obligatoriu" la o primărie comunală vor fi promovate în structurile județene sau municipal ale organizației de partid.
[659] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 21/1985, f. 11.
[660] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei generații trăite*, București, Editura Albatros, 2000, p. 179.
[661] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 2/1985, f. 18.
[662] Idem, ff. 10-12.
[663] Idem, f. 12.
[664] Idem, f. 12.
[665] Idem, f. 14.
[666] Idem, f. 18.
[667] Idem, f. 59.
[668] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu...*, *op. cit.*, p. 144.
[669] Idem, p. 142.
[670] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 109/1986, ff. 1-7.
[671] Idem.
[672] Ionela Gavriliu, *Dincă dixit: Din toată vizita asta, o să iasă un c...t*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 10 martie 1989.
[673] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 90/1985, pp. 26-27.
[674] La 23 septembrie 1987, Ceaușeștii au plecat cu elicopterul la Galați și s-au întors seara. Exceptând pauza de amiază au vizitat Combinatul siderurgic și Șantierul Naval, au prezidat analize și au fost protagoniștii unei *adunări populare*. Și, pretutindeni, au dat *indicații prețioase*, după cum consemna presa vremii și intervențiile celorlalți cuvântători. Vezi ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 98/1987, ff. 1-2.
[675] Ministerul Educației și Învățământului, *Cunoștințe social-politice, Manual pentru clasa a X-a* (coordonatori Ion Ardeleanu, Olivia Clătici), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 91.
[676] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 94/1988, ff.1-4.
[677] Lavinia Betea, *Ceaușescu și Gorbaciov în amintirea gen. (r) Constantin Olteanu*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 7 iulie 2009.
[678] Interviul autorului cu Tiberiu Iovan, translator de limbă bulgară, septembrie 2008.
[679] Monalise Hihn, *Ceaușeștii păreau foarte bătrâni!*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 23 martie 2009.
[680] Dan Constantin, *Membrii CPEx așteptau demisia lui Ceaușescu la Congres*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 21 noiembrie 2009.
[681] Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.

[682] Dumitru Popescu, *Am fost şi cioplitor de himere*, Bucureşti, Editura Expres, 1994, pp. 74-75.
[683] Alexandre Dorozynsky, *Eu Vladimir Ulianov zis Lenin*, Bucureşti, Pro Editură şi Tipografie, 2001, p. 149.
[684] Françoise Thom, *Limba de lemn*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993.
[685] Lavinia Betea, *Psihologie politică, Individ, lider, mulţime în regimul comunist*, Iaşi, Editura Polirom, 2001, pp. 200-209. N-au fost luate în calcul decât discursul public nu şi cel din nucleul decizional unde Ceauşescu se exprimă mult mai apropiat de limbajul natural.
[686] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceauşescu*, Iaşi, Editura Polirom, 2003, p. 25.
[687] Idem, p. 44.
[688] Idem, p. 53.
[689] Idem, p. 51.
[690] Idem, p. 51.
[691] Idem, p. 23.
[692] În vara lui 1984, bunăoară, s-au aniversat 35 de ani de la înfiinţarea Organizaţiei Pionierilor. Programul ce i l-a prezentat spre aprobare fosta sa noră, Poliana Cristescu viza omagierea secretarului general ca exemplu de muncă şi viaţă al copiilor din România. L-a aprobat fără observaţii. Vezi ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 11/1984, ff. 23-25.
[693] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei generaţii trăite*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, p. 109.
[694] Vladimir Tismăneanu, Ion Iliescu, *Marele şoc. Din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu despre comunism, postcomunism, democraţie*, Prefaţă de prof. Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 130.
[695] Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, Bucureşti, Editura Compania, 2007, p. 193.
[696] Cuscrul Ceauşeştilor, Iordan Dragan Rusev, după numele din actele de stare civilă, deţinuse cea mai înaltă funcţie dintre „spanioli". Moscova îl desemnase comisarul grupei de luptători români pe lângă Comandamentul Brigăzilor Internaţionale. Lui Borilă i-a succedat apoi Ceauşescu la şefia DSPA. Pe el şi pe Dumitru Coliu, celălalt bulgar din Biroul Politic, îi îndepărtase Ceauşescu din problema succesiunii lui Dej, socotindu-i periculoşi prin vechile legături cu sovieticii. În 1969, pe Borilă l-a eliminat din Comitetul Central şi l-a trimis la judeţeana de partid Constanţa. Nici cuscra nu putea fi acum pe placul socrilor mari. Fosta *ilegalistă* Ecaterina Borilă era sora văduvei lui Bela Breiner, lider al comuniştilor români numit de Comintern.
[697] Camil Roguski, *Adevăruri interzise*, Bucureşti, Editura Lucman, 2005, p. 138.
[698] Violeta Năstăsescu, *Elena Ceauşescu, Confesiuni fără frontiere*, Bucureşti, Editura Niculescu, 2011, p. 182.
[699] ANIC, fond CC al PCR – Cadre, dosar C/2177, f. 1.
[700] Autobiografie Nicu Ceauşescu, ANIC, fond CC al PCR - Cadre, dosar C 2050, vol. I.
[701] Adrian Eugen Cristea, *A fi sau a avea, Amintirile unui ofiţer de securitate şi gardă prezidenţială*, Bucureşti, Editura Paco, 2008, p. 26.
[702] Printre multele zvonuri generate de această iubire a mezinul Nicu se află şi acela că, la porunca Elenei Ceauşescu, Donca Mizil a fost pur şi luată în forţă, dusă la spital şi chiuretată. Mai întâi însă, mama se asigurase de fotografii

compromițătoare care dovedeau fiului că iubita lui se întâlnea și cu alt bărbat. Prin urmare copilul pe care-l aștepta Donca nu era al lui.

[703] Viorel Păunescu (n. 1935), handbalist, după 1989, om de afaceri, patron al barului Melody, Hotelurilor Lido și Intercontinental.

[704] Interviul autorului cu col. (r.) Adrian Eugen Cristea și col. (r.) Dumitru Burlan, 15 septembrie 2009.

[705] Idem.

[706] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu...., op. cit.*, p. 347.

[707] Referatul său de cadre specifică încadrarea ca fizician la Uzinele „Electronica" București (1975-1976); profesor la Liceul de Matematică Fizică Turnu Măgurele (1976-1979); asistent la Catedra de mecanică, fizică moleculară și polimeri la Facultatea de Fizică a Universității București. Vezi,. ANIC, Fond CC al PCR - Cadre, Dosar C/2177, f. 1 Nu am întâlnit însă până în prezent nici o relatare a cuiva care să-l fi cunoscut pe mezinul familiei Ceaușescu în calitate de inginer, profesor de liceu sau asistent universitar. Din 1975 a deținut diverse funcții în CC al UTC și organizații de masă și obștești. Membru supleant al CC al PCR (1979 - 1982), apoi membru plin până la căderea regimului Ceaușescu. În 1980 a devenit secretar cu probleme organizatorice al CC al UTC. Apoi secretar al CC al UTC (1983-1985) și ministru pentru Problemele Tineretului (1985-1987). Vezi, ANIC, fond CC al PCR - Cadre, dosar C/2177, f. 1.

[708] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 52/1982, f. 2

[709] Poliana Cristescu (n. 1954), membru al CC al PCR (1984-1989), președinte al Consiliului Național al Organizației Pionierilor (1985-1989), soția lui Nicu Ceaușescu între 1983 și 1985.

[710] „Tineretul liber", 7 ianuarie 1990.

[711] Maria Dobrescu, *La curtea lui Ceaușescu, Dezvăluirile Suzanei Andreiaș despre viața de familie a cuplului prezidențial*, București, Editura Amaltea, 2004, p. 149.

[712] Interviul autorului cu Constantin Neacșu, fost primar la Scornicești (1979 - 1989, 1996-2000), octombrie 2011.

[713] Adrian Eugen Cristea, *A fi sau a avea, op. cit.*, p. 153.

8
Ceauşescu reales la al nşpelea Congres!

Jocul de-a democraţia socialistă

Agăţarea lui Ceauşescu de putere era în flagrantă opoziţie cu *principiul rotaţiei cadrelor* impus de el, dar şi cu dogma marxist-leninistă. Vechiul aparat birocratic va fi demolat şi înlocuit de proletari, a prezis Lenin în *Statul şi revoluţia*. Aceştia vor lua imediate măsuri de prevenire a transformării lor în birocraţi. În primul rând, că noii conducători vor fi eligibili, dar şi revocabili în orice moment. Iar pentru a nu-i stârni pe ambiţioşi, remuneraţia demnitarilor nu va depăşi salariul muncitorilor foarte buni. Şi nu în ultimul rând, conducerea şi administrarea se vor reorganiza astfel încât toţi membrii societăţii să exercite funcţii de control şi supraveghere prin rotaţie. Vor fi cu toţii „birocraţi" pentru moment, dar niciunul definitiv[714].

Revoluţia nu-i pentru bătrâni, aşa că, pe la vreo 50 de ani, bolşevicii ar trebui trimişi la străbuni, ar fi glumit macabru Lenin. Troţki i-a dat dreptate. Generaţiile vechi devin, la un moment dat, un obstacol în calea ideilor pentru care luptaseră în tinereţe, opinase fondatorul celei de-a IV-a Internaţionale Comuniste[715].

Dar, pentru Ceauşescu, congresul se reducea la festivitatea menită să consfinţească justeţea politicii conducătorului. Propagandiştii argumentau cu succesele *oamenilor muncii* şi *creşterea bunăstării lor materiale şi spirituale*. Ceea ce-ar fi interesat, se consuma la Clubul Ceauşeştilor, în şedinţele Secretariatului sau Biroului Permanent şi ale CPEx.

De la congrese, românii nu mai aveau aşteptări. Chiar şi schimbările la vârful partidului se făceau între ele. Înainte de Congresul al XIII-lea, la plenara CC din martie 1984, Lina Ciobanu, Ion Radu, Constantin Radu, Ion Stoian şi Silviu Curticeanu au urcat în funcţiile de secretari ai CC al PCR. Aceştia intraseră în graţiile ambilor Tovarăşi care vedeau în ei fidelii între fideli. Căci din 1984, nevasta lui Ceauşescu promovase şef al comisiei de cadre a CC al PCR. Ceauşescu transferase asupra ei întreaga putere a secretarului cu organizatoricul, Emil Bobu care deţinea această funcţie fiind, de facto, subordonat Tovarăşei. Prin numirea ei, în 1980, ca prim-viceprim-ministru al Guvernului, Ceauşeştii cimentaseră orice fisură din care s-ar fi putut ivi firul unei iniţiative sau opinii separate.

Cu câteva luni înaintea Congresului din noiembrie 1984[716], în spaţiile publice s-a afişat lozinca *Ceauşescu reales la al XIII-lea Congres! Realegerea* şi-o orchestrase însuşi protagonistul încă din iunie, într-o şedinţă CPEx. Pe ordinea de zi figurau două puncte: propunerea realegerii lui Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general şi componenţa comisiilor pentru pregătirea congresului[717].

Jocul lui Ceauşescu de-a democraţia, susţinut de „principialitatea" nevestei, te duce în lumea poveştii cu împăratul care se preumbla gol iar curtenii îi lăudau preafrumoasele straie. Pe scurt, secretarul general a avansat ideea ca plenara CC să aprobe componenţa comisiilor de organizare a Congresului[718]. O nouă *lărgire a democraţiei*, aşadar, până atunci acestea fiind decise în CPEx. În calitate de şefă a comisiei de cadre, Tovarăşa l-a aprobat imediat[719]. Jocul convenit în intimitatea reşedinţei personale a continuat, Tovarăşul avansând ideea ca în plenară să se facă şi propunerea secretarului general. Înţelegând de unde bate vântul, ceilalţi au recurs la „opoziţie democrată": nominalizarea secretarului general „să vină ca o decizie a CPEx" supusă, întâi plenarei şi apoi congresului spre aprobare, au susţinut ei[720]. O propunere de nerefuzat, după practicile *centralismului democratic*.

Propunătorul de serviciu Manea Mănescu a motivat *realegerea* Tovarăşului prin două fraze lungi, aidoma celor din ziare. Ceilalţi au făcut faţă, cu dibăcie, aşteptărilor Ceauşeştilor de flatări. La sfârşitul şedinţei, participanţii s-au ridicat în picioare, aplaudându-l „îndelung" pe Ceauşescu, în calitate de actual şi viitor secretar general[721].

Ceauşescu i-a *indicat* lui Manea Mănescu să-l propună şi în continuare. A semnat apoi şi comunicatul destinat presei. *Speech*-ul de două fraze al propunătorului se lăbărţase în două pagini şi jumătate de elogii deşănţate aduse *celui mai iubit fiu, genialul strateg revoluţionar, ctitorul României moderne...*[722] Oricât de lung şi de fantezist cu meritele sale, Ceauşescu l-ar fi semnat.

Cu scene ca acestea s-a pictat grundul *epocii de aur*. Oameni nebuni care-i incitau paranoia se găseau însă şi printre „simplii cetăţeni". În preajma Congresului, bunăoară, la sediul conducerii partidului au sosit scrisori olografe cu iniţiative care stupefiază cititorul de azi. Iată câteva dintre cele mai năstruşnice propuneri: alegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general al partidului pe viaţă [723]; preşedintele României să fie ales pe viaţă iar succesiunea să se transmită din tată-n fiu[724]; emiterea unei legi prin care liderul partidului să fie investit şi cu gradul de mareşal al armatei[725]; printre marii dascăli ai proletariatului mondial să fie trecut şi Ceauşescu[726]; uniformele şoimilor patriei, pionierilor şi uteciştilor să fie accesorizate cu o insignă cu chipul lui Ceauşescu[727]; în *curricula* facultăţilor de ştiinţe economice să fie introdusă şi disciplina *Istoria gândirii economice româneşti; Contribuţia lui Nicolae Ceauşescu la dezvoltarea ştiinţelor economice*[728]; iar Elenei Ceauşescu i s-a cerut permisiunea de-a fi propusă în funcţia de secretar general adjunct al PCR[729].

Penultimul congres n-a adus noutăţi concrete. A „crescut", după obicei, numărul componenţilor instituţiilor partidului[730]. Puterea clanului Ceauşescu s-a fortificat prin promovarea lui Nicu membru supleant al CPEx, a lui Ilie Ceauşescu şi a Polianei Cristescu membri plini în CC.

În contrast cu realitățile din țară, *Raportul* secretarului general a debordat de entuziasm, voluntarism și utopie. Până în anul 2000, previziona el, România rămâne o *țară socialistă multilateral dezvoltată*. După aceea își vor intra în drepturi „principiile comuniste de repartiție, de muncă și de viață"[731].

Recorduri au înregistrat aplauzele, numărul cuvântătorilor și citarea numelui Ceaușescu[732].

Fatalitatea Ceaușescu apăsa mai greu decât sarcinile de export. Ceaușescu *făcuse totul*, după expresia atât de dragă lui, ca să dețină toată puterea prin cumulul de funcții existente și prin crearea unor demnități noi. După preluarea primei funcții în stat (1967), s-a instalat în fruntea noilor organisme înființate: președinte al Consiliului Național al Frontului și Unității Socialiste (1968)[733]; președinte al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale (1973); președinte al Consiliului Național al Oamenilor Muncii (1977); președinte al Consiliului Apărării RSR (1978), comandant (1967) și comandant suprem al Forțelor Armate ale RSR (1974). Cu funcția de președinte al Republicii, pe care și-o crease, în 1974, își adjudecase toate prerogativele reprezentării și conducerii României. În primăvara lui 1985, s-a ținut ultima festivitate de *realegere* a lui ca președinte al țării[734].

Membru al Academiei RSR

Prin biografie și pricepere, secretarul general se voia reprezentantul „treimii" țăranilor, muncitorilor și intelectualilor. Dar în acest exemplu al său de *personalitate multilateral dezvoltată,* fiecare ipostază era nefericit modelată. Rupt prea de mic de sat, nu învățase să adune recolta din semănătura sa. Nu încercase spaimele plugarului că grindina, seceta ori lăcustele o pot compromite. Ucenicul în cizmărie nu apucase să treacă proba de calfă. Nimeni n-a purtat vreo pereche de încălțări isprăvite de mâinile sale. Iar intelectualul nu apucase să deprindă ortografia și punctuația scrisului limbii materne.

Țara se zbătea în eforturile plății datoriei externe. Iar Ceaușescu urcase culmile paranoiei. În 1984, a pășit în rândul „nemuritorilor", cum optimist sunt numiți academicienii. Prezidiul Academiei RSR[735] i s-a adresat cu *mult stimate și iubite* lui Ceaușescu rugându-l să devină membru al Academiei RSR și președinte de onoare al instituției pe următoarele considerente: „Această hotărâre are drept temeiuri înalta prețuire de care se bucură în țară și peste hotare contribuția dumneavoastră științifică la dezvoltarea creatoare a marxism-leninismului, concepția dumneavoastră științifică, verificată de practică, asupra dezvoltării economice și sociale a patriei noastre, spiritul științific în care abordați, cu profunzime unanim recunoscută, problema relațiilor dintre state în lumea contemporană, elaborarea de către dumneavoastră a conceptelor fundamentale privitoare la o nouă ordine economică pentru care luptă numeroase țări și în sfârșit, claritatea și înălțimea procesului de scientizare pe care l-ați inițiat și pe care îl promovați în toate domeniile de activitate din stat"[736].

Ceaușescu nu s-a făcut singur dictator! Contextul și practicile „statutare" din epocă erau însă mai complicate decât reprezentările lor actuale. Conducerea Academiei i-a adresat lui Ceaușescu invitația cu speranța unor „zile mai senine" pentru instituție, se va spune mai târziu. Ori că partidul „forțase" inițiativa lor.

În iulie 1985 - când s-a ținut adunarea solemnă a primirii lui Ceaușescu în Academie, efectivele academicienilor se împuținaseră la jumătate față de anii 70. După alegerea fostului gazetar social-democrat Ștefan Voitec, în 1980, primirile în Academie s-au sistat. Deși, dintre toți politicienii secolului de existență al acestei instituții, Ceaușescu hrănise cel mai bogat iluzia prețuirii savanților[737]. În 1965, forul științific reprezentativ al țării dispunea de alte resurse și forțe. Sub egida sa funcționau atunci circa trei mii de cercetători în 56 unități de cercetare[738].

Pentru Ceauşescu însă, ştiinţa însemna, exclusiv, o *forţă de producţie*. Valoarea academicienilor şi cercetărilor se măsura în soluţiile, invenţiile şi inovaţiile pentru creşterea productivităţii muncii, reducerii importurilor de tehnologii, energiei şi materialelor de consum. Dezamăgit în asemenea aşteptări, Ceauşescu a strâns şurubul fondurilor destinate ştiinţei şi a testat formule noi de eficientizare. A început cu anularea indemnizaţiei academicienilor pe motiv că nu prestează o muncă anume pentru ele. Apoi a trecut la restructurări, înfiinţând academii pe ramuri, în subordinea cărora a trecut secţii ale Academiei RSR. Primele mutate, în 1969, au fost institutele de profil la Academia de Ştiinţe Medicale. Peste un an s-a înfiinţat Academia de Ştiinţe Social Politice, condusă de Miron Constantinescu, cu Ceauşescu preşedinte de onoare. În subordinea ei au trecut alte secţii din organigrama vechii academii. La începutul anilor 70 numărul academicienilor scăzuse sub două sute. Unităţile sale de cercetare se puteau număra pe degetele unei mâini, transferate, după lozinca „ştiinţă-cercetare-producţie", în subordinea ministerelor de profil. Academia a devenit astfel o „instituţie de consacrare"[739], pusă sub tutela Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie prezidat, din 1979, de Elena Ceauşescu[740].

Contrar aşteptărilor de prosperitate a întreprinzătorului staff ştiinţific, odată cu intrarea lui Nicolae Ceauşescu s-au ferecat porţile Academiei până la căderea regimului. „Colegii" s-au grăbit în decembrie 1989 şi cu excluderea Ceauşeştilor, şi acoliţilor acestora din Academie. Cu aceeaşi unanimitate ca la primirea lor[741].

Mari ctitorii ale epocii Ceauşescu

De la venirea lui Ceauşescu la putere şi până la sfârşit, pentru investiţii s-a alocat o treime din venitul naţional. Convins de-acum că ipostaza de *ctitor al României socialiste* îl va propulsa ca figură centrală a istoriei naţionale, voia să schimbe faţa ţării. Începând cu 1985 comparaţiile între prezent şi trecut

nu se mai făceau cu anul 1938, vârful economiei capitaliste în România, ci cu 1965, anul venirii lui la putere. De altfel, el însuşi a aprobat, atunci, şi prima aniversare a *epocii Ceauşescu*[742], oficializând astfel noile practici.

Halucinantul tablou al anilor 80 n-ar fi complet fără uriaşele investiţii impuse de Ceauşescu în paralel cu plata datoriei externe. Simultan menţinerii ritmului înalt al construcţiilor de locuinţe s-au conturat alte proiecte megalomanice. De utilitatea lor însă, românii s-au îndoit pe bună dreptate. În mai 1984 s-a inaugurat Canalului Dunăre-Marea Neagră, început în 1973[743]. În iunie acelaşi an, Ceauşescu a deschis şantierul Casei Republicii şi a Bulevardului „Victoria Socialismului", debutul centrului civic al Capitalei. Pentru construcţia lui, dintre lăcaşurile de patrimoniu demolate cel mai des amintită este Mănăstirea Văcăreşti. „Gurile rele" împart însă păcatul acesta între Ceauşescu şi Patriarhul Teoctist. De teamă că instituţia Patriarhiei va fi mutată din Dealul Mitropoliei la Văcăreşti, capul Bisericii Ortodoxe ar fi refuzat, se spune, fondurile pentru renovarea mănăstirii. Opus presei străine care critica dur „distrugerea" Bucureştiului, printre problemele capilor presei româneşti se afla şi creaţia de hiperbole, comparaţii şi metafore pentru *măreţele ctitorii*. Printre altele, Ceauşescu a fost asemuit cu Împăratul Augustus, iar centrului civic i s-a găsit corespondent în forumul roman construit de acesta[744].

Deşi, înainte de a-i fi stimulată imaginaţia cu ideea *ctitorului de ţară*, Ceauşescu s-a manifestat ca un potrivnic al demolărilor. În februarie 1968 se pronunţase în Comitetul Executiv pentru adoptarea unei legi care să interzică dărâmarea locuinţelor („fără să se gândească că acolo stau totuşi oameni"). Le povestea celorlalţi şi că în alte ţări se construiesc metrouri fără demolări, că-n Anglia dacă tai un pom te trimite în judecată, iar la Praga sunt conservate toate vechile străduţe înguste[745]...

După cutremur, s-a amenajat, în sala de sport de la Giuleşti, un imens podium turnant, înalt de un metru, cu laturile

de 20X20 metri pe care s-a construit macheta Capitalei la scara de 1/1000[746]. Acesta a fost începutul *vizionărilor* și *indicațiilor* date arhitecților și inginerilor proiectanți. Cu aceeași siguranță ca și-n fața țăranilor de pe ogoarele *patriei socialiste*. Începând din 1977, în programul lui Ceaușescu au intrat și activitățile dirijării demolărilor și construcțiilor pe baza unor machete de polistiren, făcute și refăcute de nenumărate ori. Pentru noul centru civic, s-a estimat că demolările au cuprins o suprafață egală cu a Veneției. Din care s-au distrus circa zece mii de locuințe, 20 de biserici și mănăstiri (opt, dintre ele, au fost translate)[747].

Deseori însă, planurile sale au fost asociate cu exemplul lui Kim Ir Sen. Dar Ceaușescu a avut surse de inspirație mai tentante decât Coreea de Nord. Prin performanțele socialismului din țara lor, nord-coreeni n-au fost niciodată exemplu pozitiv în *lagărul comunist*. Mai curând admirația pentru proiectele șahului iranian Reza Pahlavi vor fi susținut proiectul lui Ceaușescu. În 1975, șahul angajase o prestigioasă firmă americană de arhitectură pentru proiectarea unui nou centru la Teheran numit Shahestan Pahlavi (Orașul lui Pahlavi). Clădiri guvernamentale și ambasade străine, grădini terasate și galerii comerciale s-ar fi dispus pe o suprafață de 650 km. p. în jurul celei mai mari piețe din lume – Piața Șahului și a Națiunii! Mărimea ei depășea Piața Roșie. Iar Bulevardul Șahului țintea să rivalizeze cu Champs-Elysee[748]. Dacă șahul aruncase liderilor musulmani din zonă mănușa „ctitoriilor", Ceaușescu „lucrase" după măsura clădirii Pentagonului.

În vara lui 1984 s-au decis alte mari investiții: Canalul Navigabil Poarta Albă - Midia- Năvodari, Canalul Navigabil Dunăre - București și amenajarea râului Argeș pentru navigație și irigații[749]. În decembrie același an s-au hotărât facilități și garanții pentru străinii care vor investi și opera în zona liberă Constanța-Sud și vor utiliza Canalul Dunăre-Marea Neagră. Stilul acesta decizional este ilustrativ „clarviziunii" și voluntarismului Ceaușeștilor. Din discuțiile purtate în CPEx se

înțelege că șantierele acestea s-au organizat pe porțiuni contractate în acord global de diferite antreprize. Vasile Bulucea, directorul șantierului Canalului Poarta Albă - Midia - Năvodari estimase finalizarea lucrării în trei ani. Ceaușescu „se socotise" la unul singur. Au căzut de acord pentru darea în folosință în 1986 dar cu „organizare militărească"[750]. În ce privește Canalul navigabil Dunăre-București[751], până la finele anului 2000, pe el se estima transportul a 30 milioane tone mărfuri anual. Bucureștiul urma să fie port pentru transportul mărfurilor dar și port de agrement[752]. Specialiștii plănuiau cinci-șase ani durata investiției. De data aceasta, Tovarășa le-a tăiat elanul reducând-o, fără drept de apel, la trei ani[753].

În vara lui 1985, Ceaușescu a decis regularizarea cursului Dâmboviței, lucrare finalizată în toamna lui 1987. Imediat a fost deschis șantierul unei noi magistrale a metroului bucureștean. După 1984, a început și construcția în Capitală a șase mega-complexe comerciale. Arhitectura lor era inspirată de mall-urile americane. În foametea acelor ani, privind cupolele lor și speriați de mai rău, bucureștenii le-au botezat „circurile foamei". Pe tema lor s-au lansat legende amenințătoare. Ceaușescu, s-a spus, voia să dea cât mai curând în folosință imensele cantine unde-i va obliga pe toți bucureștenii să mănânce[754]. În realitate, se prevedea comasarea comercializării produselor alimentare[755]. Primul complex a fost inaugurat de Ceaușescu, în 1988, în cartierul „Floreasca". Celelalte („Lujerului", „Dudești", „Rahova", „Timpuri Noi" și „Mureș") urmau să fie date în folosință în 1990[756].

În ce privește metroul bucureștean, conform comunicatului dat publicității la începutul lui aprilie 1989, funcționau atunci două magistrale, totalizând 50 km de linie dublă. În cinstea zilei de 23 August s-a inaugurat a treia: Gara de Nord - Dristor 2, în lungime de 10 km. În același an, au demarat lucrările de execuție pe noile tronsoane: Leontin Sălăjan - Policolor, în lungime de 4,1 km, și Basarab - Grivița Roșie - 1 Mai - Pajura, în lungime de 4,5 km. Darea în folosință se preconiza a fi 23

august 1991[757]. La moartea lui Ceauşescu *ctitorii* în curs de edificare rămăseseră Centrala nuclearoelectrică Cernavoda, Canalul navigabil Bucureşti-Dunăre, metroul şi centrul civic din Bucureşti, Canalul Siret-Bărăgan[758].

Dar Ceauşescu nu terminase noul centru civic al Bucureştiului şi pregătea altă investiţie urbană monumentală! În toamna lui 1985, a vorbit apropiaţilor, pentru prima dată, despre o a doua capitală a României, plasată în vechea cetate de scaun a Târgoviştei[759]. Ar fi fost ceva aparte în *lagărul comunist,* asemănător Statelor Unite, Elveţiei, Spaniei, Canadei. Exemplele acestea i-au fost oferite de Iosif Constantin Drăgan, într-o scrisoare. Bucureştiul amplasat într-o zonă seismică şi puternic industrializat ar fi fost ceea ce e New York-ul pentru America sau Toronto pentru Canada. Miliardarul îi propunea însă Alba-Iulia sau Braşovul ca nou centru administrativ[760]. Către sfârşitul anilor 80, despre o nouă capitală se vorbea tot mai mult.

Mărturie asupra acestor preocupări oferă primirile arhitecţilor Vlădescu şi Lăzărescu de către Elena Ceauşescu[761]. În 1989, Lăzărescu coordona proiectul Bibliotecii Naţionale iar Vlădescu pe cel al noii capitale de la Târgovişte[762]. Ca o ironie a sorţii, lui Ceauşescu i-a fost dat să moară tocmai acolo.

Nimic n-a suscitat însă atâta interes şi critici cât programul de sistematizare a localităţilor rurale. Din perspectiva ideologiei, Ceauşescu îşi onora însă angajamentul de *revoluţionar* şi prin această strategie socială. În *Manifestul Partidului Comunist,* Marx şi Engels anunţaseră şi obiectivul apropierii condiţiilor de viaţă rurale de cele urbane. Plenara CC al PCR din primăvara lui 1986[763] a pus din nou chestiunea îmbunătăţirii sistematizării localităţilor. În consecinţă, Emil Bobu a prezentat o situaţie, la începutul lui 1987, în nucleul decizional. Conform acesteia, din cele 13.123 sate existente, urmau a fi menţinute 9.192. Iar restul, propuse pentru dezafectare sau strămutare în alte localităţi (trei mii dintre ele aveau mai puţin de 300 locuitori). Mărimea medie a unei comune se estima la 4.500-

5.000 locuitori, iar a unui sat la 1.400-1.500 locuitori. Cele mai multe sate sortite pieirii aparţineau judeţelor Alba (264), Argeş (252) şi Bacău (237). Sub medie se plasau judeţele cu o concentrare mai mare de populaţie maghiară; Mureş (119 sate destinate dezafectării), Harghita (65) şi Covasna (23)[764]. Numărul gospodăriilor rămase în afara perimetrelor construibile se ridicau, în oraşe la peste 275.000 iar în mediul rural, depăşeau cifra de 1.850.000[765].

Prin acţiunea de sistematizare se preconiza şi redarea în circuitul agricol rural a unei suprafeţe de 339.420 hectare[766]. În martie 1988[767], Ceauşescu a anunţat că până în 1990 se va încheia prima etapă a acţiunii de sistematizare. Întregul s-ar fi finalizat în anul 2000. Pe harta administrativ-teritorială a ţării ar fi rămas atunci jumătate din satele existente şi ar fi apărut 500 de *centre agro-industriale*. Proiectul părea atât de nerealist încât majoritatea românilor nu-i simţea ameninţarea. Cu rare excepţii, programul însemna construcţia în centrele de comună a unor brutării, băi publice şi blocuri pentru specialişti. Acestea urmau să devină centre de dezvoltare economico-socială şi în scurt timp, oraşe, după mărturia lui Alexandru Budişteanu, şeful Centrului Naţional de Sistematizare[768]. În 1989, nu apucaseră să fie decât două modele de centre agro-industriale: Petreşti (Dâmboviţa) şi Scorniceşti (Olt), locurile de baştină ale Ceauşeştilor. La Scorniceşti era şi industrie dar şi agricultură modernă (un complex cu 16.000 capete de porci, capacităţi avicole de 6.000 tone carne de pasăre anual, 14 ha sere...[769]). Cum să fi extins asemenea investiţii la nivelul ţării? Cum majoritatea centrelor rurale nu aveau canalizare, nici reţea de apă potabilă, noul habitat al blocului rural reuşea să oripileze: încălzit cu sobe pe lemne şi cu toalete în spatele clădirii. Pentru satele fără potenţial de locuri de muncă şi spor demografic, menite dispariţiei, nu se mai eliberau autorizaţii de construcţie.

Strategia lui Ceauşescu s-a întors cu efect de bumerang asupra lui prin propaganda maghiară. Acuzând România de

încălcarea drepturilor minorităţilor, argumenta şi cu sistematizarea. Prin aceasta se voia distrugerea a 7.000-8.000 de sate, în principal locuite de etnici maghiari, după menţiunea publicaţiei samizdat *Kialto Szo (Strigăt disperat)*. Apelurile de conservare a patrimoniului maghiar - înainte de a fi strivit de buldozere - le-a preluat presa mondială[770]. Astfel că, în februarie 1989, la Bruxelles s-a dat startul „Operaţiunii Satele Româneşti" (Operation Villages Roumains). Sistematizarea avea în accepţiunea acesteia sensul strict de demolare[771]. Apoi *Radio Europa Liberă* a susţinut ample campanii de presă în spiritul obiectivului propagandei americane de „minciună pentru adevăr"[772]. În consecinţă, s-au declanşat „adopţiile" şi „înfrăţirile" unor comunităţi rurale din ţările vestice cu sate româneşti. Abia când convoaiele cu ajutoare umanitare ale „înfrăţiţilor" vestici au ajuns la „demolaţi", a ieşit adevărul la iveală[773].

Casa Republicii - perla epocii de aur

Sâmbăta după amiaza era dedicată vizitei pe şantierul centrului civic dominat de Casa Republicii. Acest „Acropole al nostru" cum l-a numit metaforic Eugen Barbu[774], *scriitor angajat* şi membru al CC.

De la idee, la proiectul arhitectonic, de la piatra de temelie, la finisaje, mobilier şi decoraţiunile interioare, Ceauşescu a acţionat după presupusul model al ctitorilor de cetăţi şi biserici voievodale. Şapte ani (1983-1989) a dirijat şantierele Metroului, Canalului şi centrului civic al Capitalei. În sintagmele propagandei se făcea că el a *indicat*, iar specialiştii şi muncitorii au găsit soluţii pentru a-i traduce gândul în fapte. Casa Republicii[775] urma să fie sediul CC al PCR, al Consiliului de Stat, Consiliului de Miniştri, Marii Adunări Naţionale, conducerii sindicatelor, UTC-ului şi altor instituţii.

Clădirea a ieşit astfel în „stil Ceauşescu". Pornit din aversiunea pentru cel sovietic al Casei Scînteii şi admiraţia pentru „ctitorul de ţară" Carol al II-lea. La cea mai mare construcţie

din Europa s-a lucrat fără proiect definitiv. Şef de proiect a fost desemnată tânăra arhitectă Anca Petrescu, în colectivul de proiectare fiind numeroşi arhitecţii şi constructorii valoroşi. Pe parcurs, Ceauşescu a adăugat etaje, a înălţat săli, a comandat coloane şi cupole, a trasat esplanade. Aproape zilnic, după ce construcţia începuse să crească, în faţa machetei lungă şi lată de circa 5 metri, Ceauşescu se întâlnea cu arhitecţii. Cu un cuţit sau cu mâna, schimba locul pereţilor, uşilor, scărilor, lifturilor. S-a continuat şi cu alte machete. Elementele principale au fost remodelate la scara 1/21, apoi, la scară naturală. La fiecare vizită, venea cu critici şi cu idei noi, soldate cu schimbări de ornamente, stâlpi, pereţi. Ca să conducă lucrările, i-a trimis pe generalii Ion Coman, Vasile Milea, Ion Dincă. Pe şantier a detaşat muncitori din întreaga ţară. Materialele de construcţie, decoraţiunile şi mobilierul au fost de provenienţă românească. La ultimele vizite, Ceauşescu s-a ocupat de construcţia şi dotarea unui spaţiu subteran cu mai multe încăperi. De aici un lift ar fi trebuit să-l urce în înălţimea de unde s-ar fi adresat mulţimilor din piaţă[776].

Costurile imensei clădiri sunt imposibil de calculat. Documentele dovedesc că fondurile principale proveneau de la Gospodăria de partid. Din 1980 şi până la 30 iunie 1989, prin decrete ale Secretariatului CC al PCR, ale CPEx şi ale Secretariatului General al Consiliului de Miniştri, din fondurile Gospodăriei s-a livrat suma de 936.502.998 dolari şi 10 milioane mărci vest-germane[777]. Se înţelege că la acestea s-au adăugat contribuţiile în materiale şi mână de lucru din ţară. Cine şi cum să le fi calculat?!

Şi ultima sărbătoare a lui 23 August s-a încheiat cu vizitarea Casei Republicii. Ceauşescu şi-a ghidat curtenii ca o gazdă, prin coridoarele şi birourile finisate şi decorate. Ce zici de asta? – se adresa câte unuia mândru ca şi cum el le făcuse pe toate. Aţi construit aici pentru cel puţin o mie de ani! – l-au lăudat ei[778].

Eroul noii revoluții agrare

Când a trebuit să plătească materiile prime din import cu produse agricole, Ceaușescu a decretat *noua revoluție agrară.*

Planul de stat al *ogoarelor socialiste* prevedea culturi cerealiere și de plante industriale. Cu ce să furajezi zootehnia care contractase cantități enorme de carne la export? Astfel că secretarul general a impus soluția dezvoltării ei în gospodăriile populației rurale. Cifrele recensământului din februarie 1984 n-au fost însă pe măsura planurilor sale, deși efectivele de animale crescuseră față de anul precedent[779].

În prea puține gospodării sunt animale, a obiectat Ceaușescu. Doar 32 % din familiile care locuiesc la țară cresc bovine, 33% ovine și 55% porcine. Îi displăceau și cozile la lapte din fața magazinelor alimentare din București. Dar mai cu seamă cele din sectorul agricol Ilfov. Deși „fiecare gospodărie trebuie să aibă vaci, oi, două-trei capre – așa cum s-a stabilit", sătenii vin și cumpără de la oraș[780]. Conform planurilor sale, în 1985, efectivele de bovine ar fi trebuit să ajungă la 9 milioane! Fiecare gospodărie „să-și asigure cu forțe proprii laptele" dar și să dea statului[781]. În consecință, a interzis sacrificarea bovinelor din gospodăriile individuale, numindu-le „tăieri ilegale" [782]. Dacă-ți tăiai vițelul din grajd la un eveniment de familie, săvârșeai un delict penal, pedepsit cu închisoare. De ce să crești animale dacă nu aveai dreptul să dispui de ele?

Că vacile și caprele pasc vara, iar iarna sunt furajate cu fân și nutrețuri, uitase fiul de țăran! Luase la propriu, în schimb, zicătoarea că ochiul stăpânului îngrașă vita. Astfel că și la venerabila vârstă de 70 de ani, Ceaușescu „zbura" zi-lumină deasupra tarlalelor în campaniile de recoltare și se interesa de zootehnie. Într-o singură zi din vara lui 1987 a controlat și analizat opt unități agricole din patru județe: Giurgiu (CAP Hotarele și IAS Mihăilești), Teleorman (ceapeurile Purani și Furculești), Olt (CAP Corabia și IAS Obârșia) și Dolj (ceapeurile Drănic și Găliciuica)[783]. A ținut, prin urmare, și opt

cuvântări. Ziua următoare a făcut la fel dar pe itinerariul Băneasa-Fundulea-Gurbăneşti-Griviţa-Moviliţa-Băneasa[784].

Aranjamentele se făceau în seara de dinaintea plecării, după mărturia însoţitorului său Silviu Curticeanu. Ceauşescu anunţa programul de-a doua zi şefului Cancelariei CC, nominalizându-i judeţele şi locul popasului de noapte. Cerea ca primii secretari să fie înştiinţaţi că vrea să vadă lanurile cu cele mai bune şi cele mai slabe recolte. Poruncile sale se concretizau într-un traseu cu aterizări în zone denumite toponimic. Flotila lui Ceauşescu aparţinea de Armată, iar zborul cădea în sarcina ministrului ei. Acesta lua legătura cu primii secretari şi, în miez de noapte, la locurile indicate se instalau transmisioniştii. Un elicopter din ariergarda celui prezidenţial prelua semnalele lor şi făcea ghidajul[785]. În vremea aceasta, la sol, de la primii-secretari, până la mecanizatorii locali, „gazdele" se istoveau în pregătiri şi emoţii.

Centrul *noii revoluţii agrare* se afla, în anii 80, la reşedinţa Ceauşeştilor de la Snagov. În grădina vilei sale, Tovarăşul perfectase o butaforie menită să demonstreze că omul e decisiv în obţinerea producţiilor-record. Reşedinţa se prezenta ca o fermă model gospodărită de fostul miliţian Amos Andreiaş, soţul menajerei Ceauşeştilor. Tovarăşul îi invita şi pe primii-secretari din judeţe să admire parcelele cu diverse culturi unde, zicea şmecherul Ceauşescu, lucrează un singur om. Fără ierbicide şi alte chimicale. În faţa invitaţilor, primul agricultor al ţării număra ştiuleţii de pe-o tulpină mai răsărită, apoi boabele de pe ştiuleţi şi calcula... mega-recolta. Măcar jumătate de-atât să-mi realizaţi, le cerea el[786]. Paznicii reşedinţei ştiau însă că acolo munceau cam 30 de muncitori[787]. Iar Andreiaş ierbicida şi punea îngrăşăminte chimice noaptea[788].

În paranteză fie spus, metoda estimării recoltei pe boabe se pare c-o luase Ceauşescu de la Mao Tze Dun. Despre ea relatase Nikita Hruşciov şi *tovarăşilor români* în grupul cărora s-a aflat şi Ceauşescu. Primit de Mao în China, în 1954, gazda l-a întreţinut cu povestiri despre succesele poporului său. I-a

spus lui Hruşciov, printre altele, că recolta de orez din acel an va fi atât de mare că nu vor avea spaţii de depozitare. O calculase numărând firele de orez de pe-un metru pătrat, apoi boabele de pe-un fir şi la final înmulţise cu totalul suprafeţei cultivate. Mao a înnebunit, concluzionase sovieticul[789]. Aşa ziceau şi românii despre Ceauşescu în anii 80.

Căci, după exemplul şi *indicaţiile* Tovarăşului, întorşi acasă, satrapii judeţelor dirijau în teren comisii de control alcătuite din reprezentanţi ai agriculturii, miliţiei şi procuraturii. Opreau pe câte-o tarla şi preţuiau recolta după metoda de la Snagov. Rezultatul ţintea către recorduri naţionale sau mondiale! Al doilea act aparţinea procurorilor: să se predea statului diferenţa dintre recolta planificată şi cea calculată de ei în teren. Insinuau furtul şi... ameninţau cu cătuşele. Scene ca acestea încredinţau că ţara e un uriaş ospiciu din care nu mai poţi scăpa decât cu fuga.

Cine mai cunoştea însă situaţia reală a recoltelor? Dialogul purtat în CPEx, în vara lui 1984, lasă impresia că minciunile terciuiseră adevărul, făcându-l de nerecunoscut. Discutând planul de livrare a grâului la fondul de stat (7.780.000 tone), Ceauşescu a vrut să i se reamintească producţia medie la hectar din anul precedent. Răspunsurile au venit în această uluitoare cascadă:

„**Tov. Ion Dincă**: 1.540 kg la hectar.

Tov. Gheorghe Stoica: La suprafaţa medie cultivată pe ţară a fost de 2.400 kg.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Am obţinut cea mai mare producţie, adică 3.000 kg.

Tov. Ilie Verdeţ: 3.040 kg.

Tov. Gheorghe Stoica: 2.900 kg.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Avem posibilităţi ca anul acesta să obţinem cea mai mare producţie la hectar şi trebuie să facem totul să realizăm aceasta. Sigur, planul de 4.000 kg/ha în medie pe ţară nu se va realiza.

Tov. Elena Ceauşescu: Acum au tot ce le trebuie, au irigaţii, au îngrăşăminte"[790].

Aveau şi medalii. Ca să-i mobilizeze pe mecanizatori, zootehnişti şi specialişti, printr-un decret al Consiliului de Stat s-a instituit titlul de Erou al Noii Revoluţii Agrare. Întâiul care l-a primit, în octombrie 1986, de Ziua Recoltei, a fost nimeni altul decât Nicolae Ceauşescu. În vara anului următor s-a instituit medalia jubiliară „25 de ani de la încheierea colectivizării agriculturii". Safteaua i-a făcut-o tot Ceauşescu.

Cu Festivalul Naţional „Cântarea României" şi cu „Daciada", monopol a pus secretarul general şi pe timpul liber al românilor. La lucru aud mereu că muncesc după indicaţiile lui Ceauşescu, se plângea Bulă, eroul bancurilor din epocă. Oraşul e plin de portretele lui Ceauşescu. Vin acasă, dau drumul la radio şi televizor - tot Ceauşescu! Mi-e foame, vreau să deschid o conservă şi mă ia groaza. Dar dacă-i ...tot Ceauşescu?! Aceasta era starea de spirit a românilor suprasaturaţi de omniprezenţa lui în viaţa lor.

Deţinuţi, mândria ţării

Omul nou „încremenise în proiect", după o uzitată expresie post-comunistă. În compostul *societăţii socialiste multilateral dezvoltate,* mentalul românesc, modelat de tradiţiile peşcheşului şi clanurilor fanariote, a rodit bogat. În pofida, sau poate că tocmai prin înmulţirea restricţiilor. Azi ar părea o glumă de 1 aprilie, dar tocmai de ziua păcălelilor din 1983 s-a promulgat legea înregistrării maşinilor de scris... Proprietarii aveau obligaţia să prezinte miliţiei, anual, probe de scris. Adio, apeluri şi manifeste ca-n vremea *ilegaliştilor* comunişti! Adio, literatură samizdat ca la ruşi, cehi sau polonezi!

Penuria alimentelor, medicamentelor, cosmeticelor, condimentelor ş.a.m.d. a generat o formidabilă piaţă neagră. Se tranzacţionau servicii, influenţă şi bunuri, îndeosebi sustrase din *proprietatea socialistă. Tripla calitate a oamenilor muncii de producători, proprietari şi beneficiari* incita angajaţii la „sabotarea"

programului comunist. Agresiunea creştea pe măsura frustrările. În anii 80 societatea românească nu parcurgea doar crize energetice şi alimentare, ci şi o gravă criză morală. Una spuneau, alta gândeau şi făceau românii. Propaganda a potențat duplicitatea oamenilor, conducând la ceea ce Alexandr Iakovlev a numit o „schizofrenie de masă" a țărilor cu regimuri comuniste[791].

Disciplina la locul de muncă, atâta cât fusese, s-a dus de râpă. Dacă şefii direcți reproşau absențele, întârzierile sau consumul de alcool, muncitorii replicau cu pierderile provocate de întreruperile de curent şi penuria de materii prime, frigul insuportabil de-acasă şi de la servici. Locul de muncă fiind garantat, sancțiunile nu duceau la efectul scontat. Pentru încălcarea Decretului 400 care interzicea consumul de băuturi alcoolice şi fumatul la locul de muncă, în 1982, doar în industria chimică s-au aplicat 14.000 de sancțiuni şi s-au trimis în judecată 6.600 de angajați[792]. Infracțiunile n-au scăzut însă.

Cenuşiul cotidianului l-a colorat însă bancul politic, înfloritoarea specie a folclorului românesc din acei ani. Creație anonimă şi tot atât de populară ca „frunza verde", Bulă a fost „disidentul" numărul unu al *României socialiste*. La întrebarea ce-nseamnă PCR, Bulă răspundea „pile, cunoştințe şi relații". Bulă urca pe clădirea şcolii „ca să aibă liceul la bază" şi anunța revenirea Margaretei Pâslaru din America ca să-şi ridice rația de zahăr şi ulei pe luna în curs. Bulă vorbea la învățământul politico-ideologic despre „societate socialistă multilateral înfundată" şi definea legea ca zvon aprobat unanim de Marea Adunare Națională. Bulă avertiza că dacă spui braşoave, vei fi... doljenit! Simpaticul personaj bântuia țara cu voia Securității având rolul de vidanjor al cazanului clocotind sub presiune.

Se zice că, printre meritele lui Bulă ar fi fost şi titlul de laureat al Festivalului Național „Cântarea României": interpretase, ca prim solist al unui cor de puşcăriaşi, marşul patriotic *Deținuți, mândria țării*. Bancul apăruse în climatul grațierilor *epocii de aur*. Comunicatele publice nu specificau nici numărul

deţinuţilor graţiaţi, nici infracţiunile de săvârşirea cărora erau iertaţi. Dar actele de clemenţă surveneau des, motivate de apropierea unor sărbători sau aniversări politice. *Oamenilor muncii* merituoşi nu li se acordau atunci *prime*, dar infractorilor li se făcea darul libertăţii. Astfel că amnistia apărea ca expresie a simpatiei regimului faţă de hoţi şi ucigaşi.

Altfel stăteau însă lucrurile în bucătăria partidului. În octombrie 1987, bunăoară, Ceauşescu a propus CPEx spre aprobare un decret al Consiliului de Stat. Prin el se amnistiau toţi condamnaţii cu pedepse de până la 5 ani închisoare, se reduceau cu o treime pedepsele de 5-8 ani închisoare şi cu o cincime condamnările de 8-10 ani. „Să fie cu un prilej", au zis Ceauşeştii [793]. Iar acesta s-a nimerit a fi"apropierea" celei de-a 40 aniversări a Republicii[794]. După obicei, n-au fost discuţii, ci accept unanim, şedinţa isprăvindu-se în 5 minute. Dar documentaţia strict-secretă a decretului prezintă starea de infracţionalitate a societăţii româneşti. *Codul eticii şi echităţii socialiste* şi toate măsurile de formare a *conştiinţei socialiste* n-au dat roadele aşteptate.

Raportul semnat de Tudor Postelnicu, ministrul Internelor, informa că deţinuţii şi-au realizat planul lor de producţie pe anul precedent şi pe lunile anului în curs, obţinând venituri suplimentare (866 milioane lei). Dar efectivul lor se ridicase la 66.346, depăşind cu o treime capacitatea penitenciarelor şi a şcolilor de reeducare. Cu dificultăţile aferente de cazare, hrană, folosirea forţei de muncă şi pericole de epidemii. Se propunea, în consecinţă, graţierea a 34.000 dintre ei[795].

În ansamblu, aproape jumătate dintre infracţiuni intrau în categoria contra persoanei şi a avutului personal (7.500 omoruri, 4.215 violuri şi 9.227 furturi). Şi sensibil mai puţine infracţiuni contra avutului obştesc[796]. Raportul acesta absolut neconcordant cu realitatea a fost rezultatul practicii condamnărilor la locul de muncă pentru „ciordeala" din fabrici şi din *agricultura socialistă*. Pete de culoare în tabloul infracţiunilor

sunt condamnările pentru prostituţie (75 cazuri) şi pentru călătorie frauduloasă pe CFR (93 cazuri)[797].

Nu apar în aceste evidenţe nici „marii afacerişti", condamnaţi pentru fraudarea statului şi venituri ilicite. Afacerile lui Triţă Făniţă, în care se implicase şi Cornel Burtică, unul dintre favoriţii lui Ceauşescu, reverberau sub formă de zvonuri. Ori satirizate ca-n filmul *Secretul lui Bachus*, inspirat de afacerea cu vinuri perfectată de un anume Ştefănescu. Se zvonea că din profiturile reţelei se înfruptase şi unul dintre fraţii lui Ceauşescu. De aceea ar fi fost atât de repede îngropată prin execuţia unor vinovaţi[798].

Deşi, din 1964, în România nu mai existau deţinuţi politici, anumite genuri de infracţiuni mascau condamnările din motive politice. În toamna lui 1987, bunăoară, zăceau în închisoare: 5.216 condamnaţi pentru *viaţă parazitară* (adică neangajare în *câmpul muncii)* şi încă mai mulţi pentru „infracţiuni contra autorităţii": ultraj (7.124 condamnaţi) şi trecerea frauduloasă a frontierei (1.542)[799]. Alţi 3.175 se făcuseră vinovaţi de tulburarea ordinii şi liniştii publice[800], pe temeiul acesta fiind condamnaţi şi protestatarii de la Braşov. Invocând aceeaşi cauză - „încălcarea gravă a ordinii publice prin acte teroriste, de vandalism şi de distrugere a unor bunuri obşteşti" -, Ceauşescu a impus starea de necesitate pe întreg cuprinsul ţării la 22 decembrie 1989[801].

Ceauşescu era aparte informat şi despre marile „tunuri" date proprietăţii socialiste de *oameni ai muncii*. În 1987 s-au trimis în justiţie, după lungi cercetări, doi foşti gestionari din Pasajul Victoria, pe nume Ion Bănicioiu şi Gheorghe Godeanu care într-o reţea de 50 de angajaţi reuşiseră, prin diminuarea cantităţii de şuncă de pe sandviciuri, să bage în buzunar 18 milioane de lei. În aceeaşi perioadă, un grup de şase angajaţi ai Întreprinderii Tractorul Braşov furaseră şi vânduseră piese în valoare de 2,615 milioane lei.[802] Pentru venituri ilicite se afla în închisoare şi fostul bun prieten al lui Ion Mihai Pacepa, general-maior Eugen Luchian. Acesta îşi construise o vilă la

Pucioasa evaluată la 700-800.000 lei şi dispunea de un autoturism Mercedes[803]. Pentru un prejudiciu de 20.884 de lei, în primăvara lui 1983, un nefericit agronom din Giurgiu aştepta, în schimb, executarea condamnării la moarte. Nu reuşise să adune recolta de pe-o parcelă de porumb la termenul stabilit de organele superioare. Şi o incendiase[804]. Nici despre asemenea fapte senzaţionale, în spaţiul public nu se difuzau informaţii.

În tabloul faptelor antisociale din epocă, precizări aparte merită *frontieriştii* care-şi riscau viaţa ca să scape din propria ţară. Grănicerii aveau ordin să tragă dacă nu se supuneau somaţiei. *Fuga* din România comunistă poate fi apreciată ca formă extremă de protest politic şi risc asumat. Mai numeroşi decât condamnaţii au fost norocoşii care înşelaseră vigilenţa grănicerilor ajungând în Iugoslavia şi de acolo mai departe spre *lumea liberă*. S-a creat însă, în 1988, altă situaţie deosebită la graniţa vestică. Guvernul maghiar a anunţat că nicio persoană nevinovată nu va fi returnată în România. Astfel că în primăvara lui 1989, oficialii de la Budapesta sesizau prezenţa a peste 15.000 imigranţi, veniţi din estul frontierei lor. Şi reclamau dificultăţile găzduirii şi întreţinerii acestora (170-200 forinţi, zilnic, de fiecare imigrant)[805]. Ungaria a prezentat această situaţie Comisiei Drepturilor Omului de la ONU. În martie 1989, Comisia a adoptat - cu 21 voturi pentru şi 7 împotrivă - o rezoluţie prin care solicita anchetarea respectării drepturilor omului în România. În favoarea lui Ceauşescu votaseră China, Cuba, Etiopia, Bangladesh, Pakistan, Somalia şi Sri Lanka. Unanim contra politicii sale s-au pronunţat *ţările frăţeşti* din CAER şi din Tratatul de la Varşovia[806].

Dar fuga cetăţenilor din ţară n-a pus-o niciodată Ceauşescu în discuţia conducerii partidului. Nici n-a fost abordată în discursul public.

NOTE:

[714] Alexandre Dorozynsky, *Eu Vladimir Ulianov zis Lenin*, București, Pro Editură și Tipografie, 2001, p. 257.
[715] Lavinia Betea, *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, Editura Polirom, 2001, pp. 84-87.
[716] Cel de-al XIII-lea Congres al PCR s-a ținut în zilele de 19-23 noiembrie 1984.
[717] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 40/1984, f. 2.
[718] *Ibidem*, f. 6.
[719] *Ibidem*.
[720] *Ibidem*.
[721] *Ibidem*.
[722] *Ibidem*, f. 2.
[723] Scrisori expediate de Alexandru Tănase din Mitocu Dragomirnei - Suceava și de ilegalistul S. Wexler din Piatra-Neamț, ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 83/1984, ff. 3-6.
[724] Semnatar Ion I. Enescu din Mărunțelu - Olt, ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 83/1984, f. 20.
[725] Scrisori expediate de Ion Călăpancea din București și Dumitru Cloțan din Iași, ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 83/1984, ff. 23-24.
[726] Semnatar Ionel Isai din Oradea, ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 83/1984, f. 25.
[727] Semnatar Constantin Ștefan Șelaru din București, ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 83/1984, f. 33.
[728] Semnatar prof. univ. dr. I. Nicolae-Văleanu, Catedra de Economie politică a ASE, ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 83/1984, f. 34.
[729] Semnatar Petre Gheorghe din Drăgănești - Prahova, ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 83/1984, f. 4.
[730] CPEx-ul (de la 45 la 48 de membri) și Comitetul Central (446 membri), proporțional cu armata partidului (3.440.000 comuniști). Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Membrii CC al PCR 1945-1989. Dicționar*, coordonator Florica Dobre, Studiu introductiv Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 21.
[731] Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Editura Politică, 1984, p. 38.
[732] Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965-1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 294.
[733] Denumirea acestuia a fost schimbată în Frontul Democrației și Unității Socialiste în 1980.
[734] *Realegerea* lui Nicolae Ceaușescu în funcția de președinte al RSR s-a făcut în sesiunea MAN din 28-29 martie 1985.
[735] Conform semnăturilor de pe scrisoarea adresată lui Nicolae Ceaușescu acesta a fost compus din Cristofor I. Simionescu, Șerban Țițeica, Ioan M. Anton, George Ciucu (ultimele două semnături fiind indescifrabile). ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 74/1984, f. 44.

[736] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 74/1984, f. 43.
[737] Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Fiul Poporului*, vol. 2, București, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 143-145.
[738] Dan Berindei, *Istoria Academiei Române (1866-2006)*, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 365.
[739] *Ibidem*, p. 389.
[740] Elena Ceaușescu a fost primită în Academie în 1974 în tripleta feminină Ana Aslan, Elena Ceaușescu și Zoe Dumitrescu-Bușulenga și împreună cu nomenklaturiștii Miron Constantinescu, Manea Mănescu, Mihail Florescu, Suzana Gâdea și Ladislau Banyai.
[741] La 26 decembrie 1989, a doua zi după execuția Ceaușeștilor, academicienii s-au întrunit într-o sesiune extraordinară pentru a-i exclude din rândul lor. În februarie 1990 l-au exclus și pe „acolitul" Manea Mănescu. Și după doi ani au pus punct și carierei de savantă a Suzanei Gâdea, consecință a „clarificării" aduse de condamnarea pronunțată, în cazul ei, de Curtea Supremă de Justiție.
[742] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 30/1985, ff. 73-75.
[743] În mai 1984 Canalul Dunăre - Marea Neagră era, ca mărime, al treilea canal de navigație din lume.
[744] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Polirom, 2003, p. 51.
[745] Petre Opriș, *Ceaușescu și demolările: 1989, 1977, 1968*, în „Scînteia. Jurnalul României - Acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 21 mai 2009.
[746] Gheorghe Leahu, „Martor al demolării Bucureștilor", în „Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem", București, Fundația Academia Civică, 2003, p. 492.
[747] *Ibidem*, p. 494.
[748] Regina Noor, *Calea spre credință. Memorii*, București, Editura RAO, 2008, pp. 43-44.
[749] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 43/1984, ff. 2-4.
[750] *Ibidem*, f. 4.
[751] Canalul navigabil Dunăre-București se proiectase pe lungimea de 78 km și la costul de patru miliarde lei.
[752] Datorită noului canal, se proiecta irigarea unei suprafețe de 107.000 ha, scoaterea de sub inundații a peste o sută de mii de hectare din bazinul Argeșului, apărarea unui număr de 28 localități de inundații și redarea a 620 ha silviculturii. Pe Argeș urmau să se construiască cinci hidrocentrale cu o putere instalată de 566 GWh. Valoarea estimativă a lucrărilor se cifra la 51, 7 miliarde lei.
[753] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 43/1984, ff. 12-15.
[754] Legendele acestea au fost alimentate la începutul anilor '90 și în scopul distragerii atenției de la profiturile oneroase obținute din vânzarea lor de către anumiți decizionali. Nemaifiind bani și interes pentru finalizare în regimul proprietății de stat au fost vândute unor întreprinzători străini care le-au finisat și utilizat ca mall-uri.
[755] În fiecare urmau să funcționeze 4-6 magazine pentru produsele din carne, 4-5 magazine pentru pește, 3-5 magazine cu preparate culinare și mezeluri, 2-5

magazine de pâine, un bufet cu autoservire, 2-3 magazine pentru lactate și brânzeturi, 6-14 locații pentru vânzarea de legume și fructe.
[756] Petre Opriș, *Ceaușescu dixit: Din cauza unei singure nunți, 40.000 oameni au rămas fără carne*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 20 octombrie 2009.
[757] *Comunicat asupra ședinței CPEx din 31 martie 1989*, în „Scînteia", 1 aprilie 1989.
[758] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 77/1989, f. 162.
[759] Interviul autorului cu Constantin Olteanu, 8 iulie 2009.
[760] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 106/1986, f. 2.
[761] Lavinia Betea, *Agenda Elenei Ceaușescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 16 august 2009.
[762] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, București, Editura Albatros, 2000, pp. 318-319.
[763] Plenara CC al PCR s-a desfășurat în zilele de 23-24 mai 1986.
[764] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 2/1987, f. 49.
[765] *Ibidem*, f. 51.
[766] *Ibidem*, f. 48.
[767] Anunțul a fost făcut la 3 martie 1988 cu prilejul celei de-a IV-a conferințe a președinților consiliilor populare.
[768] Toma Roman jr., *Ceaușescu văzut de aproape*, București, Editura Curtea Veche, 2008, p. 57.
[769] Interviul autorului cu Constantin Neacșu, fost primar la Scornicești (1979-1989, 1996-2000), octombrie 2011.
[770] *Kialto Szo propune minorității maghiare un plan pentru era post-Ceaușescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 31 martie 2009.
[771] Laure Hinckel, *Nașterea oficială a Operațiunii Satele Românești*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 3 februarie 2009.
[772] Frances Stonor Sauders, *Qui mene la danse? La CIA et la guerre froide culturelle*, Paris, Editions Denoel, 2003, p. 328.
[773] Acesta va fi travestit curând după moartea Ceaușeștilor într-o altă interpretare propagandistică: ajutoarele au venit pentru suferințele românilor în epoca de dictatură și pentru vitejia în *revoluție*.
[774] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 54.
[775] În ghiduri, Casa Republicii este descrisă drept cea mai mare clădire din Europa și, după Pentagon, a doua din lume. Are o suprafață la sol de 45.000 metri pătrați și înălțimea de 86 metri. Cele 11.000 de încăperi dispuse pe nouă etaje au o suprafață totală de 400.000 metri pătrați utili.
[776] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, București, Editura Albatros, 2000, pp. 324-326.
[777] ANIC, fond Gospodăria de partid - Cabinet Naș Leon, FN/1988, ff. 1-2.
[778] Lavinia Betea, *Ultimul 23 August*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 21 august 2009.
[779] Creșterile erau însemnate: cu - 8.000 de bovine, 15.000 de porcine și cu 60.000 de ovine. ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 15/1984, f. 12.

[780] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 15/1984, f. 13.
[781] *Ibidem.*
[782] *Ibidem*, ff. 2-3.
[783] *Ibidem*, dosar 98/1987, f. 10.
[784] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 98/1987, f. 11.
[785] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, pp. 190-191.
[786] Maria Dobrescu, *La curtea lui Ceauşescu. Dezvăluirile Suzanei Andreiaş despre viaţa de familie a cuplului prezidenţial*, Bucureşti, Editura Amaltea, 2004, pp. 114-115.
[787] *Ibidem*, p.134
[788] Interviul autorului cu lt. col. (r) Ion Chiţoiu, fost aghiotant al Elenei Ceauşescu, 11 aprilie 2014.
[789] Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *op. cit.*, pp. 102-119.
[790] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 43/1984, f. 20.
[791] Alexandr Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Convorbire cu Lilly Marcou*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 201.
[792] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 6/1984, f. 18.
[793] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 61/1987, f. 2.
[794] *Ibidem*, f. 46.
[795] *Ibidem*, ff. 27-28.
[796] *Ibidem*, ff. 29-30.
[797] *Ibidem*, f. 30.
[798] Pentru infracţiunile în dauna proprietăţii obşteşti cu pagube peste 100.000 lei se putea aplica şi pedeapsa cu moartea.
[799] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 61/1987, ff. 29-30.
[800] *Ibidem*, f. 30.
[801] Ioan Scurtu, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2010, p. 72.
[802] ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 3/1987, ff. 25-30.
[803] *Ibidem*, dosar 94/1983, ff. 39-42.
[804] *Ibidem*, ff. 42-45.
[805] Judith Pataki, *Problema fugarilor transilvăneni*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 24 februarie 2009.
[806] *Creşte izolarea pe plan internaţional a României*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 31 martie 2009.

9
NU şi NU la *perestroika*

Timpul reformatorilor – Deng Xiaoping şi Gorbaciov

Programul comunist insistase pe superioritatea orânduirii care dă tuturor cetăţenilor un loc de muncă. În timp, şi acest principiu a produs efecte negative: economie extensivă cu o productivitate redusă, supraconsum de energie, planificare rigidă. Cu termenul la scadenţă, ‚pariul" lui Hruşciov de-a ajunge din urmă statele imperialiste dezvoltate în 1980 îi umplea de ridicol pe urmaşii săi. Căci în cincinalul 1981- 1985 productivitatea industriei sovietice a fost de patru ori mai mică decât aceea din Occident[807]. Criza petrolului din 1973 a închis „cele trei decenii glorioase" post-belice şi pentru ţările dezvoltate. Acestea au intrat curând în era celei de-a treia revoluţii industriale, dezvoltând tehnologia comunicaţiilor, electronicii şi informaticii. Curentul mondializării se face simţit, din a doua jumătate a anilor 70, prin companiile multinaţionale, modernizarea mijloacelor de transport şi comunicare care uşurează ca-ntr-o poveste legăturile dintre locuitorii planetei. Tehnologia mediatică transforma lumea într-un uriaş „sat planetar", după expresia lui Marshall McLuhan.

Până-n 1989, principalul partener european al Chinei a fost România[808]. România primea credite cu dobândă mică, dar mai ales importa şi exporta arme şi tehnică militară în China încă de la începutul anilor 70[809]. Dar pentru normalizarea relaţiilor acesteia cu URSS, Ceauşescu pleda şi în anii 80, după cum arată discuţiile sale cu Hu Iaobang[810]. Înainte de reformele sovietice, chinezii iniţiaseră un amplu ciclu de schimbări. După eşecul Marelui Salt Înainte, tabăra pragmaticilor sau a

experților, reprezentată de Deng Xiaoping și de Ciu Enlai își făcea simțită influența. Dar Deng Xiaoping a suportat represaliile *gărzilor roșii* și închisoarea sub acuza de restaurator al capitalismului. După moartea lui Ciu Enlai, în ceremoniile de omagiere a lui, sub presiune populară, Deng a fost eliberat devenind principalul artizan al reformei. China, spunea el, se află în stadiul primar al socialismului, adaptat specificului național. Dar socialismul nu ar trebui să fie o nivelare prin sărăcie și nici decuplare de la lumea exterioară. Nu contează dacă o pisică e albă sau neagră, ci dacă prinde șoareci, a fost butada prin care Deng Xiaoping și-a declarat pragmatismul. Programul „economiei socialiste de piață" se aplica prin „cele patru direcții de modernizare" - agricultura, industria, știința - tehnologia și armata - introdus mai înainte de către premierul Ciu Enlai.

Deng Xiaoping a început o primă etapă de reforme, în 1978, cu agricultura. Comunele populare au fost decolectivizate și ogoarele redate țăranilor. Inițiativa privată n-a fost îngrădită decât de obligația predării *cotelor* către stat. În industrie s-a pus accentul pe productivitate, introducerea tehnologiilor și managementului de vârf, dar și pe stimularea *cointeresării materiale*. S-a extins de asemenea sistemul de servicii. Mulți tineri au plecat la studii în străinătate. Iar țara s-a deschis investițiilor străine prin crearea unor zone libere. Unele decizii au fost inspirate din succesele „Tigrilor din Estul Asiei" (Taiwan, Hong Kong, Singapore și Coreea de Sud), altele din experimentele unor lideri locali. Spre deosebire de modelul *perestroika*, reformele chinezești s-au făcut de jos în sus și se bazau pe mecanismele pieței.

A doua etapă reformatoare a început în 1984 și s-a încheiat în 1993 ducând la privatizarea micilor întreprinderi și la scăderea intervenției guvernului în sectorul industrial. Corupția și inflația au determinat însă protestele din Piața Tian an Men din 1989. Exact acolo unde mulțimea ceruse eliberarea lui Deng Xiaoping, același lider a ordonat masacrul protestatarilor

care solicitau și reformarea vieții politice. Reformele au asigurat însă Chinei o creștere anuală constantă de 9-10 %. Acesta a fost începutul „miracolului chinezesc".

Spre deosebire de prietenii chinezi care se îngrijorau mai curând de deviația spre stânga decât de cea către dreapta, Ceaușescu a rămas neclintit în ideea proprietății de stat, a evidenței și controlului coordonate de el cu ajutorul nevestei.

Dacă față de Gorbaciov, liderul român avea o profundă neîncredere și antipatie, iar față de Moscova complexul *fratelui mai mic*, de neînțeles rămâne opacitatea lui la clopotele marii schimbări trase la Pekin. Deși relațiile cu chinezii s-au menținut excelente[811]. Dar el, pe calea lui, spera să ajungă în comunism înaintea și a sovieticilor, și a chinezilor.

În CPEx nu s-au stenografiat comentarii asupra schimbărilor de la Kremlin din anii 80. La decesele lui Iuri Andropov[812] și Constantin Cernenko[813], acestea s-au rezumat la chestiuni de protocol. La 11 martie 1985, în fruntea comuniștilor sovietici a venit Mihail Sergheevici Gorbaciov. Relațiile dintre liderii americani și cei sovietici au determinat periodizarea anilor 80 în două etape distincte: înainte și după Gorbaciov.

Prima întâlnire dintre Ceaușescu și noul conducător s-a petrecut după tipic, la funeraliile predecesorului. Povestea unei întâmplări cu tâlc a circulat printre gazetarii bucureșteni. „E, cum a fost?"- l-au întrebat *scînteiștii* pe Constantin Mitea după Moscova. „Până acuma i-am îngropat noi pe ei, ăsta ne îngroapă el pe noi", a glumit premonitoriu consilierul lui Ceaușescu[814].

Mai tânăr decât Ceaușescu cu 13 ani, Gorbaciov întruchipa profilul unei dorite generații noi în *nomenklatura* sovietică. Se formase în maniera clasică a activistul sovietic de după război. Promovat în Konsomol, din facultate, de pe aripile acestuia aterizase lin în structurile teritoriale de vârf ale partidului. Ajuns în fruntea PCUS ca protejat al lui Iuri Andropov, și-a asumat rolul de "pedagog social", după expresia lui Andrei Graciov, fostul său purtător de cuvânt. Disimularea, caracterul influențabil, simțul redus al responsabilității și „harul" de-a

ascunde realitățile neplăcute sub torentele „limbii de lemn" le moştenise de la predecesori [815]. Ca şi-n alte dăți de impas a statului sovietic, Gorbaciov a revenit la moştenirea lăsată de Lenin. *Perestroika* - tradusă în limba română prin *restructurare*[816] - s-a dorit a fi o restaurație a idealurilor leniniste. În plan economic a reluat NEP, iar în plan politic s-a revenit la conducerea partidului şi a țării de către intelectuali (*akademocrația*), *competența* devenind un cuvânt-cheie. Intelectualii sunt priviți acum ca arhitecți ai *restructurării*. Celălalt cuvânt cheie a fost *consensul* politic, bazat pe „valorile umane comune" [817].

Dar „incubatoarele perestroikăi" fuseseră amenajate de către Iuri Andropov[818]. Fostul şef al KGB cunoştea bine şubrezenia construcției socialiste[819]. Lozinca *glasnost* (transparență), inspirată din teza leninistă a *reflectării realității*, o lansase Constantin Cernenko la semicentenarul primului congres al scriitorilor sovietici. Gorbaciov le-a preluat.

Dintru-început s-a văzut că noul lider sovietic şi Ceauşescu n-au chimie împreună. În aprilie 1985, bunăoară, la aniversarea a 30 de ani de la înființarea Tratatului de la Varşovia, Gorbaciov a amintit în cuvântarea sa despre Europa - casa noastră comună. La care, Ceauşescu a replicat imediat: „Depinde la ce etaj locuieşte fiecare!", după mărturia gen (r) Constantin Olteanu, atunci ministru al Armatei[820].

După prăbuşirea comunismului, Gorbaciov a declarat în memoriile sale că impulsul declanşării *restructurării* i 'l-a dat catastrofa de la Cernobîl[821]. Aceasta îl obligase la un examen de conştiință.

Restructurarea în CAER şi în Tratatul de la Varşovia

Caracterizat ca „joc cu scor nul" de către Pascal Boniface[822], „războiul rece" antrenase URSS şi SUA într-o infernală cursă a înarmării. Atunci când una dintre ele a venit cu propunerea cooperării pe baza intereselor comune ale umanității, a fost un fapt de senzație. Dar semnele de pace făcute de Gorbaciov celuilalt *lagăr* au fost privite, la început, cu mefiență. Aflați cu

câțiva pași înaintea Uniunii Sovietice în materie de tehnică militară, americanii și-au închipuit pe drept cuvânt că sovieticii, înglodați în greutăți economice, nu mai pot ține pasul în competiție.

Ecoul *noului curs* sovietic în negocierile cu americanii a ajuns la București în toamna lui 1985 sub forma unei informări a lui Gorbaciov către partenerii din Tratatul de la Varșovia. Eduard Șevarnadze, șeful diplomației sovietice se întâlnise, la Casa Albă, cu președintele Ronald Reagan și cu secretarul de stat George Schultz. În numele *coexistenței pașnice,* partea sovietică propunea relații „constructive, stabile" între cele două *lagăre* cu scopul ameliorării situației mondiale[823]. Ca bază a negocierilor, Gorbaciov venise cu propuneri concrete: interzicerea totală a armamentelor cosmice și retragerea rachetelor americane cu rază medie de acțiune din Europa, Tratatul de la Varșovia urmând să le mențină doar în paritate cu cele din Franța și Marea Britanie[824].

De-aici încolo, cu cât vor avansa negocierile dintre capii celor două super-puteri, cu atât erijarea lui Ceaușescu în ipostaze de pacificator și promotor al dezarmării vor fi privite ca mai lipsite de realism. Ridicole chiar. În amiciția nouă cu sovieticii, americanii i-au tratat pe străini în consens cu perceptul dușmanii prietenilor noștri sunt și ai noștri.

Schimbarea de macaz a politicii sovietice a devenit publică la Congresul al XXVII-lea al PCUS din februarie-martie 1986. Gorbaciov a criticat atunci deschis linia brejnevistă proclamând revenirea la principiile leniniste prin *restructurare* și *transparență.* Probabil că șeful delegației românești la acel congres n-a dat mare importanță anunțurilor sale. Pe temeiul țapului ispășitor, fiecare nou conducător arunca vina asupra precedentului. De altfel, Ceaușescu se purta destul de ofensator cu liderii sovietici, arogându-și rol de patriarh al mișcării comuniste. La ultimele congrese sovietice, asista doar la ședința de deschidere. Își ocupa locul în prezidiu și părăsea Moscova după ce-și rostea discursul[825]. Lăsa astfel impresia,

jignitoare pentru gazde, că responsabilitățile sale depăşeau în importanță congresul *partidului-părinte* al *revoluției proletare.*

Nu doar românilor, ci tuturor cetățenilor din *lagărul socialist* li s-a ascuns adevărul despre starea economiei etatizate şi planificate. Se pare însă că puțin înainte de moarte, Lenin descoperise cumplita criză a combustiei umane într-o societate a egalității şi garantării locului de muncă. „N-a ieşit. Ei nu vor să muncească", i s-ar fi confesat acesta scriitorului Maxim Gorki referindu-se la cetățenii sovietici[826].

Ca şi Ceauşescu, nici ceilalți lideri comunişti nu informaseră poporul în numele căruia guvernau asupra împrumuturilor externe contractate. Presa comunistă înfățişa mastodonții industriali şi noile tehnologii puse în funcțiune ca rezultatul exclusiv al energiilor inovatoare autohtone. În anii 70, românii invidiau traiul bun al ungurilor. „Socialismul gulaşului" li se părea vecinilor expresia excepțională a manageriatului lui Janos Kadar.

La începutul anilor 80 însă, situația țărilor din CAER era dramatică. Şi nu doar a lor. În 1982, criza datoriilor lumii a treia s-a declanşat datorită încetării rambursării datoriei externe de către Mexic. Ajunse la scadență, împrumuturile luate de la *imperialişti* impuneau o serioasă analiză a situației datornicilor. Reprezentanții la cea de-a 42-a şedință a CAER, organizată la Bucureşti în noiembrie 1986, au recunoscut că investițiile care înghițiseră creditele externe n-au dus nici pe departe la rezultatul scontat. 85 % din maşinile şi utilajele livrate reciproc între *frați* se situau sub nivelul tehnicii moderne[827]. Într-un asemenea ceas al adevărului însă, emisarul României, premierul Constantin Dăscălescu fusese mandatat să expună „pe larg" concepția lui Ceauşescu![828] Lesne de imaginat perplexitatea auditoriului.

Orb şi surd la trâmbițele adevărului s-a dovedit Ceauşescu şi la şedința convocată de Gorbaciov la Moscova, în noiembrie 1986. Acolo s-a pus, deschis, chestiunea reformării după modelul gorbaciovist. „O discuție fără precedent şi deosebit de

rodnică", a caracterizat-o şi liderul sovietic, întrevăzând mişcarea de „înnoire a socialismului" ca „un drum greu, de munte"[829].

Expunerea lui Gorbaciov a înfăţişat neliniştitor tabloul *lagărului comunist*. Se punea problema supravieţuirii sale în lumea atât de schimbată a sfârşitului de secol XX. În stilul consacrat al rapoartelor comuniste, a prezentat, întâi, *realizările*. Socialismul dă o treime din producţia industrială şi o pătrime din venitul naţional al planetei, a spus el. Din anii 50 încoace, venitul naţional al ţărilor socialiste crescuse, în medie, de 9, 3 ori. În timp ce în Comunitatea Europeană de numai 3, 5 ori. În bilanţul pozitiv se afla şi paritate militară strategică cu *imperialismul*[830]. „Greutăţile" care debutaseră în a doua jumătate a anilor 70, le-a pus în seama dezacordului dintre „realizările ştiinţei cu practica, cu avantajele socialismului"[831].

Situaţia prezentată de Gorbaciov era mai rea însă decât ar fi îndrăznit să spere *imperialiştii*. În primul cincinal al anilor 80, ţările socialiste s-au dezvoltat de două ori mai încet faţă de aceeaşi perioadă a deceniului precedent. Creşterile medii ale venitului naţional se apropiau tot mai mult de cele ale capitalismului. *Ajungerea din urmă şi depăşirea imperialismului* semăna tot mai mult a fantasmă. „Trăim din împrumuturi"[832], nu s-a sfiit să recunoască, între ai săi, liderul sovietic.

Această neobişnuită *autocritică* a unui *ţar roşu*, a dat tonul cuvântărilor. Kadar a arătat faţa ascunsă a „socialismului gulaşului": scăderea venitului naţional, creşterea datoriilor la 11,7 miliarde dolari, ridicarea preţurilor la intern cu 25 %; „acţiuni de destabilizare a Occidentului pe fondul aniversării a 30 de ani de la evenimentele din 1956"... Iar cetăţeanul maghiar, se plângea Kadar, „se gândeşte la venituri şi la consum, nu la producţie"[833]. Jaruzelski avea şi mai multe motive de nemulţumire căci datoria Poloniei depăşise 32 miliarde dolari. În incapacitate de plată, s-au reeşalonat creditele din anii 1983-1987, aproape în totalitate, după 1990. Iar „cercurile reacţionare" nu conteneau să acuze încălcarea drepturilor omului[834].

Nici îndepărtata Cubă nu avea motive de mulțumire: Castro a deplâns „spiritul corupției" din țara sa, nerentabilitatea reexportului de țiței sovietic și scăderea prețului zahărului[835].

Gorbaciov se referise critic în expunerea sa și la CAER (întâlniri neregulate, festivism, practici anacronice). Rolul de „tutore" în care se erijase Uniunea Sovietică, livrând materii prime și ajutoare noilor state socialiste, devenise o „frână" pentru nivelul de trai al cetățenilor săi. Propunea partenerilor săi un sistem de relații clădit „pe egalitatea în drepturi, pe independență, autonomia fiecărui partid, dreptul suveran de a-și rezolva problemele, răspunderea în fața propriului popor"[836]. Exact pe formula românilor de la începutul anilor 60!

Perestroika în CAER urma să conducă la creșterea rolului acestui organism supranațional. Iar în interiorul său să funcționeze un așa-zis regim al clauzei națiunii celei mai favorizate[837]. Să prevaleze însă dezvoltarea industriilor și tehnologiei de vârf. Pentru aceasta propunea coordonarea planurilor cincinale și pregătirea unei *diviziuni internaționale a muncii* pe etape de câte 15-20 ani, examinate la fiecare cincinal[838]. Revenise, așadar, la strategia lui Hrușciov, spulberată de opoziția lui Gheorghiu-Dej.

Acasă, Ceaușescu a răbufnit imediat în CPEx contra *restructurării*. „Tendința generală - integrarea!, a zis el. Până acum ceilalți nu au știut să lucreze, de acum trebuie să modernizăm, să restructurăm și să grăbim integrarea" [839].

Deosebit de predecesorul său Hrușciov, Gorbaciov propunea însă ca întreprinderile să coopereze direct, eludând cadrul birocratic al CAER. Sub formă de multinaționale în domeniile videotehnicii, calculatoarelor, autoturismelor de ultimă generație, convenind și asupra unui instrument financiar[840]. De chestiunile ce țin de CAER, a zis el, să se ocupe primii miniștri și secretarii cu probleme economice. Aceștia, și nu liderii partidelor, să-și reprezinte țările în întrunirile Consiliului[841]. Clarificări urma să aducă o nouă întâlnire, la Moscova, cu prilejul aniversării a 70 de ani de la Octombrie Roșu[842].

Propunerile sovietice au fost primite cu entuziasm de participanți. Unii raportau deja demararea *restructurării*. Cehoslovacii se lăudau cu o autonomie mai largă a întreprinderilor[843] iar polonezii cu trei sute de firme care colaborau direct cu omoloage sovietice[844]. Au venit şi cu propuneri noi: o stație de televiziune comună[845], anchete comune de sondare a opiniei publice[846], reuniuni periodice în CAER ale secretarilor CC cu agricultura[847] şi cu problemele economice [848]. În numele țărilor sărace, Fidel Castro şi liderul nord-coreean Troung Chinh au solicitat continuarea *ajutorului frățesc* pentru Cuba, Mongolia, Vietnam[849], Laos, Kampuchia şi Coreea de Nord[850].

În partea a doua a reuniunii, Gorbaciov a trecut la chestiunile blocului militar comunist. S-a arătat nemulțumit şi de relațiile din Tratat. Greul îl duceau sovieticii care acopereau 9/10 din totalul cheltuielilor militare, necesarul de materii prime şi combustibili. Alocau şi 5% din venitul lor național pentru dezvoltarea „ştiințelor fundamentale". În consecință, au rămas în urma altor țări socialiste la consumul mediu pe cap de locuitor. Dar „soarta păcii este în mâinile socialismului" şi implicit cea a întregii lumi[851], a conchis Gorbaciov. *Restructurarea* Tratatului urma să se facă pe baza propunerilor sovietice prezentate la Reykjavik în întâlnirea cu preşedintele american Ronald Reagan[852]. Dacă SUA le va respinge, va fi „demascată" în media ca „adversară a dezarmării". Preopinenții căzuseră de acord asupra rachetelor „Pershing" şi a rachetelor de croazieră în Europa dar nu şi asupra Programul SDI (Inițiative de Apărare Strategică)[853]. „Atragerea cercurilor largi din toată lumea în ideea propunerilor sovietice" va fi noua strategie a Tratatului. Aceasta, spunea Gorbaciov, impune coordonarea eforturilor şi acțiunilor tuturor țărilor membre[854].

Opoziția lui Ceauşescu

Nu şi nu la toate a spus, însă, Ceauşescu plasându-se pe o singulară poziție, deopotrivă riscantă şi ofensatoare.

În primul rând prin lungimea discursului, egal cu *speech*-ul gazdei. Contrar invitaţiei la realism, liderul român şi-a dat aere de cocoş aburcat pe gardul vecinului. Se poate spune, a început el, că socialismul intră într-un „stadiu superior de dezvoltare"[855]. „Istoriceşte" capitalismul şi *imperialismul* „şi-au trăit traiul" iar dispariţia lor e „inevitabilă"[856]. Greşelile socialismului, în opinia lui, au fost ignorarea principiile egalităţii şi suveranităţii între state, istoria CAER-ului dovedind aceasta[857]. Pot fi schimburi de experienţă între partide, dar nimeni nu-şi poate impune practicile altuia. Deoarece fiecare conducător răspunde în faţa poporului şi a partidului său[858].

De aici, a trecut la lecţia exemplului românesc. „Noi în România spunem că (sic!) construim socialismul cu poporul şi pentru popor"[859]. În replică la *restructurarea* pentru relansarea economică a CAER, Ceauşescu a oferit modelul românesc al *democraţiei socialiste* fondată pe „un nou umanism revoluţionar". Şi succesele ei: în cei 40 de ani de socialism, în România producţia industrială a crescut de 111 ori; cea agricolă de patru ori; venitul naţional de 32 de ori iar cel al *oamenilor muncii* de 8 ori; 80 % din populaţie s-a mutat în locuinţe noi[860]. În vara acelui an românii recoltaseră cea mai mare producţie de cereale din istorie (peste 28 milioane tone) [861]. A continuat, după obicei, cu *planurile măreţe*: până în 1990 trecerea la un nou stadiu de dezvoltare economico-socială, producţia industrială şi venitul naţional urmând să înregistreze creşteri de 40-50%[862].

Restructurarea, se laudă el, pornise în România din 1984 când s-a introdus salarizarea bazată pe acord global, conform principiului socialist „de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după muncă". Întreprinderile pot avea iniţiative în a produce mai bine şi mai mult, dar numai pe baza planului de producţie internă şi externă[863]. Minciunile realizărilor se-nşiruie mai departe ca mărgelele pe aţă. Pe baza noului mecanism, se laudă el, s-au construit, în numai şase luni, obiective cu termen de dare în funcţiune stabilit la doi ani. Cu alte cuvinte, ceilalţi se plâng c-o duc rău, dar românii crapă de bine!

„Noi" nu vom accepta „aşa-zisa piaţă liberă" şi „aşa-zisul socialism de piaţă", le-a declarat el partenerilor economici şi militari. Nici libertatea întreprinderilor căci acestea duc la „speculă" şi inflaţie[864]. A criticat şi rubla transferabilă şi preţul produselor agricole în CAER. Care, propune el, ar trebui subvenţionate după modelul Pieţei Comune[865]. Pot exista întreprinderi mixte dar numai pe formula proprietăţii socialiste şi sub controlul partidului[866]. S-a opus şi la reprezentarea în CAER prin primii miniştri şi secretarii cu economicul. N-a fost de acord nici cu organizarea unei conferinţe internaţionale la aniversarea a 70 de ani de la revoluţia bolşevică. Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, s-a pornit să critice modernizarea şi perfecţionarea tehnologiei. De om şi de *conştiinţa sa revoluţionară* depinde totul. În consecinţă, a propus ca temă a viitoarei reuniuni de acest fel „omul, ridicarea conştiinţei sale"[867].

Altfel decât coechipierii din Tratat s-a pronunţat şi asupra negocierilor pentru reducerea efectivelor militare şi a armamentelor în Europa. Să se încheie această problemă care durează de 12 ani, a „dictat" Ceauşescu. Ca să ofere un exemplu bun, România hotărâse reducerea cu 5 % a efectivelor şi cheltuielilor militare[868].

Gorbaciov a reacţionat calm. I-a trimis câteva săgeţi, amintindu-i de dialectica marxistă[869], de apatia populaţiei şi de programul ideologic (care trebuie să fie al colectivului de partid „şi nu monopolul unei persoane sau grup de persoane"[870]). A bătut mai departe şaua, insistând asupra faptului că în CAER n-are ce căuta ideea „cine pe cine păcăleşte". Critici directe i-a adresat lui Ceauşescu pentru referendumul de reducere a cheltuielilor de înarmare anunţat în România. „Tovarăşii români au redus în mod unilateral înarmările cu 5 la sută, a zis liderul sovietic. Sigur, aceasta este o problemă a lor. Noi nu putem să mergem acum la o asemenea măsură. Ar fi fost poate bine să mai aştepte puţin. Puteau să aştepte să avem o înţelegere generală, să convenim împreună la asemenea iniţiativă. Cred că tovarăşii români vor trage concluzii pozitive"[871].

De sub scutul gros al impunității sale, Ceaușescu și-a sfidat iarăși, jignitor, *frații*, informați, desigur, asupra realităților românești. „Nu avem nici un fel de probleme" [872], a susținut el. A admis însă că va pune în discuția conducerii partidului chestiunile discutate la Moscova[873].

Dar, după obicei, în CPEx n-au fost discuții. A cenzurat chiar și informațiile. A pus la dispoziția nucleului de decizie expunerea sa și a lui Gorbaciov și selecții din discursurile celorlalți. Gorbaciov pretinde că până la el nu s-a făcut nimic și că „va rămâne în istorie", a cârtit el împotriva *restructurării*[874]. Dar „ca să găsim o ieșire - cine vrea să meargă, să se ducă unde vrea [875]", a încheiat el conturile cu *perestroika* în care se angajaseră ceilalți *frați*.

După critica lui Gorbaciov asupra referendumului românesc, lui Ceaușescu părea să-i fi crescut elanul organizării lui. Reducerea cheltuielilor militare românești cu 5 % însemna, în fapt, diminuarea numărului ofițerilor cu 3.000 și casarea a 117 tancuri, 142 mașini blindate, 127 tunuri și aruncătoare, 8 avioane, 18 elicoptere[876]. În raportul de forțe dintre cele două blocuri militare, egal cu zero. Dar la 23 noiembrie 1986 toți românii cu drept de vot și toți adolescenții de 14-18 ani (16.073.621 votanți cu totul) au fost chemați la referendum[877]. Lui Ceaușescu i s-a raport un procent de sută la sută - participare și adeziune[878]. Rezultatele referendumului au fost trimise sub forma unui document oficial la ONU.

În mobilizarea săvârșirii acestei acțiuni inutile, după cum o percepeau și românii, Ceaușescu s-a folosit și de biserică pentru a-i îndemna pe credincioși la referendum. Întâlnindu-se cu capii Bisericii Ortodoxe (Teoctist Arăpașu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei și Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului), Ceaușescu le-a cerut să-și mențină independența în raport cu capii ortodoxiei mondiale și să militeze pentru pace în întâlnirile cu șefii altor biserici[879]. I-a îndemnat și la vigilență. („Sunt tot felul de cercuri care încearcă

să folosească grupurile de secte şi care până la urmă devin instrumente ale diferitelor cercuri din străinătate", le-a indicat el[880]). Adică, nu cumva *perestroika* să se strecoare prin altare către români[881].

La mijlocul lui decembrie 1986, Gorbaciov s-a adresat partenerilor din Tratat anunţând încetarea moratoriului pentru îngheţarea experienţelor nucleare. Îl declarase unilateral iar americanii nu se arătaseră dispuşi să-i urmeze exemplul. Singur Ceauşescu a cerut continuarea lui[882].

Cu minţile tulburate de uzura şi bulimia puterii, Ceauşescu a tăiat punţile dialogului reformator cu partenerii din *lagărul comunist*. Şi totodată cu noii parteneri de negociere ai Uniunii Sovietice în vederea unei noi ordini mondiale, SUA şi aliaţii săi din NATO. Din momentul reuniunii organizate la Moscova în toamna lui 1986, Ceauşescu va fi tot mai izolat pe scena politică internaţională, devenind o piesă perturbatoare a funcţionării imensului angrenaj. Asupra lui săgeţile vor curge şi din partea tovarăşilor de arme şi din tranşeele NATO.

Singur printre duşmani, s-ar putea spune despre ce va urma.

„Nicolae va sfârşi prost", a profeţit Gorbaciov

Cinci întâlniri bilaterale s-au consumat între Ceauşescu şi Gorbaciov: în mai 1986, octombrie 1988 şi decembrie 1989 la Moscova; în mai 1987 şi în iulie 1989 la Bucureşti.

Ceauşescu înţelegea ruseşte, după mărturia translatorilor săi de limbă rusă din această perioadă. Învăţase puţin şi la Academia Frunze, dar mai ales din lungul exerciţiu al întâlnirilor bilaterale. Mefient, verifica traducătorul[883]. Dar după venirea lui Gorbaciov la putere, „Ceauşescu părea să se fi prăbuşit; că i se învârte un şurub în gură, că nu mai găseşte idei noi", după amintirea lui Gheorghe Stoica [884]. Îndeplinind şi funcţia de lector al CC al PCR, Stoica s-a întâlnit repetat cu propagandişti de înalt nivel din *lagărul comunist* care dezbăteau *perestroika*. Se crea senzaţia, spune el, că s-au inversat

rolurile: înainte, românii veneau cu înnoiri, acum noi eram demodații. Înalți demnitari sovietici din secția de relații internaționale a PCUS nu se sfiau să-și recunoască sarcinile de studiere a inițiativelor românești[885]. Dacă americanii agreaseră propunerile românilor, de ce să nu meargă pe aceeași cale?!

Vizita lui Mihail și a Raisei Gorbaciov la București din mai 1987[886] a stârnit cele mai multe comentarii. „Gorby", pretutindeni acompaniat de charismatica și eleganta sa soție, întruchipa acum versiunea modernă a liderului familist. Ceaușeasca, se spune, o privea cu invidie. S-a și manifestat ca atare. A însoțit-o pe *tovarășa de muncă și de viață* a lui Gorbaciov în vizitele programate la Palatul Pionierilor și într-o fabrică de confecții. Încălcând protocolul, a abandonat-o în grija altora[887]. Voia să-i dea a înțelege, probabil, că multiplele sale îndatoriri de „savant" și „om politic" nu-i dau răgaz.

În așteptarea oaspeților, magazinele s-au umplut de mărfuri. A apărut în ele și carnea[888]. Altfel, vizita a decurs după tipic. Mihail Gorbaciov a depus coroane de flori la monumentele ostașilor sovietici și al lui Lenin, s-a ținut și mitingul programat. Spre supărarea lui Ceaușescu, oaspetele nu și-a lăudat gazda pentru succese[889]. În schimb, a prezentat auditoriului modelul *perestroika*[890]. Ca la el „acasă", oaspetele a intrat în mulțime, a strâns mâini și a întrebat cetățenii: „Ce probleme aveți? Să nu-mi spuneți că nu sunt, că nu vă cred[891]"... Nu s-a găsit însă nimeni să-i răspundă. Strângea mâinile securiștilor mobilizați, în civil, să asigure paza, protecția și... „geniul" lui Ceaușescu. La un moment dat, Tovarășul a părăsit traseul convenit ca să-i arate lui Gorbaciov noile cartiere de locuințe și șantierul Casei Republicii.

La Uzinele „23 August", Gorbaciov a cerut să vadă turnătoria, apoi cantina... Au purtat și o discuție mai aprinsă despre democrația prin *consiliile oamenilor muncii* cu care se lăuda gazda. Cine alege consiliile acestea? Iar dacă le convocați când și pentru ce vreți, unde-i democrația?! – s-a mirat Gorbaciov. Ceaușescu s-a burzuluit. Cartea de onoare a uzinei a rămas

nesemnată iar „cadourile simbolice" neînmânate[892]. Gorbaciov a dorit, pe nepusă masă, să viziteze și Institutul Politehnic. Organizarea s-a făcut din scurt, într-o jumătate de ceas, după mărturia lui Constantin Olteanu, atunci primarul general al Capitalei[893]. Aplaudacii au fost transferați cu autobuzele pe noul traseu iar cadrele universitare mobilizate pentru primire.

Oaspetele s-a abătut și de la traseul vizitei din Piața agroalimentară Berceni. Intenția de-a intra în vorbă cu țăranii care-și vindeau produsele în piață, a stârnit până-ntr-atât curiozitatea încât din buluceala păzitorilor și piețarilor s-au prăbușit tarabele[894].

Atmosfera neplăcută din loja oficială la vizionarea spectacolului de la Teatrul Național a resimțit-o și translatorul. Degeaba a încercat Gorbaciov să-l bine dispună pe Ceaușescu. A urmat apoi dineul la reședința Ceaușeștilor din Primăverii. „Era șemineul aprins, așa cum povestește Gorbaciov, a relatat martorul. Dineul a fost în patru, adică soții Ceaușescu și soții Gorbaciov. Plus cei doi translatori și cei doi câini. La masă, atmosfera a fost bună. De regulă, în timpul meselor nu se discutau chestiuni politice. La un moment dat, Ceaușescu a zis: dacă eu aș fi secretar general al PCUS, m-aș preocupa mai mult de ridicarea nivelului de trai al oamenilor sovietici. A zis-o de vreo două-trei ori... Sigur că Gorbaciov spunea că și noi am făcut-o, și noi ne ocupăm... Raisa vorbea în acest timp cu Elena. La un moment dat însă, Raisa întreabă: „Şto?" (Ce e?) I s-a spus. Aceasta a fost scânteia. Elena Ceaușescu nu a reacționat. Dar Raisa s-a pornit: „Ne ocupăm... Ne ocupăm.. Mihail Sergheevici primește multe scrisori de mulțumiri de la oameni care îl aprobă, care îi mulțumesc"... Pornind de aici, s-a discutat despre construcția socialismului. Gorbaciov zicea că trebuie creat cadrul necesar pentru descătușarea energiilor creatoare... Nicolae Ceaușescu îl contrazicea. Voia să-i demonstreze lui Gorbaciov că nu el descoperise *perestroika*"[895].

Despre dineul intim a povestit și la Moscova unicul martor sovietic, translatorul, Rembievski. În punctele neconcordante

ale acestuia cu cele relatate de omologul român, ambele neveste au fost parte activă în dispută. Iar, la final, oaspeţii au declarat gazdelor că România este menţinută în stare de teamă şi izolare, bunăstarea şi umanismul fiind minciuni[896].

Revenit acasă, Gorbaciov le-a spus colaboratorilor săi apropiaţi: „Nicolae va sfârşi prost". Aceştia ştiau că vizitase fără chef Bucureştiul. Dar şi că din România veneau informaţii îmbucurătoare despre interesul populaţiei, mai ales al intelectualilor, faţă de *perestroika*. În discuţiile cu tovarăşii săi, Gorbaciov îl numea pe Ceauşescu „führerul român"[897]. Din memoriile lui Gorbaciov reiese antipatia ce-o stârnea liderul român prin orgoliul şi cochetăriile sale demonstrative cu *imperialismul*[898]. „Ăsta, la revoluţie, era în pantaloni scurţi", zicea şi Ceauşescu despre Gorbaciov între ai săi[899].

Se spulberase visul lui Ceauşescu ca prin vizita lui Gorbaciov - prima vizită a unui lider sovietic la Bucureşti după cea efectuată de Brejnev în 1976 -, să obţină o reconfirmare a justeţii politicii sale şi o majorare a livrărilor de petrol şi materii prime[900].

Înapoi la agricultură, înainte cu foametea...

După principiul avantajului reciproc anunţat, în 1986, de Gorbaciov în CAER ca bază a relaţiilor de cooperare, Uniunea Sovietică şi-a condiţionat livrările la petrol şi gaz de plata în carne şi alte produse agricole.

Se petrecea, în fapt, o revenire la politica lui Hruşciov. În ideea accelerării procesului ajungerii din urmă a ţărilor dezvoltate - „planificat" pentru anii 80 -, liderul sovietic susţinuse teoria unei *diviziuni internaţionale a muncii* în CAER. României i se rezervase atunci rolul de producător agricol, industrializarea sa fiind condiţionată de importuri sovietice. După ce s-au opus cu succes - invocând principiile suveranităţii naţionale şi interesului reciproc în relaţiile din CAER -, ca o ironie a sorţii, peste două decenii, românii s-au pomenit exportând produse agricole şi carne în numele aceloraşi

principii. Ceaușescu nu mai avea de ales. Deși, în incapacitatea plății materiilor prime sovietice, a recurs la import de cărbune cocsificabil tocmai din Africa de Sud[901].

Jalea românilor și furia lui Ceaușescu se poate ghici din graficele întocmite zilnic cu carnea livrată pentru consumul intern și pentru export[902]. Dar sovieticii nu erau singurii care voiau carne, grâu și lactate. Cehoslovacii ceruseră, bunăoară, porumb în contrapartidă. Dar în 1989, combinatele zootehnice treceau printr-o inimaginabilă criză. Din necesarul șroturilor de soia estimate pentru supraviețuirea efectivelor (500.000 tone), aveau puțin peste jumătate. Dar public s-a anunțat o producție-record de 3 milioane de tone. Cu „realizări" ca acestea, Ceaușescu voia să-i dea lecții lui Gorbaciov despre superioritatea agriculturii socialiste, fără arende și ferme private[903].

Și iată cum, în pofida împotrivirilor la *diviziunea internațională a muncii* în CAER de la începutul anilor 60, peste două decenii românii își asumaseră rol de agricultori în comerțul dintre *frați*. Dar Ceaușescu a recurs în continuare la minciuni ca să susțină exportul de produse agricole. În octombrie 1989 a anunțat în CPEx, apoi prin comunicatul de presă, că recolta de grâu din vară a atins 68 milioane tone. Adică mai mult de 3 tone pe cap de locuitor! Din acestea, socotea el, vor fi repartizate cooperatorilor...2,2 milioane tone. Fiecare membru al unei familii de cooperatori, după calculele lui, va primi câte 200 kg. de grâu[904]. Un calcul sumar, pe baza acestor cifre, arată că în România trăiau... 2.750 familii de cooperatori. În plus, cooperatorilor urma să li se repartizeze 5.220 milioane tone de porumb, adică fiecărei familii câte 300 kg porumb boabe știuleți[905]. Cine să înțeleagă asemenea socoteli încurcate?!

Ceaușescu nu s-a oprit însă aici cu fanteziile. Românii mănâncă mai multă pâine decât americanii (90 kg). Și-a continuat astfel discursul: „La Capitală, spre exemplu, numai carnea reprezintă 100 de kg pe an de locuitor, la care se adaugă soia, ceea ce asigură circa 140 de kg, împreună cu

preparatele, dar echivalentul în carne, ceea ce, după datele şi cerinţele unei alimentaţii raţionale, depăşeşte cu mult necesarul. (...) După normele internaţionale, noi ar trebui să consumăm 2.650 calorii. În realitate, până acum, am consumat aproape 3300 calorii şi cu aceasta vom creşte mult consumul de calorii! În general, normele OMS[906] prevăd, pentru toate ţările, consumuri care sunt între 2.500-2.700 calorii cel mult la unele. Noi suntem la 2.650! Noi suntem spre cei de sus, având în vedere zona mai rece! La acestea se adaugă şi consumul de peşte"[907]... Scăzuse, adică, între timp şi consumul după normele mondiale! Românii cu pâinea, carnea şi celelalte alimente *cartelate* se încredinţau, ascultându-l, că e nebun.

Ca-ntr-un spital de psihiatrie nu-l contrazicea însă niciunul dintre membrii CPEx. Cu cât trecea vremea, se-ncrâncena în critica lui pentru „proasta organizarea, începând de la ministerele industriei alimentare şi comerţului, care nu s-au ocupat în mod corespunzător ca produsele care sunt repartizate pentru Capitală să poată fi desfăcute cum trebuie". Astfel că: „Orice repartizare din fondul de aprovizionare al populaţiei va fi considerată o acţiune contrarevoluţionară! Vreau să fie bine înţeles, ca să nu avem nici un fel de discuţie! Nu putem să luăm din fondurile destinate populaţiei pentru nunţi, botezuri şi petreceri! Aceasta să fie clar şi bine înţeles!"[908].

NOTE:

---

[807] Beatrice Compagnon, Anne Thevenin, *O cronologie a secolului XX. Principalele tendinţe şi datele cele mai importante*, Bucureşti, Editura All Educaţional, 2000, p. 71.

[808] Dovadă a acestor relaţii deosebite au fost vizitele de înalt nivel dintre reprezentanţii celor două ţări. La 10 mai 1983 a venit la Bucureşti Hu Yaobang, noul lider al PCC, iar pe 27 august 1984 a sosit în capitala României Li Xiannian, preşedintele Chinei. În zilele de 7-12 octombrie 1985 o delegaţie de partid şi de stat condusă de Nicolae Ceauşescu a vizitat China.

[809] Petre Opriș, *Relațiile militare româno-chineze*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 12 decembrie 2009.
[810] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 45/1983, f. 14.
[811] În zilele de 2-6 iulie 1986 premierul chinez Zhao Zyang a vizitat Bucureștiul.
[812] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 8/1984, ff. 2-3.
[813] *Ibidem*, dosar 14/1985, f. 4.
[814] Lavinia Betea, Florin-Răzvan Mihai, *Gorbaciov - groparul lui Ceaușescu*, în „Jurnalul Național", 16 aprilie 2010.
[815] Andrei Graciov, *L'histoire vraie de la fin de l'URSS. Le Naufrage de Gorbatchev*, Paris, Edition du Rocher, 1992, p. 28.
[816] Interviul autorului cu Gheorghe Stoica, translator de limbă rusă, 6 iulie 2013.
[817] Françoise Thom, *Sfârșiturile comunismului*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 40.
[818] *Ibidem*, p. 36.
[819] Mihail Gorbaciov, *Anti-memoires*, Paris, Edition Odile Jacob, 1993, p. 145.
[820] Lavinia Betea, *Ceaușescu și Gorbaciov în amintirea gen. (r) Constantin Olteanu*, în „Jurnalul Național", 7 iulie 2009.
[821] În ce privește tragicul eveniment, stenograma ședinței CPEx convocată de Ziua Muncii din 1985 relevă că sovieticii n-au oferit informații nici măcar vecinilor despre gravitatea și pericolele avariei. Schimbarea direcției vântului crescuse mult radiațiile, în diferite zone, ale României. Ion Ursu a adus la cunoștința celorlalți că la sol s-au înregistrat cote de alarmă la Iași, iar în aer la cote de alarmă radiațiile se ridicaseră la Galați, Iași, Suceava, Tg. Mureș. ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 40/1986, ff. 2-6.
[822] Pascal Boniface, *Relațiile Est-Vest, 1945-1991*, Iași, Editura Institutul European, 1998, p. 13.
[823] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 91/1985, f. 2.
[824] *Ibidem*, f. 4.
[825] Interviul autorului cu Vasile Buga și Gheorghe Stoica, translatori de limbă rusă, 6 iulie 2013.
[826] Gheorghe Barbă, *Dostoievski și Soljenițîn. Doi profeți ai Rusiei*, București, Editura CRLR, 2013, p. 84.
[827] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 88/1986, f. 88.
[828] *Ibidem*, f. 85.
[829] *Ibidem*, ff. 69-70.
[830] *Ibidem*, f. 45.
[831] *Ibidem*, f. 46.
[832] *Ibidem*, f. 46.
[833] *Ibidem*, f. 54.
[834] *Ibidem*, f. 64.
[835] *Ibidem*, f. 65.
[836] *Ibidem*, f. 47.
[837] *Ibidem*, f. 52.
[838] *Ibidem*, f. 50.
[839] *Ibidem*, f. 7.
[840] *Ibidem*, f. 50.

841 *Ibidem*, f. 57.
842 *Ibidem*, f. 77.
843 *Ibidem*, f. 81.
844 *Ibidem*, f. 62.
845 *Ibidem*, f. 54.
846 *Ibidem*, f. 79.
847 *Ibidem*, f. 57.
848 *Ibidem*, f. 60.
849 *Ibidem*, f. 65.
850 *Ibidem*, f. 77.
851 *Ibidem*, f. 45.
852 Întâlnirea a avut loc la 11-12 octombrie 1986.
853 ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 88/1986, f. 72.
854 *Ibidem*, f. 73.
855 *Ibidem*, f. 16.
856 *Ibidem*, f. 17.
857 *Ibidem*.
858 *Ibidem*, f. 18.
859 *Ibidem*.
860 *Ibidem*, f. 19.
861 *Ibidem*, f. 22.
862 *Ibidem*, f. 20.
863 *Ibidem*, f. 21.
864 *Ibidem*, f. 27.
865 *Ibidem*.
866 *Ibidem*, f. 28.
867 *Ibidem*, f. 24.
868 *Ibidem*, f. 33.
869 *Ibidem*, f. 70.
870 *Ibidem*, f. 71.
871 *Ibidem*, f. 73.
872 *Ibidem*, f. 41.
873 *Ibidem*, f. 42.
874 *Ibidem*, f. 8.
875 *Ibidem*.
876 *Ibidem*.
877 *Ibidem*, f. 2.
878 *Ibidem*, dosar 90/1986, f. 5.
879 *Ibidem*, dosar 85/1986, f. 4.
880 *Ibidem*, f. 6.
881 În paranteză fie spus, înalții prelați s-au comportat în fața lui Ceaușescu, fără excepție, la fel de „bine" ca activul de partid. „Prețuim la cea mai înaltă valoare capacitatea geniului dvs. creator, adevărat făuritor al vieții noi în țara noastră, gândirea dvs. punând pecetea păcii și a iubirii de patrie pe tot ceea ce zidiți și creați în scumpa noastră patrie", și-a firitisit Cezarul, bunăoară, Preafericitul Teoctist. ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 85/1986, f. 2.
882 ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 112/1986, f. 3.

883 Interviul autorului cu Vasile Buga și Gheorghe Stoica, translatori de limbă rusă, 6 iulie 2013.
884 Interviul autorului cu Gheorghe Stoica, translator de limbă rusă, 6 iulie 2013.
885 *Ibidem.*
886 Vizita lui Gorbaciov la București a avut loc în zilele de 25-27 mai 1987.
887 Interviul autorului cu Constantin Olteanu, 8 iulie 2009.
888 Stelian Tănase, *Acasă se vorbește în șoaptă*, București, Editura Compania, 2002, pp. 32-33.
889 Lavinia Betea, Vasile Buga, *„Nicolae va sfârși prost" ..., op. cit.*.
890 Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice, 1956-1989*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013, p. 243.
891 Interviul autorului cu Gheorghe Stoica, translator de limbă rusă, 6 iulie 2013.
892 Lavinia Betea, *Ceaușescu și Gorbaciov în amintirea gen. (r) Constantin Olteanu*, în „Jurnalul Național", 7 iulie 2009.
893 *Ibidem.*
894 Vasile Buga, *op. cit.*, p. 243.
895 Interviul autorului cu Gheorghe Stoica, translator de limbă rusă, 6 iulie 2013.
896 Lavinia Betea, Vasile Buga, *„Nicolae va sfârși prost" a profețit Gorbaciov în '87 (III). Interviu cu V.L. Musatov, prim adjunct al șefului Secției Internaționale a CC al PCUS*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 13 ianuarie 2009.
897 *Ibidem.*
898 Lavinia Betea, Vasile Buga, *Gorbaciov îl numea pe Ceaușescu „Führerul român" (II). Interviu cu V.L. Musatov, prim adjunct al șefului Secției Internaționale a CC al PCUS*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 12 ianuarie 2009.
899 Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.
900 Vasile Buga, *op. cit.*, p. 239.
901 Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, p. 399.
902 Iată situația unei zile obișnuite, 19 noiembrie 1986. Pentru consumul intern planul prevedea livrarea a 25.000 capete porci (2.500 tone viu). Se conta mai ales pe gospodăriile individuale. Dar planul se realizase doar pe sfert, aportul gospodarilor fiind mai puțin de-a zecea parte din prevederi. Se înțelege că-n acea zi n-a intrat carne în comerțul de stat urban, acoperindu-se abia (ori poate nici atât) necesarul cantinelor, unităților militare și de alimentație publică. Exportul planificat la bovine depășea dublul internului (60.000 capete). Se livrase însă mai puțin de jumătate, gospodăriile populației dovedindu-se la fel de nesupuse planului de stat. Încă mai rău se prezentau livrările la ovine (abia 5.383 capete din planul de 22.527 la intern; iar la export mai puțin de 8% din planul de 30.000 capete). Mizaseră și aici pe gospodari dar ei nu acoperiseră nici 3%. Abia la capitolul păsări, marile combinate avicole apropiau planurile de realizări (aproape integral planul la intern și circa 60% exportul). ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 89/1986, f. 11.
903 ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 89/1986, p. 407.

[904] *Ibidem*, dosar 66/1989, f. 2.
[905] *Ibidem*, f. 10.
[906] Organizaţia Mondială a Sănătăţii.
[907] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 66/1989, ff. 10-11.
[908] *Ibidem*, ff. 12-13.

10
Cabinetul 1 și Cabinetul 2

Inseparabilii

În anii 80, Nicolae și Elena Ceaușescu făceau figură de inseparabili: în pat, la masă și la *servici*; în zi de lucru și la sărbătoare. Orice zi ar fi fost, el a trăit-o în dependența de consoartă. „El nu putea sta fără Ea", spun apropiații[909]. În sediul CC, când se vorbea despre Tovarășul, se spunea Cabinetul 1. Ei i se spunea Cabinetul 2. Cele două personaje și activitățile din birourile lor funcționau pe principiul vaselor comunicante.

Faust simțise aripa fericirii în credința că făcuse un bine comunității. Ceaușeștii căzuseră în capcana ce i-o pregătise acestuia Mefisto, iluzionându-se cu *lupta* pentru binele celorlalți. În logica normală a senectuții ar fi fost o anume disoluție a cuplului. Și o remodelare a cotidianului după nepoți, boli cronice și hobby-uri amânate. Ceaușeștii în schimb se propteau unul de celălalt în jilțurile alăturate ale puterii. O dragoste bolnavă părea să-i fi legat, pe vecie, de la prima lor întâlnire. Nu se încredeau decât unul într-altul. Faraonul și Faraoana - tiranii poporului. Cereau românilor cu fiecare zi să muncească mai mult și să consume mai puțin. Dar să le mulțumească lor, ca-n rugăciuni către zei, pentru traiul îmbelșugat și călăuzirea spre *viitorul fericit*. Un cuplu monstruos care vorbea cu două guri și supraveghea cu dublă pereche de ochi. Agățați indestructibil unul de altul și de puterea care-i propulsa tot mai departe de mușuroiul supușilor.

Pentru cei din cercul puterii ca și pentru românul de rând, era clar că nevasta lui Ceaușescu devenise cel de-al doilea om al țării. Ba poate chiar mai mult, după vorba românească:

bărbatul e capul familiei, dar femeia gâtul. Influența ei asupra lui a fost atât de vizibilă încât se bănuia că ea conduce, îndemnându-și nesăbuit bărbatul la toate relele. În bancurile care circulau pe seama lor, își plăteau amândoi păcatele. Se zicea că la un congres, unul dintre delegați ațipise. Între timp, vecina de scaun simțind un șobolan trecându-i pe sub picioare, a început să țipe isterizată: omorâți-l! omorâți-l! Trezit astfel din somn, vecinul sărise grabnic în picioare, scandând: Și pe ea! Și pe ea!

Din 1984, Elena Ceaușescu a dobândit statutul de al doilea om din România. În reuniunile oficiale, vorbitorii bărbați își începeau discursul cu „Mult stimate și iubite tovarășe secretar general Nicolae Ceaușescu, Mult stimată Tovarășă Elena Ceaușescu". Femeile se adresau, în schimb, cu „Mult stimate tovarășe secretar general Nicolae Ceaușescu, Mult stimată și iubită tovarășă Elena Ceaușescu"[910]. În calitate de șef al comisiei de cadre al CC al PCR, președinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie și prim-viceprim-ministru al guvernului, soației lui Ceaușescu îi fuseseră subordonați ceilalți demnitari. Devenise odioasă celor care-i auzeau, în ședințe, cotcodăcitul la fiecare înfoiere de pene a cocoșului. Impostura în care se plasase ADI, după acronimul celebrului Bulă pentru „academician doctor inginer", dovedea absurdul vremii și alimenta legenda nebuniei lui Ceaușescu.

În ce privește tabieturile lor matinale, Tovarășa sosea la sediu în urma soțului. După micul dejun servit împreună, ea stabilea meniurile zilei cu doctorul și cu bucătarul, apoi comanda alimentele la „sector". Vorbea la telefon cu Postelnicu, șeful Internelor, câte o jumătate de oră sau îl primea cu câte-un document. Între timp, el își termina turele de înot în piscină și fix, la orele 8, părăsea reședința[911].

Cel mai iubit fiu al poporului nu făcea însă, în afara perimetrului Primăverii, nici un pas fără escortă. Garda personală a președintelui țării sau Serviciul I din Direcția a V-a, se compunea din trei grupe a câte cinci ofițeri fiecare, după mărturia

gen. (r.) Dragoș Simionescu, fost aghiotant. În plus, Tovarășul dispunea de trei aghiotanți, iar Tovarășa și fiul mezin de câte doi. Patru șoferi conduceau, cu schimbul, autoturismele Ceaușeștilor și alți patru, mașinile însoțitoare. Escortei i se adăugau, în deplasări, funcționari ai cancelariei prezidențiale, ziariști, armurieri, medic, bucătar, ospătari, maseuza, frizerul, croitorul și, după caz, maiștrii de vânătoare. Coloana oficială includea și o ambulanță antișoc, cu nume de cod Rândunica, echipată pentru urgențe. Serviciul I a fost bine apreciat, garda „pretenului" Arafat fiind pregătită de păzitorii lui Ceaușescu[912].

În anii '80 un cuvânt important în selecția gărzii și a ofițerilor celorlalte servicii din Direcția a V-a îl avea soața lui Ceaușescu. Înaintea comandantului Direcției de Securitate și Gardă a președintelui Ceaușescu, ea testa noii angajați[913]. Uneori, garda primea atenționări de presupuși atacatori. Se recurgea la schimbări de traseu dar și la echipaje fantomă pentru traseul obișnuit[914]. Sosia preferată pentru Ceaușescu a fost colonelul (r) Dumitru Burlan[915]. La trecerea convoiului prezidențial se oprea circulația pe traseul patrulat de milițieni și securiști în civil. Uneori, la volan trecea Nicolae Ceaușescu și ca măsură de siguranță, circulația se bloca pe ambele sensuri[916]. De pe traseul prezidențial se desființaseră toate magazinele cu mărfuri căutate: Tovarășii nu voiau și nu trebuia să vadă cozi.

Escorta era instruită să considere potențiale atacuri cu explozibil în plicurile înmânate de cetățeni conducătorului. Atentatele deveniseră o obsesie[917]. Fiecare centimetru de iarbă și arbuști din perimetrul reședinței se „peria" zilnic cu detectoarele de radiații. Cu toate acestea, unei asistente medicale i-a reușit performanța de-a se arunca de trei ori în fața mașinii lui Ceaușescu, perturbând deplasarea coloanei. Voia pur și simplu ca președintele țării să intervină în divorțul ei![918]

Ajuns la sediul CC, Ceaușescu urca scările pe jos, acompaniat de Corbu și Șarona, urmașii labradorilor dăruiți de regina Elisabeta în vizita din 1978[919]. În mijlocul cabinetului, se oprea și-și aranja părul, după mărturia lui Silviu Curticeanu,

şeful Cancelariei CC. Ţinea un pieptene în buzunarul din spate al pantalonilor. Un obiect demodat, amintind de cele aflate pe tarabele negustorilor la bâlciuri, după descrierea martorului[920]. Să fi fost, oare, o amintire din tinereţea *ilegalistului* Ceauşescu? La percheziţiile de după arestare, asupra lui se găseau totdeauna pieptene, batistă şi ceas...

Glisa uşor peste clipa cochetăriei şi consulta barometrul şi termometrul. Apoi harta meteo, cu precipitaţiile şi umiditatea solului din acea zi. Se aşeza, degajat, cu dosul pe-un colţ al biroului unde-l aştepta teancul „operativelor". În funcţie de conjunctura internaţională, acorda prioritate buletinelor trimise de Externe şi Agerpres sau celor cu situaţiile economiei interne. Prezent la ritual, şeful Cancelariei CC obişnuia „să scoată în faţă" fapte de bine, temporizându-i enervarea[921]. Metodă folosită şi de alţi demnitari cu oarecare succes.

La Cabinetul 1 începea perindarea miniştrilor, secretarilor CC şi altor demnitari chemaţi pentru diverse informări şi muştruluială. Tovarăşul ameninţa des cu destituirea. „Urma şedinţa, scandalul, de cele mai multe ori potolirea, finişul cu indicaţii şi, uneori, cu ceva resurse alocate în plus", a conchis Curticeanu[922]. Între timp, se punea şi Cabinetul 2 în mişcare.

Soţii Ceauşescu luau şi prânzul împreună la sediul CC. Maşina de serviciu aducea bucatele preparate în reşedinţa din Primăverii. Îi servea, de ani buni, ospătarul Melinte[923]. La drasticul regim alimentar impus diabeticului Ceauşescu, se convertise voluntar şi soţia. Consumau mâncăruri sărace în calorii dar gătite rafinat. Cu deprinderea aceasta, ajuns în garnizoana din Târgovişte în seara de 22 decembrie 1989, Ceauşescu scuipase pârjoala cu fasole adusă de la popota ofiţerilor[924]. Mizeria copilăriei şi a închisorilor îi dispăruse din minte.

După masă, Tovarăşul se culca în camera de odihnă din spatele cabinetului său. Ca să nu-i fie deranjat somnul, nu se mai circula pe coridoare[925]. Tovarăşa se retrăgea în Cabinetul 2 continuând întâlnirile de lucru. Ori bârfind, dacă n-o făcuse mai de dimineaţă, cu Poliana Cristescu[926]. Către orele 16, el se

punea în mișcare și în sediul CC reîncepea zumzetul. Morile cabinetelor 1 și 2 reîncepeau să macine grăunțele zilei. În jurul orelor 18, alteori și mai târziu, Ceaușeștii reveneau la reședință.

După o cină ușoară, se plimbau agale, două-trei ceasuri, pe Bd-ul Kalinin, actualul Bd. Mircea Eliade, urmând recomandările doctorilor de-a face mișcare. Îi însoțeau, ca pe Ludovici în grădinile Versailles, demnitarii invitați. După plimbare, alaiul intra la Club Bazin. Jucau șah, table, cărți, urmăreau emisiunile televiziunii și discutau. Către orele 23 se retrăgeau la reședințele lor.

Critică și autocritică

Agendele ținute de șefii cabinetelor 1[927] și 2[928] arată că mare parte a timpului de birou, Ceaușeștii îl consumau cu *munca de la om la om*. Dar ei uitaseră să vorbească și să se poarte ca oamenii între oameni. La multe discuții purtate în biroul lui Ceaușescu participa și Tovarășa. Prevalându-se de funcțiile sale de prim-viceprim-ministru al Guvernului și de șefă a cadrelor, ea se manifesta mai dur ca el. „Când ridica ochii la câte unul, ăla înlemnea", după mărturia unuia dintre aghiotanți[929]. Omul văzuse de-aproape perplexitatea umilă a demnitarilor înaintea ei. O fascinație a victimei în fața șarpelui veninos. Ea te strivea sub vorbe grele, ajungând, în extremă, la înjurături birjărești[930].

Al doilea tip de activitate curentă a fost ședința. După numărul celor convocați, ședințele se țineau în „sălița mică" sau în „sălița mare". Profund încredințat de înalta sa menire istorică la scară națională - și de ce nu, planetară?! -, Ceaușescu prezida ședințe pe teme de o năucitoare diversitate și specializare. Secțiile partidului produceau zilnic sute de pagini de tipărituri, prefabricând realitatea în dosare voluminoase cu planuri și realizări ale producției de șuruburi, azotatului de amoniu, vaccinărilor TBC ș.a.m.d. Obsedat de creșterea eficienței, Tovarășul a impus planificarea ședințelor la sfârșitul

săptămânii. Celelalte zile urmând să fie folosite de demnitari *în teren* şi pentru chestiuni curente[931]. Atoatespecialistul tranşa, fără drept de apel, toate chestiunile. Aceste treceri bruşte şi superficiale bulversau perspectiva[932]. Actul decizional semăna astfel picturii naive, Tovarăşul obligând la tratarea elementele de fundal din tabloul politicului la dimensiunile şi rigoarea prim-planului.

Din principiul *muncii de partid* care cerea îmbinarea *criticii şi autocriticii,* Ceauşeştii îşi rezervaseră critica. Ei *combăteau* totdeauna fără drept de replică. „Ceauşescu era lup dacă-l contraziceai cu cineva de faţă, a mărturisit Ştefan Andrei. Fie că era, fie că nu era şedinţă. Îi cădea buza-n jos. În afara Ceauşeascăi, în ultimii ani nimeni nu putea să-i schimbe părerile"[933].

Odată terminate şedinţele, la Cabinetul 1 şi la Cabinetul 2 continuau frecuşurile miniştrilor. De dimineaţă şi până seara, exceptând prânzul şi odihna Tovarăşului, acolo era un du-te vino continuu[934]. La tot ce li se reproşa, ceilalţi răspundeau cu *autocritici* şi *angajamente.* Deşi pretenţiile erau enorme. Nemulţumit, bunăoară, că reparaţiile navelor româneşti durează prea mult, Tovarăşul a poruncit astfel: „Japonezii fac în 40 de zile reparaţiile? Să faceţi şi voi aşa! Să vedeţi ce oferte v-au făcut aceştia! Pe baza ofertei să daţi şi la noi în şantiere şi încă să o facă în 35 de zile!"[935] Dacă el se făcuse atât de uşor academician, de ce nu putea şi muncitorul român să sară peste etapele tradiţiei industriale?!

Îl dezinformau subalternii pe Ceauşescu? Documentele de arhivă demonstrează refuzul lui de-a lua act de realităţile nedorite. O tulburare a percepţiei sociale prin îndoctrinarea care admite doar *adevărul partinic,* iluzia aurită? *Adevărul obiectiv,* plumbul realităţii, aparţine burgheziei. La această distorsiune a gândirii îşi obliga şi subalternii. Voia s-o impună şi omului de rând. Iată fragmentul unui dialogul obişnuit într-o şedinţă CPEx pe tema planului din 1987 care demonstrează refuzul adevărului:

„**Tov. Marin Nedelcu**[936]: Şi noi avem rămâneri în urmă. Am luat măsuri ca în întreprinderi să organizăm mai bine activitatea deoarece avem o serie de produse pe flux.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Nu aşa cu teorie! Trebuie să-mi faci 220 tractoare pe zi şi faci 62-68 tractoare din 220.

Tov. Marin Nedelcu: (...) Din analiza făcută rezultă că nu putem livra din cauza unor componente necesare finalizării.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Dragă, tractoarele se execută zilnic. Aţi transformat uzina de tractoare în atelier de reparaţii. Uzina are un flux tehnologic şi trebuie să scoată zilnic câte 220 de tractoare pentru că nu este atelier de reparaţii. La „Dacia" n-aţi realizat 2.000 de bucăţi, la autoturismele de teren n-aţi realizat decât 40 la sută. Din 57 aţi realizat 10 în 18 zile ale lunii martie. Ce se întâmplă? Acestea sunt produse de serie şi trebuie să meargă pe flux. Voi aţi dat toată organizarea producţiei peste cap!

Tov. Marin Nedelcu: Aşa este tovarăşe secretar general.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Nu „aşa este tovarăşe". Nu se mai poate merge mai departe aşa. Aici e vorba de comenzile pe care le-aţi avut de făcut şi pe total nu aţi făcut decât 10 la sută din producţie. Cum se poate una ca asta? Ce se întâmplă?

Tov. Marin Nedelcu: Tovarăşe secretar general vă raportez..."[937]

Dar Ceauşescu refuză iarăşi adevărul. Nedelcu insistă cu lipsa unor repere şi semifabricate. Grăbit să revină pe tărâmul lui „totul e posibil", Tovarăşul l-a interpelat pe prim-viceprim-ministrul Ion Dincă. Dar şi acesta a încercat să-l ancoreze în realitate: tractoarele contractate la export nu puteau părăsi fabrica nevopsite şi fără componentele aşteptate de la o fabrică din Urziceni, neintrată încă în funcţiune. Lui Ceauşescu nu-i pasă. „Sunt probleme în primul rând cu conducerea ministerului, de indisciplină şi dezordini, susţine el. Aţi pierdut comenzi din cauza proastei activităţi şi lucrurile s-au înrăutăţit în loc să se îmbunătăţească. Ce să discutăm?! Asta este problema care se pune aici şi nu poate merge mai departe aşa!"[938]

Sătul de maşini, Ceauşescu a cerut raportul Linei Ciobanu, ministrul industriei uşoare. Dar şi aceasta motiva cu criza de materie primă. Interdicţiile sacrificării animalelor creaseră minusuri mari la pieile de bovine şi porcine. Dar Ceauşescu, ajutat de anumiţi curteni zeloşi dar fără sarcini directe de plan, i-a închis gura astfel:

„**Tov. Nicolae Ceauşescu**: Nu puteţi să aveţi! Practic pe trimestrul I s-a realizat programul prevăzut la bovine.

Tov. Silviu Curticeanu: Chiar mai mult.

Tov. Nicolae Ceauşescu: (Linei Ciobanu) Ce tot vii să spui poveşti?

Tov. Lina Ciobanu: Vă raportez, tovarăşe secretar, situaţia corectă.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Mergeţi foarte, foarte prost cu toate" [939].

Femeia a continuat însă cu alte informaţii nedorite: ţesăturile nefinisate din cauza presiunii prea scăzute a gazului metan. Amplasate în centrele oraşelor, întreprinderile de textile şi confecţii suportau restricţiile consumului casnic[940]. „Nu a fost nici o problemă cu energia"[941], i-a închis Ceauşescu gura cu altă minciună.

O situaţie exactă a economiei *epocii de aur* este imposibilă astăzi. Se întâmpla ca în jocurile de-a *democraţia socialistă,* Ceauşescu să mimeze rolul cenzorului ultragiat de raportările fictive operate de centrale şi ministere. În aprilie 1984, fusese sesizat de-o asemenea situaţie de către Ilie Verdeţ, secretar al CC şi preşedinte al Consiliului Central de Control Muncitoresc. Ca să iasă cât mai bine cu planul de export, în înţelegere cu preşedintele Consiliului de Stat al Planificării şi cu ministrul Comerţului Exterior, miniştrii includeau şi stocul de marfă în raportarea producţiei de export etc. Tovarăşul a tunat şi fulgerat. Mai ales împotriva formularelor special concepute pentru falsuri. Căutând vinovaţii a dat de...el. Le ceruse încă din 1981, sub motiv că anul se încheiase „necorespunzător"[942]. Practica a continuat, astfel că, după calculul lui Ceauşescu, în

1982, raportările duble au generat, la export, „un miliard în plus"[943]. Lei, ruble convertibile sau dolari? – n-a precizat. Nici n-a continuat calculele. S-a mulţumit să moralizeze această „înşelare a poporului pentru că poporul e proprietar"[944]. Şi să dea alte exemple de falsuri ca să arate că el nu poate fi înşelat. Doar el avea dreptul să mintă şi să înşele. În turism, spre exemplu, acelaşi aport valutar era declarat dublu: de gospodăria de partid şi de organizaţia naţională de turism. În consecinţă, a numit o comisie condusă de Emil Bobu. Fidelul demnitar urma să redacteze, aşadar, un raport constatativ de „excepţii", rezultat al indisciplinei şi proastei organizări. Altfel, totul decurgea minunat conform *preţioaselor indicaţii.*

În ultimii ani, în aceste şedinţe „vorbeau Ceauşeştii între ei sau luau la rost pe câte unii", după mărturia lui Ştefan Andrei[945]. Cu excepţia Tovarăşei, ceilalţi nu ieşeau din rând. Relevant în acest sens poate fi socotit dialogul purtat, în martie 1989, cu propriul său fiu. Când prim-secretarul de Sibiu face câteva observaţii de bun-simţ privind creşterea animalelor, tatăl îi taie vorba, acuzându-l că e indus în eroare de specialiştii locali[946].

Nici măcar în şedinţele unde-ar fi avut nevoie de corul celorlalţi - la informările despre trădarea diplomatului Mircea Răceanu sau ancheta „scrisorii celor şase", spre exemplu -, Tovarăşul nu-şi tratează altfel coechipierii decât ca grup amorf, fără drept de opinie. Ei trebuiau să creadă, nu să cerceteze!

Dar în decembrie 1989 când Ceauşescu a ameninţat cu demisia[947], subordonaţii l-au implorat să nu-i părăsească. Nu mai ştiau trăi fără tirania lui.

Concedii şi relaxări

În toamna lui 1989, un ziarist străin l-a întrebat pe Ceauşescu ce hobby are. Construcţia socialismului, a răspuns intervievatul[948].

După lege, Tovarăşul ar fi trebuit pensionat în 1981. Dar el se simţea continuu în forma *neobositei activităţi revoluţionare.* „Chiar şi momentele de relaxare apăreau la el ca o obligaţie de serviciu, după mărturia unui fost aghiotant. Iar relaţia cu cei din jur era strict profesională, fără apropieri sau intimităţi, lucruri pe care şi le permitea doar cu familia. Dar şi acolo aceste porniri ale lui păreau a nu fi naturale sau poate noi cei din jur aşa le consideram"[949]. În cea de-a doua jumătate a anilor 80, Ceauşescu nu mai juca nici şah pentru destindere[950].

Ceauşeştii au respectat ritualul duminicilor la Snagov şi în anii 80. Au schimbat însă anturajul. Noi „prieteni" aveau în Constantin Dăscălescu, Emil Bobu, Gheorghe Pană, Ilie Verdeţ, Gheorghe Oprea[951]. Dar dacă nevasta vreunuia se îmbolnăvea, o excludeau ca pe-o piază-rea din anturajul lor.

Frica de atentate l-au izolat şi mai tare de lume. Sătenilor nu li se mai permitea să treacă pe strada cu vila Ceauşeştilor. Nici să mai meargă, prin sat, cu căruţele[952]. Între marginea Snagovului şi vila 10 îşi făceau rondul trei rânduri de paznici. Orice tentativă de apropiere de şeful statului era împiedicată[953]. Tovarăşul nu se adresa măcar personalului şi paznicilor din reşedinţe. Îşi transmitea nemulţumirile şi ordinele prin nevastă. Plana atât de sus în utopia sa încât a aflat de blocurile cu latrine în curte construite la Snagov abia când mirosul şi muştele au invadat şi curtea lui. N-a intervenit însă în ameliorarea condiţiilor blochiştilor de la ţară. Nici măcar pentru consătenii săi de week-end[954].

Soacra de la Petreşti, în schimb, petrecea deseori sfârşitul de săptămână, la ea, în casa de la ţară. Cumpărase una în satul natal - două camere şi o bucătărie - lângă sediul ceapeului. Petreştenii îi ziceau „muzeu" deoarece mai mult stătea pustie. Cheile le ţinea preotul satului, invitat de proprietară la grătare, în curte, când veneau şi nepoţii.[955] Odată a adus de-acolo o damigeană cu ţuică. Şi-a servit ginerele care a lăudat-o. Dar de unde e? Când i-a spus, s-a supărat. Încălcase interdicţia lui de-a transporta alimente dintr-un judeţ, într-altul. „Arză-l-ar

focului pe Niculai! ", l-a blestemat „Mam Mare" vecinilor din Primăverii[956]. De casa aceasta, „a ei", i-a amintit lui Ceaușescu nevasta după ce pierduseră puterea. Că la o adică, ar avea și ei unde trăi, dacă-i dau noii conducători afară din reședință, după obiceiul știut[957].

În ultimii ani, Tovarășul nu mai juca volei. Sport și distracție i-a rămas vânătoarea. Și vânătorile le așezase sub semnul planului. Mormanul de animale ucise într-o partidă de vânătoare era destinat „valorificării superioare pe linie de export". Ceaușeștii nu mâncau niciodată, acasă, vânat. Pe potecile de munte, bătrânul de-acum vânător urca susținut de aghiotanți. Dar a intrat în istoria mondială a cinegeticii cu un palmares formidabil: 418 medalii, dintre care 270 de aur. Cele mai prețioase trofee le-a obținut pentru urs-blană (113 medalii dintre care 98 de aur) și mistreț (101 medalii dintre care 61 de aur)[958].

Până la sfârșit, din a doua jumătate a lui iulie și până la începutul lui septembrie, curtea lui Ceaușescu s-a strămutat la Neptun. Cuplul prezidențial nu mai făcea plajă, doar băi de nămol. Prânzurile și cinele copioase și lungi erau amintiri. Șeful statului nu mai ținea recitaluri de poezie, ca-n anii 70. După spusele fiicei unuia dintre apropiați, odată a recitat, minute în șir, poezii de Coșbuc, Alecsandri, Goga. Asistența compusă din familiile demnitarilor s-a întrecut în expresii de admirație. Rebelul Nicu l-a întrerupt ca pe-un tată obișnuit: Ia mai lasă-ne-n pace cu Coșbuc al tău! Hai să-ți spun eu o poezie adevărată. Și i-a recitat un poem de Nichita Stănescu. Și tot ca un tată obișnuit, Ceaușescu s-a arătat mândru de mezinul lui.

Nici la senectute n-a abandonat rutina programului de vară. La 8 dimineața, ieșea din „Casă", cum îi spunea reședinței sale. Se îndrepta către malul mării, în biroul din „Ciupercă", plin de *operativele* aduse cu avionul. Le citea și își distribuia poruncile. După amiaza, șeful Cancelariei raporta cum se împliniseră[959]. Dar nici curtenilor nu le lărgea zgarda. Ochiul de soacră neadormită al Tovarășei căuta într-una prilej

de critică. La un moment dat, îi căşunase că Emil Bobu s-a îngrăşat. Prinsese, se pare, firul comenzilor sale duble de alimente - şi la „sectorul" din Bucureşti, şi la cel din Constanţa[960].

După concediul din 1976, Ceauşescu a refuzat constant şi invitaţiile de concediu făcute de Brejnev, Andropov, Cernenko şi Gorbaciov. „Am fi bucuroşi să vă vedem ca oaspete al nostru şi suntem gata să organizăm astfel vizita dumneavoastră încât aceasta să fie şi utilă şi plăcută", i-a promis Gorbaciov în invitaţia din aprilie 1989. Invitatul n-a ostenit măcar să răspundă cu o scrisoare. L-a ofensat, probabil, transmiţându-şi refuzul prin ambasadorul sovietic la Bucureşti. Nu-l lăsau să meargă, chipurile, pregătirile celui de-al XIV-lea Congres[961].

Părea că-i repugnă chiar şi ideea rămânerii peste noapte la *tovarăşii sovietici*. La întâlnirile din Crimeea cu ceilalţi lideri din Tratatul de la Varşovia, pleca în zori de pe aeroportul Kogălniceanu. Aterizau la Simferopol şi de acolo, la Oreanda de Jos, lângă Livadia, cu autoturismul. Ajungea pe la orele prânzului şi se caza la Mishor. Aghiotantul schimba aşternuturile gazdelor cu cele de-acasă pentru siestă şi verifica radiaţiile[962]. Către sfârşit, nu conversa nici cu ceilalţi delegaţi, era taciturn şi cu translatorii[963].

Zilele Sfinţilor Nicolae şi Elena

Ziua lui de naştere începuse a fi sărbătorită cu fast din 1968, iar a ei din 1979. Ianuarie a devenit astfel luna Ceauşeştilor. Dar „zilele sfinţilor" Nicolae şi Elena s-au întins, în anii 80, peste toate sărbătorile publice româneşti. 23 August şi 1 Mai s-au transformat şi ele în prilej de elogiere a Tovarăşilor.

Pentru omagierea lor, secţia de propagandă a CC alcătuia un plan de măsuri unde trecea tot ce le-ar fi făcut plăcere. Iar Ceauşeştii îl aprobau. Deoarece în ultimii ani în atribuţiile Cabinetului 2 intra şi „responsabilitatea" acestui sector, se poate spune că sub bagheta Elenei Ceauşescu se manifesta şi formaţia „aplaudacilor".

Odată oficializate, aniversările lor s-au făcut mai bogate în cadouri de la un an la altul. Afluiau, din toate judeţele, maşinile cu daruri. Serviciul de protocol le prelua şi organiza cu ele o expoziţie omagială. În ziua aniversării, Ceauşeştii vizionau imensul bazar cu obiecte predilect inutile şi de prost gust. Prietenii din străinătate trimiteau şi ei şefului statului ordine şi medalii. Presa, editurile, breslele creatorilor şi instituţiile culturale aveau şi ele obligaţii în a-şi aduce *vibrantul omagiu* la aniversări. Veneau şi daruri însă care dădeau bătăi de cap oficialilor. Pe adresa Teatrului Naţional din Bucureşti, bunăoară, a „pogorât" scenariul unei piese intitulate *Tinereţea Cârmaciului,* expediat mai întâi Ceauşeştilor. Creaţia unor dramaturgi amatori din ţinuturile natale ale secretarului general se potrivea ca nuca-n perete cu criteriile estetice ale primei scene româneşti. Oricât de ajustat ar fi fost de profesionişti, darul se arăta otrăvit: dacă nu va plăcea eroilor în viaţă? Pentru rolul Tovarăşului l-au propus, forurilor superioare, pe actorul Adrian Pintea, junele prim al acelui moment. Dar... cine s-o „interpreteze" pe Tovarăşa?! Daţi-ne distribuţia, i-au „implorat" directorul Radu Beligan şi secretarul literar Bebe Elvin pe şefii *culturii şi educaţiei socialiste* care-i presau. Dilema i-a depăşit şi pe aceia. Aici a murit *Tinereţea Cârmaciului*[964].

După rotundul a 60 de ani, Tovarăşul a sistat petrecerile de familie cu lăutari. Până atunci, în faţa familiilor demnitarilor, a fraţilor şi cumnaţilor se produceau tarafuri şi cântăreţi de romanţe şi muzică populară. Câteva păhăruţe cu ţuică îl făceau „chiar simpatic" pe sărbătorit: cânta cu lăutarii şi dansa cu *tovarăşa de muncă şi de viaţă*. La vârste rotunde şi demnitarilor li se făcea cinstea unei petreceri în *colectiv*. Odată criza instalată, s-a renunţat la mese, a rămas doar cadoul unei decoraţii. Ultimul beneficiar a fost Ştefan Andrei, în 1981[965]. Exceptându-i pe Ceauşeşti, s-a interzis *festivismul*.

Dar dacă „modestia şi cumpătarea" meselor aniversare se făcea tot mai simţită, torentul omagiilor se revărsa cu fiecare an mai vijelios. Şapte decenii de viaţă şi 55 de activitate revolu-

ţionară, Tovarăşul i-a sărbătorit, în 1988, la Predeal. Mai somptuos, decât el, se aniversase Tovarăşa, la Castelul Peleş[966]. Ultima lui aniversare s-a ţinut în Palatul Cotroceni. Inaugura astfel clădirea renovată după ce funcţionase mulţi ani ca Palat al Pionierilor. Festinul a ţinut două ceasuri. Invitaţii - membrii CPEx, secretarii CC şi câţiva miniştri - au venit fără neveste şi îmbrăcaţi ca la şedinţă. Fără muzică, fără băutură, cu excepţia şampaniei pentru toastat. O masă tradiţională, fără nimic de import, nici măcar o cafea. Dar sărbătoritul a criticat *perestroika* şi cu acest prilej[967].

Nici revelioanele nu erau mai vesele. Se cerea o „sărbătoare cu caracter sobru", după expresia lui Camil Roguski care coordona pregătirea ei. Pastişând parcul de distracţii american Disneyland pe care-l vizitaseră în 1970, Ceauşeştilor li se făcea câte-o „surpriză". Circa trei săptămâni, zeci de lucrători executau „proiectul feeriei". Sala de sport de la Club-Bazin se transforma în „sala cu o sută de brazi". Animale împăiate, păpuşi în costume naţionale sau personaje din desene animate de mărimi naturale pe sub copacii smulşi cu rădăcini din ţinuturile de baştină.

În ultima noapte a anului, către orele 22, îşi făceau apariţia Ceauşeştii. Ceremonialul îi plasa într-una în poziţii avantajoase - când de gazde, când de oaspeţi. Membrii CPEx şi soţiile acestora îi salutau ca la congres. La masă, invitaţii duceau tacâmurile la gură şi „sorbeau din ochi" televizorul. Secretarul cu propaganda anunţa, ca un vornic de nuntă, punctul următor din programul pregătit şi „vizionat" încă din vară. Un sfert de ceas înainte de miezul nopţii, şirul de chelneri aducea şampania. „Dragi tovarăşi şi pretini" îşi începea Ceauşescu mesajul de An Nou de pe ecranul televizorului către Ceauşescu de după masă. Convivii aplaudau, aşezându-se la rând ca să ciocnească şampania cu Ceauşeştii de la masă. Să trăiţi, să trăiţi, să trăiţi... Tovarăşii se retrăgeau la orele unu, conduşi de ceilalţi meseni. Locul „petrecerii" se golea imediat după plecarea lor[968].

Sărbătorile de 1 Mai şi 23 August au suferit şi ele schimbări. În principal, sărbătoarea naţională şi-a inovat semnificaţia şi ritualurile. După venirea la putere, Ceauşescu a schimbat, întâi, ornamentul tribunelor, înlocuind culoarea roşie (folosită de sovietici), cu albastru[969]. În vara lui 1971, printre steaguri, steme, lozinci şi saluturi, chipul lui Ceauşescu nu era singular, ci acompaniat de portretele lui Marx, Engels şi Lenin şi ale membrilor Comitetului Executiv[970]. În anii '80 *oamenii muncii* agitau exclusiv portretele Ceauşeştilor printre lozinci şi steaguri prin faţa tribunei oficiale. În 1974, după ce la Neptun s-a dezbătut *Programul partidului de construcţie a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi trecere spre comunism,* Ceauşescu a venit cu formula de *revoluţie antiimperialistă, antifascistă şi naţională* pentru 23 august 1944. „Dorea să arate că noi, românii, am fost "cei mai" întotdeauna, că am făcut şi am dres...", a explicat Paul Niculescu-Mizil, atunci secretar al CC cu propaganda[971].

Osteneau şi Tovarăşii ca nişte gazde la primirea colindătorilor. În ziua premergătoare sărbătorii naţionale, se oferea, în numele lor, o masă festivă pentru demnitari. Seara, o recepţie corpului diplomatic acreditat la Bucureşti. În zorii zilei de 23 August, forţele de ordine îşi ocupau locurile prestabilite. La 10 fix, Ceauşeştii intrau în centrul tribunei în aplauzele *tovarăşilor* deja instalaţi. După *speech*-ul secretarului general, coloanele se puneau în mişcare. Până la orele 13, Ceauşeştii le primeau salutul, stând în picioare. Din când în când, conform regiei, şoimi ai patriei, pionieri şi utecişti le înmânau buchete de flori. Cu trecerea anilor, cuplul resimţea tot mai greu oboseala zilei. Se retrăgea, la final, la Snagov pentru odihnă[972].

Dar de la jumătatea anilor '80 s-a renunţat la coloanele de demonstranţi. Şi nu din raţiuni de siguranţă. Căci în istoria guvernării comuniste n-au existat tentative de atentat, după mărturia unor ofiţeri din serviciul de pază şi protecţie[973]. Ceauşescu a încercat să eficientizeze propaganda şi să micşoreze cheltuielile, trasând tuturor activiştilor sarcina organizării de adunări festive în toate *unităţile socialiste,* comunele şi oraşele

țării. Pe Stadionul „23 August", profesioniștii regizau un spectacol omagial, cu efecte speciale de sunet și lumină, transmis la televizor. Mii de sportivi se antrenau să scrie *lozinci mobilizatoare* din trupurile lor.

În 1989, s-a întâmplat ca și ziua de 1 Mai să fie jubiliară: un veac de la prima sărbătoare a muncii în lume și semicentenarul primei sale aniversări în România. De propagandă răspundea acum Elena Ceaușescu care superviza programele prezentate de șeful de resort[974]. S-a întâmplat ceva mai deosebit însă în pregătirea festivităților. Tovarășa l-a chemat pe Constantin Olteanu, secretarul cu propaganda, dându-i a înțelege că-i displace povestea demonstrației din 1939. „Noi ieșeam atunci la iarbă verde, ar fi zis ea. Acolo spuneam poezii, cântam, ca tinerii în astfel de împrejurări". Nu se gândeau la putere. Fără sovietici, n-ar fi ajuns comuniștii la guvernare, a recunoscut ea[975]. N-a formulat însă nicio *indicație* de interzicere a legendei cu 1 Mai 1939. Astfel că presa a reluat istoria mincinoasă și fotografia trucată a manifestației[976]. Semn că Tovarășa testase, ca și alte dăți, loialitatea subordonaților.

Altă față a acestor sărbători erau *manifestările omagiale* ale plasticienilor. Lucrările dedicate Ceaușeștilor erau cele mai bine cotate: pentru o compoziție cu o vizită de lucru, pictorul era plătit cu 150 - 160.000 lei, pentru un portret, circa 60.000 lei[977]. Le cumpărau sindicatele, muzeele, instituțiile partidului și UTC-ului. De răsplăți ispititoare aveau parte *poeziile mobilizatoare* și *articolele omagiale.*

La ultimul 23 August programul *manifestărilor* a ținut trei zile. S-a avut în vedere „măreția" sărbătorii, dar și bătrânețea Ceaușeștilor[978]. În oficiosul partidului a apărut și interviul acordat de Ceaușescu trimisului *Pravdei* care i-a adresat întrebări cu schepsis, trimițând la *perestroika*. Dar intervievatul n-a răspuns „provocărilor", mergând până la elogierea armatei sovietice![979] Se temea, oare, de-o replică, în stilul *glasnost,* la mincinoasa *revoluție antifascistă* și *antiimperialistă* din august 1944? Ori și mai rău - la faptul că el își asumase conducerea ei?

Probabil că da. În marea familie comunistă și alții-l înghionteau ironic pe mult prea statornicul conducător. Prietenul Santiago Carrillo îl felicitase, în glumă, pentru tinerețea fără bătrânețe ce-o arătau portretele sale oficiale[980].

Veniturile Ceaușeștilor

În bună parte, stilul de viață al *nomenklaturii* staliniste s-a păstrat în lumea comunistă până la sfârșit. Ca și Stalin, după ce-a ajuns la putere, Ceaușescu n-a mai umblat cu bani. Se spune că, la un moment dat, în fișetul cu salariile „țarului roșu" de la Kremlin se găsea o avere. Consultat asupra întrebuințării banilor, Stalin a cerut să fie trimiși prietenilor săi din tinerețe.

În exces și fără plată, aveau de toate și Ceaușeștii. Nici criza anilor 80 nu s-a simțit altfel în Cartierul Primăverii decât prin reducerea cheltuielilor de protocol[981]. Familia prezidențială dispunea de orice bunuri fără bani. După mărturia cunoscătorilor, până și ceasul lui Ceaușescu - Rolexul la care se uita des în proces - a fost cumpărat pe banii Gospodăriei de partid. Învățat fără bani, cu o zi înainte de moarte, Ceaușescu l-a implorat pe unul dintre paznicii săi să-l împrumute. Voia să i se cumpere o cămașă de schimb[982].

Dar, la fel cum monarhii medievali, guvernând în numele Domnului, se scuteau de la obligațiile vasalilor, în numele *luptei pentru popor,* Ceaușescu se excepta pe sine de la lege. Românilor le era interzisă salarizarea prin cumul. Însăși deputăția în Marea Adunare Naționale apărea ca o *activitate obștească,* remunerată cu o indemnizație destul de nesemnificativă. Dar Nicolae și Elena Ceaușescu încasau salarii din câte două părți: el, ca și conducător al partidului și președinte al țării; ea ca prim viceprim-ministru al Guvernului și directoare la ICECHIM.

Din toamna lui 1944, fără întrerupere, Ceaușescu și-a încasat salariul de la Gospodăria de partid. Pentru Secretariatul CC al PCR contabilitatea se ținea pe-o listă aparte[983]. Ultimele

state de plată din 1989 arată că secretarul general avea o *retribuție tarifară* de 16.000 lei. Plus 4.000 lei *indemnizația de conducere*. Față de cei 20.000 lei ai secretarului general, secretarii CC primeau semnificativ mai puțin: 14.400 lei. Dar Ceaușescu și Maurer se exceptau și de la plata chiriei. Contribuția socială de 3 % și cotizația de partid au fost singurele plăți făcute de Ceaușescu în anul 1989[984]. În plus, altfel decât ceilalți, încasase în martie, și 5.000 de lei dividende ca acționar la Uzinele „23 August"[985].

Lui Ceaușescu îi aducea salariul, în plic, Naș Leon, contabilul Gospodăriei de partid[986], alt tovarăș din închisoarea Caransebeș care nu s-ar fi putut lăuda cu buna comportare în ancheta Siguranței[987]. Nu se știe nici până în zilele noastre dacă salariul l-a tezaurizat Tovarășul în fișet sau i l-a „pus bine" Tovarășa.

Secretarul general a fost însă salarizat și de stat pentru exercitarea funcției de președinte al Republicii Socialiste România. Fapt confirmat de stenograma unei ședințe CPEx din iulie 1984 pe tema majorării retribuțiilor *oamenilor muncii*. Despre salariile *nomenklaturiștilor* nu s-a vorbit însă niciodată public. „Deci prim-ministru 16.000, prim viceprim-ministru 14.900, vice prim-ministru 14.350, miniștri 13.250", le-a citit aprobator Tovarășul[988]. În acest punct al ședinței, perspicacele Silviu Curticeanu, pe-atunci secretarul Tovarășului, a declanșat o scenă antologică, „sesizând" că n-a crescut și retribuția președintelui RSR. Între salariul președintelui și salariul premierului, diferența devenise prea mică (1.500 lei)[989]. Ceea ce însemna că până atunci, Ceaușescu primise, ca președinte, 14.500 lei. Intervenția lui Curticeanu i-a alertat pe ceilalți. „20.000 în spiritul echității", a propus Gheorghe Pană, susținut de Lina Ciobanu („Mai puțin nu suntem de acord"). În pofida „modestiei" afișate de Ceaușescu, ceilalți au votat unanim creșterea retribuției sale la 20.000 lei[990]. Un moment memorabil de „opoziție democrată"!

Tovarăşul încasa lunar, prin urmare, 39.520 lei. Aceasta în anii grei ai crizei la care forţase populaţia pentru plata datoriei externe. Unde era raportul de 1 la 5,5 dintre cel mai mic şi cel mai mare salariu din România cu care Ceauşescu se lăuda public? Şi unde principiul retribuţiei în acord cu rezultatele, când datoriile ţării se contractaseră la porunca lui? Dar mai ales, principiul leninist conform căruia liderii bolşevici trebuiau plătiţi cu măsura muncitorilor foarte buni? După jargonul *revoluţionarilor de profesie,* prăpastia dintre puiul de ţăran lepădat în Capitală şi conducătorul care tiraniza ţara a purtat numele de *gravă descompunere morală.*

Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, proceda la fel şi nevasta. După majorarea salariilor, din 1984, Tovarăşei îi reveneau 14.900 lei, ca prim viceprim-ministru. Din evidenţele contabile ale ICECHIM rezultă însă că săvârşea o dublă ilegalitate, fiind remunerată şi în 1989 ca directoare a instituţiei. Deşi trecuse cu munca la Guvern din aprilie 1980 iar pe la ICECHIM mai călca doar la primiri de delegaţii străine. *Nici muncă fără plată, nici plată fără muncă!* - lozinca dragă lui Ceauşescu nu se aplica şi nevestei sale, „mituită" cu un salariu de 5.860 lei[991]. Una peste alta, Tovarăşa „aducea acasă" 20.760 lei.

Lună de lună, aşadar, Ceauşeştii „economiseau", împreună, contravaloarea unui apartament de două camere sau a unui autoturism „Dacia", fără îmbunătăţiri. Ce făceau cu ei dacă nu plăteau nimic? După mărturia unor foşti ofiţeri în Direcţia a V-a, Tovarăşa depunea, lunar, pe numele celor trei copii câte 5.000 lei pe cecuri cu câştiguri în autoturisme „Dacia" [992]. Depunerile sunt confirmate şi de conţinutul genţii diplomat, cu cifru, luată de Elena Ceauşescu în „fuga" din 22 decembrie 1989. A uitat-o pe drum, la garda ei de corp, căpitanul Marian Rusu. Conţinea un plic cu carnete CEC pe numele celor trei copii („câte unul nominal şi câte unul cu parolă" şi un al şaptelea pe numele unicului nepot al Ceauşeştilor, fiul lui Valentin). În valoare totală de 3,5 milioane de lei[993]. Dar

suma aceasta colosală pentru visul românilor, ar fi fost abia salariul lor pe ultimii cinci ani!

Purtaseră cu ei, atunci, şi un misterios colet cântărind 15-20 kg. L-au uitat şi pe acesta în maşina medicului Nicolae Decă din Găeşti. Acestuia i s-a pierdut urma în Statele Unite ale Americii, unde-a emigrat după evenimente[994]. După unii, pachetul conţinea sandviciuri şi apă plată (dar nu se ştie de cine puse). Iar după alţii, caseta cu cele mai preţioase bijuterii. Ori milionul de dolari promis de Ceauşescu paznicilor săi din cazarma Târgovişte în schimbul evadării[995].

Dar bunurile de care-au dispus Ceauşeştii sunt imposibil de estimat luând în considerare cadourile primite. Ianuarie, când îşi aniversau amândoi naşterea, era luna cadourilor. În plus, toate vizitele din ţară şi din străinătate se lăsau cu daruri de ospeţie[996]. Dacă luăm ca exemplu anul 1984, fiecare pavilion vizitat de Ceauşeşti la inaugurarea târgului internaţional din Bucureşti, le-a oferit cadouri semnificative[997]. Din vizita efectuată în Pakistan[998], printre diverse cadouri, s-au întors cu patru covoare persane[999]. Culant a fost cu ei şi prietenul Jivkov[1000], oferindu-le obiecte diverse: televizor color, set de bijuterii din argint, un serviciu de tort, o ladă cu băuturi, esenţe de parfum, două genţi diplomat cu cifru şi articole cosmetice[1001].

Cadourile erau inventariate, evidenţele incluzând chiar decoraţiile decernate secretarului general şi diplomele conferite *savantei de renume mondial*[1002]. Dar Ceauşeştii s-au exceptat pe ei şi de la regula predării obiectele valoroase serviciului de protocol. Nu-i iertau însă pe ceilalţi membri ai delegaţiilor.

Nu toate cadourile primite de ei ajungeau la muzeu. Conform inventarelor, majoritatea îşi aflau locul la reşedinţa din Primăverii. Din patru poziţii de inventar cu cadouri din China, spre exemplu, un singur obiect s-a trimis la muzeu; din zece daruri nord-coreene, nouă au intrat în reşedinţa Ceauşeştilor[1003]. Tovarăşa acumulase acasă un veritabil tezaur de bijuterii şi obiecte de lux. Iată doar câteva exemple. Din vizita în Sudan, efectuată în octombrie 1983, s-a întors cu două seturi

din aur cu fildeș, o geantă și o poșetă din piele de șarpe[1004]. Primul set cântărea aproximativ 60 gr., al doilea 77,50 gr, ambele din aur de 18 carate [1005]. Din Kuweit revenise, în noiembrie 1982, cu o „salbă" grea de un sfert de kilogram, plus 12 brățări (110 gr) din aur de 18 karate. Pakistanezii au fost la fel de gentili oferindu-i, în mai 1984, o „broșă din aur alb superior titlului de 18 carate cu două briliante de 0, 40 K în greutate 9,32 gr"[1006]. Se înțelege că, la asemenea daruri regești, finețea și unicitatea lucrăturii depășeau valoarea metalului și pietrelor prețioase. Toate acestea se primeau în condițiile interzicerii deținerii aurului și valutei de către cetățenii României.

Cât a trăit, Tovarășa afișa la birou și în vizitele prin țară doar setul de aur purtat în clipele morții și verigheta de platină oferită de soț. Pe mâinile și la gâtul cui a ajuns tezaurul Elenei Ceaușescu, nu se știe. A trecut pe lumea cealaltă cu un lanț la gât și o impresionantă brățară de aur. Nu le-a dus nici măcar în mormânt, luate ca amintire de *revoluționarul* care s-a îngrijit s-o astupe în pământ[1007].

Legenda „vampirului roșu"

Ceaușeștii se credeau protejați chiar și de bătrânețe prin armura puterii. Reținuseră ca portrete oficiale fotografiile bine retușate de pe vremea când nu împliniseră încă 50 de ani. Cunoscându-le slăbiciunea, s-a mers până la a schimba, în cărțile de istorie, porecla lui Mircea cel Bătrân în Mircea cel Mare. Domnitorul muntean murise la 63 de ani, cum să-ndrăznești aluzii la bătrânețea lui Ceaușescu?! Sclavul ideii de continuu progres, Tovarășul nu accepta nici fireasca involuție a funcțiilor fizice. Ca să nu poarte ochelari, toate înscrisurile destinate lui se băteau la o mașină de scris cu caractere mari.

„Marele" bolnav și-a tratat și doctorii ca pe slugi[1008]. În dialogurile profesionale a refuzat tentele emoționale[1009]. Astfel că, în absența diagnosticului probat, tulburările de personalitate schizotipală de care s-a tot vorbit, se păstrează în

sfera supoziţiilor. În ultima perioadă în ţară apăruseră zvonuri şi că „întâiul dintre bărbaţii ţării" suferă de un adenom la prostată. Atât de credibile, încât Elenei Ceauşescu i s-au trimis scrisori de recomandare pentru chirurgi capabili să-l opereze cu succes[1010]. Zvonurile asupra bolnavului Ceauşescu, răspândite de servicii specializate externe şi/sau interne, dar alimentate continuu de dorinţa românilor de a scăpa de tirania lui, au luat forme fantastice. Românii ajunseseră să creadă că se hrănea cu lapte de mamă şi i se făceau transfuzii de sânge de nou-născut. Cu intenţia declarată de a vedea dacă are cicatrici operatorii, s-a ajuns astfel ca părţile intime ale corpului său ciuruit de gloanţe să fie dezgolite, în decembrie 1989, la dorinţa „groparului" Gelu Voican-Voiculescu. Obscenitatea comentariilor, după mărturia unui fost angajat la Morga Spitalului Militar Central [1011], seamănă a profanare morală de cadavre.

După mărturia academicianului Iulian Mincu, la bolnavul Nicolae Ceauşescu a fost chemat, în regim de urgenţă, pentru prima dată la 4 aprilie 1988. L-a găsit în stare de inconştienţă, asistat de doctorii curanţi şi de Victor Ciobanu, ministrul Sănătăţii. I-a prescris insulină dar *chimista de renume mondial* s-a împotrivit pe motiv de dependenţă[1012]. Cu voinţa de fier prin care voia să sfideze natura, peste doar patru zile de la coma diabetică, pacientul a plecat într-un lung turneu asiatic[1013]. După obicei, Ceauşeştii nu le-au făcut confidenţe celorlalţi delegaţi. Aceştia au remarcat însă neobişnuitul prezenţei a cinci somităţi medicale printre însoţitori. Dar, în Indonezia, şeful delegaţiei n-a putut face faţă programului[1014]. Trei zile, n-a ieşit din reşedinţa sa[1015].

Între timp, ministrul Ciobanu îi contactase pe marii diabeticieni ai lumii care-au recomandat tot insulina[1016]. Astfel că, în Australia, starea bolnavului părea redresată. Vorbea însă atât de încet că interpretul nu-l înţelegea[1017]. Dar şi-a continuat turneul în Vietnam şi Mongolia. După hopul comei, a renunţat

şi la insulină, şi la serviciile lui Iulian Mincu. La 5 octombrie 1989, a intrat iarăşi în comă iar Mincu a fost rechemat[1018].

Oricât de măiestrit lucrau retuşorii fotografiilor şi ai cadrelor filmate, figura tot mai îmbătrânită şi împuținată a liderului român nu scăpa partenerilor de dialog. Noi ştiam că liderul român e grav bolnav, a mărturisit după moartea lui Ceauşescu, Alexandr Iakovlev, secretar al CC şi preşedintele Comisiei de politică internațională a PCUS[1019]. Pe chestiunea apropiatei sale morți - cel târziu în 1990 ! - sovieticii au încercat să creeze o breşă în nucleul decizional de la Bucureşti, după mărturia lui Ştefan Andrei. Invocau rezultatul unei analize de urină, recoltată, fără ştirea lui Ceauşescu, în timpul unei vizite la Moscova. Cu constatarea că, la fel ca în cazul Andropov, diabetul afectase grav rinichii lui Ceauşescu[1020].

Starea fizică proastă i-au remarcat-o şi aceia care l-au văzut, în treacăt, în ultima vizită la Moscova: posomorât, frământat, bâlbâit mai tare ca de obicei, uneori cu urme de salivă la colțul gurii. „Consideram că sistemul său nervos este serios afectat", a declarat Valerii Musatov, fost prim adjunct al şefului Secției Internaționale a CC al PCUS. Dar *aparatcikii* moscoviți i-au pus atunci culoarea pământie a feței pe seama tratamentelor diavoleşti de care auziseră şi ei. Căci Gorbaciov primise o scrisoare, via Paris, din partea cuiva ce se dădea fostă angajată a policlinicii *nomenklaturii* bucureştene. Suferind de-un cancer grav de prostată, scria aceasta, Ceauşescu se trata cu „rețeta din bătrâni" a sângelui de nou-născut[1021]. Legenda Vampirului roşu, urmaşul lui Dracula şi al contesei Erszebth Bathori bântuia şi Kremlinul!

NOTE:

---

[909] Interviul autorului cu lt. col. (r) Ion Chițoiu, fost aghiotant al Elenei Ceauşescu, 11 aprilie 2014.

[910] ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 17/1988, f. 88.

[911] Interviul autorului cu lt. col. (r) Ion Chițoiu, fost aghiotant al Elenei Ceauşescu, 11 aprilie 2014.

[912] Dragoş Simionescu, *În umbra puterii*, vol. II, Editura Paco, Bucureşti, 2013, p. 314.
[913] *Ibidem*, pp. 235-238.
[914] *Ibidem*.
[915] Interviul autorului cu col. (r) Dumitru Burlan, 15 septembrie 2009.
[916] Dragoş Simionescu, *op.cit.*, p. 251.
[917] *Ibidem*, p. 247.
[918] Dragoş Simionescu, *op.cit.*, p. 256.
[919] *Ibidem*, p. 285.
[920] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, p. 171.
[921] *Ibidem*, p. 172.
[922] *Ibidem*, p. 174.
[923] Interviul autorului cu lt. col. (r) Ion Chiţoiu.
[924] Grigore Cartianu, *Sfârşitul Ceauşeştilor...*, *op. cit.*, p. 263.
[925] Dragoş Simionescu, *op. cit.*, p. 284.
[926] ANIC, fond CC al PCR – Cabinetul 1, dosar 24/1989.
[927] *Ibidem*, dosar 123/1988.
[928] *Ibidem*, dosar 24/1989.
[929] Interviul autorului cu lt. col. (r) Ion Chiţoiu, fost aghiotant al Elenei Ceauşescu, 11 aprilie 2014.
[930] Interviul autorului cu Romulus Budura, translator de limbă chineză, 14 mai 2014.
[931] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 8/1984, ff. 4-5.
[932] În ultima şedinţă a CPEx din anul 1988, spre exemplu, Ceauşescu a fixat preţul de producţie şi de livrare pentru maşinile de rectificat ghidaje şi suprafeţe plane şi pentru maşinile speciale de găurit adânc cu trei axe orizontale şi comandă numerică. ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 85/1988, f. 2.
[933] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli*, Bucureşti, Adevărul Holding, 2011, p. 405.
[934] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 123/1988; *Ibidem*, fond CC al PCR – Cabinetul 1, dosar 24/1989.
[935] *Ibidem*, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 3/1987, f. 11.
[936] Marin Nedelcu, ministrul Industriei Construcţiilor de Maşini.
[937] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 17/1987, f. 26.
[938] *Ibidem*, f. 27.
[939] *Ibidem*, f. 29.
[940] Făcea parte şi acest tip de amplasament din politica epocii. În industria uşoară lucrau femei care, atunci când plecau la lucru, îşi duceau şi copiii la creşele şi grădiniţele întreprinderilor.
[941] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 17/1987, f. 67.
[942] *Ibidem*, dosar 22/1984, f. 37.
[943] *Ibidem*, f. 39.
[944] *Ibidem*, f. 40.
[945] Lavinia Betea, Ştefan Andrei, *op. cit.*, p. 395.

[946] *Din Arhiva CC al PCR. Ședința Comitetului Politic Executiv din 4 martie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 4 martie 2009.
[947] *Din Arhiva CC al PCR. Ședința CPEx din 17 decembrie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 17 decembrie 2009.
[948] Michael Shafir, *Interviuri în stil Ceaușescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 19 septembrie 2009.
[949] Dragoș Simionescu, *op. cit.*, p. 257.
[950] Interviul autorului cu Gheorghe Stoica și Vasile Buga, translatori de limbă rusă, 6 iulie 2013.
[951] Maria Dobrescu, *La curtea lui Ceaușescu. Dezvăluirile Suzanei Andreiaș despre viața de familie a cuplului prezidențial*, București, Editura Amalteea, 2004, p. 162.
[952] *Ibidem*, p.139.
[953] *Ibidem*, p. 136.
[954] *Ibidem*, p. 241.
[955] Interviul autorului cu Gheorghe Dinulescu, preot Petrești, 10 februarie, 2009.
[956] Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2010, p. 89.
[957] Grigore Cartianu, *Sfârșitul Ceaușeștilor. Să mori împușcat ca un animal sălbatic*, București, Editura Adevărul Holding, 2010, p. 240.
[958] Mitică Georgescu, *Vânătorile lui Ceaușescu așa cum au fost*, București, Editura Corint, 2003, p. 16.
[959] Silviu Curticeanu, *Meditații necenzurate*, București, Editura Historia, 2007, pp. 125-126.
[960] Interviul autorului cu col. (r) Dumitru Burlan, ofițer de contrainformații în Direcția a V-a, 15 septembrie 2009.
[961] Lavinia Betea, *După ce refuzaseră invitația lui Gorbaciov, Ceaușeștii și-au petrecut concediul acasă*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 3 septembrie 2009.
[962] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 177.
[963] Interviul autorului cu Gheorghe Stoica și Vasile Buga, translatori de limbă rusă, 6 iulie 2013.
[964] Lavinia Betea, *Actorii Naționalului l-au omagiat pe Ceaușescu, fără izmene, într-o crâșmă din Obor*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 20 iulie 2009.
[965] Lavinia Betea, *Ștefan Andrei a fost la 22 de aniversări ale lui Ceaușescu*, în „Adevărul", 23 ianuarie 2012.
[966] *Ibidem*.
[967] *Ibidem*.
[968] Lavinia Betea, *Ultimul Revelion al Ceaușeștilor*, în „Jurnalul Național", 22 decembrie 2008.
[969] Lavinia Betea, *Cum ostenea Ceaușescu*, *op. cit.*.
[970] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România*, vol. II, *Documente Nicolae Ceaușescu (1965-1971)*, Iași, Editura Polirom, 2012, pp. 637-638.

[971] Lavinia Betea, *Istorii trăite: Paul Niculescu-Mizil despre „metamorfoza' lui 23 August*, în „Jurnalul Național", 24 august 2009.
[972] Lavinia Betea, *Cum ostenea Ceaușescu*, în „Jurnalul Național", 23 august 2008.
[973] *Ibidem*.
[974] Interviul autorului cu Constantin Olteanu, 24 aprilie 2009.
[975] *Ibidem*.
[976] Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Ucenicul Partidului*, vol. 1, București, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 193-197.
[977] Lavinia Betea, *Chelnerii, doctorii și ceilalți români cu bani și-au sistat investițiile în artă. Interviu cu pictorul Petru Lucaci, președintele UAP*, în „Jurnalul Național", 29 noiembrie 2010.
[978] S-a vernisat întâi *expoziția omagială* și s-a ținut *adunarea solemnă*, urmată de ceea ce presa a apreciat a fi un „vibrant spectacol omagial" (regizat de Dan Micu și Cristian Hadjiculea). În 22 august s-a dat o recepție la Palatul din Piața Victoriei. Apoi Ceaușescu în calitate de comandant suprem, a omagiat armata aceasta fiind o noutate. Surprinzătoare a fost demonstrația *oamenilor muncii* și tribuna improvizată în fața noului sediul al Muzeu Național de Istorie.
[979] Lavinia Betea, *Ultimul 23 August*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 23 august 2009.
[980] *Ibidem*.
[981] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 87/1982.
[982] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 282.
[983] Componența listei din 1989 se nota, cu inițiale, astfel: NC (Nicolae Ceaușescu), VB (Vasile Bărbulescu), EB (Emil Bobu), IC (Ion Coman), SC (Silviu Curticeanu), IM (Ilie Matei), CO (Constantin Olteanu), CR (Constantin Radu), IS (Ion Stoian). Ultima poziție, IGM (Ion Gheorghe Maurer, fostul premier pensionat în 1974 cu drepturi speciale). ANIC, fond CC al PCR - Secția Gospodăria de Partid, dosar 68/1988, f. 1.
[984] ANIC, fond CC al PCR - Secția Gospodăria de Partid, dosar 68/1988, f. 2.
[985] *Ibidem*, f. 5.
[986] Interviul autorului cu lt.col. (r) Ion Chițoiu.
[987] ANIC, fond CC al PCR - Cabinet Naș Leon, dosar FN/1985, ff. 53-56.
[988] Primii-secretari ai județenelor de partid erau salarizați cu 9.750 lei (totalul retribuției și indemnizației de conducere), iar secretarii, cu 7.400 lei. Între a fi secretar și prim-secretar de județ se plasa salarizarea redactorului-șef al oficiosului partidului și a rectorului Academiei „Ștefan Gheorghiu" (8.900 lei). ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 43/1984, f. 170.
[989] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 43/1984, f. 26.
[990] *Ibidem*, f. 27.
[991] Statele de plată mi-au fost puse la dispoziție de col. (r) Ștefan Mutu, fost aghiotant al Elenei Ceaușescu.
[992] Ilarion Țiu, *Averea Ceaușeștilor* (interviu cu Florea Dumitrescu), http://jurnalul.ro/editie-de-colectie/cel-mai-iubit-cel-mai-urat-28-ianuarie-2008/averea-ceausestilor-313751.html.
[993] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 198.
[994] *Ibidem*, p. 206.

[995] *Ibidem*, p. 308.
[996] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 15/1984, f. 3.
[997] *Ibidem*, dosar 76/1984, f. 2.
[998] Vizita lui Nicolae Ceauşescu în Pakistan a avut loc în perioada 7-10 mai 1984.
[999] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 15/1984, f. 7.
[1000] Vizita lui Nicolae Ceauşescu în Bulgaria a avut loc în perioada 9-30 martie 1984.
[1001] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 15/1984, f. 4.
[1002] *Ibidem*, f. 12.
[1003] *Ibidem*, ff. 16-18.
[1004] *Ibidem*, f. 14.
[1005] *Ibidem*, fond CC al PCR – Cabinet Naş Leon, dosar FN/1984, f. 1-2.
[1006] *Ibidem*, f. 3.
[1007] Viorel Domenico, *După execuţie a nins*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 236.
[1008] De sănătatea primului om al ţării au răspuns miniştrii sănătăţii Eugeniu Proca (1978-1985) şi Victor Ciobanu (1985-1989). În ultimii 12 ani de viaţă, Ceauşescu i-a avut medici curanţi pe diabetologul Constantin Dumitrescu şi pe cardiologul Gherasim Apetrei.
[1009] Elocvent în această direcţie studiile lui Mihail Mihailide, *Medicii şi seducţia puterii. Miniştrii sănătăţii (1945-1989)*, Bucureşti, Editura Viaţa medicală românească, 2014.
[1010] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 74/1984, ff. 12-13.
[1011] Viorel Domenico, *După execuţie a nins*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 237
[1012] Laurenţiu Ungureanu, *Iulian Mincu, medic diabetolog, promotorul „alimentaţiei raţionale" în comunism: „Ar fi fost o onoare să fiu medicul preşedintelui Ceauşescu"*, http://adevarul.ro/sanatate/medicina/iulian-mincu-diabetolog-1_519e1b34c7b855ff561ca165/index.html.
[1013] Turneul delegaţiei de partid şi de stat condusă de Nicolae Ceauşescu s-a desfăşurat după următorul program: Indonezia 8-10 aprilie, Australia 11-17 aprilie, RS Vietnam 17-19 aprilie, RP Mongolă 19-21 aprilie 1988.
[1014] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 263.
[1015] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, p. 91.
[1016] Laurenţiu Ungureanu, *op. cit.*
[1017] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 263.
[1018] Laurenţiu Ungureanu, *op. cit.*
[1019] Alexandr Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Convorbire cu Lilly Marcou*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 113.
[1020] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 263.
[1021] Lavinia Betea, Vasile Buga, *„Nicolae va sfârşi prost" a profeţit Gorbaciov în 87 (III). Interviu cu V.L. Musatov, prim adjunct al şefului Secţiei Internaţionale a CC al PCUS*, în „Scînteia. Jurnalul României – acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 13 ianuarie 2009.

11
Partid contra partid

Revolta din Valea Jiului

În Valea Jiului, în august 1977, Nicolae Ceaușescu a făcut față primei mișcări de protest de amploare. Obligat să vină la negocieri directe cu minerii intrați în grevă, omul care cumula puterea absolută în stat și în partid, a trecut testul confruntării cu mulțimea furioasă. Documentele întocmite de Securitate, memoriile colaboratorilor apropiați, șefilor locali și greviștilor descriu cât de aproape a fost conducerea partidului să scape situația de sub control.

Când a izbucnit revolta, ca totdeauna vara, Ceaușescu se afla la Neptun. Vestea grevei a picat ca un trăsnet. Infailibil, a dat vina pe miniștrii săi. Dar scânteia o aprinsese el, în urmă cu o lună, prin proiectul Legii nr. 3/30 iunie 1977 privind pensiile de asigurări sociale de stat și asistență socială, prin care anulase multe dintre drepturile vechi ale minerilor. Legea afecta mai ales minerii pensionați cu invaliditate de gradul III, care încasaseră până atunci și salarii, și pensii. Cei ce sufereau accidente mai puțin grave se reangajau ca mineri la suprafață, în munci ușoare. Uneori întrețineau utilajele, alteori prelucrau cărbunele extras sau lucrau la birouri, în muncă administrativă. Își completau astfel veniturile cu o cincime din cât câștigau înainte, în subteran. În Valea Jiului, circa opt mii de persoane beneficiau de pensii pe caz de boală. Nemulțumiri a stârnit și vârsta de pensionare, ridicată de la 50 la 53 de ani. Minerii mai doreau: program redus de lucru la 6 ore pe zi, plan de producție realist, sistarea abuzurilor, ieftinirea

alimentelor, locuri de muncă pentru femei, asistență medicală sporită în Valea Jiului.

La poarta 2 a minei din Lupeni, la 2 august, s-au strâns ortaci din Aninoasa, Bărbăteni, Paroșeni, Uricani și Vulcan. Prim vice prim-ministrul Ilie Verdeț, trimis să aplaneze conflictul, a fost sechestrat de mulțime. Pentru rediscutarea legii, oamenii îl cereau pe însuși Ceaușescu[1022]. În mare grabă, elicopterul l-a adus pe acesta printre greviști.

Speriați de escaladarea evenimentelor, securiștii au împânzit Valea Jiului. Au fost aduse trupe și ofițeri din județele Alba, Arad, Caraș-Severin, Dolj, Gorj, Hunedoara și Sibiu[1023]. Astfel protejat, Ceaușescu a îndrăznit să coboare din elicopterul prezidențial printre minerii furioși. O mașină l-a preluat de pe Stadionul Jiul, din Petroșani, ducându-l spre Lupeni. „Cum a fost posibil?", i-a tot întrebat, pe drum, pe ștabii locali. După mărturia unuia dintre aghiotanții săi, cleștele în care intrase s-a arătat foarte periculos. Deși i-a îndemnat pe oameni la calm[1024], fiecare a început să-și strige păsul. Din mulțime s-a desprins un miner ciung, al cărui handicap se datora unui accident de muncă în subteran. Când a început să lovească cu ciotul mâinii treptele scării de fier pe care stătea Tovarășul, a început să țâșnească sânge. „Asta este răsplata pe care mi-o dat tu, pensia asta de mizerie din care mor de foame?", l-a interpelat omul pe Ceaușescu[1025]. Scena a învolburat și mai rău mulțimea. Abia după patru ore, secretarul general a reușit să scape din mâinile lor.

Reușise să-i împace pe moment. Împinși de la spate de *organele legii*, mulțumiți de discursul primului om în stat, oamenii s-au întors la casele lor. Represaliile au luat diverse forme, neanunțate public. Au fost „verificați" peste 20.000 de angajați ai Centralei Miniere Valea Jiului (CMVJ), scoase din zonă 241 persoane, sancționate disciplinar alte 287. „Pe linie de securitate" s-au dat 73 de avertizări și 399 de atenționări, iar „pe linie de miliție" 453 de avertismente și peste 600 de contravenții. Judecătoria Petroșani a condamnat 14 persoane

pentru infracțiuni de drept comun, ultraj contra bunelor moravuri, instigare publică.

În CPEx, Ceaușescu a cerut soluții pentru aprovizionare, sănătate și locuri de muncă pentru soțiile minerilor. A avansat chiar el câteva idei: un depozit pentru alimente, un spațiu frigorific pentru aprovizionare, un magazin propriu pentru fiecare localitate din Valea Jiului, contracte de muncă pe cinci ani, stagiu militar pentru mineri la locul de muncă, posibilitatea cumpărării apartamentelor, mese calde zilnice[1026]. A mers cu indicațiile până la detalierea meniului la intrarea și la ieșirea din șut: „Propriu-zis masa să fie șase lei, deci două mese a câte șase lei, în total 12 lei. În fond, pot să primească și o mâncare, și ceva dulce, fără ciorbă, pentru că este mai greu. O fructă; o bucată de slănină"[1027].

Promisiunile au fost onorate în timp. Semn că pe Ceaușescu greva îl speriase. În Valea Jiului s-au construit apoi cartiere noi, șosele, școli, spitale, fabrici de confecții, întreprinderi de industrie ușoară, potrivit lui Iosif Bârsan, fost contabil-șef al Centralei Cărbunelui Petroșani. Minerii au beneficiat de o masă caldă, reduceri la plata întreținerii, a energiei electrice și altele[1028].

Prinzând curaj, dornic să spele rușinea din vară și să stingă rumorile străinătății, în primăvara anului 1978, Ceaușescu a organizat un miting la Petroșani. La final, a fost botezat *miner de onoare.*

Trădătorul Pacepa

Cea mai puternică lovitură i-a fost dat lui Ceaușescu s-o primească de la omul său de mare încredere. În vara anului 1978, generalul Ion Mihai Pacepa[1029], adjunct al șefului spionajului extern, a fugit în Statele Unite ale Americii, via Bonn.

În capitala vest-germană, generalul trebuia să transmită cancelarului Schmidt un mesaj. Dar mesagerul n-a mai apărut. În camera sa de hotel, controlată ulterior, televizorul rămăsese deschis, hainele în șifonier, actele în sertar. Dis-de-dimineață,

ofiţerul părăsise imobilul. Ajuns la ambasada Statelor Unite a cerut azil politic. A aterizat după câteva zile în noua patrie.

Din dosarele anchetei comandate după „fuga" lui se întrevede climatul propice germinării unor noduli reproducători ai reţelelor mafiote brejneviste. Alcătuite din înalţi activişti de partid şi ofiţeri ai serviciilor speciale care promovaseră după un plan de carieră croit şi ajustat la fiecare schimbare de macaz. Demn de ridicol şi bun de fraier li se părea însuşi Ceauşescu. Aşa se face că după decizia lui de sistare a importurilor de tehnologie, conducerea DIE s-a lansat în expoziţii speciale cu produse şi tehnologie capitalistă. Le prezentau Ceauşeştilor ca excepţionala recoltă a unui serviciu de spionaj imbatabil. Le cumpărau însă din magazine sau le procurau din antreprizele industriale[1030].

Ajutat şi de specializarea în chimie, Pacepa antamase relaţii privilegiate cu ambii Ceauşeşti. După mărturia foştilor camarazi, cărase Elenei Ceauşescu geamantane de literatură şi documente de specialitate[1031]. Colectivul „savantei" îi compunea opera din ele. Acelaşi Pacepa a iscodit, a manevrat şi, uneori, a plătit titlurile ştiinţifice acordate de foruri internaţionale. În 1972, l-au ridicat pe Pacepa la rangul de prim-adjunct al şefului DIE, prezentat în vizitele din străinătate drept consilier al lui Ceauşescu pentru securitate naţională şi dezvoltare tehnologică[1032]. Apoi a devenit secretar de stat la Consiliul Securităţii Statului cu grad de general. După sfaturilor sale, reşedinţele lui Ceauşescu au fost dotate cu tehnologii de ultimă generaţie pentru detectarea radiaţiilor iar Direcţia a V-a cu armament ultrasofisticat[1033]. În călătoriile din străinătate, Pacepa aducea la reşedinţa Ceauşeştilor negustori locali cu selecţii de produse. După aceea a început să comande bijuterii somptuoase pentru Elena Ceauşescu plătite prin Gospodăria de partid[1034]. Sub protecţia acestui spectru de activităţi, cu costuri greu de verificat, şefii serviciului de informaţii externe, înfrăţiţi cu demnitari din structurile comerţului exterior şi relaţiilor internaţionale s-au antrenat în susţinerea unui sistem mafiot de

afaceri şi promovări. „Atenţiile", complimentele şi eficienţa acestor „băieţi deştepţi" au încântat-o, o vreme, pe nevasta lui Ceauşescu.

După mărturia apropiaţilor, Ceauşescu a fost extrem de nervos la aflarea veştii că plecase „omul lui"[1035]. A cerut extrădarea dezertorului. Secretarul de stat Cyrus Vance a confirmat că „fugarul" se afla peste Ocean şi promitea că nu va „exploata pe cale publică hotărârea generalului". A rugat autorităţile româneşti să nu facă rău soţiei şi fiicei lui, rămase în ţară[1036]. Din acel moment, Ceauşescu a fost convins că defectorul fusese racolat de serviciile secrete americane, mai demult, pe când se afla în misiune în RFG.

S-au luat şi măsuri de reorganizare a DIE. Cadourile de la străini se interziceau cu desăvârşire sau măcar se declarau *organelor de conducere*. Pentru a reduce influenţa securiştilor care contractau afaceri în vest, s-a impus regula licitaţiei, evitându-se „relaţiile lăturalnice". Ceauşescu a schimbat şi regulile selecţiei agenţilor, indicând să nu mai fie racolaţi tineri din „mediile compromise"[1037].

Comisia de anchetă n-a putu lămuri precis de ce trădase generalul. Avusese o ascensiune cu adevărat fulminantă; câştigase regeşte, după cum recunoscuse însuşi Pacepa[1038]. „Se pune întrebarea de ce a ales el, Pacepa, acest moment de a fugi din ţară: ori a văzut că e pericolul de a-l demasca, că tovarăşii din conducere au început să pună ordine în direcţie, ori că se încearcă să fie îngreunate relaţiile cu americanii"[1039], a meditat dilematic Ceauşescu.

Foştii securişti, care l-au cunoscut bine, au pus gestul pe seama unor anchete la nivel înalt, care vizau corupţii din sistem. Se ştia că, folosindu-şi poziţia şi influenţa, ofiţerii DIE „trăgeau" bunuri, necontrolate la vamă, destinate lor şi membrilor *nomenklaturii*[1040]. Mihai Caraman, şeful Contrainformaţiilor, a interceptat un transport, de televizoare, casetofoane şi produse electronice din Liban şi, imediat, a raportat superiorilor. Implicat şi el din câte se pare, Pacepa ar fi intervenit

degeaba pe lângă Andruță Ceaușescu, șeful cadrelor din Securitate, fratele *celui mai iubit*[1041]. Plauzibile par și alte motive. Precum *demoralizarea* fugarului că nu i s-a dat șefia DIE[1042].

Conspirații și crime

Au existat conspirații împotriva lui Ceaușescu? După căderea regimului, mărturiile foștilor șefi și ofițeri ai serviciului de pază și protecție arată că soții Ceaușescu se temeau de atentate.

Toate unitățile să contribuie la apărarea vieții Tovarășului și a Tovarășei devenise lait-motivul instructajelor Securității[1043]. Preventiv, au început să modifice traseele de deplasare în Capitală și în vizitele de lucru[1044]. Drumul dintre reședința din Primăverii și sediul CC se împânzea cu agenți. El venea la birou pe Calea Victoriei și pleca acasă prin Onești și Magheru. Blocul „Ciclop" era socotit punctul critic în dispozitivele securiștilor[1045].

Au existat însă și câteva momente în care Ceaușescu s-a comportat ca și cum ar fi descoperit o conspirație pusă la cale împotriva sa. Măsurile dure împotriva intelectualilor și artiștilor care participaseră la „Meditația transcendentală" justifică ipoteza că dictatorul văzuse în grupul adepților niște potențiali conspiratori. A trimis, în 1982, la *munca de jos* circa 250 de cercetători, artiști și oameni de cultură, a destituit miniștri și a desființat Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologice București. Singurele referințe publice au apărut în revista *Pentru patrie*, publicație a Ministerului de Interne. Adepții „transcendentalilor" erau învinuiți, printre altele, că visează la dominația mondială și să „guverneze întreaga lume"[1046].

Istoria avea rădăcinile în 1977 - an al restructurării specializărilor în științele socio-umane în România[1047] și al constituirii „Cartei 77" în Cehoslovacia. Un anume Nicolae Stoian, cetățean francez de origine română, intrase în legătură cu atașatul cultural al României la Paris propunându-i aplicarea unui program de „inteligență creatoare", conform referatului

prezentat de Petre Enache, secretarul cu propaganda[1048] într-o şedinţă CPEx din aprilie 1982. În urma acestei deja dubioase înţelegeri, emigrantul a revenit în ţară. Primul contact l-a avut cu cercul de yoga al Trustului de proiectări „Carpaţi"[1049], unitate a Gospodăriei de partid. Experimentul a fost preluat apoi de Institutul de Cercetări Pedagogice şi Psihologice Bucureşti condus de Virgiliu Radulian[1050]. Proiectul reprezenta însă introducerea mişcării „Meditaţia transcendentală" în România. O sectă religioasă şi reacţionară, în opinia lui Ceauşescu, în spatele căreia se ascund „tot felul de şarlatani, inclusiv spioni şi agenţi ai diferitelor state străine"[1051]. Mişcarea fondată în anii 50 de călugărul indian Maharishi Mahesh, dobândise popularitate prin adepţi celebri, precum membrii formaţiilor Rolling Stones şi Beatles. Magistrul transmitea iniţiaţilor o mantra secretă, aceştia căutând apoi noi adepţi. Cam semăna, i se va fi părut lui Ceauşescu, cu „iniţierea" în organizaţia secretă a PCdR şi cu „mantrele" secretelor şi numelor *ilegaliste*!

Succesul „Meditaţiei" a fost absolut la Bucureşti. La conducerea partidului a ajuns o listă cu 370 adepţi care urmaseră 5-6 zile cursul de iniţiere, aproape toţi „pe bază de angajament". Cam jumătate, adică, din efectivele PCdR în vara lui 1944! În plus, secretul mantrei îl primise „floarea intelectualităţii româneşti", după expresia lui Andrei Pleşu[1052]. Mai bine zis, lideri de opinie bine plasaţi în *suprastructura* românească: poetul Marin Sorescu, tenorul Nicolae Florei, naistul Gheorghe Zamfir, sculptorul Ovidiu Maitec, pictorul Sorin Dumitrescu, profesorul de filosofie Mihai Şora (fost *ilegalist*), academicienii Victor Săhleanu şi Ştefan Milcu, psihologii Irina Holdevici şi Aurora Liiceanu. Artişti, literaţi şi oameni de ştiinţă cu turnee şi stagii în străinătate, unii cu legături solide, din vremea studenţiei, în Uniunea Sovietică. Altă constatare ce putea stârni ecoul *canalelor* şi organizaţiilor ilegale patronate de Moscova în memoria Tovarăşului! De altfel, conducerea ministerului de resort a fost învinuită de „atitudine de gură-cască" şi lipsa *vigilenţei*[1053].

„Sectanţii" nu pot rămâne profesori, învăţători sau cercetători, a decis Ceauşescu, forţând specialişti de înaltă clasă să-şi câştige pâinea ca muncitori necalificaţi[1054]. Unii dintre ei s-au îmbolnăvit. Alţii au solicitat clemenţă, reintegrare profesională şi reprimirea în partid. Cum frica de necunoscut e cea mai mare, misterioasa „afacere" şi consecinţele sale au sporit frica românilor de Securitate.

Complotul generalului Ioniţă

Cât adevăr şi câtă legendă în complotul pus în seama lui Ion Ioniţă? În documentele intrate în circuitul cercetării nu există urme. Dar lipsesc din ele, inexplicabil, dosarele de cadre ale presupuşilor conspiratori.

Biografia generalului Ion Ioniţă a fost de om norocos. S-a născut în 1924, într-o familie dâmboviţeană cu 13 copii. N-au supravieţuit decât patru. El s-a calificat lăcătuş şi s-a angajat la CFR Bucureşti Triaj. În septembrie 1944 a părăsit bancul de lucru, recalificându-se *activist*. Deşi nu fusese o zi soldat, în 1948 partidul l-a încadrat la DSPA cu grad de locotenent. A *crescut* în ierarhia militară ca Făt-Frumosul din poveste: după nici şapte ani, purta epoleţii de general! Odată cu specializarea în Uniunea Sovietică, a avansat şi în funcţiile de comandă. După moartea prietenului Leontin Sălăjan, Ceauşescu i-a încredinţat lui Ioniţă conducerea Armatei, în 1966, menţinându-l în funcţie zece ani.

În 1978, Ioniţă a fost numit prim viceprim-ministru al Guvernului cu responsabilitatea transporturilor, sănătăţii, apelor, Canalului Dunăre-Marea Neagră, marinei, aviaţiei civile şi militare[1055]. Suportase, se pare, efectul mutării de şahist a lui Ceauşescu care se scăpa de subalternii dizgraţiaţi din două mişcări: întâi promovându-i în funcţii decorative, apoi trecându-i pe linie moartă. Deşi bolnav cardiac, pe Ioniţă l-a nemulţumit decizia pensionării sale la 58 de ani[1056].

În memoriile soţiei sale, fosta *ilegalistă* Cecilia Wolfsohn, se menţionează că, din primăvara lui 1984, Ioniţă s-a angajat într-

o conspirație contra lui Ceaușescu. Primea acasă vizitatori cu care se întreținea prin bilețele, ei revenindu-i sarcina să le ardă. I-a numit printre aceștia pe generalul Nicolae Militaru[1057], pe comandorul Radu Nicolae și pe Virgil Măgureanu[1058], vizita celui din urmă trezindu-i suspiciuni. Uneori, Ioniță pleca la întâlniri conspirative în afara Bucureștiului[1059]. După căderea regimului, Ion Iliescu a confirmat teoria conspirației conduse de Ioniță, amintind arestarea comandorului Radu Nicolae și imprudența lui Militaru[1060]. Acesta din urmă avea în spate, deja, umbra altei încercări de colaborare cu sovieticii[1061]. Despre discuțiile purtate, Ion Iliescu a declarat că generalii Militaru și Ioniță urmau să-și folosească relațiile din cercul ofițerilor superiori, Virgil Măgureanu pe cele antamate la Academia „Ștefan Gheorghiu" unde avea cursanți și ofițeri de la Interne și din Securitate. De la Iliescu se așteptau prozeliți din cercurile politice[1062].

Detalii spectaculoase a adăugat generalul Ștefan (Istvan) Kostyal[1063]. Fost *ilegalist* timișorean, trecuse liniile sovieticilor pe frontul de Est, predându-se acestora. Ajuns în România, via Budapesta, a fost și el trimis la studii militare în Uniunea Sovietică. A revenit, ca și Militaru, însurat. În înțelegere cu Ioniță, a declarat acesta, au atras printre conspiratori pe generalul Ion Hortopan și pe comandorul Anton Bejan. Kostyal a mărturisit că el informase ambasada sovietică de la București asupra planului de ocupare a sediului CC cu divizia de tancuri comandată de Hortopan când Ceaușescu se afla într-o vizită în Canada[1064]. S-a zvonit și că altă legătură cu sovieticii se realizase prin Vasile Patilineț, altă fostă speranță selectată și promovată de Ceaușescu, trimis, la începutul anilor 80, ambasador la Ankara[1065]. Moartea lui într-un accident de mașină, în 1986, a fost deseori trecută la capitolul „crimelor lui Ceaușescu".

Ca să evite scandalul în jurul unor personaje cu legături sovietice, Ceaușescu a procedat cu discreție. Kostyal a fost condamnat la doi ani și șase luni închisoare pentru delicte de drept comun: acuzat că și-a modificat contorul ca să fure

curent și deținere de valută (câteva ruble sovietice și câteva leva bulgărești)[1066]. La Congresul al XIII-lea, din Comitetul Central au fost scoși, fără explicații, Ion Ioniță, Nicolae Militaru, Ion Iliescu și Janos Fazekaș. Cel din urmă a fost astfel asociat cu conspirația[1067].

Zvonuri multe au circulat despre moartea generalului Ioniță. Decesul n-a fost provocat de vechea maladie cardiacă, ci de un cancer abdominal. Suferința s-a declanșat după o lovitură dureroasă primită în înghesuiala unui autobuz[1068]. S-ar zice că istorisirea aceasta aduce a „umbrelă bulgărească"! Nu iese fum fără foc, șopteau românii, mirându-se că fostul ministru al Armatei n-a fost condus pe ultimul drum cu onoruri militare. De la ceremonia de adio au absentat și foștii tovarăși din conducerea țării[1069].

A fost sau n-a fost conspirație? La 22 decembrie 1989, în prim-planul scenei politice au reapărut presupuși conspiratori, ieșiți din „mantaua" generalului Ioniță. Pe tema lor s-au certat Ceaușeștii în cazarma din Târgoviște. A fost singura lor ceartă din cele trei zile dinaintea morții. După ce aflaseră de la paznici despre prestația, la televizor, a lui Ion Iliescu și a generalului Militaru. Furios, Ceaușescu i-ar fi reproșat nevestei că-l împiedicase „să-i termine". Militaru avea probleme personale[1070], s-ar fi „scuzat" ea. „Tu nu m-ai lăsat să fac lucrurile pe care le hotărâsem să-i terminăm... Ai să vezi că or să ne termine ăștia doi pe noi"[1071], ar fi prezis el.

Arhivele păstrează, într-adevăr, dovezi ale monitorizării celor care aveau discuții private cu Militaru[1072]. Și o scrisoare adresată de Militaru lui Ceaușescu, în primăvara lui 1983, pentru a-i solicita o audiență cu scopul de a „raporta unele probleme deosebite de ordin personal"[1073]. Să fi fost Militaru, la un moment dat, mai aproape de Ceaușești decât de conspiratori?!

Întâmplător ori nu, Ion Iliescu a „debutat" în televiziune, în după-amiaza zilei de 22 decembrie 1989, la circa o jumătate de oră după apelul lansat de unul dintre presupușii adepți ai con-

spirației generalului Ioniță, căpitanul de rangul I Constantin Cico-Dumitrescu. „Rog pe tovarăşul Ion Iliescu cu care am fost coleg, să vină la Televiziune. Trebuie, tovarăşi, să ne organizăm!", l-a chemat acesta[1074].

Zvonuri şi manipulări

Aproape zece ani după „fugă", Pacepa păruse absorbit de-o gaură neagră. Dar în toamna lui 1987, sub semnătura lui a apărut în Statele Unite ale Americii volumul „Orizonturi Roşii". Fără valoare istorică - după cum au dovedit-o documentele de arhivă -, cartea aceasta a produs reprezentarea vampirului roşu Ceauşescu, urmaşul lui Dracula. Pacepa „mărturiseşte" crime şi fapte oribile la care ar fi fost părtaş, credibilizând astfel diabolizarea şi discreditarea liderului român. Via America, unde jubilase altădată Ceauşescu spre necazul Moscovei! Prin Pacepa s-a continuat campania începută de sovietici în 1956, imediat ce România a trimis emisari pe linie economică în Marea Britanie şi în SUA şi a inițiat acțiunea de retragere a trupelor sovietice. Printr-o amplă manipulare s-a difuzat teoria că România este „calul troian al sovieticilor". Că Moscova a creat „mitul independenței" sale. O versiune adiacentă susținea că România nu prezintă importanță strategică pentru Moscova, comparativ cu RDG, Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia. Baza de lansare a acestor teorii au fost emigranți din România[1075]. Spre sfârşitul „războiului rece" aveau, în Occident, un formidabil succes. Preluate şi amplificate de postul american Radio Europa Liberă i-au fascinat pe români.

În ianuarie 1988, postul de la Munchen a difuzat fragmente suculente din „memoriile" fostului protejat într-un ciclu de 12 emisiuni. Ca-n poveştile cu feți-frumoşi şi zmei, românii vedeau lumea împărțită între buni şi răi. Presa liberă nu putea fi altfel decât o antiteză a mincinoasei prese comuniste. Astfel că a fost crezut şi basmul cu criminalul Ceauşescu care-i ordona lui Pacepa „să-l dea pe Radu" potrivnicilor. Adică să-i ira-

dieze. În seama lui Ceaușescu au fost puse apoi decesele demnitarilor. S-a crezut că toate telefoanele sunt ascultate de Securitate. Și că familia Ceaușeștilor deținea fabuloase averi în străinătate.

În legende demne de contele Dracula s-au transformat decesele lui Leontin Sălăjan, Chivu Stoica, Virgil Trofin, Petre Enache[1076], Vasile Patilineț. Postura de victimă fiind avantajoasă, versiunile acestea au convenit rudelor apropiate ale decedaților. Mai ales după căderea regimului. Despre moartea scriitorului Marin Preda[1077] s-a vorbit, de asemenea, ca despre una comandată de Ceaușescu. Se spunea și că, gelos pe succesul lui Amza Pelea, Ceaușescu ar fi grăbit dispariția actorului din această lume[1078]. Insistând asupra ipotezei de crimă, se poate pune și întrebarea de ce nu s-a debarasat Ceaușescu de cei mai înverșunați dușmani ai săi: fostul prieten și susținător Alexandru Drăghici și fostul competitor la jilțul puterii, Gheorghe Apostol?!

Nu înseamnă însă că dacă acum lipsesc dovezile, acestea nu vor apărea niciodată. „Este cert că Monica Lovinescu a fost bătută, este cert că lui Ceaușescu nu-i convenea Goma", a spus Ștefan Andrei. Referindu-se la molestarea unui ziarist francez care dorise să-l intervieveze pe Vasile Paraschiv[1079], Ceaușescu a comentat astfel „incidentul": „Proștii ăștia de la Securitate! Eu le-am spus să-i tragă o mamă de bătaie și ei erau să-l omoare"[1080]. Se putea comanda orice, la o adică...

S-a temut Ceaușescu de manifestările unei *societăți civile*? Răspunsul e negativ: era convins că luase toate măsurile. Dar și că e de neînlocuit.

În România, vocile contestare s-au auzit de pe undele Radioului Europa Liberă[1081]. Dar prima țară care încetase să bruieze emisiunile destinate cetățenilor săi a fost România, în 1964. Uniunea Sovietică și ceilalți membri ai Tratatului de la Varșovia au făcut-o abia din toamna lui 1988. Ceea ce nu înseamnă că secția de limbă română se bucura de simpatia conducerii de la București. Cetățenilor români li s-a interzis,

încă din 1967, să scrie scrisori sau să dea interviuri redactorilor REL. Dar lucrurile interzise sunt şi mai tentante. Să te citeze ori să te laude Monica Lovinescu[1082], realizatoarea emisiunii culturale *Teze şi antiteze la Paris*, preţuia mai mult decât premiul Uniunii Scriitorilor din România, după mărturia scriitorului Augustin Buzura. „Ca să nu dispari", aşa cum se zvonise că păţesc criticii regimului, aveai nevoie de protecţia REL. Pentru aceasta stabileau „coduri de pericol" cu anumite persoane din Vest. Dacă ar fi fost să fie, redactorii alertau presa şi diplomaţia internaţională[1083]. Cât anume s-a implicat Ceauşescu în războiul cu angajaţii secţiei române de la München, rămâne imposibil de precizat. Dacă a existat sau nu un atentat comandat la Bucureşti - atentat „nimerit" tocmai în spaţiile secţiei pentru Cehoslovacia! - e, de asemenea, discutabil[1084]. Indiscutabil rămâne că iniţiativele, chiar dacă veneau de jos, necesitau acceptul lui Ceauşescu. Un argument în acest sens sunt scrisorile ce-i erau adresate personal de ambiţioşi maeştri ai cuvântului care-şi cucereau astfel şi păstrau poziţiile privilegiate. Cu o astfel de „ofertă de nerefuzat" i s-a adresat Tovarăşului, în aprilie 1983, scriitorul Eugen Barbu[1085].

Dar mişcările reformatoare dinaintea prăbuşirii regimului comunist în Europa de Est, au început în partid. Deosebit de vecini, „regimul Ceauşescu semnaliza în exterior dreapta şi cotea în interior la stânga", în opinia lui Michael Shafir, şeful secţiei de documentare a secţiei române de la REL. În conducerea românească nu s-au produs sciziuni. Dar au existat atitudini contestare din partea unor intelectuali, deosebit remarcându-se Paul Goma[1086]. REL a difuzat contestaţiile lui Mircea Dinescu[1087], Dan Deşliu[1088], Doina Cornea[1089], Aurel Dragoş Munteanu[1090], Dumitru Mazilu[1091]. Niciunul nu cristalizase însă o mişcare articulată într-un program.

De ce s-ar fi temut atunci Ceauşescu?[1092] Românii, cuprinşi de fatalism, aşteptau să le vină salvarea din afara ţării, după observaţia lui Vlad Georgescu. Ei cer ajutor, dar cum poate un post de radio să schimbe România?! Astfel de schimbări radi-

cale depind de mai mult decât de voinţa unui popor, prognoza directorul secţiei de la München, la începutul anilor 80[1093].

Revolta de la Braşov

Se poate spune că Nicolae Ceauşescu *a făcut totul* ca să ajungă cel mai urât om din România. În 1982 a cerut ca salarizarea personalului muncitor să se facă pe baza indicatorului producţie marfă vândută şi încasată[1094]. Decretul dat în acest sens[1095] l-a completat apoi cu indicatorul mărfii vămuite la export. Propagandistic însemnau *măsuri de cointeresare materială a oamenilor muncii.* I-a obligat apoi pe aceştia să lase o cotă parte din salariu pentru constituirea fondului de dezvoltare economică a întreprinderilor[1096]. I-a forţat astfel pe cetăţeni să-i crediteze proiectele. El cotizase cu o sută de mii de lei la Uzinele „23 August"[1097]. După exemplul lui, demnitarii s-au făcut acţionari la diverse antreprize[1098].

Discursul public repeta mereu că în *democraţia socialistă* cuvântul hotărâtor îl au *consiliile oamenilor muncii* care conduc întreprinderile. Dar planul şi producţia se impuneau de sus în jos. Românii s-au simţit astfel dublu înşelaţi şi minţiţi. Precaut, Ceauşescu a aplicat constant amintitele *măsuri de cointeresare* doar angajaţilor TESA – personalul tehnic, economic şi administrativ. În ideea că dezordinea şi indisciplina li se datorează. Cum să nu-i fi urât pe Ceauşeşti specialiştii din România? Şi cum să nu-i fi atras programul gorbaciovist al recunoaşterii şi promovării *competenţelor*?

Atunci când s-a încercat să-i *cointereseze* pe muncitori, au izbucnit conflicte de muncă. Un preambul al Braşovului, a fost greva de la Întreprinderea „Nicolina" Iaşi din 16 februarie 1987. Se aniversau tocmai atunci 54 de ani de la debutul grevelor ceferiştilor din 1933. Despre acestea mai aminteau, în treacăt, cărţile de istorie dar fără nominalizări de eroi. „Aplaudacii" lui Ceauşescu sărbătoriseră cu un an înainte împlinirea a 50 de ani de la procesul luptătorilor comunişti şi antifascişti

de la Braşov (mai-iunie 1936)[1099]. Acolo, „luptătorii" purtau un singur nume - Ceauşescu[1100].

Raportul asupra grevei de la Iaşi a fost prezentat exclusiv în conclavul Secretariatului CPEx, cu intenţia secretizării. S-a reuşit în bună măsură, după căderea regimului, mişcarea fiind pusă în contul studenţilor şi intelectualilor ieşeni[1101]. În stil *perestroika,* cu intelectualii ferment al schimbării, deşi în informaţiile primite de Ceauşescu n-au fost amintiţi. Conflictul a izbucnit din nemulţumirea pentru salariile luate pe luna ianuarie. Întreprinderea îndeplinise planul impus doar în procent de 36 %. După efectuarea plăţii în acord global, muncitorii cu rate n-au primit nimic. În plus, banii întârziaseră două zile. Circa 250 de muncitori s-au adunat în faţa birourilor conducerii, strigându-şi drepturile. La amiază crescuseră la circa o mie. Cereau plata integrală a salariului, duminicile libere, zi de muncă de 8 ore, plata întreţinerilor în locuinţe la nivelul livrării agentului termic... Alertaţi, şi-au făcut apariţia primul secretar al judeţenei de partid şi directorul centralei. Inspiraţi, probabil, de prestaţia lui Ceauşescu din 1977, liderii locali au promis sprijin pentru îndeplinirea planului. Şi recalcularea retribuţiilor. Situaţia a fost pusă, după obicei, în seama proastei organizări. Când informaţiile au ajuns la Ceauşescu, directorul, contabilul şef şi secretarul de partid de la „Nicolina" erau deja destituiţi pe motiv de „activitate necorespunzătoare şi lipsă de autoritate în rândul muncitorilor". *În spirit revoluţionar,* comisia propunea şi *eliberarea din funcţie* a primului secretar de judeţ şi a instructorului CC. Paradoxal, tocmai Ceauşescu s-a opus. Mulţumit, probabil, de aplanarea conflictului[1102]. Muncitorii, se pare, n-au avut repercusiuni.

Cu altă măsură au fost judecaţi însă braşovenii. Dar Ceauşescu pare a nu fi fost prea tulburat nici de ei. Deşi conflictul era mai grav, în contextul actual, comparativ cu greva minerilor din 1977. La vârf, protestul din 15 noiembrie s-a numit eufemistic „întâmplările de la Braşov"[1103].

În 1987, uzinele Steagul Roşu din Braşov aveau 22.000 de angajaţi. S-a întâmplat într-o zi de duminică lucrătoare, ca aproape toate duminicile din acea vreme când se lucra pentru export. În plus, un *nou prilej de sărbătoare* prin aceea că se votau deputaţii pentru consiliile populare locale. Braşovul întreg era pavoazat cu portretele lui Ceauşescu, steaguri roşii şi *lozinci mobilizatoare.* Anunţul de noi penalizări salariale pentru neîmplinirea planului şi rebuturi la export, a pus în mişcare sute de muncitori de la Steagul Roşu. Au ţâşnit pe porţile fabricii către Primăria oraşului. Au dat foc steagurilor roşii ale partidului dar au înălţat tricolorul. Ca un bulgăre de zăpadă rostogolit îndelung, grupul a prins consistenţă atrăgând mulţimea. Strigau lozinci nemaiauzite împotriva conducătorilor. Şi cântau *Deşteaptă-te române.* I-a asmuţit pe contestatari şi mai tare întâmplarea de-a fi găsit, în sediul judeţenei de partid, alimente prohibite cetăţeanului de rând. Au spart birouri şi ferestre, au „bumbăcit" pe cei ce li s-au pus în cale, au aruncat în stradă dosare şi au incendiat portretul *conducătorului iubit*[1104].

Pusă în mişcare, maşinăria partidului luase însă grabnice *măsuri.* S-au operat patru sute de arestări. Braşovul a intrat în fierbere. Un sfert dintre arestaţi au fost duşi şi anchetaţi la Bucureşti. La faţa locului s-a acţionat *în spiritul democraţiei socialiste.* Înainte de a fi deferiţi justiţiei, condamnaţi sau mutaţi disciplinar, protestatarii au fost *înfieraţi* în *adunarea generală a oamenilor muncii.* Aceştia au votat, unanim, ca „huliganii" să primească pedepse exemplare pentru „actele de vandalism" comise[1105]. Toată conducerea întreprinderii - 15 oameni - a fost destituită şi împrăştiată prin ţară. Ca în 1977, când pe Ceauşescu îl încolţiseră minerii din Valea Jiului, vinovaţi au fost găsiţi aceia care aplicau "necorespunzător" legile sale. 61 dintre braşovenii arestaţi au fost condamnaţi la închisoare cu executarea pedepsei la locul de muncă sau suspendarea condiţionată a pedepsei. Toţi au fost însă şi deportaţi. Pe alţi 17 i-au trimis în domiciliu obligatoriu[1106].

Abia după cinci zile s-a vorbit despre eveniment într-o şedinţă CPEx. „Aşa nu se mai poate" şi „Nu se poate merge mai departe aşa", a răbufnit Ceauşescu cu ochii pe indicatorii economici. Soluţia? „Spirit de partid"! N-au avut, zice el, nici activiştii care l-au informat abia la orele 23 despre Braşov. Dar în taxonomia lui Ceauşescu mai grav decât greva braşovenilor era accidentul produs la o vânătoare din Dolj. Organizată, fără ştirea şi aprobarea lui, de judeţeana de partid. A fost ucis, din greşeală, secretarul cu organizatoricul de la Craiova.

În discursul public n-au existat referinţe nici la drama de la vânătoare, nici la revolta braşovenilor. Prima ştire a apărut într-un ziar britanic pe baza unei declaraţii făcute de Silviu Brucan unui diplomat străin. „În numele majorităţii din partid", Brucan afirma că muncitorii refuză statutul de sclavi[1107]. Zvonurile au fost atât de confuze încât Yosef Govrin, ambasadorul Israelului la Bucureşti, a rămas ferm convins că la Braşov a fost „o acţiune bine organizată", de inspiraţie sovietică[1108].

Până la sfârşitul anului însă, Ceauşescu a amintit în câteva rânduri de muncitorii revoltaţi. Pentru fostul *ilegalist* care exercita puterea *în numele poporului,* braşovenii erau „huligani". Iar „întâmplărilor de la Braşov" le-a atribuit următoarele cauze: activitatea necorespunzătoare a organizaţiei de partid, „acoperirea" unor stări de lucruri negative de către activiştii partidului şi... alcoolismul[1109].

NOTE:

[1022] Raluca Nicoleta Spiridon, *Greva minerilor din valea Jiului din 1977,* în „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea, vol. II, F-O", Bucureşti, INST, 2012, pp. 175-176.

[1023] Lavinia Betea, *Greva minerilor în Arhivele CNSAS,* „Jurnalul Naţional", 29 iulie 2007.

[1024] Lavinia Betea, *„Drumul cenuşii" - zvonuri şi ameninţări,* „Jurnalul Naţional", 6 august 2007.

[1025] Dragoș Simionescu, *În umbra puterii*, vol. II, Editura Paco, București, 2013, p. 272.
[1026] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 91/1977, f. 4 verso.
[1027] Lavinia Betea, *Negru la Securitate și alb la partid*, „Jurnalul Național", 31 iulie 2007.
[1028] Cristina Diac, Florin Mihai, *Pierderi și câștiguri*, „Jurnalul Național", 2 august 2007.
[1029] Ion Mihai Pacepa (n. 1928), adjunct al șefului DGIE (1963), secretar de stat la Consiliul Securității Statului și prim adjunct al șefului DIE (1972). În 1974, era deja general-locotenent.
[1030] Mihai Pelin, *DIE 1945-1980. Din culisele spionajului românesc*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 141.
[1031] Neagu Cosma, Ion Stănescu, *„Adevăruri" demontate*, București, Editura Paco, f.a., p. 116.
[1032] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli: stăpânul secretelor lui Ceaușescu*, București, Editura Adevărul p. 301.
[1033] Neagu Cosma, Ion Stănescu, *op. cit.*, p. 129.
[1034] Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 142.
[1035] Ștefan Andrei, Lavinia Betea *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu..., op. cit.*, p. 302.
[1036] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 112/1978, f. 6.
[1037] La data dezertării, Pacepa avea 50 de ani. Din fișa sa de cadre, aflăm că avea un dosar cu probleme. Tatăl, de origine cehă, fusese tinichigiu, exclus din partid pentru „atitudine nejustă față de muncitori", la atelierele Leonida. Dar tatălui, decedat în 1952, i-a datorat și începuturile carierei în Securitate. Pe când era sublocotenent inginer, colonelul Alexandru Demeter l-a trimis la un curs pentru cadre de conducere medie. Îi era dator lui Pacepa-tatăl care îl crescuse, timp de 6 ani, până în 1944. Cu ajutorul acestui protector, Pacepa a ajuns șef de birou, șef de serviciu pentru industria chimică, apoi a fost transferat la DIE (1955). În 1956, a ajuns în Direcția I, ca șef al agenției comerciale române din RFG. Vezi: Lucia Hossu-Longin, *Față în față cu generalul Ion Mihai Pacepa*, București, Humanitas, 2009, pp. 34-35.
[1038] Lucia Hossu-Longin, *Față în față cu generalul Ion Mihai Pacepa*, București, Humanitas, 2009, p. 63.
[1039] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 112/1978, f. 4.
[1040] Ilarion Țiu, *Cazul Pacepa. Securitatea, pe urmele „Canaliei"*, „Jurnalul Național", 27 februarie 2010.
[1041] Ștefan Andrei, Lavinia Betea *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu..., op. cit.*.
[1042] Încă de la începutul anului 1978, prin Decretul 121, Ministerul de Interne a fost reorganizat. Direcția Securității Statului, coordonată de un nou șef, Tudor Postelnicu, a intrat sub cupola ministerului. Iar de la conducerea DIE, generalul Nicolae Doicaru a fost mutat în fruntea Ministerului Turismului, instituție împânzită oricum cu securiști. I-a luat locul Alexandru Dănescu, general la Direcția Administrativă a ministerului. Pentru o scurtă perioadă, Pacepa, adjunctul lui Doicaru, a asigurat interimatul. Și și-a făcut iluzii că va prelua șefia DIE, prestigioasă prin calitatea oficială de prim-adjunct al ministrului de Interne. Gheorghe Ionescu Olbojan, *Good bye, domnule Pacepa*, ISIS Rai, f.l., f.a., p. 10; Ion Constantin, *Direcția de Informații Externe*, în

„Enciclopedia regimului comunist (1945-1989), Represiunea", vol. A-E, Bucureşti, INST, 2011, p. 550.
1043 Neagu Cosma, Ion Stănescu, *De la iscoadă la agentul modern în spionajul şi contraspionajul românesc*, Bucureşti, Editura Paco, 2001, p. 190.
1044 *Ibidem*, p. 191.
1045 *Ochii şi urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleşiţă, Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999 - ianuarie 2001*, Prefaţă de Dan Zamfirescu, Editura Ianus, Bucureşti, Inf. SRL, 2001, p. 175.
1046 Lavinia Betea, *„Revoluţia culturală" - Afacerea „Meditaţia transcendentală"*, Jurnalul Naţional, 19 august 2005.
1047 În 1977, s-au desfiinţat specializările în filozofie, istorie, sociologie, psihologie şi pedagogie, fiind înlocuite, la universităţile din Bucureşti, Cluj-Napoca şi Iaşi prin două secţii: Istorie-filozofie (100 studenţi o promoţie naţională) şi filozofie-istorie (75 studenţi o promoţie naţională).
1048 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 24/1982, ff. 25-28.
1049 Idem, f. 25.
1050 Virgiliu Radulian (n. 1931), pedagog, preşedinte al Consiliului Naţional al Organizaţiei Pionierilor (1968-1975), director al Institutul de Cercetări Pedagogice si Psihologice Bucureşti în perioada în care s-a aplicat experimentul „meditaţiei transcendentale".
1051 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 24/1982, f. 52.
1052 Perspectiva victimelor a fost descrisă pe larg de Doina Jela, Cătălin Strat, Mihai Albu, *Afacerea Meditaţia transcendentală*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004.
1053 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 24/1982, f. 33.
1054 Idem, f. 57.
1055 Cecilia Ioniţă, *Istorii vechi şi noi*, Prefaţă Lavinia Betea, Bucureşti, Editura Printech, 2011, p. 175.
1056 *Ibidem*, p. 179.
1057 Nicolae Militaru (1925-1996), general de armată, agent al GRU în România, membru supleant al CC al PCR (1974-1984), Ministru al Apărării Naţionale (1989-1990).
1058 Virgil Măgureanu (n. 1941), lector la Academia Ştefan Gheorghiu (1969-1989), directorul Serviciului Român de Informaţii (1990-1997).
1059 Cecilia Ioniţă, *op. cit.*, pp. 183-185.
1060 *Ibidem*, p. 186.
1061 Răzvan Belciuganu, *„Corbii" cei dragi ai lui Iliescu şi puii lor, De la Militaru şi Kostyal, la Ponta şi Antonescu*, în „Jurnalul Naţional", 17 septembrie 2012.
1062 Vartan Arachelian, *În faţa dumneavoastră, Revoluţia şi personajele sale*, Cuvânt înainte Florin Constantiniu, Bucureşti, Editura Nemira, 1998, pp. 69-70.
1063 Toma Roman jr., *Ceauşescu văzut de aproape*, Bucureşti, Editura Curtea Veche Publishing, 2008, p. 111.
1064 *Ibidem*, pp. 108-109.
1065 Se pare că decizia lui Ceauşescu de a-l trimite în diplomaţie se datora depresiei provocate lui Patilineţ de decesul fiicei sale cauzat dintr-un avort provocat. La puţină vreme, i-a decedat, în împrejurări tragice, şi fiul.
1066 Toma Roman jr., *op. cit.*, p. 111.

1067 Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceauşescu, 1965–1989. Geniul Carpaţilor*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, p. 295.
1068 Cecilia Ioniţă, *op. cit.*, pp. 189-190.
1069 *Ibidem*, p. 193.
1070 Grigore Cartianu, *Sfârşitul Ceauşeştilor…*, *op. cit.*, pp. 273-274. Autorul îl citează pe Viorel Domenico, *Ceauşescu la Târgovişte*, Editura Ion Cristoiu, Bucureşti, 1999.
1071 Grigore Cartianu, *Sfârşitul Ceauşeştilor, Să mori împuşcat ca un animal sălbatic*, Editura Adevărul Holding, Bucureşti, 2010, p. 274. Autorul îl citează pe Viorel Domenico, *Ceauşescu la Târgovişte*, Editura Ion Cristoiu, Bucureşti, 1999.
1072 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 74/1984, ff. 10-11.
1073 Idem, dosar 94/1983, f. 13.
1074 Ioan Scurtu, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2010, p. 77.
1075 Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni…*, Bucureşti, Editura RAO, 2011 (ediţie promoţională), p. 223.
1076 Petre Enache a decedat la 17 august 1987. Deţinea funcţia de secretar al CC cu propaganda. Conform referatului prezentat de Victor Ciobanu, ministrul Sănătăţii, decesul înaltului demnitar a fost provocat de un infarct miocardic cu stop cardiac, bolnavul fiind sub tratamentul medicilor partidului cu suferinţe cornice de mai mulţi ani. Vezi ANIC, fond CC al PCR – Gospodăria de Partid, dosar 9/1987, f. 1.
1077 Marin Preda a decedat în noaptea de 15-16 mai 1980 la Casa de Creaţie a Scriitorilor din Palatul Mogoşoaia. Raportul medical n-a relevant nimic suspect dar decesul fulgerător a generat numeroase zvonuri.
1078 Amza Pellea (1931-1983), actor.
1079 Vasile Paraschiv (1928-2011), arestat şi torturat în timpul regimului comunist, iniţiator al Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România (1979).
1080 Ştefan Andrei, Lavinia Betea *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu...*, *op. cit.*, p. 248.
1081 După declanşarea *războiului rece*, printre strategiile americane de penetrare a liniilor duşmanului, a apărut, în primăvara lui 1949, Comitetul Naţional pentru o Europă Liberă. I-a fost subordonat şi Radio Free Europe, cu sediul la München, cu sarcina persuadării, pe unde scurte, a ţărilor europene cu regim comunist. Până în 1972 fondurile sale erau alocate prin CIA care stabilea linia generală a emisiunilor şi corecţiile cotidiene. După aceea, controlul bugetului l-a preluat Congresul Statelor Unite.
1082 Monica Lovinescu (1923-2008), realizator de emisiuni la Radio Europa Liberă.
1083 Lavinia Betea, *Jurnalul Monicăi Lovinescu*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989. Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 27 martie 2009.
1084 Carlos Şacalul pare a fi fost un mai bun prieten al serviciilor speciale budapestane decât a celor de la Bucureşti. În opinia noastră la serviciile lui Carlos Şacalul, Ceauşescu ar fi putut să apeleze, prin intermediari, pentru uciderea lui Pacepa. Secţia române de la REL ar fi funcţionat, restructurată, dacă atentatul ar fi reuşit asupra ei. Pacepa era, în schimb, o sursă prin care puteau fi lansate manipulări şi dezinformări de neînlocuit.

[1085] „Mult iubite tovarăşe Ceauşescu, i-a scris acesta, Vă scriu din nou silit de împrejurări. Pentru a nu ştiu câta oară mi se interzice publicarea în revista „Săptămâna" a unui articol care răspundea reluării calomniilor de la Europa Liberă. Sunt oameni care controlează presa română pentru a împiedica depistarea reţelei de informatori din ţară a acelora care ne mânjesc cu noroi? Nu mai înţeleg nimic. De ce trebuie să vă răpesc mereu din timpul Domniei Voastre pentru lucruri pentru care şi eu şi cei care mă opresc răspund? E ceva neclar aici. Vă asigur de eternul meu devotament, al Domniei Voastre, Eugen Barbu". Vezi ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 94/1983, f. 22.
[1086] Lavinia Betea, *Disidenţa din România locuieşte la Paris şi se numeşte Paul Goma*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional",1o iulie 2009.
[1087] *Poetul Mircea Dinescu critică politicile lui Ceauşescu şi cere reforme*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 18 martie 2009.
[1088] *O altă scrisoare deschisă protestează împotriva politicilor lui Ceauşescu*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 24 martie 2009.
[1089] *Doina Cornea îl critică din nou pe Ceauşescu*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 25 aprilie 2009.
[1090] *Publicistul Aurel Dragoş Munteanu protestează faţă de persecutarea scriitorilor*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional",7 mai 2009.
[1091] *Raportul lui Mazilu publicat la ONU*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 23 septembrie 2009.
[1092] Puse în circuitul cercetării de către Universitatea Central-Europeană, fondată de George Soros la Budapesta, arhivele secţiei române REL au alcătuit dosare următorilor disidenţi: P. Alexandrescu, Gabriel Andreescu, Dan Badea, F. Balint, Ferenc Barabas, Petre Mihai Băcanu, Ana Blandiana, Geo Bogza, Mihai Botez, I.C. Brătianu, T. Brişcan, Silviu Brucan, Ion Bugan, Cristian Butuşina, Liviu Cangeopol, Alexandru Călinescu, Liviu Cană, Mariana Celac-Botez, Doina Cornea, Mihai Creangă, Cs Gymesi Eva, Dan Deşliu, Mircea Dinescu, Radu Enescu, Iuliu Filip, Radu Filipescu, Ion Fiştioc, V. Hanu, Gheorghe Huţanu, Florentin Scaleţchi, Lucian Iancu, Mircea Iorgulescu, Dumitru Iuga, Leontin Iuhas, S. Kanyadi, Karoly Kiraly, Mariana Marin, Alexandru Mateescu, Dumitru Mazilu, Corneliu Mănescu, M. Mesmer, Teohar Mihadaş, Dumitru Mircescu, Aurel Dragoş Munteanu, Gheorghe Năstăsescu, Adrian Niculescu, V. Opriş, Bodor Pal, M. Pavelescu, Nelu Prodan, Vasile Paraschiv, Constantin Pârvulescu, Dan Petrescu, Andrei Pleşu, N.C. Popescu, Ion Puiu, Lucian Raicu, Nicu Stăncescu, Mihai Stănescu, N. Stoia, D. Streza, I. Suciu, Suto Andras, I. Tempfli, Sorin Toma, Laszlo Tokes, G. Târlescu, E. Ujvarossy, P.V.M. Ungureanu, Gheorghe Ursu, I. Vistea, Gheorghe Vasilescu. Vezi Cristina Diac, *Cine sunt disidenţii români din evidenţele REL?*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 13 octombrie 2009.
[1093]Vlad Georgescu, *România anilor 80*, Munchen, Colecţia „Clio fără mască", Joe Dumitru Verlag, 1994, pp. 65-66.
[1094] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 4/1983, ff. 29-31.

1095 Decretul 52/1982.
1096 Legea nr. 3/1982 privind participarea cu părți sociale a oamenilor muncii din unitățile economice de stat la constituirea fondului de dezvoltare economică.
1097 Interviul autorului cu Ion Stoian, mai 2011.
1098 Radu Constantin deținea, spre exemplu, *părți sociale* la Întreprinderea de transport București, „bucata" lui din ITB valorând la sfârșitul lui 1988 suma de 28.377 lei. Vezi ANIC, fond CC al PCR - Gospodăria de Partid. Cabinet Naș Leon, dosar FN/1988, f. 27. Iar Ion Stoian, capitaliza, la sfârșitul regimului, o sută de mii de lei la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Interviul autorului cu Ion Stoian, mai 2011.
1099 Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu, Ucenicul Partidului*, vol. 1, București, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 140-143.
1100 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 19/1986, ff. 2-6.
1101 Adam Burakowski, *Dictatura ..., op. cit.*, p. 332.
1102 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 13/1987, ff. 39-44.
1103 Lavinia Betea, *Nu se poate merge mai departe așa, tovarăși!*, „Jurnalul Național", 13 noiembrie 2007.
1104 Cu muncitorii revoltați s-au solidarizat trei studenți la silvicultură: Lucian Silaghi, Cătălin Bia și Horia Șerban. La o săptămână după revoltă, auzind despre arestările protestatarilor, studenții au afișat o pancartă pe care scria „Muncitorii arestați nu trebuie să moară". În consecință au fost exmatriculați și trimiși sub escortă la părinți cu obligația de-a se angaja ca muncitori în vederea *reabilitării*. Alți trei studenți de la Facultatea de mecanică au fost pedepsiți pentru redactarea unui „înscris cu conținut necorespunzător". Mihai Torjo, Marin Brâncoveanu și Marian Lupoi au fost exmatriculați și angajați forțat ca muncitori în localitățile de baștină.
1105 Lavinia Betea, *Nu se poate merge mai departe..., op. cit...*
1106 Lavinia Betea, *15 noiembrie 1987-15 noiembrie 2012, Vieți distruse de revolta de la „Steagul Roșu" din Brașov. 25 de ani de ani fără dreptate*, „Adevărul", 15 noiembrie 2012.
1107 Yosef Govrin, *Relațiile israelo-române la sfârșitul epocii Ceaușescu*, București, Editura Efes, 2007, p. 74.
1108 *Ibidem*, p. 73.
1109 Lavinia Betea, *Nu se poate merge mai ..., op cit..*

12
Între liniile „războiului rece"

Gorbimania americană şi dezastrul sovietic

Venirea la Casa Albă a preşedintelui Ronald Reagan a pus capăt doctrinei *coexistenţei paşnice* lansate în vremea lui Hruşciov. Predecesorii lui se obişnuiseră cu această idee a împărţirii lumii. Dar el a atacat deschis, numind ţările cu regim comunist „imperiul răului"[1110].

Dar, în 1987, a răspuns iniţiativelor sovietice prin parafarea, la Geneva, a patru acorduri. Influenţarea opiniei publice americane în acest sens s-a făcut şi prin detonarea unor simboluri ale „războiului rece"[1111]. Şi, în sfârşit, prin discursul lui Reagan în faţa Porţii Brandenburg de la zidul Berlinului din vara aceluiaşi an[1112]. Dacă Gorbaciov doreşte într-adevăr pacea, prosperitatea şi libertatea, să vină la poarta aceasta şi să dărâme zidul, a zis Reagan. O răscruce în istoria celor două superputeri a fost imperativul rostit de fostul actor: Deschide poarta, dărâmă zidul!

Absurdul stocării unei cantităţi de armament capabile să distrugă de câteva ori planeta, devenise însă o chestiune extrem de sensibilă pentru contemporani. Gorbaciov a apărut ca *lider providenţial* declanşând, în *lagărul capitalist*, fenomenul botezat *gorbimania*. În satul lui nu-i însă nimeni profet! Rezistenţa la schimbare îşi spunea cuvântul mai ales la vârful cercurilor militare şi de partid. *Aparatcikii* îşi vedeau poziţiile ameninţate de contracandidaţii în alegeri. O „parodie" care nu duce la dezvoltarea democraţiei, ci dimpotrivă, le-a comentat refractarul Ceauşescu între ai lui[1113]. Frustrat era şi sovieticul de rând, adus în sevraj de campania antialcoolică impusă de

Gorbaciov. Deranja şi prezența Raisei – o Evă care inspiră, ca totdeauna, bărbatul la rău.

„Legea întreprinderii" adoptată în vara lui 1987 a acționat ca o bombă asupra economiei sovietice. Simultan, alimentat de procesul *glasnost* care febricita presa, s-a produs ceea ce istoricul Hélène Carrère d'Encausse a numit „trezirea națiunilor"[1114]. Artefactele *poporului sovietic* şi-au revendicat propria istorie. O mulțime de tătari au manifestat la Moscova, în vara tulburatului an 1987, împotriva nedreptății strămutării lor din Crimeea în Asia Centrală, de Stalin, pe motiv de „colaboraționism" cu duşmanul. Apoi au protestat letonii, lituanienii şi estonienii cerând anularea pactului Ribbentrop-Molotov. Toamna au izbucnit tulburări în Karabah. Iar ucrainenii şi bieloruşii solicitau restabilirea adevărului prin acțiuni de comemorare a victimele *terorii staliniste*.

Cutremurele s-au ținut lanț în interiorul Uniunii Sovietice şi în „imperiul exterior" al foştilor sateliți. Neprevăzând dezastrul, Gorbaciov se declara cu orice ocazie împotriva *pluralismului burghez*. Intenționa, după propria-i expresie, instituirea „pluralismului socialist"[1115]. Ultima *Sinteză specială* privind *perestroika* în versiunea oficialilor Moscovei, furnizată de Agerpres în luna noiembrie lui Ceauşescu, promitea mersul netulburat al lumii spre comunism[1116]. Dar odată închegat bulgărele democrației şi al adevărului, acesta s-a rostogolit în avalanşa care-a îngropat comunismul european.

La conferința PCUS din iulie 1988 s-a produs şi ruptura din conducerea sovietică. Urmărind debarasarea de conservatori, Gorbaciov a forțat alegerea lor de către *soviete*. Şi această "nouă democrație" în cadrul partidului unic s-a făcut pe temeiul leninist al încredințării întregii puteri *sovietelor*. La fel cum altădată bolşevicii din jurul lui Lenin se întâlneau pentru elaborarea *strategiei şi tacticilor revoluționare*, câțiva dintre apropiații lui Gorbaciov (printre care s-au aflat Alexandr Iakovlev şi Eduard Şevarnadze) s-au reunit cu rezultatul opțiunii pentru *fronturi populare* sau *naționale*. Aceasta li s-a

părut o mare noutate cetăţenilor rupţi de istoria reală a *internaţionalismului proletar*. Cu *tactica frontului popular* se reciclase însă manipularea prin care Stalin infiltrase partidele comuniste din Europa în viaţa politică din ţările lor. În acelaşi fel, partidele comuniste au luat puterea după al doilea război mondial în ţările ocupate de Armata Roşie. Sub lozinca lor militase tânărul *ilegalist* Ceauşescu în mişcarea antifascistă coordonată de PCdR, secţie a Internaţionalei moscovite. Prin Frontul Naţional Democrat intrase în Parlamentul din 1946. Şi, în fine, în numele Frontului Salvării Naţionale va fi condamnat şi executat la 25 decembrie 1989. Dar, în pofida rădăcinilor sale din trecut, viitorul e imprevizibil...

După întâlnirea de taină dintre tovarăşii lui Gorbaciov, „iniţiativa" *fronturilor naţionale* ca sprijin al *restructurării* au lansat-o scriitorii estonieni şi lituanieni. Ca şi cum ar fi fost ideea lor, promovată, democratic, de jos în sus! În Moldova sovietică, scriitorii au iniţiat, de asemenea, o mişcare de resuscitare a conştiinţei naţionale. Iniţial aceasta a fost privită ca o sursă de energie în alimentarea reformelor sovietice şi ca dovadă a respectării drepturilor omului. Nu întâmplător maeştrii cuvântului au fost fermentul acestor mişcări. Versul lui Evgheni Evtuşenko „În Rusia, poetu-i mai mult decât poet"[1117], se rostea ca o maximă populară. În toţi anii regimului comunist, literatura ţinuse locul celorlalte ştiinţe socio-umane, viciate de doctrina marxist-leninistă. Pe tărâmul fermecat al ficţiunii literare evadau oamenii din cotidianul opresiv cu efectul cathartic al teatrului antic. „Vremea când scriitorul era un zeu" şi-a numit şi Andre Makine, scriitorul francez de origine rusă, anii tinereţii petrecuţi în Uniunea Sovietică. „Aproape întreaga Rusie citeşte versuri şi aproape jumătate din Rusia le scrie"[1118], cugetase înaripat Evtuşenko despre societatea sovietică.

În august 1988, Moscova a dat undă verde, oficial, *fronturilor populare*[1119]. Cu exemplul istoriei trecute, se preconiza controlul asupra acţiunii lor. Pe de-o parte, naţionalismul

acestora trecea drept expresie a democraţiei şi *restructurării* prin voinţa unei *societăţi civile*. Pe de altă parte, partidul urma să dirijeze, prin ele, *perestroika*. Gorbaciov nu s-a sfiit să declare public „sprijinul" KGB-ului în *restructurare*[1120]. În deturnarea energiilor distructive sau perturbatoare s-a mizat şi pe focalizarea lor asupra epocii staliniste. S-au publicat parţial arhivele vremii şi s-a fondat organizaţia *Memorial* pentru reabilitarea victimelor stalinismului[1121]. Deloc întâmplător, celebrul institut moscovit de parapsihologie şi-a scos „puii" în lume. Vraci, bioenergeticieni, ghicitori, astrologi au invadat mulţimea bulversată de schimbări şi avidă de „călăuze". S-a încercat, totodată, impunerea ortodoxiei ca religie oficială în statul sovietic. Lăcaşurilor de cult ortodoxe le-au fost restituite, în 1988, bunurile confiscate. Pelerinajele, crucile şi mătăniile prin biserici au invadat ştirile televiziunii de stat. A urmat un val de emigrări în străinătate, consecinţă a negocierilor dintre americani şi sovietici în „probleme umanitare", cum numeau aceştia din urmă drepturile omului. Se pregătea însă, în felul acesta, şi spaţiul unui dialog confortabil şi al unei opoziţii bine controlate.

N-au întârziat să apară „surprizele". Odată uşa întredeschisă către libertate, dezlănţuirea frustrărilor mulţimii au scos-o din ţâţâni. Sub lozinca "Noi suntem poporul!", cetăţenii sovietici revendicau drepturi şi avansau proiecte tot atât de fanteziste cât cele din zorii *statului proletar*.

Drepturile omului şi clauza celei mai favorizate naţiuni

Perestroika a impulsionat liderii americani şi ai statelor membre NATO să acorde ajutoare masive sovieticilor[1122]. Iar „recalcitrantul" Ceauşescu a fost taxat ca atare. Agăţarea lui de putere nu putea decât să sporească aversiunea în ambele tabere.

Astfel că, în martie 1987, regimul vamal preferenţial acordat României de către americani a încetat. O delegaţie de

afacerişti, sosită la Bucureşti, a pus în discuţie şi clauza naţiunii celei mai favorizate pe motiv de nerespectare a drepturilor minorităţilor naţionale, în special a minorităţii maghiare[1123]. Temeiul legal se asigurase printr-o rezoluţie a parlamentului din Ungaria care-a emis teza că statul maghiar este răspunzător de ungurii din afara graniţelor ţării. Se făceau presiuni, în acest context, şi ca manualele de istorie pentru ungurii din Ardeal să vină de la Budapesta[1124]. Moda naţionalismului lansată de *fronturile populare* şi redescoperirea istoriei lăsau să se întrevadă de-acum anularea înţelegerilor încheiate de Stalin cu Aliaţii. Şi, mai ales, reconfigurarea graniţelor în Europa de Est.

În tot acest timp, sub biciul lui Ceauşescu, ţara întreagă zorea la plata datoriei externe. În căutare de soluţii economice, liderul român îşi aţintise iarăşi privirile către lumea a treia. În martie-aprilie 1987, cuplul Ceauşescu a întreprins un lung turneu în Asia şi Africa, vizitând India, Bangladesh, Birmania, Nepal, Angola, Zair, Congo. În vară însă, presa românească a publicat comunicatul de condamnare a votului negativ dat de Congresul american pentru acordarea clauzei naţiunii celei mai favorizate. L-a numit „act ostil României, în totală contradicţie cu interesele dezvoltării relaţiilor româno-americane"[1125].

Loviturile vor veni şi din alte direcţii. Sfidând Moscova, România fusese singura membră a Tratatului care s-a alăturat puterilor occidentale în CSCE, susţinând aici, în cea mai mare măsură, şi implicarea americanilor. Vestul a apreciat contribuţia României la elaborarea Actului Final de la Helsinki din 1975. Acesta s-a dovedit arma mortală contra regimului Ceauşescu. În iulie 1987, Amnesty International a publicat un raport pe tema nerespectării drepturilor omului în România. Asupra aceluiaşi subiect, preşedintele Reagan îl atenţionase pe Ceauşescu, în februarie 1988, printr-o scrisoare. Drept răspuns, liderul român a anunţat Casa Albă că renunţă la clauza naţiunii celei mai favorizate. Şi că apreciază amendamentul

Jackson-Vanika în chestiunea minorităţilor naţionale ca un amestec în treburile interne. În căutare de soluţii economice, Ceauşescu s-a lansat iarăşi într-un turneu prin ţările lumii a treia: în prima serie - Ghana, Liberia, Guineea, Mauritania[1126], în seria a doua – Indonezia, Vietnam şi Mongolia[1127].

Între timp, Reagan vizitase Moscova[1128]. Gorbaciov l-a asigurat că expresia „mai multă democraţie - mai mult socialism" nu este vorbă goală[1129]. Uniunea Sovietică a devenit un club de dezbateri asupra viitorului. Doar că e greu ... de hrănit. Singur Isus Hristos se dovedise capabil să sature o mulţime de iudei cu cinci pâini[1130]. A mers până la a vorbi cu gazetarii străini despre eliminarea subvenţiilor statului la produsele alimentare de bază, practică tipică economiilor socialiste[1131]. „Societatea nu va mai fi aşa cum a fost", „locomotiva" pornită prindea viteză[1132]. Dar, zicea el, sovieticii se pronunţă ferm pentru schimbare exclusiv „ în cadrul socialismului şi al valorilor socialismului"[1133]. Gorbaciov a nominalizat partenerilor din Tratat, ca rezultate bune ale vizitei lui Reagan, moratoriul asupra experienţelor nucleare şi reducerea propagandei anticomuniste în SUA[1134]. Liderul român încremenise însă în îndărătnicia căii lui, susţinut vehement de consoartă. În şedinţe, Ceauşeştii comentau critic reformele sovietice. Iar ceilalţi membri CPEx... ascultau comentariile lor.

Retragerea trupelor sovietice din Afganistan i-a fost anunţată lui Ceauşescu de Gorbaciov, în mai 1988, cu menţiunea că regimul Najibulah reclamă sprijin în continuare[1135]. La intrarea lor, în decembrie 1979, liderul român îşi manifestase dezacordul. La ONU, România s-a sustras participării la vot. Invocând principiul neamestecului în treburile interne, cerea deopotrivă retragerea sovieticilor şi a americanilor. O poziţie care, pentru *lagărul* advers, avea semnificaţia frondei[1136]. Dar dacă atunci dezavuase intervenţia Moscovei, acum îi reproşa lui Gorbaciov că, retrăgându-se, „legalizase" amestecul american şi sovietic în treburile interne ale afganilor[1137]. Ba chiar că-i abandonase „reacţiunii"[1138]. Sovieticii îl înştiinţau totodată şi de

pregătirea, pentru viitoarea rundă de negocieri cu americanii, a noului set de propuneri în „probleme umanitare", formulă prin care desemnau chestiunea drepturilor omului. Aveau în vedere libertăţi religioase, precum dreptul studierii religiei şi în afara şcolilor teologice, alegeri în interiorul cultelor fără imixtiuni politice şi întâlniri internaţionale ale clerului şi credincioşilor. Nici vorbă, zic Ceauşeştii între ai lor, ca bisericile din România să aibă acces la media, să înfiinţeze forme noi de învăţământ ori să organizeze pelerinaje în străinătate. N-a decretat Lenin că religia e opiu pentru popor?! – l-a *demascat* Tovarăşul pe Gorbaciov[1139]. „Noi" trebuie să respingem, să nu permitem adoptarea niciunui document, au conchis Ceauşeştii. „Nu se poate permite să legalizăm, pe plan internaţional, aşa-zisa noua gândire a Uniunii Sovietice care înseamnă o gândire nefastă şi dă dreptul la capitulare în faţa reacţiunii americane", a *înfierat* Ceauşescu. „Capitulare totală în faţa americanilor", i-a *ascuţit* consoarta criticile la adresa Kremlinului[1140]. Solicitările sovietice de creştere a contribuţiei militare româneşti în Tratatul de la Varşovia şi îmbunătăţirea căilor de acces a trupelor pe teritoriul românesc s-au discutat în cercul şi mai restrâns al Biroului Permanent al CPEx. Nu mai vrem să luăm de la ei fiare vechi, s-a vitejit Tovarăşa. Ambii Ceauşeşti, fără comentarii din partea celorlalţi, s-au pronunţat pentru aprobarea solicitărilor dar... contra cost: 33 miliarde lei[1141].

Între ceilalţi demnitari, Tovarăşul avea grijă să nu provoace la discuţii despre *perestroika*. Însăşi relatarea vizitei sale în URSS, din toamna lui 1988, Ceauşescu a expediat-o în şedinţa CPEx, prin două fraze. Cu concluzia unor „rezultate bune"[1142]. Rezumând dialogul Ceauşescu-Gorbaciov, martorul Alexandru Iakovlev va declara că purtau convorbiri „penibile şi încordate". Nu găseau niciodată limbaj comun, Ceauşescu păstrându-se ferm pe poziţii critice. Le reproşa, în principal, că "scufundă nava socialistă". În intenţia menţinerii limitelor

protocolare, sovieticii explicau că vor să abandoneze vechile rânduieli, descriind tocmai ce se întâmpla în România[1143].

În iulie 1989, la București s-a ținut ședința Comitetului Politic Consultativ a Tratatului de la Varșovia. Însoțit de soție, Gorbaciov a aterizat la Otopeni, venind de la Bonn, după vizita efectuată în Republica Federală a Germaniei. S-a lăsat așteptat însă un ceas față de ora convenită. Apoi a început disputa între oaspete și gazdă: Gorbaciov a cerut să se deplaseze către oraș cu mașina lui, special echipată pentru situații de urgență nucleară. Ceaușescu, cu mașina românească de protocol - un ARO „îmbunătățit". A urmat o încălcare și mai gravă de protocol: gazda s-a „scuzat" că merge să viziteze „niște investiții", abandonându-și oaspeții în grija lui Constantin Olteanu. Au ținut-o fiecare pe-a lui și în timpul ședinței, și în toasturile de la recepția finală. De la masă, Gorbaciovii au plecat direct spre aeroport[1144].

Altfel, Ceaușescu n-a ratat nici un prilej ca să declare *fraților* că România nu acceptă integrarea economică, stabilirea unor legături directe între întreprinderi și arenda în agricultură. Solicita, în schimb, dublarea schimbului de mărfuri cu Uniunea Sovietică, colaborarea fiind pusă nemijlocit și exclusiv sub controlul său[1145].

Pașli na turbinka!

Odată încheiată idila cu americanii, după afaceri puțin reușite cu țări din lumea a treia, Ceaușescu s-a reorientat către schimburile bilaterale cu *frații* din CAER. 1988 a fost an record în acest sens.

În primăvară, Andrei Gromîko, acum președintele Sovietului Suprem, a venit la București. Spre uimirea celorlalți lideri comuniști, l-a decorat pe Ceaușescu cu Ordinul „Lenin"[1146]. În toamnă, liderul român a vizitat Moscova[1147], apoi China[1148] și, în continuare, RPD Coreeană[1149]. Din informările în CPEx, reiese că, pretutindeni, țintea la creșterea schimburilor economice cu balanța import-exportului echilibrată. Singurul lucru

menționat, bunăoară, de Ceaușescu despre întâlnirea sa cu președintele RSF Iugoslavia din decembrie 1988, a fost convenția creșterii schimburilor româno-iugoslave la un miliard de dolari[1150]. El semna însă aceste înțelegeri *în numele poporului*. Dar puteau românii să le onoreze? Se pare că niciodată Ceaușescu nu și-a pus o asemenea întrebare.

Încercase și un retur la zilele bune prin implicarea în chestiunile Orientului Mijlociu. Prin Ion Stoian, șeful diplomației românești i-a contactat pe liderii evrei Ytzak Shamir și Shimon Perez. Dar israelienii n-au agreat ideea unei conferințe internaționale cu statele din zonă, refuzând OEP ca „grup terorist". Exista deja o soluție - care semăna cu cea a liderului român - dar americană, oferită de George Shultz, l-au informat ei. O discutaseră deja cu Iordania, Siria, Egipt și... cu Uniunea Sovietică[1151]. Nici ei nu mai aveau nevoie de medierea lui Ceaușescu. În zadar i-a solicitat prietenul Yasser Arafat, în vizitele din 1989 la București, să facă lobby în favoarea unei conferințe internaționale pe tema Orientului Apropiat[1152]. În loc să fie asul din mânecă, liderul OEP părea acum un balast.

Ceaușescu nu s-a îndoit nici un moment de eșecul și periculozitatea reformelor sovietice. A fost, din acest punct de vedere, mai perspicace decât Gorbaciov. În pofida intereselor ce-l legau tot mai strâns de sovietici și de *frații* din CAER, n-a scăpat nici un prilej de a li se opune. La sfârșitul lui ianuarie 1989, o delegație sovietică condusă de Vadim Medvedev, secretar al CC al PCUS a sosit la București. Conform memoriilor acestuia, Ceaușescu a criticat iarăși *perestroika* și a propus o consfătuire pe această temă[1153]. Medvedev i-a răspuns cu diplomație: conducerea sovietică ar fi interesată de reuniunea internațională propusă de Ceaușescu. Dar, mai întâi, ca o consfătuire a secretarilor CC cu probleme economice și ideologice. Gazda s-a opus acestei abordări, insistând pentru reprezentarea la cel mai înalt nivel[1154]. Putea să-și lase subordonații să se remarce? Ori să le deschidă calea către trădarea lui?

La începutul lui aprilie 1989, RFG și-a retras ambasadorul din România în semn de protest față de nerespectarea drepturilor omului. Dar în mai, prin ambasadorul chinez la București, Ceaușescu a primit asigurări că noul lider, Jiang Zemin nu va copia *restructurarea* din URSS. Chinezii criticau și „reanalizarea" personalităților politice din istoria țării și a partidului sovietic, în speță cazul Saharov[1155] și sistemul pluripartidist. Îi felicitau pe români pentru achitarea datoriei. Deși ei au ales să continue politica investițiilor prin credite externe[1156]. Dar se pregăteau și să-l întâmpine pe Gorbaciov la Pekin. „Puntea" Bucureștiului dispăruse și din relațiile sovieto-chineze.

În pofida furtunilor, Ceaușescu nu se lăsa clintit din jilțul puterii, nici abătut din calea lui. La vârf nu se întrevedeau alți candidați la funcțiile lui. În prea plinul puterii fără fisuri, doar nevasta și mezinul l-ar fi putut înlocui. Desigur, cu voia lui. Între aceștia oscilau și previziunile analiștilor de la *Radio Europa Liberă* comunicate patronatului american în ianuarie 1989[1157]. O lucrare apărută, în februarie 1989, sub egida Institutului de Economie a Sistemului Socialist de pe lângă Academia de Științe a URSS, apărea însă și varianta unei explozii sociale în România cu „pericolul întoarcerii spre Occident"[1158].

„Cunoscând bine starea de lucruri din această țară, ne așteptam ca tot ce s-a întâmplat să survină în orice moment, va declara mai târziu Alexandr Iakovlev. Dar noi n-am pregătit niciodată succesiunea. N-am avut nici un contact cu reprezentantul nici unei opoziții. Am fost solicitați în această privință, dar am evitat tot timpul să ne implicăm"[1159]. Într-adevăr după 1960, din conducerea partidului nu a putut fi recrutat niciunul de serviciile sovietice de informații, după mărturia lui Ion Stoian[1160].

Popoarele din Europa își vor hotărî singure soarta, declarase și Stalin la începutul anului 1944. Sovieticii nu vor să impună nimic, nici măcar celorlalte popoare slave, îi asigurase el pe Aliați la sfârșitul războiului. Nu vom interveni în

afacerile interne ale țărilor din Estul Europei, a continuat el să insiste chiar și atunci când practicile și instituțiile sovietice funcționau deja acolo...

Ungaria contra-atacă

În mai 1988, prin ceea ce-a fost numit „puciul aparatului de partid", Kadar și alți patru dintre apropiații săi au fost eliminați din conducerea PMSU. Karoly Grosz a devenit secretar general al partidului, după ce cu un an înainte fusese instalat premier al Ungariei.

În vară s-au înrăutățit relațiile României cu Ungaria[1161]. La 27 iunie 1988 s-a petrecut ceva nemaivăzut în *lagărul comunist* din vremea campaniei antititoiste: o demonstrație a *maselor populare* dintr-o țară cu regim comunist împotriva alteia. Circa 60.000 persoane au manifestat la Budapesta împotriva îngrădirii drepturilor omului în România[1162]. Informate din timp, autoritățile de la București organizaseră, în aceeași zi, plenara consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană care-a dezaprobat manifestările budapestane. În continuare, s-a convocat plenara CC al PCR pentru aprobarea conținutului scrisorii adresate de Ceaușescu omologului budapestan. Apoi s-a închis consulatul maghiar de la Cluj. În replică, parlamentul ungar a adresat guvernului român o scrisoare prin care cerea sistarea sistematizării satelor. Ambasada de la Budapesta a fost, în mai multe rânduri, aproape asediată de demonstranți care cereau „Vrem eliberarea Ardealului!" sau „Autonomie pentru Ardeal"[1163].

La capătul răbdării, Ceaușescu i-a propus lui Grosz o întâlnire la Arad pentru „analiza stadiului actual al relațiilor dintre partidele și țările noastre"[1164]. În culisele aranjamentelor acesteia s-a recurs și la amenințări. „Știți că putem face și noi manifestări iar când a fost nevoie am făcut"[1165], a transmis Ceaușescu prin însărcinatul cu afaceri al RPU la București. Știind însă dincotro bate vântul, l-a îndemnat și pe Ion Stoian,

ministrul de Externe la precauţii: nu cumva să ne certăm cu ruşii din cauza ungurilor![1166]

Întâlnirea a decurs bine[1167]. Deşi nu s-au găsit „soluţii care să rămână pentru istorie", cum sperase Ceauşescu[1168]. Dar pofta vecinilor de „scandal" nu s-a potolit. În noiembrie, s-a produs alt „eveniment deosebit"[1169]: consilierul cu probleme economice al Ambasadei Ungariei aruncase în plin centrul Capitalei „manifeste ostile politicii partidului nostru şi României", după informarea lui Ceauşescu în CPEx. De dragul *relaţiilor frăţeşti*, n-a vrut să-l declare persona non grata, sperând în rechemarea lui. Dar, dacă el încerca evitarea unui scandal mediatic, tocmai asta doreau autorităţile maghiare. Presa budapestană a anunţat că Bucureştiul organizase diplomatului maghiar o „provocare"[1170].

Prezentând situaţia în CPEx, Ceauşeştii şi-au expus părerea despre vecini. Ungurii, zice Ceauşescu, au făcut declaraţii internaţionale împotriva României. Merg, prin urmare, contra alianţelor din Tratatul de la Varşovia şi din CAER. Înfiinţaseră şi o organizaţie social-democrată. Pe fondul înrăutăţirii situaţiei economice şi a datoriei externe – cea mai mare pe cap de locuitor -, „încurajează tot felul de grupuri"[1171]. Deşi recunosc că „politica gulaşului a fost o greşeală", persistă în iluzia ajutorului de la capitalişti. Dar afacerile se fac pentru câştig pentru că banii n-au miros, a conchis păţitul Ceauşescu[1172]. Circula, la finele anilor 80, teoria unui nou plan Marshall, de data aceasta pentru ţările *lagărului comunist*. Oamenii sperau să se anuleze datoriile ţării lor ori să se recupereze prin cooperarea în întreprinderi realizate cu investiţii străine. Ceauşescu ironiza, pe bună dreptate, asemenea iluzii... Deşi tocmai acestea vor alimenta unul dintre miturile post-comunismului european.

Mai complicate se întrevăd relaţiile româno-maghiare din perspectiva surselor sovietice. Din a doua jumătate a anilor 60, la secţia de relaţii externe a conducerii partidului sovietic, România şi Ungaria se aflau la pachet în responsabilitatea aceluiaşi activist, fiind numite, pe scurt şi în glumă, „Sectorul

Transilvănean"[1173]. Ceauşescu încercase o înţelegere cu Honecker şi cu Grosz împotriva lui Gorbaciov, aflaseră activiştii sovietici. Liderului maghiar i-ar fi promis „reglementarea" problemelor cu minoritatea ungară[1174]. Despre ce reglementări putea fi însă vorba? Căci programul partidului şi decretele prezidenţiale nu discriminau între „români, maghiari, germani şi alte neamuri...".

Plângerile maghiarilor se făceau mai des auzite din Canada. În primăvara lui 1989 presa internaţională amintea 15.000 de scrisori ale imigranţilor canadieni de origine maghiară contra încălcării drepturilor omului în România. Manifestaţiile contra guvernului de la Bucureşti erau acolo la ordinea zilei. Liderul român părea să le ignore[1175]. Deşi în Ungaria se aflau 20.000 imigranţi români care-au fondat organizaţia „România Liberă"[1176]. În vara lui 1989, la Budapesta s-au întâlnit reprezentanţi ai Forumului Democratic din Ungaria şi ai Uniunii Mondiale a Ungurilor. Reuniunea s-a soldat cu o declaraţie publică prin care solicitau "autonomie pentru Ardeal". Prin canalele sale diplomatice, Bucureştiul a fost informat şi de susţinerea ei de către personalităţi ale emigraţiei române, în frunte cu ex-Regele Mihai[1177].

Nefericita ripostă a lui Ceauşescu la atacurile pe tema respectării drepturilor omului şi ale minorităţilor prin anunţul făcut la Plenara CC al PCR din aprilie 1989 că România deţine suficiente date tehnice şi resurse materiale pentru a produce bomba atomică[1178], s-a soldat cu consecinţe negative. Speculate eficient de analiştii de la Radio Europa Liberă[1179] dar şi de presa maghiară. România era prezentată ca mare pericol pentru vecini.

Vara lui 1989 a răscolit şi mai mult disensiunile. După festivităţile de reînhumare a lui Imre Nagy, omagiat acum ca erou al revoluţiei maghiare din 1956[1180], şi noile declaraţii privind viitorul comun anticomunist al Ungariei şi Transilvaniei, făcute cu acest prilej, Ceauşescu a adunat CPEx-ul. Situaţia este mai gravă decât în 1956, a declarat el, impunând decizia

protestului autorităţilor româneşti împotriva „amestecului în treburile interne şi poziţie antiromânească"[1181]. I-a convocat pe ambasadorii *fraţilor* din Tratat, ai Chinei şi ai Coreei de Nord. Căci, zice el, dacă toţi africanii sunt preocupaţi de regimul Africii de Sud, „nici noi nu putem sta indiferenţi faţă de ceea ce se întâmplă la vecinii noştri"[1182].

În iulie 1989, în Ungaria au sosit pentru o vizită de două zile, preşedintele american George Bush, însoţit de soţia sa, Barbara. La Budapesta n-au contenit manifestaţiile cu lozinci care atenţionau asupra pericolului în care se află Transilvania şi asupra reparării nedreptăţii săvârşite prin Tratatul de la Trianon [1183]. În programul aparte al Barbarei Bush au fost introduşi şi imigranţi transilvăneni. „Pentru românii torturaţi de Ceauşescu, „casa comună europeană" enunţată de Gorbaciov, începe pe pământ unguresc", a declarat presei prima doamnă a Americii[1184].

La cotitura istoriei

Când a aflat că Fidel Castro a suprimat debutul unui curent reformator, executându-l, în vara lui 1989, pe generalul Arnaldo Ochoa, adept al gorbaciovismului, Ceauşescu i-a aprobat soluţia potrivită pentru „trădători"[1185]. Iar masacrul din Piaţa Tien an Men l-a imitat, se pare, în „soluţia" contestaţiilor din Timişoara şi Bucureşti. Deşi până la blamabila decizie, autorităţile chineze dialogaseră, în repetate rânduri, cu reprezentanţii protestatarilor în întâlniri televizate.

Ceauşescu şi membrii CPEx s-au informat, de la sursă, despre evenimente, trimiţându-l la Beijing pe Nicolae Constantin, preşedintele Colegiului Central de Partid. A fost primit de Jiang Zemin, noul lider al PCC, prieten până-ntr-atât că recita din lirica eminesciană în limba română[1186]. Gazda „explicase" că pentru păstrarea „cuceririlor revoluţionare" la care atentau forţele capitaliste cu sprijin extern din SUA, Taiwan şi Hong-Kong, singura cale a fost intervenţia armatei[1187]. Noul lider chinez a asigurat că nu se vor abate de

la principiile adoptate de ultimul lor congres: 1. conducerea de către partidul comunist; 2. continuarea căii socialiste; 3. menţinerea ideologiei marxist-leniniste; 4. aplicarea dictaturii democratice. Protestele tinerilor din Piaţa Tien an Men le-au pus pe seama carenţelor muncii politico-ideologice[1188]. Toate-au fost pe placul lui Ceauşescu, exceptând „aşa-zisa deschidere pentru cercurile imperialiste" a economiei chineze[1189].

Formarea guvernului polonez sub conducerea necomunistului Tadeusz Mazowiecki, în vara lui 1989[1190], l-a determinat pe liderul român să adreseze un apel partidelor din *ţările frăţeşti* şi din celelalte ţări ale lumii. În aceeaşi idee, propunea o consfătuire internaţională pe tema viitorului *lagărului comunist*. Iniţiativa sa a rămas fără rezultat, majoritatea celor contactaţi reamintindu-i că acesta ar fi un amestec în treburile interne ale Poloniei[1191]. În CPEx, Ceauşescu spunea despre Solidaritatea că-i o „agentură a imperialismului străin", în primul rând a SUA. Şi că relaţiile sovieto-americane repetau preambulul pactului Ribbentrop-Molotov, încheiat în urmă cu exact jumătate de veac. Stalin şi Hitler complotaseră pentru împărţirea Europei, acum URSS şi SUA negociau, pe ascuns, „pe spatele Poloniei", acuza Ceauşescu[1192]. Atunci, românii au fost singurii care i-au ajutat pe polonezii refugiaţi, să-i ajutăm şi acum. Să facem, zicea el, din sărbătoarea de la 23 August 1989 „o puternică manifestaţie antiimperialistă, antirăzboinică împotriva oricărui amestec al imperialismului în ţările socialiste"[1193]. În particular însă, Ceauşescu îi acuza pe liderii polonezi că greşiseră tolerând relaţiile cu biserica. Periculoase mai ales prin numirea în fruntea Vaticanului a polonezului Karol Wojtila. Şi ascunzând poporului adevărul despre relaţiile ruso-poloneze[1194].

Nemulţumit de răspunsurile primite la apelurile sale, Ceauşescu a continuat să insiste pentru „o poziţie mai fermă faţă de manifestările ţărilor imperialiste, de planul şi programele acestora de amestec în treburile ţărilor socialiste, de destabilizare, de finanţare a politicii de renunţare la constru-

irea socialismului"[1195]. A fost o greșeală organizarea „mesei rotunde" dintre liderii Solidarității și cei ai partidului comunist, în opinia sa. Iar cu ajutoarele externe nu-și vor reface nici economia, nici nu vor ridica *nivelul de trai* al poporului[1196].

A propus sau nu Ceaușescu intrarea trupelor Tratatului de la Varșovia în Polonia pentru a face „ordine"? Categoric nu, a fost răspunsul gen. (r) Constantin Olteanu, fost ministru al Armatei în 1980-1985. La ședința Comitetul Politic Consultativ ținută la Moscova în decembrie 1981 unde s-a discutat chestiunea unei imixtiuni armate în Polonia, s-au opus tocmai Ceaușescu și Kadar[1197]. Mărturie susținută și de stenograma ședinței CPEx, convocate în timpul respectivei reuniuni, pentru a-l mandata pe ministrul Olteanu să se opună proiectului de intervenție armată în Polonia. Niciodată liderul român n-a sfătuit sau sugerat să se intre în Polonia cu trupe, au declarat și translatorii lui Ceaușescu de limbă rusă din respectiva perioadă[1198].

Dacă apariția comunismului fusese prezisă de fondatorii ideologiei sale, mințile luminate ale deceniului nouă nu se pot lăuda cu intuirea evenimentelor de la sfârșitul lui 1989[1199]. Agonia „imperiului roșu" a fost scurtă, dar boala ținea de decenii. Ori, poate, chiar de la nașterea sa, după remarca istoricului Jean-Paul Soulet[1200]. Negocierile dintre președintele american Ronald Reagan și liderul sovietic Mihail Gorbaciov semănau mai curând unui armistițiu: în numele viitorului, încercau stabilirea unui nou cod de reguli pentru supraviețuirea planetei. În mesajul adresat sovieticilor de An Nou, Gorbaciov declarase ca țintă a anului 1989 încheierea „războiului rece"[1201].

Ultima reuniune a familiei comuniste s-a consumat în zilele de 6-8 octombrie 1989 la Berlin. Se aniversau patru decenii de la fondarea Republicii Democrate Germane. Iar Ceaușescu s-a declarat, în CPEx, încântat de convorbirile purtate cu reprezentanții Chinei și ai Coreii de Nord. Honecker, Jivkov, liderii

comuniştilor din Yemen şi Vietnam îl asiguraseră de „poziţie fermă faţă de amestecul imperialist"[1202].

Peste două zile, în Ungaria s-a dizolvat PMSU, pe structurile sale fiind construit Partidul Socialist Maghiar. Ceauşescu a explicat schimbarea prin *ascuţirea luptei de clasă*. Stalin a spus că întărindu-se ofensiva *imperialismului* împotriva sovieticilor, trebuie luate măsuri dar a fost înţeles greşit. „Ce se întâmplă acum în Ungaria, în Polonia, în câteva locuri din Uniunea Sovietică chiar, demonstrează acest lucru, a declarat Ceauşescu în şedinţa CPEx din 12 octombrie 1989. Ce fac imperialiştii care în mod deschis subvenţionează, lăudând foarte mult: ce socialism, cum se face că se lichidează proprietatea socialistă şi se merge către capitalism! Unii se pare că fac - cum se spune în povestea cu corbul şi vulpea - cât de frumos cântă, ce frumoasă este"[1203].

Gura păcătosului, adevăr grăieşte! La 9 noiembrie a căzut zidul Berlinului, simbol al opoziţiei celor două *lagăre*. Ziua următoare, pe Jivkov l-a înlocuit mai tânărul Petar Mladenov, cu concursul capilor armatei bulgare. O săptămână mai târziu, demonstraţia de la Praga a desăvârşit „revoluţia de catifea"[1204]. Se întâmpla ceea ce Alexis de Tocqueville menţionase la finele secolului al XIX-lea cu referire la revoluţia franceză: „Răul pe care-l suportăm cu răbdare atunci când e inevitabil, pare de netolerat de îndată ce inventăm o modalitate de a ne sustrage lui"[1205]. *Perestroika* însufleţise oamenii în ideea dreptăţii şi adevărului.

În ce-l priveşte pe Ceauşescu, se declara ferm apărător al socialismului, partidului unic, şi al progresului prin marea industrie[1206]. Ca măsură preventivă la contaminarea *contra-revoluţionară* a convocat o plenară suplimentară a CC al PCR pe tema perfecţionării activităţii politico-ideologice şi *formării conştiinţei socialiste*[1207].

„Oameni cu convingeri în linie dreaptă, fiţi atenţi la cotiturile politicii, să nu cădeţi din căruţa istoriei", avertiza însă o vorbă de duh de sorginte bolşevică[1208].

NOTE:

1110 Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice de la Hrușciov la Gorbaciov*, București, Editura Corint, 2000, p. 119.
1111 Un avion american aterizase în mijlocul Pieței Roșii din Moscova. Pilotul lui făcea semne de pace moscoviților din locul sacru al pelerinajului la catafalcul lui Lenin. Putea exista o mai bună dovadă a superiorității tehnicii americane?! Mărturie a vulnerabilității granițelor dintre cele două *lagăre* a fost și traversarea înot a strâmtorii Bering de către bibliotecara Lynne Cox.
1112 Discursul a fost ținut la 12 iunie 1987.
1113 ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 90/1989, f. 1.
1114 Hélène Carrère d'Encausse, *Triumful națiunilor*, București, Editura Remember, 1993.
1115 Mai mult decât atât, pentru ducerea la bun sfârșit a *restructurării*, în 1990, Gorbaciov a cumulat funcția de lider al partidului cu aceea de șef al statului.
1116 Lavinia Betea, *Ultima Sinteză Agerpres citită de Ceaușescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 4 noiembrie 2009.
1117 Gheorghe Barbă, *Dostoievski și Soljenițîn, doi profeți ai Rusiei*, București, Editura „C.R.L.R.", 2013, p. 83.
1118 *Ibidem*, p. 98.
1119 Françoise Thom, *Sfârșiturile comunismului*, București, Editura Humanitas, 1996, pp. 77-84.
1120 Mihail Gorbaciov, *Anti-memoires*, Paris, Edition Odile Jacob, 1993, p. 145.
1121 Françoise Thom, *op. cit.*, p. 73.
1122 M. R. Beschloss, S. Talbott, *La cele mai înalte nivele*, București, Editura Elit, 1994, p. 253.
1123 Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.
1124 *Ibidem*.
1125 „Scînteia", 27 iunie 1989.
1126 Turneul lui Nicolae Ceaușescu în Ghana, Liberia, Guineea și Mauritania a avut loc în perioada 7-15 martie 1988.
1127 Turneul lui Nicolae Ceaușescu în Indonezia, Vietnam și Mongolia a avut loc în perioada 8-12 aprilie 1988.
1128 Vizita lui Ronald Reagan la Moscova a avut loc în zilele de 29 mai - 2 iunie 1988.
1129 *Întâlnire la nivel înalt, Moscova 29 mai - 2 iunie 1988. Documente și materiale*, Moscova, Editura Agenției de presă Novosti, 1988, p. 19.
1130 *Ibidem*, p. 24.
1131 *Ibidem*, pp. 19-20.
1132 *Ibidem*, p. 25.
1133 *Ibidem*, p. 26.
1134 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 30/1988, f. 5.
1135 *Ibidem*, dosar 121/1988, ff. 1-4.

[1136] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli*, Bucureşti, Adevărul Holding, 2011, p. 403.
[1137] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 30/1988, f. 7.
[1138] *Ibidem*, f. 8.
[1139] *Ibidem*.
[1140] *Ibidem*.
[1141] *Ibidem*, dosar 29/1988, f. 4.
[1142] *Ibidem*, dosar 67/1988, f. 6.
[1143] Alexandr Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Convorbire cu Lilly Marcou*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 114.
[1144] Lavinia Betea, Constantin Olteanu, *Şedinţa Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia: Gorbaciov a întârziat un ceas şi a refuzat maşina lui Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 8 iulie 1989.
[1145] Lavinia Betea, Vasile Buga, *Gorbaciov îl numea pe Ceauşescu „Führerul român" (II). Interviu cu V.L. Musatov, prim adjunct al şefului Secţiei Internaţionale a CC al PCUS*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 12 ianuarie 2009.
[1146] *Ibidem*.
[1147] Vizita lui Nicolae Ceauşescu în URSS a avut loc la 4 octombrie 1988.
[1148] Vizita delegaţiei conduse de Nicolae Ceauşescu în RP Chineză a avut loc în perioada 14-18 octombrie 1988.
[1149] Vizita delegaţiei conduse de Nicolae Ceauşescu în RPD Coreeană a avut loc în perioada 18-21 octombrie 1988.
[1150] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 85/1988, f. 11.
[1151] *Ibidem*, dosar 98/1988, ff. 2-4.
[1152] *Ibidem*, dosar 60/1989, f. 23.
[1153] Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceauşescu, 1965-1989. Geniul Carpaţilor*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, p. 347.
[1154] Lavinia Betea, Vasile Buga, *„Nicolae va sfârşi prost" a profeţit Gorbaciov în 87 (III). Interviu cu V.L. Musatov, prim adjunct al şefului Secţiei Internaţionale a CC al PCUS*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 13 ianuarie 2009.
[1155] Andrei Saharov (1921-1989), academician sovietic. Pentru că a protestat în 1980 împotriva invaziei sovietice în Afganistan a fost exilat la Nijni Novgorod. A fost eliberat de Mihail Gorbaciov.
[1156] Lavinia Betea, *Drumul lui Ceauşescu spre Iad a început la Moscova*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 10 decembrie 2008.
[1157] Michael Shafir, *Radio Europa Liberă despre urmaşul lui Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 27 ianuarie 2009.
[1158] Adam Burakovski, *op. cit.*, p. 348.
[1159] Alexandr Iakovlev, *op. cit.*, p. 114.
[1160] Interviul autorului cu Ion Stoian, mai 2011.
[1161] Prima ieşire la scenă deschisă se pare că s-a petrecuse în toamna lui 1985, la Budapesta, cu prilejul desfăşurării Forumului Cultural European din cadrul Conferinţei pentru Securitate Europeană. Pe masa fiecărei delegaţii, gazdele au

așezat o monumentală *Istorie a Transilvaniei*, în trei volume, tradusă în limbile de circulație universală, cu mesajul injustiției Tratatului de la Trianon. S-a recurs la criticarea României pentru nerespectarea drepturilor omului și tratamentul aplicat minorităților. Vezi George Albuț, *Asalt asupra Ambasadei României din Budapesta*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 8 iulie 1989.

1162 Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 344.

1163 *Ibidem.*

1164 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 53/1988, f. 2.

1165 *Ibidem*, f. 4.

1166 Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.

1167 Întâlnirea a avut loc la data de 28 august 1988.

1168 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 53/1988, f. 2.

1169 Idem, dosar 71/1988, f. 4.

1170 *Ibidem*, ff. 4-5.

1171 *Ibidem*, f. 5.

1172 *Ibidem*, f. 7.

1173 Lavinia Betea, Vasile Buga, *Percepții sovietice asupra național-comunismului românesc (I). Interviu cu V.L. Musatov, prim adjunct al șefului Secției Internaționale a CC al PCUS*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 11 ianuarie 2009.

1174 Lavinia Betea, Vasile Buga, *„Nicolae va sfârși prost"* ..., *op. cit.*.

1175 Lavinia Betea, *Din culisele diplomației. Interviu cu Gheorghe Tinca*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 26 martie 2009.

1176 George Albuț, *Asalt asupra Ambasadei României din Budapesta*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 12 decembrie 2009.

1177 Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.

1178 *Aici Radio Europa* Liberă! Vlad Socor, *Ceaușescu pretinde că România ar putea fabrica arme nucleare*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 14 aprilie 2009.

1179 *Aici Radio Europa Liberă! Noua doctrină de apărare a Ungariei: „Inamicul nu e Vestul, ci România"*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 18 iunie 2009.

1180 Janos Szavai, *Ungaria*, București, Editura Corint, 2002, p. 55.

1181 ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 47/1989, f. 5.

1182 Idem, f. 8.

1183 George Albuț, *Asalt asupra ...*, *op. cit.*.

1184 *Barbara Bush a gustat în Ungaria cele mai bune căpșuni din România*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 13 iulie 2009.

1185 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 56/1989, f. 19.

1186 *Ibidem*, dosar 53/1989, f. 18.

1187 *Ibidem*, f. 19.

1188 *Ibidem*, f. 20.

1189 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 60/1989, f. 24.

1190 Evenimentul s-a petrecut la 19 august 1989.

[1191] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 77/1989, ff. 152-155.
[1192] *Ibidem*, dosar 57/1989, f. 4.
[1193] *Ibidem*, f. 6.
[1194] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 154.
[1195] Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R din ziua de 22 septembrie 1989, în „Scînteia. Jurnalul României – acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 22 septembrie 2009.
[1196] *Ibidem*.
[1197] Ceauşescu a fost acuzat de aceasta de către generalul Jaruzelski în memoriile sale. În demontarea afirmaţiei, Constantin Olteanu a observat că memorialistul „uitase" să precizeze când şi unde se exprimase, în acest sens, liderul român. În ce priveşte discuţiile din decembrie 1981 pe tema imixtiunii în Polonia, martorul citează memoriile omologului său sovietic, generalul Gribkov. Vezi Gen. col (r) Constantin Olteanu, *România o voce distinctă în Tratatul de la Varşovia. Memorii 1980-1985. Dialog cu Dumitru Avram*, Bucureşti, Editura Aldo, 1999, pp. 102-110.
[1198] Interviul autorului cu Gheorghe Stoica şi Vasile Buga, translatori de limba rusă, 6 iulie 2013.
[1199] Ralf Dahrendorf, *Reflecţii asupra revoluţiei din Europa*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, p. 69.
[1200] Jean-Paul Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iaşi, Editura Polirom,1997, p. 259.
[1201] *Jurnalul zilei*, în „Scînteia. Jurnalul României – acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 2 ianuarie 2009.
[1202] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 60/1989, f. 26.
[1203] *Ibidem*, f. 24.
[1204] Stelian Tănase, *Istoria căderii regimurilor comuniste*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 2009, pp. 218-222.
[1205] S. Guimond, F. Tougas, „Sentimente de injustiţie şi acţiuni colective: privarea relativă", în *Stereotipuri, discriminare şi relaţii intergrupuri* (coord. R.Y. Bourhis, J.F. Leyens), Iaşi, Editura Polirom,1997, p. 162.
[1206] ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 60/1989, f. 24.
[1207] Plenara CC al PCR s-a desfăşurat în zilele de 25-26 octombrie 1989.
[1208] Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, Bucureşti, Editura Compania, 2007, p. 193, 264.

13
„România nu mai are nici o datorie externă, nu mai plăteşte tribut nimănui..."

„Trădările" veteranilor din partid

Despre Doina Cornea[1209] sau Mircea Dinescu[1210] - numele cele mai des pomenite în categoria disidenţilor români de către Radio Europa Liberă - nu s-a discutat, oficial, în conducerea partidului. Abia faptele unora cu trecut de *ilegalişti* au fost pomenite.

La sfârşitul lui ianuarie 1989 a fost arestat diplomatul Mircea Răceanu. Un scurt comunicat din *Scînteia* anunţa că trădase. Nu s-a spus că „trădătorul" era fiul *eroului clasei muncitoare* Bernath Andrei, născut în închisoarea Văcăreşti de *ilegalista* Ilona (Ileana) Papp (Răceanu). Aceeaşi Ileana Răceanu care sesizase *abaterea* tinerilor Lenuţa Petrescu şi Nicolae Ceauşescu de la *regulile conspirativităţii* în timpul războiului[1211]. Diplomatul fusese arestat în drum spre sediul Ambasadei Statelor Unite la Bucureşti. Cu „dovada" asupra sa. După propria-i mărturie, hârtia conţinea comentarii pe marginea unui comunicat emis după şedinţa de lucru a Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varşovia, desfăşurată la Bucureşti. A semnalat arestarea grupului Băcanu[1212]. Şi a conchis că „dictatura a ajuns la maxim" iar Elena Ceauşescu controlează partidul[1213].

După finalizarea anchetei, în iulie, Răceanu a fost condamnat la moarte de tribunalul militar prezidat de colonelul-judecător Gică Popa, viitorul inchizitor al Ceauşeştilor. În favoarea condamnatului a intervenit preşedintele american George

Bush. Astfel că, în septembrie, pedeapsa i-a fost comutată în privare de libertate pe 20 de ani[1214].

În epocă, modelul unei contestații de succes însemna un grup alternativ din structurile puterii. „Scrisoarea celor şase" a fost un „moment de entuziasm" şi un „document extraordinar" al anului 1989, pentru Radio Europa Liberă. Care-a comentat-o luni de zile, în intenția inducerii mesajului subliminal „urmați-le exemplul", după mărturia lui Nestor Ratesh, fostul redactor şef al secției române de la München[1215]. Conținutul ei parvenise prin intermediul ambasadei americane la Bucureşti, sursa Silviu Brucan[1216]. Care acționase în acest sens fără ştirea celorlalți semnatari: Gheorghe Apostol - inițiatorul scrisorii, Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Pârvulescu, Grigore Răceanu[1217].

„Cei şase" erau dintre „foştii" cu biografii politice de notorietate. Apostol, Bârlădeanu şi Mănescu contaseră ca stâlpi ai „deschiderii" inițiate de Gheorghiu-Dej. Constantin Pârvulescu îşi făcuse un nume din protestul la Congresul al XII-lea al PCR. La vârful partidului îl ştiau însă toți de „omul sovieticilor", incapabil să cristalizeze un grup de acțiune. Grigore Răceanu trăia retras într-o localitate rurală din județul Cluj. Legătura lui cu semnatarii scrisorii s-a făcut prin fiul său adoptiv, Mircea Răceanu[1218]. Cât despre Silviu Brucan (nume real Saul Brucar sau Bruckner), deşi nu fusese *ilegalist*[1219], trecutul său, de dinainte şi de după Ceauşescu, alimentează diverse speculații. De altfel, după metoda *Scînteii* al cărei secretar general de redacție a fost în etapa *luptei de clasă,* Brucan şi-a înflorit, repetat, propria-i poveste de viață, adecvând-o împrejurărilor. În 1956 a ajuns şef al Legației române la Washington, apoi ambasador al României la ONU. Revenit în țară, în 1962, i s-a încredințat funcția de director al Televiziunii. Ceauşescu l-a trecut curând pe linie moartă. Securitatea interceptase o scrisoare anonimă adresată presei americane care denunța epurări anti-semite în partid. Bănuiala a căzut pe Brucan. Din 1965 şi până la pensionarea din 1978, a predat

studenților Institutului de Medicină și Farmacie din București disciplina numită *socialism științific*. Deși „profesorul" Brucan nu absolvise studii superioare![1220] A fost într-una monitorizat de Securitate[1221].

În anii „deschiderii", Brucan a călătorit des în străinătate, a conferențiat și publicat articole și cărți în Statele Unite ale Americii. Avea voie să critice *neîmpliniri* ale socialismului în general, nu și politica din România. În toamna lui 1987, *International Herald Tribune* i-a publicat un articol care previziona că, în 1990, o nouă generație politică va fi la conducere în Europa de Est[1222]. Asemenea ambiguități treceau atunci drept semne de disidență.

În toamna lui '88, Brucan a întreprins o călătorie extraordinară în raport cu libertățile de mișcare ale cetățeanului roman. Pe ruta: București - Viena - Washington - Viena - Londra - Viena - Moscova - Viena - București. În ziua Crăciunului, s-a revăzut cu Gheorghe Apostol. În discuția înregistrată de Securitate, i-a povestit despre călătorie, mai ales despre etapa moscovită unde-a revăzut prieteni din anii petrecuți în SUA[1223]. N-a pomenit însă de vreo primire la Gorbaciov. Nici fostul lider sovietic nu l-a amintit în memoriile sale. Dar în prima echipă post-ceaușistă, Brucan și-a arogat rolul de ideolog și propagandist șef al Frontului Salvării Naționale, ceilalți văzând în el emisarul lui Gorbaciov așa cum, de altfel, s-a și prezentat în memoriile sale[1224]. Nu s-au așteptat la prestații de asemenea anvergură din partea lui Brucan nici analiștii de la Radio Europa Liberă[1225]. Duplicitatea personajului este evidentă și din mărturisirea către Apostol, în decembrie 1988, că făcuse raport de activitate către Ioan Totu, ministrul de Externe. Unde-a declarat despre vizite în institute și întâlniri cu prieteni moscoviți[1226]. Urmare a acestui „autodenunț", ambasadorul sovietic la București a fost convocat la Ministerul de Externe. I s-a cerut să transmită protestul autorităților românești pentru vizita unui cetățean român în URSS fără ștampilă de intrare și ieșire la granița sovietică[1227].

În ce priveşte „scrisoarea celor şase", n-a existat nicio hârtie în acest sens. A fost un „gentlemen's agreement", cu intenţia unui apel transmis simultan lui Ceauşescu, la Radio Europa Liberă şi la BBC, după declaraţia lui Corneliu Mănescu [1228]. Apostol revenise, la cererea lui, din diplomaţie, în primăvara lui 1988. I-a cerut o întrevedere lui Ceauşescu dar acesta l-a refuzat. Tovarăşul nu uitase, probabil, scrisoarea ce i-o trimisese Apostol, în 1970, unde îi amintea cacealmaua succesiunii lui Gheorghiu-Dej[1229]. Întâlnindu-se cu Brucan prin Parcul Herăstrău, fostul gazetar s-a oferit să redacteze textul. Versiunea lui Brucan au stilizat-o Bârlădeanu şi Apostol[1230]. Mănescu şi Pârvulescu au aprobat-o fără obiecţii. „Cei şase puteau să fie mai mulţi, după mărturia lui Corneliu Mănescu. Nu e vorba de oamenii de pe stradă, ci de oamenii politici însemnaţi care gândeau la fel. Ei au dat înapoi sub diferite pretexte. Unul spunea „n-am să rezist torturilor"; altul spunea „vom pierde spitalul, medicamentele, o aprovizionare mai lesnicioasă"[1231].

De pe poziţia unor vechi luptători pe aceeaşi baricadă a cauzei socialismului, „cei şase" i-au reproşat lui Ceauşescu izolarea României de Europa prin următoarele decizii greşite: nerespectarea Actului final de la Helsinki; aplicarea decretului care interzice românilor comunicarea cu cetăţeni străini deşi respectivul act n-a fost nici votat, nici publicat; construcţia centrului civic al Capitalei fără buget aprobat; utilizarea Securităţii împotriva cetăţenilor care-şi cer drepturile legale; munca de duminică în întreprinderi; violarea dreptului la secretul corespondenţei şi al convorbirilor telefonice; politica dusă împotriva ţăranilor care deşi nu dispun decât de 12 % din suprafaţa arabilă a ţării furnizează statului 40% din producţia totală de legume, 57% din producţia de fructe, 60% din lapte şi 44% din carne, după datele difuzate oficial; politica de asimilare forţată a etnicilor germani, unguri şi evrei; retragerea unor ambasade străine din Bucureşti. Îi cereau preşedintelui României să restabilească garanţiile constituţionale ale drepturilor cetăţeneşti, să declare, fără echivoc, că renunţă la

sistematizarea satelor și să oprească exportul de alimente. „Ați început să schimbați geografia țării, dar nu puteți muta România în Africa", l-au avertizat „cei șase" pe Ceaușescu[1232].

Tovarășul a procedat în maniera tipică. N-a stat de vorbă cu vreunul dintre ei. A lăsat „rezolvarea" pe seama Colegiului de Partid, pe de-o parte. Pe de alta, Miliției și a Securității care adunase, în timp, probe de compromitere pe baza cărora unii dintre ei au fost anchetați. Apostol și Brucan erau acuzați ca *agenți imperialiști*[1233]. Mănescu, Brucan și Bârlădeanu au fost mutați din reședințele unde locuiau în „domiciliu obligatoriu". Apostol s-a dezis printr-o scrisoare, anunțată de Ceaușescu în CPEx ca recunoaștere a trădării și a faptului că „merită pedeapsa capitală"[1234]. Pârvulescu n-a fost clintit din loc, nici Grigore Răceanu[1235]. Până la evenimentele din decembrie 1989, ancheta și izolarea lor au continuat[1236].

În vară, Radio Europa Liberă, l-a prezentat pe Dumitru Mazilu ca nou exemplu de disidență în partid. Fostul comandant al Școlii de Securitate de la Băneasa din primii doi ani de putere a lui Ceaușescu, promovase secretar general al Asociației Române pentru Națiunile Unite. În 1985, ONU i-a cerut redactarea unui raport legat de respectarea drepturilor omului și problemele tineretului din România. Autoritățile române nu i-au dat pașaport să meargă să-l prezinte. Dar raportul cu tentă critică a ajuns, în iulie 1989, la Geneva, fiind transmis prin Radio Europa Liberă. Raportorul a fost și el arestat la domiciliu.

Socotelile „bancherului roșu"

Românilor li s-a anunțat oficial că țara contractase o mare datorie externă la 12 aprilie 1989 cu ocazia... achitării ei.

La Plenara CC al PCR, Ceaușescu a anunțat-o triumfalist, ca pe-o victorie, astfel: „Zilele de 12-14 aprilie marchează - se poate spune - o deplină independență economică și politică a României! (Aplauze și urale puternice, prelungite). Pentru prima dată în istoria sa îndelungată, România nu mai are nici

o datorie externă, nu mai plăteşte tribut nimănui şi este cu adevărat independentă - şi economic, şi politic! (Aplauze şi urale puternice, prelungite; se scandează îndelung: „Ceauşescu - PCR!", „Ceauşescu şi poporul!", „Ceauşescu, România - stima noastră şi mândria!").

La sfârşitul lunii martie am lichidat datoria externă a ţării care, în 1980, reprezenta peste 11 miliarde de dolari. În total, din 1975 până în martie 1989, am plătit circa 21 de miliarde de dolari, din care dobânda reprezintă peste 7 miliarde de dolari. În acestea nu sunt cuprinse datoriile pe care le-am avut în ruble şi care, de asemenea, au fost de mult achitate.

În prezent, ţara noastră are de încasat din creditele pe care le-a acordat diferitelor state peste 2,5 miliarde de dolari" [1237].

Când, de la cine şi cum s-au consumat creditele, n-a socotit necesar să informeze poporul român. Minţea şi cu afirmaţia că „pentru prima dată" ţara nu mai are datorii externe.

În CPEx a făcut anunţul la 31 martie, în chiar ziua efectuării ultimei plăţi. A fost şi aici aplaudat, conform stenogramei. Iar detaliile au fost ceva mai ample. „Deci acum avem 2,5 miliarde de dolari de încasat[1238], a zis el. Avem o situaţie bună din punctul nostru de vedere şi trebuie să subliniem că am realizat aceasta asigurând dezvoltarea. Am făcut investiţii de peste 2.000 de miliarde de lei, ceea ce este echivalent, la cursul necomercial, cu 215 miliarde de dolari.

Aici intră şi munca. Dacă am lua numai materialele, ele reprezintă aproape 100 de miliarde de dolari. N-am renunţat la dezvoltare, am făcut investiţii, am realizat creşterea de două ori a veniturilor la retribuţii şi economia a crescut cu circa 60 % în aceşti 10 ani, până anul viitor. Acum sunt cam 50 şi ceva la sută.

Deci am plătit datoria, am asigurat dezvoltarea construcţiilor de locuinţe şi ridicarea nivelului de trai şi avem un excedent de aproape 300 de miliarde de lei.

În timp ce toţi aproape au deficit bugetar, noi avem un excedent de 285 miliarde de lei.

O parte sunt date sub formă de credite întreprinderilor. Acesta este excedentul care este folosit.

Aceasta este rezultatul politicii noastre economice de dezvoltare socialistă a țării. Nu cum spun unii, că socialismul este de vină că au ajuns în situația în care sunt, ci politica greșită în asigurarea dezvoltării propriu-zise a economiei, a mijloacelor de producție"[1239].

„Unii" erau sovieticii și adepții *restructurării*.

Ambele dăți - și în CPEx și în plenara CC -, Ceaușescu a menționat că România nu va mai apela la credite externe[1240]. A impus o lege de interzicere a contractării lor[1241]. Anunțul făcut în CPEx este revelator pentru stilul dictatorial al lui Ceaușescu și cele ce-au urmat. „Vreau să atrag atenția ca nu cumva cineva să-și închipuie că am plătit datoria și acum să lucrăm mai prost!, a avertizat el. Aceasta să ne facă să lucrăm mai bine! Pentru că vom avea în vedere, în primul rând, să cumpărăm în acest an întreaga cantitate de aur, pe care am aprobat-o în 1987 s-o vindem, obligatoriu! La Congres trebuie să intrăm în întregime cu aceasta! Trebuie să dezvoltăm exportul, trebuie să dezvoltăm cooperarea și în mod corespunzător totul" [1242].

Prin extraordinarul efort al cetățenilor României, în 1987, România a plătit 4.252 milioane de dolari, iar în primul trimestru al anului 1989, suma de 1.790 milioane de dolari[1243].

În toamna lui 1986, Ceaușescu a decis vânzare a 80 de tone de aur din tezaurul Băncii Naționale a României. Totodată, s-a stabilit condiția ca acesta să fie răscumpărat după lichidarea datoriei externe. Dorea ca vânzarea aurului să se efectueze până în primul trimestrul al anului 1987[1244]. Dificile s-au dovedit explicațiile experților pentru a-l convinge să vândă eșalonat ca să obțină un preț bun. Altfel, această imensă cantitate pusă în vânzare, ar fi condus la căderea prețului. Greu era și să-l avertizeze pe suspiciosul conducător că o datorie de 200 milioane de mărci, echivalente la contractare cu 100 milioane dolari, datorită creșterii cursului mărcii, deve-

neau la plată 200 milioane dolari[1245]. Diploma de licenţiat şi doctor în economie, oferite lui Ceauşescu pe tavă de Academia de Ştiinţe Economice Bucureşti, nu-l ajuta deloc la priceperea bancară.

În 1987, conducerea Băncii Reglementelor Internaţionale de la Basel, a cărei membră era şi România, i-a sfătuit pe reprezentanţii români să nu mai facă plăţi anticipate, după mărturia lui Florea Dumitrescu. Convinse de seriozitatea şi capacitatea de plată a ţării, forurile bancare internaţionale consiliau, conducerea ei să utilizeze creditele avansate anticipat pentru dotarea întreprinderilor în vederea creşterii exportului. Informat, Ceauşescu a luat-o ca pe-un afront (amestec în treburile interne!). Şi, totodată, ca pe-o „pactizare" a finanţiştilor săi cu duşmanul[1246].

Aurul a fost vândut la preţul total de 1.040 milioane dolari, „economisindu-se" astfel peste 200 milioane dolari din dobânzile aferente. După declaraţiile unor oficiali, în decembrie 1989, România avea capacitatea răscumpărării întregii cantităţi de aur înstrăinate din tezaurul BNR. Recuperase, până atunci, din cele 80 doar 21 tone, păstrând o rezervă de devize convertibile şi monedă naţională[1247].

Proiectele acestea n-au fost cunoscute decât de echipa finanţiştilor care raportau plăţile direct lui Ceauşescu. De la început şi până la sfârşit, secretarul general şi-a păstrat stilul secretos în relaţiile cu ceilalţi tovarăşi. Demnitarii şi cetăţenii n-au înţeles de ce, după plata datoriei externe, a continuat să le ceară cetăţenilor „să strângă cureaua". S-a zvonit că o cauză a continuării exportului şi reducerii consumurilor populaţiei după plata datoriei externe ar fi fost capitalul pe care voia să-l strângă pentru fondarea unei bănci internaţionale „cu arabii". În vizita oficială din primăvara lui 1976, efectuată în Kuweit, lui Ceauşescu i s-a propus fondarea unei bănci, după mărturia lui Ştefan Andrei. Gazda a promis să mai aducă printre fondatori şi alte ţări arabe. Ar fi creditat cu dobândă scăzută, exclusiv investiţii din ţările în curs de dezvoltare[1248].

O astfel de intenţie este dovedită şi prin documente. În martie 1982, CPEx a aprobat tratativele de negociere cu Libanul privind înfiinţarea unei bănci mixte româno-arabe. Libanezii se angajau să atragă şi alţi parteneri din lumea arabă. Propunerea venise de la ei, via ambasadorul român. La ora aceea, afacerile României în zonă, prin societăţi mixte, păreau să prospere (trei societăţi mixte în Liban, patru în Libia, una în Abu-Dubai). Activitatea băncii s-ar fi concentrat pe derularea operaţiilor de comerţ exterior româno-arabe, înregistrată sub formă de societate „holding", cu sediul la Luxemburg[1249].

Ce s-a întâmplat mai departe, ţine iarăşi de practicile lui Ceauşescu de-a discuta cu uşile închise. După mărturia unor apropiaţi, intenţiona, după încheierea datoriei, să devină „bancher roşu". Ivindu-se prilejul rar al unei discuţii informale despre căldura din apartamentele românilor, Ceauşescu a refuzat să aprobe creşterea agentului termic. Devoalând, în toamna lui 1989, următoarele planuri, după mărturia lui Ion Coman, secretarul CC cu probleme militare şi de securitate: „Aveam acum 2 miliarde de dolari aici în ţară, ar fi zis el. Mai avem vreo 7-8 miliarde dolari în creanţe. Luăm aceste creanţe şi cu 2-3 miliarde facem o bancă cu care să împrumutăm ţările în curs de dezvoltare cu dobândă mică". „Surprinsă" de Tovarăşa, conversaţiei i s-a pus punct imediat[1250].

Despre un astfel de plan, Ceauşescu i-a vorbit, indirect, şi lui Gorbaciov în ultima lor discuţie din decembrie 1989. „Noi lucrăm mult cu ţările în curs de dezvoltare şi vrem să accentuăm această tendinţă, a declarat el. Avem acum posibilitatea să le acordăm chiar şi ceva credite. De altfel, acum avem de încasat 2,7 miliarde dolari de la aceste ţări (...) acestea sunt creditele acordate de România mai multor ţări în curs de dezvoltare"[1251].

Adevăr sau presupunere...? Acesta a fost unul dintre secretele duse de Ceauşeşti în mormânt. Ca şi-n alte situaţii însă, voluntarismul liderului român e-n spiritul zicerii că drumul spre iad e pavat cu bune intenţii.

Ultimul Congres

Purtat de caii înaripaţi ai puterii, Ceauşescu îşi putea aminti contemplând sala plină de delegaţii la Congresul al XIV-lea al PCR, din 20-24 noiembrie 1989, cât de multe schimbase[1252]. Acesta era, de fapt, şi rolul delegaţilor: să privească ţintă spre scena tribunei şi să-l aplaude pe secretarul general.

Nu reiese de nicăieri că bătrânul Ceauşescu discutase cu cineva despre succesiune. Nu vor fi schimbări în domeniul administrativ, ci după alegerile din martie 1990, i-a spus lui Constantin Olteanu, atunci secretar al CC cu propaganda, discutând pregătirea documentelor congresului[1253]. Dar Tovarăşa îl atrăsese, în vară, pe Olteanu într-o periculoasă discuţie pe tema zvonurilor că Nicu va urma la conducere. „De-o fi cu Tovarăşul", a zis ea, se va decide urmaşul, atunci. România nu-i monarhie, nici Coreea de Nord ca să se pună chestiunea transmiterii puterii din tată în fiu[1254].

Dar lozinca „Ceauşescu reales la al XIV-lea Congres!" a fost lansată, din vară, la plenara CC[1255]. Înşişi membrii CPEx par a fi fost luaţi prin surprindere, fiind convocaţi, în chiar timpul plenarei, într-o şedinţă de 10 minute. Exact cât Manea Mănescu să propună *realegerea* lui Ceauşescu, iar ei să aprobe[1256]. „Propunerea CPEx" a fost apoi, unanim, acceptată de membrii Comitetului Central din sală[1257]. Adevărata surpriză a fost că secretarul general urma a fi „ales" - prin vot deschis şi pe bază de semnătură personală – de toţi comuniştii români în şedinţele organizaţiilor de bază ale partidului. Ceauşescu parase orice încercare de eliminare a lui pe căi statutare[1258]. Demonstra totodată vecinilor că el ştia să se facă, unanim, iubit.

„Afară" se petreceau însă altfel de evenimente decât înaintea celorlalte congrese ale comuniştilor români. Pe tema manifestaţiilor din faţa ambasadelor României la Moscova, Budapesta, Berlin şi Praga, Ceauşescu a convocat CPEx-ul. „În cinstea congresului" pune el ghilimelele, informat, desigur, de conţinutul lozincilor strigate contra lui. Sfertul de ceas cât a

ținut ședința, a cuvântat singur. Prin cele spuse, și-a pregătit subalternii pentru poziția ce o va adopta în decembrie 1989. „Grupurile mici" de demonstranți, zicea el, sunt alcătuite din „elemente declasate, fără servici, studenți, speculanți și membri ai unor grupări extremiste sub influență occidentală". Toate cu „numitorul comun" al emigrației maghiare. În legătura strânsă cu serviciile speciale sovietice și americane („că nu mai ști care sunt țări socialiste și care nu sunt țări socialiste"). Dar *organele de ordine* nu luaseră măsuri de împiedicare a manifestațiilor, și-a criticat el vecinii[1259].

Nici cu acest prilej nu și-a consultat *tovarășii* pe tema celor comunicate. Le-a cerut doar să se informeze asupra normelor internaționale care permit proteste oficiale împotriva manifestațiilor cu „caracter fascist, provocator". Le-am dat noi răspuns în 1968, o să le dăm și acum, s-a lăudat el fără umbra vreunui gând că românii s-ar răzvrăti. Odată plătită datoria externă socotea că eliminase sursa imixtiunii în țara supusă voinței sale. A spus-o astfel explicit: „Este clar că agenți am avut și mai avem și acum în România. La timpul respectiv am condamnat pe generalul Șerb care pe urmă a venit și a recunoscut faptele. Dar trebuie să luăm o atitudine foarte fermă și orice trădare trebuie lovită fără nici un fel de clemență (...). Să adoptăm o poziție foarte fermă și în plan internațional, și în țară! Acum vedem ce bine este că am plătit datoria? Ce ne-ar fi frecat ăștia!"[1260].

În privința situației din țară, subordonaților direcți le-a fost dintru-început clar că nu vor putea da un pas înapoi în raportul consum-investiții. „Nu creșterea veniturilor individuale, ci creșterea veniturilor sociale", trebuie să preocupe conducerea partidului, zicea Ceaușescu[1261] (căci „împăcare" între bogați și săraci nu poate fi[1262]). Ideea „consumului rațional" și a „condițiilor optime" pentru asigurarea lui, o completa acum și cu *rațiile* la îmbrăcăminte și încălțăminte: mai mult de trei costume pe an și de patru perechi de încălțări, înseamnă „risipă"[1263]. În opinia lui, venitul național nu caracterizează o țară. Arabia

Saudită, spre exemplu, e bogată, dar „înapoiată". Sărindu-i în ajutor, Manea Mănescu a oferit exemplul negativ al celor 20 de milioane analfabeţi şi 32 de milioane de săraci americani...![1264] Mai bine ca în România unde-ar fi, aşadar? În acest spirit a decurs şi Congresul al XIV-lea.

Timp de şase ore a citit secretarul general al partidului cele 24 de capitole ale *Raportului* la congres[1265], redactat după indicaţiile lui[1266]. În pregătirea documentelor, la prima lectură, Ceauşescu a cerut atenuarea formulării prin care se propunea anularea acordurilor încheiate în timpul celui de-al doilea război, inclusiv a Pactului Ribbentrop-Molotov[1267]. Prudenţă impusă de agresivitatea în creştere a Ungariei. Deşi, în august 1989, s-a oficializat limba română în RSS Moldovenească şi tot atunci au început şi conflictele care au condus la separarea Transnistriei[1268], Ceauşescu n-a ieşit în întâmpinarea fraţilor de peste Prut.

În ansamblu, autorii *Raportului* au avut în vedere evitarea cuvintele pronunţate cu dificultate de Ceauşescu[1269]. Dar mai ales evidenţierea meritelor sale prin punerea în oglindă a „realităţilor" din 1965 cu *împlinirile* din 1989. Congresul al IX-lea a fost unul istoric deoarece a pus capăt practicilor copierii „modelului unic" al socialismului, minţea *Raportul*. Dacă din 1945 până în 1965, se alocaseră investiţiilor circa 340 de miliarde de lei, în anii *epocii Ceauşescu* acestea depăşeau 4.300 miliarde lei. De altfel, la ultimul său congres, secretarul general anunţa o rată de acumulare de 33%[1270] pentru viitorul care n-a mai existat[1271]. Frazele poticnite ale vorbitorului au fost întrerupte de ovaţii şi urale a căror durată cumulată a depăşit un ceas şi jumătate[1272]. Cine să-şi fi imaginat că peste numai o lună de zile va fi executat sub acuzaţia de subminare a economiei naţionale?!

Din culisele Congresului pot fi reţinute şi alte detalii semnificative. Ceauşescu a dorit mai mulţi delegaţi muncitori (45 faţă de 9 câţi fuseseră la congresul precedent)[1273], alt afront la *perestroika* promotoare a *competenţilor*. Aparte, i-a cerut lui

Constantin Olteanu, acum secretar al CC cu relațiile internaționale, să discute cu șefii delegațiilor străine în vederea organizării unor consfătuiri despre viitorul *lagărului comunist*. Mai întâi la nivel continental, apoi mondial. Motivând că nu sunt mandatați pentru această chestiune, delegații s-au angajat să transmită „acasă" și să dea răspuns. N-a venit niciunul[1274].

Dacă delegați străini au fost puțini[1275], au roit, în schimb, gazetarii. S-au ridicat chestiuni neplăcute și în discuții aparte. Pierre Blatin, secretar al PC Francez, a întrebat de ce-a fost reales Ceaușescu și de ce persistă comuniștii români în etatizarea generalizată a economiei. Delegatul comuniștilor din Israel a dorit o întrevedere cu Ceaușescu. Ca să-i spună că s-a strâns cercul în jurul lui și nu mai este dorit pe plan internațional[1276]. Gazetarii străini au reacționat prompt. Scriind despre congresul din România, *Le Soir* titra *Ciao Sescu* iar *Le Monde*, *România: „Până la urmă tot o să moară"*[1277].

Ce spunea însă Ceaușescu? În preajma ultimului congres, Tovarășul oferise câteva interviuri prin intermediul biroului de presă. La chestiunea succesiunii a evitat să răspundă[1278]. Întrebat când se vor umple „rafturile goale ale magazinelor", a contrazis cu afirmația mincinoasă că sunt „bine aprovizionate". A negat și că semnatarii „scrisorii celor șase" ar fi în domiciliu obligatoriu. Dovediți agenți ai unor puteri străine, n-au fost puși sub acuzare deoarece își regretă fapta, a zis el[1279].

Congresul al XIV-lea a fost ultimul act al spectacolului puterii comuniste în România. Prin adoptarea *Programului Directivă cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1991-1995 și orientările de perspectivă până în anii 2000-2010*, Ceaușescu a transmis românilor mesajul înspăimântător că le va face și mai dură viața. Înfruntând moartea, aceștia vor ieși curând pe străzi strigându-și dorința de libertate și adevăr.

Ultima călătorie la Moscova

Cu excepția Albaniei, în decembrie 1989, România era singura țară din blocul socialist care refuzase să intre în hora

restructurării. Noutăţi interveniseră şi în relaţiile sovieto-chineze. La sfârşitul lui noiembrie, după discuţii la Beijing şi la Moscova, s-a anunţat reducerea trupelor dislocate în regiunea de graniţă[1280]. Dar în presa românească nu reverbera deloc zbuciumul estului european din toamna-iarna lui 89[1281].

În presa liberă însă ştirea cea mai fierbinte venea din România. Nadia Comăneci, zâna gimnasticii mondiale trecuse clandestin graniţa vestică[1282]. Iar ziariştii se-ntreceau în scenarii diverse pe tema „fugii" sale. Toate legate de regimul Ceauşescu. *O Nadia „foarte fericită" ajunge la New York* a titrat cotidianul *The New York Times*, la o săptămână de la dispariţia ei. Ştirile şi interviurile despre gimnasta română împărţeau prima pagină cu evenimentul primirii lui Gorbaciov, la Vatican, de către Papa Ioan Paul al II-lea şi cu întâlnirea sa de la Malta cu preşedintele american George Bush.

Despre toate, Ceauşescu a fost informat continuu prin rapoarte cu „regim special şi foarte riguros": fie între patru ochi, fie în plicuri sigilate, deschise, personal, de destinatar. Tot el resigila şi plicurile - scriind pe unele litera V (văzut, citit, adică), pe altele R (retur cu răspunsul dat) -, înapoindu-le prin curier special[1283]. Tovarăşei i se redactau buletinele speciale pe teme de cercetare ştiinţifică. Dar soţul îi împărtăşea tot ce credea de cuviinţă din informaţiile destinate lui. Ceilalţi demnitari erau privaţi de informaţiile speciale[1284]. „Toate ne-au spus pe lumea asta, dar nimic de trădători", a recunoscut Ceauşescu înaintea morţii[1285]. Dar, pe cât de principial se declarase în egalitatea cu *fraţii*, pe-atât de despotic îşi tratase *tovarăşii* din conducere. Demnitarilor din subordine li se castrase însă simţul raţiunii critice cât ce începuseră căţărătura în ierarhia partidului.

La 3 decembrie, Gorbaciov şi cu Bush au purtat convorbiri neoficiale, la bordul vasului „Maxim Gorki", ancorat în portul La Valetta. Asupra temelor întâlnirii, pe Ceauşescu îl informaseră mai dinainte serviciile speciale. În prima zi de decembrie, Iulian Vlad, şeful Direcţiei Securităţii Statului, îi prezentase un

raport îngrijorător. Capii celor două super-puteri vor redefini sferele de influenţă şi vor elabora noi strategii, informa acesta. Aşteptând noi ajutoare financiare, sovieticii vor face mari concesii în direcţia „dezideologizării relaţiilor internaţionale" şi fondării „casei comune europene". Bush şi Gorbaciov vor exercita, împreună, noi presiuni asupra ţărilor ostile „reformelor reale" (China, Cuba şi Romania). În acest scop, sovieticii vor reduce livrările de ţiţei, gaz metan şi minereu de fier[1286]. Se apropia, aşadar, deznodământul anunţat de liderul PCUS în mesajul de An Nou 1989: până la finele anului, „războiul rece" va lua sfârşit.

Cu câteva zile înainte, Ceauşescu adresase un mesaj liderului sovietic prin care se pronunţa împotriva discutării problemelor mari privind cele două blocuri doar între sovietici şi americani. Mesajul semăna unui ultimatum în opt puncte. „Sub nicio formă", „interzicea" Ceauşescu, să nu se abordeze situaţia celorlalţi („Dacă în cadrul întâlnirii bilaterale sovieto-americane va avea loc o astfel de discuţie, aceasta va fi considerate de toate popoarele ca un amestec în treburile interne ale ţărilor socialiste"[1287]). L-a criticat pe liderul sovietic şi pentru afirmaţia că NATO şi Tratatul de la Varşovia urmează să joace un „nou rol". Viitorul nu înseamnă stabilirea unei colaborări între cele două alianţe militare, ci desfiinţarea lor concomitentă, sfătuia primul om al României. E greşită şi problema dezideologizării relaţiilor dintre cele două sisteme, îl trage el, în continuare, pe Gorbaciov de urechi. Căci atâta timp cât există *imperialism*, există şi *luptă de clasă*. E necesar să se asigure şi dezvoltarea socialistă a RDG. Şi „să se ceară cu toată fermitatea ca SUA să înceteze şi să renunţe la orice politică de amestec în treburile interne ale altor state"[1288].

De la Malta, Bush a plecat la Bruxelles, la întâlnirea cu reprezentanţii NATO, iar Gorbaciov îi convocase pe-ai lui, la Moscova. Pe când presa occidentală difuza declaraţiile lui Bush, Agenţia TASS publica declaraţia guvernului sovietic despre evenimentele din august 1968. Invadarea Cehoslovaciei

de către trupe ale Tratatului de la Varşovia a fost o greşeală, recunoşteau sovieticii după două decenii. Cu mesajul implicit că nu vor mai interveni explicit în evenimentele din *lagărul comunist*[1289]. De altfel, cu prilejul celei de-a 70-a aniversări de la crearea CEKA, urmaşul lui Dzerjinski anunţase că va continua perfecţionarea acţiunilor comune cu *organele* din *ţările surori*[1290]. În paranteză fie spus, la Praga tocmai se consumase o tipică participare activă a serviciilor speciale la *perestroika*. În confruntările dintre civili şi forţele de ordine din 17 noiembrie 1989[1291], un ofiţer de securitate s-a prefăcut a fi mort, sub altă identitate. Pentru sensibilizarea opiniei publice, altă agentă, dându-se prietena lui, a răspândit ştirea morţii. Studentul al cărui nume şi-l atribuise ofiţerul, a dezminţit informaţia. Dar între timp „revoluţia de catifea" izbândise[1292].

Singurii veterani dintre invitaţii la Moscova au fost, aşadar, Ceauşescu şi Jaruzelski, acum preşedintele Poloniei. „Bobocii" păreau mai îngrijoraţi de viitor decât românul. Karel Urbánek[1293], succesorul lui Miloš Jakeš[1294], aştepta veşti despre demonstraţiile pragheze împotriva guvernului său. Est-germanul Egon Krenz[1295] demisionase cu o zi înainte din funcţia de lider al partidului, ziua următoare vizitei de la Moscova urmând să piardă şi funcţia de şef al statului. Rezső Nyers[1296] aducea vestea schimbării numelui partidului comunist ungar în socialist. Iar polonezul Tadeusz Mazowiecki nu era comunist!

Şedinţa a început cu informările lui Gorbaciov. S-a înţeles cu Bush, a zis el, să mai scadă asperităţile între cele două blocuri militare şi economice. Iar Papa şi-a dat acordul. Dar Ceauşescu l-a întrerupt citând un buletin Agerpres: cum se împacă declaraţia sa cu anunţul făcut de Bush aliaţilor săi că NATO urma să se extindă şi să se întărească? S-a lăsat tăcerea...[1297]

Următorul moment stânjenitor, Ceauşescu l-a creat după anunţul lui Gorbaciov privind comunicatul de condamnare a invaziei Cehoslovaciei. România nu are motiv de scuze, l-a întrerupt Ceauşescu. Mai bine s-ar discuta despre retragerea

trupelor sovietice aflate încă în Cehoslovacia. Aceasta este o chestiune bilaterală, a replicat Gorbaciov[1298]. Dar Ceaușescu nu l-a slăbit, propunând retragerea sovieticilor și din celelalte țări socialiste. Blocat, Gorbaciov a propus pauză pentru consultări. În reluarea discuțiilor, după vechiul obicei, est-germanii au declarat că, în situația actuală, au nevoie de prezența trupelor sovietice[1299].

Se înțelege că liderul român nu-i consultase și nici nu-i avertizase asupra acestor intervenții pe ceilalți demnitari din conducerea partidului. Nici măcar pe ceilalți componenți ai delegației. Gândea, vorbea și acționa *în numele poporului*, fără a-l consulta. „Dacă vom lucra prost, ne va judeca clasa muncitoare, poporul nostru"[1300], se semețise el, demult, în fața lui Mao. După atâtea *principii ale umanismului, eticii și echității proletare*, uitase și preceptul elementar al comunității natale: ce ție nu-ți place, altuia nu-i face.

Călătoria la Moscova avea însă și alte dedesubturi. Invitat prin ambasadorul sovietic la București, Ceaușescu și-a condiționat participarea de o întâlnire bilaterală cu Gorbaciov. Întrevederea a durat 80 de minute și s-a consumat în patru: de-o parte Gorbaciov și premierul Rîjkov, de cealaltă Ceaușescu și premierul Dăscălescu. Liderul român a reluat propunerea consfătuirii internaționale. Gazda a încercat altă eschivă: sub rezerva refuzului multora, avansa ideea unui grup de inițiativă. Românul a plusat cu o minciună: alte partide i se adresaseră lui, mai dinainte, cu această propunere. Oricât de puțini am fi, tot trebuie să ridicăm steagul, l-a citat Ceaușescu pe Lenin. Excedat de stăruința sa, Gorbaciov i-a amintit vechea sa opoziție la ideea consfătuirilor internaționale. Musafirul a insistat cu argumente personale. În urmă cu 20 de ani, întreprinderile românești contractaseră credite – de capul lor, zicea el – pe principiul *autoconducerii*. România înregistrase astfel o datorie de 11 miliarde de dolari. Acum însă, poate acorda credite țărilor în curs de dezvoltare și are creanțe de încasat în valoare de 2,7 miliarde dolari. Și încă investiții de o sută

milioane dolari în SUA şi în China...[1301] În acest punct, a pus pe tapet chestiunea importurilor de materii prime sovietice. Dăscălescu a intervenit cu „detaliul" că în livrările de gaz s-a produs o defecţiune: în România ajung cu 7 milioane m.c. mai puţin pe zi decât conveniseră[1302]! Ca şi cum n-ar fi auzit reclamaţia, Gorbaciov a pus punct întâlnirii[1303].

I-a făcut însă lui Ceauşescu în memoriile sale un portret din care rezultă iritarea ce i-a produs-o. „Mi-a fost dat să mă întâlnesc cu mulţi oameni ambiţioşi, a consemnat el. Este, în general, greu să-ţi imaginezi un mare politician fără o doză de orgoliu şi încredere în sine. În acest sens, Ceauşescu era în afara oricărei concurenţe. De pe buzele acestuia nu dispărea zâmbetul arogant, care-i sugera interlocutorului că citeşte prin el şi nu dă un ban pe el. Aplombul, atitudinea dispreţuitoare faţă de oameni care atingea dimensiuni extreme în urma unor decenii de putere lipsită de control, se transfera, probabil, fără să observe acest lucru, de la slugile sale, asupra partenerilor egali de statut"[1304].

În avion, la masă cu Constantin Dăscălescu, Constantin Olteanu şi Ion Stoian, Ceauşescu şi-a exprimat regretul că venise la Moscova. E om rău şi... periculos, l-a criticat el pe Gorbaciov. Mai târziu, i-a mărturisit lui Constantin Olteanu şi părerea de rău că nu ridicase, la Moscova, chestiunea Basarabiei[1305]. Ar fi avut temei căci de peste Prut se ridicau tot mai multe glasuri contestatare.

În opinia sovieticilor, pe Ceauşescu îl speriase mersul evenimentelor din Europa de Est, în primul rând demisia lui Honecker. Gorbaciov l-a „liniştit": nu există temeiuri pentru afirmaţii referitoare la falimentul sau sfârşitul socialismului. „Ceea ce trebuie făcut acum, Nicolae, noi facem prin perestroika noastră", ar fi zis el[1306].

A doua zi după revenirea de la Moscova, în şedinţa Biroului Permanent, Ceauşescu s-a limitat la consultarea celorlalţi dacă să dea o declaraţie privind poziţia României în 1968 sau un comentariu. Au convenit asupra unui comentariu „actua-

lizat" din care răzbătea poziția sa potrivnică *restructurării*[1307]. În *Scînteia* din 5 decembrie 1989, alături de comunicatul acesta s-a anunțat și că secretarul general va vizita Iranul în viitorul apropiat.

În aceeași zi, Gorbaciov s-a întâlnit cu François Mitterand, președintele Franței, în Ucraina. Informațiile primite prin rețelele diplomatice arătau că se desfășoară acțiuni concertate împotriva României. Pe 10, 12 și 15 decembrie s-a manifestat, simultan, în fața ambasadelor din Paris, Bruxelles, New York, Ottawa, Washington, Roma, Bonn, Berlin, Praga, Varșovia, Moscova...[1308] La Budapesta, ambasada României era asaltată, zilnic, de protestatari din ce în ce mai agresivi[1309]. Iar, în inima Europei, belgienii și-au întețit campania împotriva distrugerii satelor românești[1310].

Dar ce-l interesau acestea pe Ceaușescu? O întâmplare relevantă în privința percepției sale, a povestit Ion Stănescu, atunci ministrul Turismului. În decembrie 1989, revenit de la o reuniune internațională de specialitate, organizată la Bursa (Turcia), i-a adus lui Ceaușescu o caricatură apărută într-un ziar occidental. *Lagărul comunist* arăta acolo ca un copac năpârlit. Rămăsese, pe-o creangă, o singură frunză pe care scria Ceaușescu. „Ce vii cu porcăriile astea la mine?", s-a făcut foc și pară secretarul general[1311].

NOTE:

1209 Doina Cornea (n. 1929), din 1958 lector la Facultatea de filologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Cu ajutorul fiicei sale căsătorite în Franța a început, din 1982, să trimită scrisori de protest contra regimului Ceaușescu la Radio Europa Liberă. În 1983 a fost dată afară din Universitate. Până în decembrie 1989, Doina Cornea a fost anchetată în mai multe rânduri și s-a aflat mereu sub supravegherea autorităților fiind într-un fel de domiciliu forțat în locuința ei din Dealul Feleacului. În pofida imensei popularizări făcute de REL, până după căderea regimului, protestele profesoarei clujene nu au reușit să coalizeze un grup de adepți.

1210 La 25 august 1988, poetul Mircea Dinescu a acordat un interviu la Radio Moscova unde se exprima în favoarea *perestroika* și *glasnost*; în decembrie 1988

Dinescu a acordat un interviu pentru „Libération" publicat la 17 martie 1989. A urmat o perioadă de arest la domiciliu. În sprijinul său, un grup de intelectuali a redactat o scrisoare de solidaritate adresată preşedintelui Uniunii Scriitorilor, transmisă prin intermediul REL. Vezi Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceauşescu, 1965-1989. Geniul Carpaţilor*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, p. 344.

1211 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *Viaţa lui Ceauşescu. Ucenicul Partidului*, vol. 1, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 207-210.

1212 La 24 ianuarie 1989 au fost arestaţi ziariştii Petre Mihai Băcanu, Mihai Creangă şi Anton Uncu, inginerul Ştefan Niculescu Maier, tipografii Alexandru Chivoiu şi Nicolae Neacşu, economista Elena Gheorghe, Ziarişti la *România Liberă*. Aceştia pregătiseră editarea unui ziar clandestin.

1213 Lavinia Betea, *Ultima sentinţă capitală şi ultimul proces politic cu public din regimul Ceauşescu. Diplomatul Mircea Răceanu a fost condamnat la moarte* în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 21 iulie 2009.

1214 După „fuga" lui Ceauşescu, Răceanu a plecat cu primul avion înspre America. Echipa post-ceauşistă nu-l dorea în componenţa ei.

1215 Lavinia Betea, *Eveniment la Radio Europa Liberă, Scânteia*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 10 martie 2009.

1216 *Ibidem*.

1217 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, Bucureşti, Editura Compania, 2007, pp. 187-189.

1218 Mircea Răceanu, *Infern 89. Povestea unui condamnat la moarte*, Bucureşti, Editura Silex, 2000, p. 89.

1219 Numele lui Brucan rămâne de negăsit în istoria PCdR. În schimb, soţia sa Alexandra Sidorovici (1906-2000) avea un remarcabil palmares de aventură şi suspans ilegalist. După război, a fost deputată în Marea Adunare Naţională şi acuzator public în procesele politice intentate „criminalilor de război" şi opozanţilor PCR.

1220 Lavinia Betea, *Brucan - osul de peşte din ..., op. cit.*.

1221 *Dosarul Brucan. Documente ale Direcţiei a III-a Contraspionaj a Departamentului Securităţii Statului (1987-1989)*, editor Stelian Tănase, Iaşi, Editura Polirom, 2008.

1222 Adam Burakovski, *op. cit.*, p. 335.

1223 *Dosarul Brucan...*, pp. 358-360.

1224 Silviu Brucan, *Generaţia irosită*, Bucureşti, Editura Univers & Calistrat Hogaş, 1992, pp. 186-188.

1225 Lavinia Betea, *Brucan - osul de peşte din gâtul lui Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 10 ianuarie 2009.

1226 *Dosarul Brucan...*, p. 360.

1227 *Din arhivele Securităţii. Notă de convorbiri*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 10 ianuarie 1989.

1228 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, pp. 618-619.

1229 ANIC, fond CC al PCR - Secţia Organizatorică, dosar 35/1970, ff. 49-74.

1230 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri*, Arad, Editura Fundației „Ioan Slavici", 1995, pp. 281-282.
1231 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, *op. cit.*, p. 616.
1232 *Scrisoarea celor șase*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 10 martie 2009.
1233 *Ibidem*, f. 19.
1234 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 53/1989, f. 17.
1235 În primăvara anului 1989, în condiții extrem de ambigue, au fost „strămutați" din București Andrei Pleșu (muzeograf la Tescani) și Virgil Măgureanu (muzeograf la Focșani), viitoare personalități ale nucleului de putere post-ceaușist.
1236 În Consiliul FSN au fost incluși Brucan, Bârlădeanu și Mănescu. La instigarea lui Burcan, Apostol n-a fost măcar primit în sediul TVR.
1237 *Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Plenara CC al PCR din 12 aprilie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 12 aprilie 2009.
1238 Potrivit declarației lui Răzvan Temeșan, șeful Direcției de Credite Externe din Banca Română de Comerț Exterior, în 2011, România rămăsese la aceeași sumă de 2 miliarde și jumătate de dolari de încasat. Dar echipa post-ceaușistă informase asupra unei sume mult mai mari investită de Ceaușescu (9 miliarde de dolari), incluzând în ea, spre exemplu, și obiectivele construite în URSS contra materiile prime livrate de sovietici. Prin convenții internaționale, Clubul de la Paris, în 2005 ne-a cerut să reducem datoriile Irakului la 80%, ale Mozambicului la 90%. Ale altora s-a convenit să fie plătite în produse (Egipt în detergenți, Vietnam în orez). Și nu puține au fost vândute unor firme specializate în recuperări la 5-10% din valoarea lor (pentru Zambia din 30 milioane de dolari s-au primit 3 milioane). Echipa post-ceaușistă a patronat și anomalia privatizării unor firme care derulau operații de import-export care-au recuperat creanțele în conturile proprii. Industrial Export a recuperat astfel 36 de milioane de dolari. Vezi http://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Ceau%C8%99escu#Investi.C8.9Bii_ruin.C4.83toare_de_aproape_9_miliarde_de_dolari.
1239 Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 31 martie 1989, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 31 martie 2009.
1240 ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 92/1989, f. 15.
1241 Legea nr. 3/1989 prin care se interzicea luarea creditelor din străinătate a fost abrogată prin decret al președintelui CFSN la 31 decembrie 1989 pe același principiu că e mandatat să reprezinte voința poporului ca și Ceaușescu. Au fost risipite rezervele și făcute noi împrumuturi pe același vechi temei.
1242 *Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 31 martie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 31 martie 2009.
1243 Răzvan Belciuganu, *Cum s-a îndeplinit porunca dictatorului: ...*, *op. cit.*.
1244 Petre Opriș, *Ceaușescu a vândut 80 de tone de aur pentru achitarea datoriei externe* în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 24 martie 2009.

[1245] Răzvan Belciuganu, *Cum s-a îndeplinit porunca dictatorului: plata anticipată a creditelor internaționale*, http://jurnalul.ro/scinteia/special/cum-s-a-indeplinit-porunca-dictatorului-plata-anticipata-a-creditelor-internationale-502628.html.
[1246] *Ibidem.*
[1246] Petre Opriş, *Ceauşescu a vândut 80 de tone de aur pentru achitarea datoriei externe* în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 24 martie 2009.
[1247] *Ibidem.*
[1248] Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli*, Bucureşti, Adevărul Holding, 2011, p. 253.
[1249] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 10/1982, ff. 166-168.
[1250] Interviul autorului cu Ion Coman, 4 decembrie 2008.
[1251] *Stenograma întâlnirii dintre Nicolae Ceauşescu şi Mihail Gorbaciov din 4 decembrie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 4 decembrie 2009.
[1252] Când luase el puterea, partidul număra ceva mai puțin de un milion şi jumătate de membri. În 1989 se apropia de patru milioane. Astfel că la Congresul al XIV-lea s-au înfățişat 3.326 delegați, fiecare reprezentând 1.150 membri de partid. Primul Comitet Central, ales în toamna lui 1945 unde tânărul Ceauşescu fusese admis cu oarecare greutate, avea doar 35 membri. În 1965, *organul de conducere* dintre congrese, în fruntea căruia se instalase el, avea 196 membri. *Expresie a lărgirii democrației*, în 1989, CC al PCR ar fi umplut o sală de spectacol (446 membri dintre care 265 titulari şi 181 supleanți).
[1253] Lavinia Betea, *Confesiunile Elenei Ceauşescu despre primul ei Întâi Mai. Interviu cu Constantin Olteanu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 30 aprilie 2009.
[1254] *Ibidem.*
[1255] Plenara CC al PCR din 27-28 iunie 1989 a aprobat candidatura unică a lui Nicolae Ceauşescu pentru funcția de secretar general al CC al PCR.
[1256] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 50/1989, ff. 5-7.
[1257] Să fi existat în acele zile discuții în familia Ceauşescu privind succesiunea? Înscrisurile din agenda ținută de şeful de cabinet al Tovarăşei lasă loc de speculații. La lucrările de dimineață ale plenarei, Elena Ceauşescu n-a participat. Între orele 10:15 şi 12:15, Nicu Ceauşescu a fost de două ori, câte 20 de minute, în biroul mamei sale. La prima vizită se întâlnise şi cu fosta sa soție, Poliana Cristescu. Înaintea lui, la Cabinetul 2 au fost primite alte personaje influente: secretarii CC Bărbulescu, Bobu, Curticeanu, Stoian, Olteanu. După aceasta s-a convocat amintita şedință CPEx. Vezi Lavinia Betea, *Agenda Elenei Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 27 iunie 2009.
[1258] Dan Constantin, *Membrii CPEx ...*, *op. cit.*.
[1259] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 64/1989, ff. 4-5.
[1260] *Ibidem*, ff. 5-6.
[1261] Idem, dosar 32/1989, f. 3.
[1262] *Ibidem*, f. 8.
[1263] *Ibidem*, f. 4.
[1264] *Ibidem*, f. 2.

[1265] Documentele Congresului au fost redactate de colective de propagandişti coordonate de Constantin Olteanu, secretarul cu propaganda şi echipa compusă din Dumitru Popescu, Mircea Muşat, Constantin Mitea şi Eugen Florescu.
[1266] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 90/1989, ff. 1-2.
[1267] Dan Constantin, *Membrii CPEx aşteptau demisia lui Ceauşescu la Congres. Interviu cu Constantin Olteanu*, în „Jurnalul Naţional", 21 noiembrie 2009.
[1268] Florin-Răzvan Mihai, *Cu glasnost şi perestroika, Gorbaciov a deschis cutia Pandorei*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 12 decembrie 2009.
[1269] Dan Constantin, *Membrii CPEx aşteptau demisia lui Ceauşescu la Congres. Interviu cu Constantin Olteanu*, în „Jurnalul Naţional", 21 noiembrie 2009.
[1270] *Raport cu privire la stadiul actual al societăţii socialiste româneşti, la activitatea Comitetului Central în perioada dintre Congresul al XIII-lea şi Congresul al XIV-lea, la realizarea programului directivă a dezvoltării economiei socialiste în cincinalul al IX-lea şi în perspectivă până în anii 2000-2010 în vederea îndeplinirii neabătute a programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 76/1989, f. 24.
[1271] Raportul din noiembrie 1989 friza nebunia sub aspectul creşterilor pe axa *epocii Ceauşescu* cu reperele 1965, prezent şi viitorul apropiat din anul 1990. Spre exemplu, populaţia activă număra 9.974.000 cetăţeni în 1965, 11.070.000 în 1988, estimându-se reducerea lor la 11.050.000 în 1990. Venitul naţional fusese de 162,8 miliarde lei în 1965, înregistrase 794,7 miliarde lei în 1988, şi ţintea la 1.015-1.040 miliarde de lei în 1990. Adică, în numai doi ani să crească cu aproximativ o jumătate! Pe când românii trăiau cu alimentele de bază cartelate ca-n război, Ceauşescu anunţa pentru 1990-1995, o creştere la toţi indicatorii economici cu circa o treime faţă de cincinalul în curs. Planul comerţului exterior ţintea mult mai sus: creşteri de 55-60 %. Vezi ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 76/1989, f. 22.
[1272] Monica Iordache, *Ceauşescu - Raport la cel de-al XIV-lea Congres al PCR*, în „Jurnalul National", 17 noiembrie 2004.
[1273] ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 56/1989, f. 13.
[1274] Interviul autorului cu Constantin Olteanu, 24 aprilie 2009.
[1275] Foştii prieteni italieni nici n-au trimis delegaţi. Vezi ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 77/1989, f. 128.
[1276] Interviul autorului cu Ion Coman, 4 decembrie 2008.
[1277] Articole furnizate de Agenţia Infomina pentru „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional").
[1278] Michael Shafir, *Anotimpul interviurilor: Ceauşescu, presa vestică şi presa naţională*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 18 septembrie 2009.
[1279] Michael Shafir, *Interviuri în stil Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 19 septembrie 2009.
[1280] Discuţiile s-au desfăşurat în perioada 13-27 noiembrie 1989.
[1281] Pe primele pagini ale ziarelor se bătea apa în piuă pe tema aniversării a 71 de ani de crearea statului naţional român şi pe creşterea burselor studenţeşti cu

10%. În plus, fără excepţie, studenţii cu părinţi muncitori şi ţărani cooperatori urmau să primească burse. Alt ghiont în coasta lui Gorbaciov, această discriminare pozitivă, prin care liderul român îi amintea lozinca leninistă a alianţei muncitorilor cu ţăranii în făurirea *statului proletar*.

1282 Nadia Comăneci a trecut clandestin graniţa de vest la 27 noiembrie 1989.

1283 Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosar 126/1990, f. 239.

1284 *Ibidem*, f. 229.

1285 *Stenograma procesului Ceauşescu*, http://ro.wikisource.org/wiki/Stenograma_ procesului_Ceau%C8%99escu.

1286 http://civicmedia.ro/am/index.php?option=com_contenttask=vienrd=65itemid=

1287 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 66/1989, f. 35.

1288 *Ibidem*, ff. 35-36.

1289 Lavinia Betea, *În exclusivitate, gen. (r) Constantin Olteanu, fost secretar al CC al PCR cu probleme internaţionale: Mărturii despre ultima vizită a lui Ceauşescu la Moscova*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 4 decembrie 2009.

1290 Françoise Thom, *Sfârşiturile comunismului*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, p. 60.

1291 La 17 noiembrie 1989 a avut loc la Praga comemorarea Jan Palach.

1292 Vartan Arachelian, *În faţa dumneavoastră. Revoluţia şi personajele sale*, Cuvânt înainte Florin Constantiniu, Bucureşti, Editura Nemira, 1998, p. 9.

1293 Karel Urbánek (n. 1941), prim-secretar al Partidului Comunist din Cehoslovacia (1989).

1294 Miloš Jakeš (n. 1922), secretar general al Partidului Comunist din Cehoslovacia (1987-1989).

1295 Egon Krenz (n. 1937), secretar general al CC al Partidului Socialist al Unităţii din Germania (1989).

1296 Rezső Nyers (n. 1923), preşedinte al Partidului Socialist al Muncitorilor din Ungaria (1989).

1297 Lavinia Betea, *În exclusivitate,...*, *op. cit.*.

1298 Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.

1299 Lavinia Betea, *În exclusivitate, ...*, *op. cit.*.

1300 Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *Istoria comunismului din România*, vol. II, *Documente Nicolae Ceauşescu (1965-1971)*, Iaşi, Editura Polirom, 2012, p. 286.

1301 Lavinia Betea, *Drumul lui Ceauşescu spre iad a început la Moscova*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 10 decembrie 2008.

1302 Pe marginea textului stenogramei discuţiilor Ceauşescu - Gorbaciov s-au făcut multe speculaţii, căutându-se semnele evenimentelor ce vor urma. Propoziţiei lui Gorbaciov „Să mai trăim până în 9 ianuarie" i s-a atribuit semnificaţia unei ameninţări. În interpretarea translatorilor de limba rusă Gheorghe Stoica şi Vasile Buga are înţelesul unei cunoscute expresii ruseşti „vom trăi până atunci...", o expresie liniştitoare, nu ameninţătoare.

1303 Lavinia Betea, *Drumul lui Ceauşescu spre iad ...*, *op. cit.*.

[1304] Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice, 1956-1989*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013, p. 238.
[1305] Lavinia Betea, *În exclusivitate, ..., op. cit.*.
[1306] Lavinia Betea, Vasile Buga, *„Nicolae va sfârși prost" a profețit Gorbaciov în '87 (III). Interviu cu V.L. Musatov, prim adjunct al șefului Secției Internaționale a* CC *al PCUS*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 13 ianuarie 2009.
[1307] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 68/1989, ff. 2-3.
[1308] Interviul autorului cu Ion Stoian, 15 mai 2011.
[1309] George Albuț, *Ungaria nu a permis vizita fratelui lui Ceaușescu, Ilie, la Budapesta, în 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 14 decembrie 2009.
[1310] Florin-Răzvan Mihai, Eliza Dumitrescu, *Încă un inamic pentru Ceaușescu: belgienii acuzau dispariția satelor românești*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 11 decembrie 2009.
[1311] Lavinia Betea, *Interviu cu Ion Stănescu. Informații despre invadarea Cehoslovaciei*, în „Jurnalul Național", 23 august 2008.

14
„Azi în Timişoara, mâine-n toată ţara..."

Scânteile

Prin statutul şi mecanismele partidului, lucrurile fuseseră astfel aranjate încât să-i confere secretarului general toată puterea. Iar din nevastă făcuse „al doilea om" din partid.

Unităţi speciale destinate anihilării încercărilor de răsturnare a lui Ceauşescu de la putere nu existau însă în structurile militarizate. Pur şi simplu pentru că el nu concepea această eventualitate, după declaraţia lui Iulian Vlad, şeful DSS[1312]. Până-n prezent, nicio dovadă nu l-a contrazis.

În cele ce-au urmat, Ceauşescu s-a prevalat mai ales de statutul de comandant suprem al Forţelor Armate. Tratate în cheia *agenturilor străine* care atentează la integritatea patriei, nefericitele decizii din decembrie 1989 s-au luat pe fondul doctrinei militare a *războiului întregului popor* impusă după invazia Cehoslovaciei. Atunci conducerea partidului s-a pregătit pentru o rezistenţă armată „prin toate mijloacele militare, civile, din întreprinderi, etc.", ca să preîntâmpine acţiunile antistatale[1313].

Dar revolta fusese pe punctul de a începe în celălalt capăt al ţării, la Iaşi[1314], sub semnătura Frontului Popular Român, nume inspirat de manifestările de dincolo de Prut[1315]. Actul de naştere al organizaţiei l-a semnat Securitatea prin arestările operate, după afirmaţia liderilor Ştefan Prutianu şi Cassian Maria Spiridon[1316]. 60 de oameni au fost anchetaţi atunci[1317]. Prin manifeste răspândite în oraş şi cu parola „se dau portocale", a fost convocată o adunare pe 14 decembrie, la

orele 16, în Piaţa Unirii. Dar locul a fost înconjurat de miliţieni. Iar în Hotelul „Unirea" s-au cazat deîndată participanţii la o neplanificată, anterior, „dinamoviadă" de judo. În hotel se aflau 110 sportivi dar şi 176 turişti sovietici, conform declaraţiei date „la cald" de director[1318].

Evenimentele puteau debuta însă în oricare centru urban al României. Starea de spirit a populaţiei corespundea conceptului leninist de *situaţie revoluţionară a maselor*. Prima *revoluţie proletară* din lume nu începuse cu insurecţia armată asupra Palatului de Iarnă de la Petrograd, cum susţinea propaganda sovietică. Scânteia au aprins-o nişte femei la coada unui magazin de pâine. În decembrie 1989, dacă scânteia din Iaşi a fost stinsă, cea aprinsă la Timişoara a detonat butoiul de pulbere.

Căci după încheierea plăţii datoriei externe, Ceauşescu a continuat nebunia restricţiilor şi proiectelor fanteziste. În primăvară a trimis în Valea Jiului o comisie să cerceteze de ce nu se livrează zilnic 15.000-16.000 de tone cărbune cocsificabil. A stabilit şi pedepse pentru cei care-ar fi utilizat altfel cărbunele decât în centralele industriale[1319]. În pragul iernii 1989-1990 a redus iarăşi consumul casnic de energie electrică. Situaţia ţării era incomparabilă cu tot ceea ce-a cunoscut un popor european în contemporaneitate, şi-a amintit Jean-Marie Le Breton, ambasadorul Franţei la Bucureşti din acea vreme. Nici măcar în anii războiului, francezii nu înduraseră astfel de lipsuri[1320].

Ceauşescu a menţinut exportul în continuare ca „problema numărul unu"[1321], făcând „totul" pentru creşterea lui[1322]. Cât ce-a anunţat încheierea datoriei, visa cu glas tare ca volumul comerţului exterior din 1989 (12 miliarde dolari) să se dubleze în 1995. Şi de-acolo mai sus: la 1.200 de dolari pe cap de locuitor![1323] „Nu vom admite niciun fel de justificări!" – şi-a ameninţat el subalternii direcţi în octombrie 1989, criticându-i că nu realizaseră exportul (mai mare deja cu 13,7 % decât în

anul precedent). „Nu se poate merge mai departe aşa!" se oţăra Tovarăşul la ei tot mai des[1324].

Unde anume „să meargă" n-a precizat. Unde-a ajuns, s-a văzut curând.

Deşteaptă-te române! şi „Jos Ceauşescu"!

Liniştea Ceauşeştilor s-a tulburat în sâmbăta de 16 decembrie 1989. Dimineaţa au vizitat pentru ultima dată şantierul centrului civic al Capitalei[1325]. În prima parte a zilei, „chestiunea" Timişoarei nu s-a pus la cel mai înalt nivel[1326].

Deosebit de Doina Cornea şi de alţi români care-şi adresau protestele prin intermediul postului Radio Europa Liberă, numele pastorului reformat Tőkés László[1327] devenise cunoscut abia din toamnă, prin emisiunea *A Het (Săptămâna)* a Televiziunii Maghiare[1328]. Conflictele sale cu autorităţile bisericeşti erau mai vechi. În primăvară, pe linia ierarhică a cultelor religioase s-a emis o notă de suspendare a lui din funcţie. La 7 decembrie a primit ordinul de evacuare a casei parohiale situată în acelaşi imobil cu biserica reformată din Piaţa Maria. Conform deciziei clericale, pastorul urma să se mute, cu familia, în noua sa parohie din judeţul Sălaj. Tőkés şi-a anunţat enoriaşii de evacuarea din ziua de vineri 15 decembrie. Imobilul fiind situat lângă o staţie de tramvai, grupul de 30-40 de credincioşi vârstnici a stârnit interes[1329]. Cu certitudine însă că puţini cei care s-au alăturat grupului, în prima etapă, mulţi erau informatorii Securităţii şi ai Miliţiei. Precaute, autorităţile n-au recurs la evacuarea forţată.

În dimineaţa zilei de 16 decembrie, grupul a început să se manifeste mai „gălăgios", conform *Raportului Comisiei Senatoriale privind acţiunile desfăşurate în revoluţia din decembrie 1989.* Apăruseră „nişte tineri" care invitau trecătorii să li se alăture. Un tramvai a fost oprit, încercându-se folosirea lui ca tribună pentru discursuri. „Filajul" a identificat şi „agenţi străini" în zonă[1330].

„La revoluție" timișorenii au ajuns în feluri diferite, după mărturiile ulterioare[1331]. Unele cu totul speciale. Precum închiderea *talciocului,* decisă de Ceaușescu în dimineața acelei zile. O măsură preventivă, probabil, având în vedere numărul mare de turiști străini în țară, raportat de DSS. Talciocurile din Timișoara și Arad, numite de localnici „ocikapiaț", erau renumite în țară și nu numai. La Timișoara veneau sâmbăta și duminica sârbii din zona de frontieră cu permis de mic trafic. Comercializau mărfuri extrem de căutate pe „piața neagră": cafea, piper, blugi, țigări, ceasuri electronice, produse cosmetice, fire de tricotat. Se-apropia tăierea porcului de Crăciun și oamenii nu găseau altfel condimentele, necesare, scoase de ani buni din *comerțul socialist* ca produse de import. Vestea i-a surprins neplăcut și pe *bișnițarii* veniți din alte județe pentru a cumpăra și revinde marfa, dar și pe timișoreni. Talciocul era o tradițională instituție informală a orașului: loc de plimbare, amuzament, întâlnire și chilipiruri.

Raportându-i-se că grupul credincioșilor reformați sporește cu alți cetățeni, Ceaușescu a cerut măsuri concrete prim-secretarului Radu Bălan. În consecință, în zonă au apărut și mai mulți informatori, activiști și forțe de ordine echipate în civil. Din lac în puț, căci o mulțime atrage, ca un magnet, indecișii. Mobilizarea gărzilor patriotice s-a vădit dintru început un fiasco: din zeci de mii de angajați, abia 204 timișoreni au răspuns chemării partidului. Dar protestul s-a extins. S-au ivit apoi, după declarațiile a numeroși martori, „grupe de șoc" alcătuite din câte doi-trei tineri care spărgeau vitrinele și incendiau cauciucuri. În Piața Maria a apărut plutonul de intervenție al Miliției județene: 80 de milițieni cu bastoane și scuturi. În după-amiaza zilei de sâmbătă au început ciocnirile între forțele de ordine și cetățeni. Manifestații s-au grupat în mai multe coloane. Una dintre ele - de vreo 600-700 oameni - s-a îndreptat spre sediul județenei de partid. Timișorenii strigau „Jos Ceaușescu!" și „Vrem libertate!". În mareea aceasta de protestatari – și în demonstrațiile viitoare din alte

orașe - se aflau și se vor afla numeroși informatori ai securității și miliției, precum și oameni ai legii care executau sarcinile primite.

Sub perdeaua nopții ciocnirile au continuat. Împotriva răzvrătiților s-au utilizat gaze lacrimogene și jeturi de apă din mașinile pompierilor. În zorii zilei, pe o distanță de circa un km, magazinele erau devastate și cu ferestrele sparte. Circa 180 de persoane au fost arestate. Dar o cincime dintre ele s-au dovedit informatori ai securității și ai miliției. Au spus parola și au fost eliberați[1332].

Rumorile și zgomotele dimineții au scos în stradă și mai mulți timișoreni. Vedeau foșgăiala milițienilor și îndreptarea grăbită a stricăciunilor. Auzeau și că-n Piața Maria sunt adunați mii de oameni care strigă contra lui Ceaușescu. Între un grup și altul se prelingea câte-un tânăr șoptind: „Mâine, după-amiază, la cinci, la „Maria"![1333]. Remarcaseră și specialiștii în filaj incitările grupului de 10-15 tineri care acționau printre trecători desfășurându-se în evantai[1334].

Pe firul deciziilor luate, s-ar putea spune că Nicolae Ceaușescu a monitorizat, cu mână de fier, situația apărută la Timișoara. În cursul nopții de 16 spre 17, Tőkés a fost evacuat forțat. Deși în după-amiaza zilei precedente ieșise în repetate rânduri la fereastră cerând mulțimii să se împrăștie[1335]. Dar în documentele conducerii partidului, pastorul a fost pomenit prima dată în ședința CPEx din 17 decembrie[1336]. Aceasta nu înseamnă că liderul român n-avea cunoștință de susținerea lui de către oficialitățile maghiare. Când ministrul de externe Gyula Horn[1337] a vrut, conform uzanțelor diplomatice, să transmită o scrisoare președintelui Ceaușescu de protest împotriva „deportării" pastorului, ambasadorul român a refuzat s-o primească. A taxat-o cu formula dragă secretarului general drept amestec în treburile interne ale României[1338].

Cu sau fără știrea lui Ceaușescu, se încercase și o calmare a spiritelor. Din noaptea de 16 decembrie încolo, în apartamentele timișorenilor a fost într-una căldură, apă caldă și lu-

mină. Capii Securității, Miliției și Armatei de la București au trimis grupe operative la Timișoara. Din partea Securității aveau misiuni informative, în special asupra implicării cetățenilor străini. Căci după congres apăruseră un număr mare de cereri pentru vize de intrare în România. Iar intrările ilegale în țară deveniseră mai numeroase decât ieșirile[1339]. Cu vreo două săptămâni mai înainte, Securitatea din Timișoara informase centrul, și că „turiști basarabeni" împânziseră zona sub acoperire de *bișnițari*[1340].

Nu se poate dovedi că i s-a *raportat* ori nu secretarului general că, în oraș, coloanele de muncitori cântă *Deșteaptă-te române* și scandează „Jos Ceaușescu". Indiferent de situație, ar fi decis reprimarea răzvrătirii. Deși auzise bine lozincile strigate împotriva lui la Târgoviște, a trecut și-n cealaltă lume cu fixul *agenturilor străine* și al *loviturii de stat*.

Semnele cutremurului epocii

17 decembrie a fost ziua crucială în prevestirea sfârșitului.

Pe firul anchetei comisiei senatoriale din 1993 de cercetare a evenimentelor, se reține că-n zorii zilei și-au făcut apariția la Timișoara trimișii forțelor de ordine din Capitală. Părea că totul se calmase. Dar, însuși Ceaușescu a incitat spiritele ordonând o defilare militară între orele 10 și 13 prin oraș. Voia să intimideze *agenturile*? Marșul soldaților cu drapelul de luptă a fost ca un pumn în obrazul cetățenilor excedați de ruptura dintre realitate și discursul oficial. Unde mergea la luptă *armata noastră populară* cu steaguri și fanfară?! Manifestanții au atacat o coloană de militari încercând să le smulgă arme și steagul de luptă.

Mulțimea răzvrătită a crescut la 3 - 4.000 de protestatari. Armatei i s-a ordonat să închidă accesul în centrul municipiului. Dar împotriva cui să lupți cu tancurile pe străzile Timișoarei? Ce armată nevăzută invadase orașul? Efectul a contrariat așteptările. Loviți sălbatic, stropiți cu tulumbele de apă și înecați în gaze lacrimogene de forțele miliției, oamenii s-

au isterizat. Nu le mai păsa de-acum nici de moarte! Tancurile au fost atacate şi blocate. După unii martori, focurile de armă trase asupra manifestanţilor, de persoane rămase neidentificate, au sporit furia şi hotărârea mulţimii de-a înfrunta orice rău ca să scape de absurdul *epocii Ceauşescu*. Indiferent de unde-au venit incitările, cetăţenii, nu *agenturile*, au ridicat baricade din camioane şi autobuze. Ei au atacat şi clădirea puterii locale. La orele 14, prim-secretarul Radu Bălan i-a *raportat* lui Ceauşescu că sediul judeţenei de partid a ajuns în mâna răzvrătiţilor. Biroul lui, unde uşa n-a putut fi spartă, rămăsese singurul loc nedevastat. În ciocnirea dintre apărătorii sediului de partid şi mulţimea care-l lua cu asalt, s-au tras focuri de armă[1341]. Peste un ceas, forţele militare au recucerit clădirea[1342].

Ceauşescu a tratat situaţia, de la început până la sfârşit, ca agresiunea unor forţe străine asupra ţării. De la orele 11 a zilei de 17 decembrie, Armata a devenit principală forţă folosită împotriva timişorenilor, consemnează raportul comisiei senatoriale din 1993. La orele 13:30, forţele armate de pe întreg cuprinsul României intraseră în stare de luptă, prin ordinul transmis de Vasile Milea, ministrul Apărării. Milea transmitea, în fapt, ordinul lui Ceauşescu. Atunci când l-a dat, secretarul general nu informase măcar CPEx-ul. În acelaşi fel, s-a instituit şi starea de necesitate la Timişoara[1343].

La orele 17, în oraşul de pe Bega a aterizat un avion ce aducea o grupă operativă, în frunte cu Ion Coman, secretarul CC cu probleme militare şi de securitate. Printre cei sosiţi se aflau generalii Ştefan Guşă, Victor Atanasie Stănculescu, Mihai Chiţac, Constantin Nuţă, Velicu Mihalea. Lt. colonel Constantin Zeca, şeful de stat major al Diviziei 18 mecanizată i-a raportat generalului Guşă, încă de la sosire, că la Timişoara se execută foc de armă. Şi că s-au înregistrat deja victime şi din rândul civililor şi dintr-al militarilor[1344]. Generalul Guşă a preluat comanda în calitate de şef al Marelui Stat Major, angajându-se că în 24 de ore va face ordine.

Abia după „căderea" sediului județenei din Timișoara, Tovarășul a găsit de cuviință să informeze (parțial) conducerea partidului. Duminică după-amiază, între orele 16:20-17:30, s-a ținut faimoasa ședință CPEx. Ceaușescu a ordonat astfel „măsuri ferme" împotriva oricui atacă armata sau aduce „atingere" instituțiilor de partid și de stat. Deși manifestanții erau membri de partid, uteciști, sindicaliști, cotizanți ODUS... Frontul Unității și Democrației Socialiste! Retorica lui s-a sprijinit în cuvintele-cheie ale monologului din noiembrie. Când *înfierase* manifestațiile din fața ambasadelor românești: huligani, agenturi, imperialism ș.a.m.d.

De ce nu au tras subalternii tăi, Milea? – l-a atacat Tovarășul, direct, pe ministrul Armatei, imputându-i astfel *căderea* sediului partidului. Adică de ce nu apărase *cuceririle revoluționare,* spulberându-i pe răzvrătiții care-l luaseră cu asalt. A ordonat astfel, clar, săvârșirea crimei („Trebuia să tragă, să-i lase jos, să someze și pe urmă să tragă la picioare"; „Trebuia să-i omoare pe huligani"). În același spirit s-a pronunțat și Tovarășa („Să fi tras în ei, să fi căzut și pe urmă luați și băgați la beci")[1345].

Comandantul suprem i-a amenințat pe capii Armatei, Internelor și Securității cu destituirea și cu trimiterea în fața plutonului de execuție pentru incapacitate și „lașitate". *Autocritica* lor și *împăciuitorismul* celorlalți l-au supărat și mai tare. Atunci alegeți-vă alt secretar general, a răbufnit el pregătindu-se de ieșirea din sală[1346]. Dar cei mai fideli dintre fideli au alergat pe urma lui, implorându-l să-i conducă în continuare: pe ei și țara. Continuau să-i sărute mâna pe care nu i-o puteau încă mușca. O vor face peste o săptămână. Invocând tocmai deciziile ultimului Congres, Ceaușescu a impus, fără drept de replică, următoarea viziune asupra situației: „Am impresia că nu s-au înțeles la Congres lucrurile care trebuie. Hotărârile nu au fost luate de paradă. Toți trebuie să știe că suntem în stare de război. Tot ce s-a întâmplat și se întâmplă în Germania, Cehoslovacia și Bulgaria acum, și în trecut în Polonia și

Ungaria, sunt lucruri organizate de Uniunea Sovietică, cu sprijinul american şi al Occidentului"[1347].

Între timp s-au convocat, printr-o teleconferinţă şi secretariatele judeţenelor de partid ca să asculte versiunea lui Ceauşescu despre Timişoara. Într-o jumătate de ceas (orele 17:30-18:00), secretarul general le-a înfăţişat capilor de judeţe aceeaşi situaţie aiuritoare a atacului contra ţării şi a socialismului. „La Timişoara, toată problema trebuia rezolvată într-o oră-două", a zis el[1348]. Dacă începutul revoltei s-ar fi produs sub ochii lui, la Bucureşti, ar fi acţionat, sigur, cu şi mai multă „fermitate".

A doua teleconferinţă a ţinut-o Ceauşescu cu trimişii la Timişoara. A decis închiderea graniţelor pentru străini, exceptând turiştii din Cuba, China, Coreea de Nord. A doua zi, deja, presa internaţională publica articole despre focarul revoltei din România[1349].

„Alo, aloooo! Tovarăşi! Staţi liniştiţi!"

În zorii lui 18 decembrie, la centru s-a raportat că situaţia e sub control. Liniştit astfel, Ceauşescu a plecat în Iran. I-a anunţat pe cei din CPEx că pe durata absenţei sale la cârma ţării va fi Elena Ceauşescu, ajutată de Manea Mănescu. În pofida legislaţiei şi a statutului partidului, Ceauşescu transformase Cabinetul 2 în punct de comandă.

La Timişoara s-au numărat însă în acea dimineaţă 58 de morţi[1350], circa 200 de răniţi şi 700 de arestaţi. Din ordinul Elenei Ceauşescu - cu concursul lui Bobu şi Postelnicu - 40 de cadavre au fost scoase din morgă şi încărcate într-o autoizotermă cu destinaţia Bucureşti. S-au incinerat, în taină, la Crematoriul Cenuşa. Tovarăşa intenţionase să nu-i împărtăşească nici bărbatului ei acest secret. Ci să-i prezinte o situaţie mai optimistă, reducând numărul morţilor la cei păstraţi în morga din Timişoara. Cel care i-a spus adevărul despre operaţiile secrete „Trandafirul" şi „Vama", numele de cod al transportului şi incinerării, a fost premierul Constantin Dăscălescu[1351]. Nu s-ar putea zice însă că numărul victimelor - mai mare decât

în oricare represiune a *burghezo-moșierimii* contra *clasei muncitoare!* – i-a schimbat lui Ceaușescu percepția asupra evenimentelor. Sau l-ar fi predispus la dialog. Nici că s-ar fi interesat de identitatea morților. De menționat că, dintre cadavrele incinerate, cinci bărbați cu vârste cuprinse între 25 și 50 de ani n-au fost niciodată revendicați[1352].

Trei zile, în 18-20 decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu a fost plecat în vizită oficială, la Teheran, invitat de președintele iranian Akbar Hashemi Rafsanjani[1353]. Mărturia lui Ion Stoian, ministrul de Externe care l-a însoțit pe Ceaușescu, demontează câteva legende ale revoluției române[1354]. Întâi că secretarul general nu s-a dus după ajutoare, speriat de revolta timișorenilor. Respectiva vizită se antamase încă din septembrie. Intenția se conturase după ce Mohammad Najibullah[1355], președintele Afganistanului, i-a cerut lui Ceaușescu bunele oficii pe lângă iranieni pentru contactarea unor grupări de afgani din Iran și Pakistan. Trimis în Iran, șeful diplomației românești a sondat și posibilitatea unui import mai mare de țiței și gaze naturale, reînnodând astfel bunele relații din vremea șahului Reza Pahlavi. De aici, proiectul întâlnirii la cel mai înalt nivel. După ultima discuție cu Gorbaciov, cu speranța de „normalizare" a importului de țiței și gaze sovietice, liderul român avea serioase motive să se îndrepte către Iran. Iar rezultatele au fost bune. S-a convenit ca iranienii să livreze 5 milioane tone de țiței în anul 1990 (cu posibilități de dublare) și 5 milioane de metri cubi de gaze prin conducta ce traversa și Uniunea Sovietică. Cereau și ei, la schimb, grâu.

În opinia martorului, Tovarășul s-a comportat deosebit. Altădată venea din cabina lui de odihnă în salonul avionului prezidențial ca să discute cu ceilalți delegați. De data aceasta s-a izolat. Dar i-a izolat și pe ei de comunicarea cu țara. Elena Ceaușescu a interzis și transmiterea telegramelor din centrală către șeful diplomației. În acest timp, Tovarășa a ținut-o în ședințe și primiri. Conform însemnărilor din agenda șefului ei de cabinet, marți, 19 decembrie, cel mai des i-a chemat pe

Bobu, Curticeanu, Postelnicu, Vlad şi Dăscălescu. Dar cea mai lungă întrevedere a avut-o tot cu fosta-i dragă noră, Poliana Cristescu[1356].

Morţii, răniţii şi arestaţii, în loc să înfricoşeze populaţia Timişoarei, au răsculat-o. Familiile care-i căutau pe cei dispăruţi, primeau de la spital, morgă şi miliţie acelaşi răspuns: la noi, nu e nimeni. La revenirea din Iran, Ceauşescu a făcut concesia de a dispune eliberarea arestaţilor[1357]. Dar unde erau răniţii şi morţii? Cu sloganul „Nu plecăm acasă, morţii nu ne lasă", comunitatea oraşului de pe Bega a atins coeziunea şi fermitatea cetăţilor asediate de duşmani nemiloşi. Fabricile şi instituţiile au intrat în grevă. Cui i-ar fi ars de muncă şi disciplină când, din gură-n gură, zburau noi veşti despre grozăviile petrecute? Atunci când Radio Europa Liberă a difuzat o bandă cu împuşcături şi ţipete, prezentând-o ca înregistrată la Timişoara, panica şi oroarea s-au răspândit în toată ţara. Tovarăşa i-a trimis *în teren* pe Bobu şi pe Dăscălescu[1358]. La Cabinetul 2 a continuat sarabanda întrunirilor[1359]. Ce-au discutat acolo, a rămas pentru totdeauna pierdut. Când au ajuns în faţa tribunalului, foştii demnitari au făcut declaraţii consonante statutului şi intereselor de inculpaţi.

La 20 decembrie, oraşul era în mâna demonstranţilor care scandau, printre altele, „Azi în Timişoara, mâine-n toată ţara!". Timişoara era, de-acum, un oraş liber cu o nouă conducere – Frontul Democrat Român[1360], constituit în clădirea Operei, după sloganul *restructurării* „Noi suntem poporul!". Din balcon cuvântau liber toţi cei care voiau să se adreseze mulţimii. S-au autodenumit apoi *revoluţionari,* extrăgând din adâncurile stratului de steril al *revoluţiei proletare* amintirea categoriei evocată cu atâta mândrie de Ceauşescu[1361].

Înainte încă de Bucureşti, tulburări, greve şi demonstraţii au început, la 21 decembrie, în oraşele Arad (între orele 7 şi 8 dimineaţa)[1362], Buziaş, Sibiu, Cugir (între orele 9-11), Tg. Mureş, Caransebeş, Hunedoara, Reşiţa, Braşov, Ghimbav şi Făgăraş (între orele 11-13). După eşecul manifestaţiei de la

Bucureşti din aceeaşi zi, s-au pornit protestele la Cluj-Napoca (orele 15), Cisnădie (orele 18), Alba-Iulia (orele 22). Transilvania s-a „aprins" înaintea detonării anunţului „fugii" dictatorilor! Un comportament cu totul deosebit a avut Szasz Iosif, secretar al CC. Trimis la Reşiţa să potolească muncitorii, sub presiunea mulţimii a ieşit pe balcon cerând oamenilor să îngenuncheze pentru morţii Timişoarei. Din acelaşi balcon al sediului judeţenei de partid, a aruncat el însuşi portretul lui Ceauşescu[1363].

Nici la Timişoara însă, nici în celelalte oraşe răzvrătite nu s-au strigat lozinci în favoarea *trădătorului* Tőkés[1364]. Protestele cetăţenilor au fost, în această etapă, contra tiraniei Ceauşeştilor şi în deplină consonanţă cu constituţia ţării. Răzvrătiţii n-au avut programe sau formaţiuni politice care să reprezinte *agenturile străine* despre care vorbea Ceauşescu. Oricâţi agitatori şi „catalizatori" nevăzuţi ar fi acţionat, mulţimea manifestase animată de propria-i credinţă: cu orice preţ, tiranii trebuie înlăturaţi din fruntea ţării.

Avionul prezidenţial care-l aducea pe Ceauşescu din Iran a aterizat la Bucureşti în jurul orelor 15. După tipic, la aeroport l-au întâmpinat membrii CPEx, în frunte cu Tovarăşa. Informat asupra celor întâmplate, cu „inteligenţa de sifilitic"[1365] prin care-şi uluia deseori apropiaţii, a pus totul în seama târgului dintre cele două super-puteri: sovieticii pot să-şi facă jocurile intereselor în România, la paritate cu americanii în Panama[1366].

Secretarul general a convocat apoi o teleconferinţă cu primii secretari de judeţ. A apărut flancat de Elena Ceauşescu, Dăscălescu, Manea Mănescu, Gogu Rădulescu, Ion Radu, Constantin Radu, Curticeanu, Milea şi Bărbulescu[1367]. Le-a comunicat că „evenimentele" de la Timişoara n-au încetat, fără alte detalii „destabilizatoare". În consecinţă, el se va adresa cetăţenilor României. Şi le va arăta că „totul" s-a organizat de cercuri revanşarde, revizioniste. Amestecul străin, zice el, l-a recunoscut Budapesta şi reiese din declaraţiile preşedintelui Bush. S-a dovedit prin intervenţia Statelor Unite în Republica

Panama. Armatei i-a atribuit responsabilitatea reprimării şi i-a încredinţat sarcini de viitor în acest sens. „Aceasta a făcut necesar, spune el, ca forţele militare şi de ordine să intervină pentru apărarea ordinii, a bunurilor oraşului Timişoara, îndeplinindu-şi obligaţiile şi răspunderile prevăzute în Constituţia şi legile ţării"[1368]. Toţi trebuie să ştie că Armata „are astăzi marea răspundere, în faţa poporului, de a apăra şi respinge orice acţiuni care sunt împotriva independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale, a liniştii, a construcţiei socialiste în ţara noastră"[1369]. În rest, muncă, disciplină, paza avutului obştesc...

Acestea au fost „explicaţiile" şi ordinele date satrapilor judeţeni. S-au arătat şi ei „la înălţimea" momentului. Singura întrebare, singura problemă deosebită ce i-au „ridicat"-o: precizarea orei de transmisie a cuvântării ca să organizeze vizionarea la televizor... Curând îşi vor pune cenuşă în cap, acuzând lipsa de informare: n-aveau dreptul nici la buletinele speciale, nici să asculte *trădătorii* de la Radio Europa Liberă.

În pofida ştirilor că unul dintre oraşele mari ieşise de sub conducerea partidului şi a sa, Ceauşescu n-a dat un pas înapoi. Nicio mărturie nu indică intenţii de dialog cu răzvrătiţii. Să se fi temut că va păţi ca-n Valea Jiului, în 1977, ori poate şi mai rău? Nesăbuit ca-n anii activismului înfocat pentru colectivizare, n-a arătat empatie, înţelegere sau compasiune pentru revolta omului de rând.

În cuvântarea transmisă la orele 19 pe posturile de televiziune şi radio şi-a repetat inepţiile şi ameninţările către nevăzuţii invadatori. Niciun cuvânt de căinţă sau promisiune la adresa cetăţenilor. I-a încredinţat însă pe români că soldaţii au tras şi vor trage împotriva lor. „Armata şi-a îndeplinit (sic!) pe deplin datoria faţă de patrie, faţă de popor şi faţă de cuceririle socialismului!"[1370], a zis el despre Timişoara. Astfel că, în viitorul apropiat, mulţimile răsculate vor persuada soldaţii şi ofiţerii cu sloganul „Armata e cu noi!". Prevalându-se de aceasta, în rescrierea istoriei ce va urma, capii Armatei s-au lepădat de faptele comise.

Vorbirea ilogică și poticnită a secretarului general despre agenturi străine, iredentism, șovinism, independență, suveranitate și cuceriri revoluționare, a turnat iarăși gaz pe foc. De cine voia să-i „salveze" bătrânul acesta dus cu pluta? – se întrebau telespectatorii. Unde se ascundeau agenturile, fascismul și iredentismul? Românii nu le vedeau nicăieri. Presa oficială difuzase totdeauna știri și comunicate despre tovărășia și conlucrarea lui Ceaușescu cu toți ceilalți *frați* din *lagărul comunist*. Nu se lăudase el totdeauna cu solia de pace și prietenie a poporului român către toate popoarele lumii? Și-acum, dintr-o dată...?!

Odată încheiate conturile cu țara, Ceaușescu a trecut la treburile din afara ei. Șeful diplomației l-a informat că, în timpul călătoriei din Iran, sosiseră telegrame amenințătoare. Ministrul francez de Externe declarase că va privi cu înțelegere o eventuală intrare a sovieticilor în România, după mărturia lui Ion Stoian. Urmase declarația secretarului de stat Backer că SUA aprobă poziția Franței. Apoi Szűrös Mátyás[1371], președintele interimar al Ungariei, transmisese că, date fiind evenimentele, venise timpul eliberării Transilvaniei. Apăruseră și elemente noi, precum întâlnirea șefilor adjuncți ai statelor majore din țările Tratatului de la Varșovia, organizată la Kiev, cu o zi înainte, fără înștiințarea României. La Ungheni, pe râul Prut, se spunea că podul sovietic de vase a ajuns la jumătatea apei... Ceaușescu i-a lăsat impresia că aflase deja. I-a cerut să-i cheme întâi pe ambasadorii țărilor socialiste, apoi pe ceilalți. Până la orele 2 în noapte, Stoian a transmis protestele lui Ceaușescu la „amestecul în treburile interne" ale României. Pe cei din țările NATO i-a lăsat pentru ziua următoare[1372].

De relația cu Moscova s-a ocupat însuși Ceaușescu, convocându-l pe reprezentantul ambasadei sovietice la București. Încă din ziua precedentă, ziarele sovietice publicaseră ample articole despre tulburările din vecini. Se plângeau, în principal, de decizia interzicerii intrării cetățenilor sovietici în România. Și informau că Timișoara a fost cuprinsă de demonstrații de

masă „determinate de arestarea la domiciliu şi judecarea militantului pentru apărarea drepturilor (omului) de naţionalitate ungară, preotul bisericii reformate maghiare, László Tőkés"[1373]. Ceauşescu şi-a exprimat „surprinderea", trecând, în stilul său, la atac. Ameninţa că dispune de informaţii că situaţia de la Timişoara apăruse datorită planurilor celorlalţi membri ai Tratatului de la Varşovia[1374].

Prin decret prezidenţial a instituit starea de necesitatea în întreg judeţul Timiş. Profilactic, în ţară, s-a interzis circulaţia şi întrunirile în grupuri mai mari de cinci persoane şi s-au pus în stare de alarmă toate formaţiunile Armatei, Ministerului de Interne şi Gărzilor Patriotice. În logica firii lui Ceauşescu a apărut şi ideea contramanifestaţiei de la Bucureşti din 21 decembrie. Din balconul unde condamnase cu succes invazia Cehoslovaciei, voia să apere, din nou, independenţa ţării! Prin atribuţiile funcţiei, mitingul l-a organizat Barbu Petrescu[1375], primarul Capitalei[1376]. N-a fost deloc o strategie destabilizatoare. Tovarăşul a *indicat* când şi câţi bucureşteni să vină pentru a demonstra *unitatea* şi *dragostea poporului*: orele 12 şi cel puţin o sută de mii de *oameni ai muncii*[1377].

Cu raţiunea alterată de drogul puterii, Ceauşescu i-a „înştiinţat" pe membrii CPEx că sunt „invitaţi" la mitingul organizat de Primăria Capitalei. Va vorbi acolo despre situaţia Timişoarei şi va anunţa măsurile în sprijinul populaţiei supuse spre aprobare chiar atunci. Acestea au apărut în presa din 22 decembrie astfel: creşterea retribuţiei minime, începând cu 1 ianuarie 1990, de la 2.000 la 2.200 lei; introducerea unei indemnizaţii de 1.000 lei la naşterea primului copil şi câte 2.000 lei pentru fiecare următoare naştere; majorarea pensiei minime de la 800 la 900 de lei, a ajutorului social de la 500 la 800 lei[1378]... Măsuri prin care voia iarăşi să-i demonstreze lui Gorbaciov şi *imperialiştilor* că el, şi nu altul, e promotorul „adevăratei democraţii şi al adevăratului umanism"[1379]. Altfel, i-ar fi dezlegat pe români de necazurile lor cu căldura, lumina, hrana şi libertatea... Ce să facă mamele cu indemnizaţia de naştere dacă li se

îmbolnăveau pruncii de frig şi nu găseau lapte, scutece şi medicamente?... La ce viitor să spere când un pachet de vată medicinală nu putea fi cumpărat altfel decât cu serioase *pile*[1380]? Judecata fostului *revoluţionar* se alterase până-ntr-atât că ordonase trimiterea muncitorilor din provincia sa natală să-şi bumbăcească tovarăşii de pe Bega. Cu bâte confecţionate în fabricile de mobilă, oltenii au fost urcaţi în trenuri speciale cu destinaţia Timişoara! Garniturile au fost întoarse din drum după ce primii debarcaţi au fraternizat cu revoltaţii.

Dar mitingul din 21 decembrie a început bine. Adică obişnuit, respectând algoritmul *adeziunilor oamenilor muncii* şi concluziile secretarului general în aplauze şi scandări. Transmis de televiziune, în direct, telespectatorii au remarcat că, după primele fraze rostite, Ceauşescu s-a oprit debusolat. Întrerupt, parcă, de ceva nevăzut. Ce e?! - întreabă el perplex în microfon? „Linişte!, Linişte!", i-a venit în ajutor, adresându-se adunării, vocea autoritară a consoartei. Ceea ce telespectatorii nu văd şi nu aud e vuietul şi freamătul mulţimii[1381]. Zeci de participanţi, mai cu seamă femei, au povestit ulterior că s-au speriat înţepate, la spate, de ceva ce-ar fi semănat cu o sulă. Clasică unealtă de cizmar. Situaţie creată de specialişti ai diversiunii, s-a spus mai târziu. Tensiunea ce plutea în aer, făcea şi ea parte din arsenalul războiului psihologic prin emisia unor unde de frecvenţă foarte joasă, sub pragul audibilului[1382].

Televiziunea a transmis în toată ţara un nemaipomenit „dialog" între *cel mai iubit fiu al poporului* şi... popor. „Alo, aloooo!", „Tovarăşi!", „Aşezaţi-vă liniştiţi!", se oţăra el către mulţime cu aerul că s-ar apăra, fără băţ, de-o haită de câini. „Staţi liniştiţi! Staţi liniştiţi", cotcodăcea şi piaza lui rea, îndemnându-l să-şi continue discursul. Din înălţimea balconului se vedea bine că n-ar avea cui. Ţipetele şi învălmăşeala au răscolit piaţa. Câţiva purtători au aruncat, grăbind la fugă, pancartele late cu lozinci precum „Să înceteze amestecul grosolan al cercurilor imperialiste în treburile interne ale României!". S-au

împiedicat în ele mitingiştii din jur, căzând grămadă. Alţii făceau arme de luptă din tablourile Tovarăşului ca să străpungă cordonul format din securişti şi miliţieni. „Asta e o provocare", a gândit cu voce tare oratorul cu mintea fixată în schema *agenturilor străine*. Circa cinci minute a încercat să stopeze haosul. Timp în care pe ecranele televizoarelor a apărut semnalul defecţiunii. Dar Tovarăşul a reuşit să stăpânească mulţimea continuându-şi discursul cu promisiuni şi *înfierări*. „Vom munci şi vom lupta, ţara o vom apăra!", au scandat des, conform regiei spectacolului, mai puţin participanţii cât benzile înregistrate. Marea de tablouri cu chipurile celor doi Ceauşeşti şi lozincile roşii s-a agitat atunci, ultima dată, în Piaţa Palatului[1383].

Din cenuşa mitingului, s-a născut revolta în Capitală. Un grup de protestatari a coagulat în Piaţa Romană, altul în faţa Hotelului Intercontinental. Răzmeriţa s-a întins şi pe artera Piaţa Kogălniceanu-Piaţa Rosetti.

Dar Ceauşescu n-a capitulat. Spre seară a convocat altă teleconferinţă. A declarat mobilizarea generală şi a activului de partid şi a tineretului. „Nu există decât o singură cale – lupta!", decretase el[1384]. Trâmbiţele *luptei de clasă* începuseră iarăşi să răsune în mintea lui. După război, în faţa detaşamentelor revoluţionare ale tineretului, nu îndrăznea nici un *huligan* să ridice capul pe bulevardele Capitalei, s-a lăudat el celorlalţi demnitari[1385].

Rămas cu apropiaţii – nevasta, cumnatul Bărbulescu, Manea Mănescu, Bobu, Dăscălescu, Curticeanu, Ion Radu – şi capii forţelor de ordine (Milea, Postelnicu şi Vlad), şi-a arătat nemulţumirea că nu s-a „lichidat" grupul de la Universitate[1386]. Cu vechea lui „mâncărime organizatorică"[1387] a instituit „comanda unică asupra întregii activităţi": nimic fără înştiinţarea comandantului suprem. Pe fidelul Curticeanu l-a desemnat secretarul Comandamentului unic cu rolul de-a urmări „totul". Prin aceasta înţelegea „lichidarea" rapidă a protestelor din Bucureşti[1388].

Noaptea groazei din București

Ceaușeștii și-au petrecut ultima noapte de putere în sediul CC. Au cerut doar haine de schimb pentru a doua zi: nu se pregăteau de nicio fugă.

Seara, Valentin și Zoe, însoțită de soțul ei, și-au vizitat părinții. Din frânturile de discuții care-au răzbit, s-a înțeles că le-au povestit ce se întâmplă în oraș, îndemnându-i să lase altora puterea. Cu Nicu, Ceaușeștii se văzuseră ultima dată, cu o săptămână înainte, la ședința MAN. În ziua premergătoare sesiunii, mezinul trecuse de două ori pe la Cabinetul 2. Zăbovise, neobișnuit, în alte două rânduri, în biroul mamei sale și în timpul ședinței[1389]. La teleconferința din 17 decembrie, prim-secretarul de Sibiu tăcuse însă în rând cu ceilalți. A transmis în teritoriu, fără discuții, și ordinele comandantului suprem. În dimineața de 22 decembrie, sunat de la Cabinetul 2, a mințit că nu sunt „probleme deosebite" deși se înregistraseră 4 morți la Sibiu și alți 2 la Cisnădie[1390]. Comportamentul său din acele zile elimină supoziția pregătirii și ambițiilor de succesor al tatălui. După mitingul ratat de la București, Nicu și-a petrecut vremea în compania iubitei sale, soprana Daniela Vlădescu, pe care-o invitase la Sibiu[1391]. Nu se poate dovedi cu nimic nici că părinții ar fi pus atunci vreo bază în el.

În seara de 21 decembrie, la Cabinetul 1 au fost chemați Dumitru Radu Popescu, președintele Uniunii Scriitorilor, Dan Deșliu, poetul de succes al epocii staliniste devenit contestatar al politicii ceaușiste și poetul Adrian Păunescu. A venit doar cel din urmă, după mărturia lui Constantin Manea, șeful de cabinet al lui Ceaușescu[1392]. Crezând, probabil, în declarațiile de dragoste în versuri ce i le trimitea poetul și după ostracizarea sa[1393], Tovarășul ar fi dorit ca să-i pledeze cauza la televizor. Prea târziu, însă!

Ceaușescu se gândea deja la „reparații". După obicei, pentru tot ce se întâmplase trebuiau căutați „țapi ispășitori". În primul rând urmau a fi destituiți cei care nu stăpâniseră situația la Timișoara. A dat ordin să fie chemați capii Comisiei

Centrale de Revizie[1394] – Ilie Verdeţ şi adjuncţii săi, vechii cominternişti Vasile Vâlcu şi Mihai Burcă[1395]. Verdeţ, preşedintele Comisiei Centrale de Revizie l-a sfătuit pe Ceauşescu să caute o înţelegere cu protestatarii baricadei de la Intercontinental[1396]. Omul politic care se avântase să aplaneze conflicte de anvergură mondială, n-a găsit însă potrivit să se „coboare" la medierea cu poporul. Să-i lase pe alţii la putere, se spune că l-ar fi sfătuit şi fratele Ilie. Degeaba! În discursul pe care apucase să-l ţină, tipărit în acea noapte, apăreau şi versurile belicoase scrise de paşoptistul Andrei Mureşanu. „Murim mai bine-n luptă, cu gloria deplină,/ Decât să fim sclavi iarăşi pe vechiu-ne pământ"[1397]. Le va recita curând şi în scurtul drum către execuţie. *Deşteaptă-te române!* A fost astfel imnul contestatarilor şi izvor de *lozinci mobilizatoare* pentru Ceauşescu

În oraşele unde se iscaseră tulburări, Ceauşescu şi-a trimis ajutoarele de nădejde. Ei ar fi trebuit să intre în marile întreprinderi şi să-i convingă pe muncitori că adevărul, binele şi dreptatea aparţin conducătorului. Noaptea, a vrut şi secretarul general să coboare printre manifestanţi. Apoi a cerut să i se aducă capi ai rebeliunii pentru dialog. Apropiaţii l-au împiedicat. Dar cine-ar fi îndrăznit să-l oprească dacă şi-ar fi dorit cu adevărat?

În seara de 21 decembrie i-a cerut şefului de cabinet să-l recheme pe Victor Atanasie Stănculescu de la Timişoara[1398]. Acelaşi lucru l-a transmis telefonic şi lui Ion Coman, cu precizarea că generalul urmează să primească misiuni importante[1399]. Tovarăşul n-avea cum fi mulţumit nici de Milea, nici de Guşă: Armata fraternizase cu demonstranţii la Timişoara. Şi nu doar acolo. La Arad, spre exemplu, încă din dimineaţa acelei zile, soldaţii scoşi din cazărmi, asistau la spectacolul manifestaţiei în poziţie de pe loc repaus, beau ceai şi mâncau sandviciuri aduse de protestatari[1400]. Dar Stănculescu auzise şi văzuse de-ajuns ca să ştie că puterea lui Ceauşescu se-apropia de sfârşit. Biografia acestui viitor personaj central abundă în suspansuri. În 1952, bunăoară, împreună cu locotenentul-

major Vasile Milea, îndeplinise misiuni importante în construcţia sistemului coordonat de sovietici, în Banat, contra „expansiunii titoiste". În 1968, Ceauşescu îl înaintase, în mod excepţional, la gradul de general din funcţia de locţiitor al şefului Marelui Stat Major şi şef al Direcţiei Organizare, Mobilizare, Planificare şi Înzestrare[1401]. În 1989, deţinea funcţia de prim-adjunct al ministrului Apărării Naţionale, cu atribuţii în exportul tehnicii militare româneşti. Ceva se fisurase însă în încrederea ce i-o arătase Ceauşescu deoarece înaintea Congresului al XIV-lea l-a tăiat pe Stănculescu de pe lista membrilor CC...[1402] În dimineaţa zilei de 22 decembrie, ca să evite convocarea la Cabinetul 1, Stănculescu şi-a pus piciorul în ghips. Dar n-a scăpat.

După exemplul Ceauşeştilor, ceilalţi demnitari au rămas în sediul puterii înţesat de militari şi ofiţeri de securitate. Pericolele nu i-au unit pe *tovarăşii din conducere*. Dimpotrivă! Se temeau de ascultarea telefoanelor şi chiar să vorbească unii cu alţii. Dacă-i învinuiau Tovarăşii de complot?! La Budapesta, ambasada României se afla sub asalt. Sute de protestatari au strigat toată noaptea „Predaţi armele şi securiştii!. Ieşiţi din clădire!"[1403]

Până la orele trei către dimineaţă, în plin centrul Capitalei, s-a împuşcat, s-a strivit, s-a lovit, s-a arestat. Fratele Andruţă, comandantul Şcolii de ofiţeri de la Băneasa şi-a scos şi el elevii şi profesorii la luptă[1404]. Bilanţul arăta 49 morţi, 463 de răniţi, 698 de arestaţi[1405]. Armata „apăra" *cuceririle revoluţionare ale poporului* la care atenta, acum, însuşi poporul.

Când zorii s-au prelins peste caldarâmul însângerat, manifestanţii fuseseră împrăştiaţi. Sângele a fost spălat şi străzile curăţate de urmele încleştării. Dimineaţa trebuia să găsească Capitala pregătită pentru alte minciuni.

Sinuciderea generalului Milea

După măcel, generalul Vasile Milea, ministrul Armatei a revenit la sediu răvăşit de acest prim şi îngrozitor botez al

focului. Nu ţinte duşmane şi străine doborâseră soldaţii săi, ci români neînarmaţi. Prin jurământ, militarii se obligaseră să-i apere.

Milea promovase ca toţi ceilalţi *factori de răspundere* din civilie. Un episod tulbure al biografiei sale arată cât de îndatorat îi era lui Ceauşescu care-l „avea la mână" şi pe el. În 1964, Milea fusese pe punctul de-a fi exclus din partid şi din armată pentru deturnare de fonduri[1406]. Ajuns la putere, Ceauşescu îl reabilitase şi îl promovase amintindu-şi ajutorul primit de la el, în 1962, în campania de colectivizare. Sub presiunea soldaţilor comandaţi de Milea, impetuosul responsabil al colectivizării pacificase o comunitate răsculată[1407].

A existat, se pare, un moment în acea noapte când istoria României putea lua o mai bună turnură. Când Milea revenise în sediu îngenuncheat de victoria asupra bucureştenilor, Iulian Vlad ar fi încercat să-i propună o alianţă contra lui Ceauşescu. „Atunci i-am spus că nu putem lăsa lucrurile aşa, că de fapt, forţa este în mâna lui şi a mea. Eu stăpâneam lucrurile în sediu, iar el afară...", a declarat fostul şef al DSS în faţa comisiei senatoriale de cercetare a evenimentelor. „Nu mai sunt în stare", i-a declinat Milea oferta de „blocare" a lui Ceauşescu[1408]. Dialogul de taină, imposibil de confirmat, e plauzibil în puzzle-ul acţiunilor şi personalităţilor implicate. De altfel, dimineaţa, din proprie iniţiativă, Iulian Vlad a expediat în cazărmi trupele Securităţii[1409].

Pe la miezul nopţii, Ceauşescu s-a culcat, statornic în credinţa puterii şi invincibilităţii sale. Tovarăşa lăsa a se înţelege că nu doarme ci veghează la mişcările din sediu[1410].

Raportul lui Bobu şi Dăscălescu, de la orele 6:30, a fost o primă lovitură pentru Ceauşeşti, după mărturia secretarului său Mihai Hârjeu. Bucureştenii se regrupează în uzine şi la gurile de metrou, l-au informat ei. Gaze lacrimogene şi riposta gărzilor patriotice, a ordonat Tovarăşul neabătut dintr-ale lui[1411]. Mărturii că s-ar fi interesat de numărul şi identitatea

decedaților, răniților sau arestaților din București și din țară, nu avem.

La orele 8, Ceaușescu a ținut o primă ședință cu Tovarășa, Dăscălescu, Manea Mănescu, Bobu, Curticeanu, Milea, Postelnicu și Vlad. A cerut informații despre garnizoanele care afluiau, la ordinul său, spre Capitală. La explicațiile ezitante și nesigure ale ministrului Apărării s-a înfuriat, ordonându-i să verifice[1412]. După orele 9, colonelul Pârcălăbescu a apărut la Cabinetul 1 cu știrea că Milea s-a sinucis cu pistolul unui subaltern. A lăsat ceva scris ori a transmis ceva? – a întrebat, grăbit, Ceaușescu. În pofida răspunsului negativ, l-a declarat imediat trădător[1413]. Sinuciderea ministrului Armatei însemna că-l trădase pe el, pe Ceaușescu. Că se dovedise, adică, de partea *agenturilor străine*! Moartea lui Milea venea mănușă pe „adevărul" său asupra situației generale. A cerut, pe loc, redactarea comunicatului de presă despre sinuciderea „trădătorului".

Moartea ministrului Armatei a generat multe speculații. În apropiata ședință CPEx, secretarul general a spus că „i-a dat ordin să aducă unitățile militare și el s-a sinucis"[1414]. „Nu a aplicat dispozițiile pe care i le dădusem", l-a învinuit Ceaușescu și în fața propriilor săi judecători[1415]. După obicei, găsise un țap ispășitor și pentru victimele din rândul cetățenilor, dar și pentru nereușita „rezolvării situației". La fel procedase după grevele din Valea Jiului în 1977 și după revolta de la Brașov din urmă cu doi ani: destituise conducerile întreprinderilor, ascunzând astfel adevăratele cauze - decretele și *indicațiile* sale. Dar Milea se împușcase în piept, nu în cap, cum se spune că sunt instruiți să procedeze ofițerii de carieră. Transportat la Spitalul Elias, după comunicatul „trădării", rănitul a fost lăsat fără îngrijiri medicale. Dacă secretarul general îl declarase mort, n-avea decât să moară! Astfel că ministrul Armatei a decedat după fuga Ceaușeștilor. Încercase, se pare, să se sustragă ordinelor comandantului suprem printr-o metodă mai periculoasă decât ghipsul generalului Stănculescu[1416].

Pe Milea îl asasinase fie Ceauşescu personal, fie gărzile sale a fost versiunea oficială a echipei post-ceauşiste[1417]. Dar, „dacă Milea s-a sinucis, autorul moral este Ceauşescu, iar dacă i s-a curmat viaţa, autorul a fost, în mod sigur, altcineva", după concluzia lui Silviu Curticeanu[1418]. În chiar ziua morţii, lui Milea i s-a conferit aură de erou: a fost „sinucis" de Ceauşescu deoarece refuzase să tragă în popor. Toate bulevardele şi străzile din ţară, cu numele lui Lenin sau altor corifei marcanţi ai *revoluţiei proletare*, au fost rebotezate, grabnic, Vasile Milea.

Ceauşescu îi ceruse, întâi, fratelui Ilie să preia comanda Armatei. Dar acesta, după propria-i mărturie, a refuzat. Apoi a solicitat imperativ prezentarea lui Stănculescu[1419]. Spusă pe multe voci, din direcţii şi de la distanţe diferite, istoria se poticneşte iarăşi de pragul uşilor închise unde s-au purtat discuţiile cu Ceauşescu. Cine-a dat ordinul retragerii armatei în cazărmi, dimineaţa, la 10, Ceauşescu sau Stănculescu? Nou numitul ministru al Armatei, după propria sa mărturie. Ceauşescu, de teama dezarmării soldaţilor şi înarmării *huliganilor*, după mărturiile altora.

NOTE:

1312 Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosar 126/1990, f. 239.

1313 Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei de pe urmă. România şi sfârşitul războiului rece*, Bucureşti, Editura RAO, 2013, p. 52.

1314 În documentele puse până în prezent în circuit din arhiva partidului nu sunt dovezi de încunoştinţare a conducerii partidului despre pregătirile contestatare ale ieşenilor, nici discuţii asupra lor.

1315 Cristinel C. Popa, *Revoluţia a vrut să înceapă la Iaşi*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 14 decembrie 2009.

1316 *Iaşi, 14 decembrie 1989. Începutul revoluţiei române?*, Ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de Gheorghe I. Florescu şi Cassian Maria Spiridon, Oradea, Editura Cogito, 2000, pp. 123-124.

1317 Cristinel C. Popa, *Revoluţia ...*, *op. cit.*.

1318 Mircea Bunea, Adriana Vela, *Ţara trebuie să afle: „Pe 14 decembrie, Iaşul putea fi Timişoara"*, în „Adevărul", 24 februarie 1990.

1319 ANIC, fond CC al PCR - Secţia Cancelarie, dosar 28/1989, f. 7.

[1320] Jean-Marie Le Breton, *Sfârşitul lui Ceauşescu*, Bucureşti, Editura Cavallioti, 1997.
[1321] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 60/1989, f. 10-20.
[1322] Idem, dosar 28/1989.
[1323] ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 27/1989, f. 4.
[1324] Idem, dosar 60/1989, f. 2.
[1325] Lavinia Betea, *Agenda Elenei Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 16 decembrie 1989.
[1326] Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosar 126/1990, f. 228.
[1327] Tőkés László (n. 1952), pastor reformat, critic al regimului Ceauşescu.
[1328] George Albuț, *Ungaria nu a permis vizita fratelui lui Ceauşescu, Ilie, la Budapesta, în 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 14 decembrie 2009.
[1329] Peter Siani-Davis, *Revoluția Română din decembrie 1989*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006, p. 88.
[1330] Marian Rizea, *Schimbarea*, vol. 1, pp. 64-70. „Raportul Comisiei Senatoriale privind acțiunile desfăşurate în revoluția din decembrie 1989" este accesibil online la adresa https://docs.google.com/file/d/0B9CqWMwAnBxMZUJudWMwYnBkbEU/edi.
[1331] În cei 25 de ani care-au trecut de la evenimentele din decembrie 1989 s-au efectuat anchete, s-au scris numeroase cărți şi s-au făcut succesive campanii de presă pentru descifrarea enigmelor *revoluției române*. De amintit şi coordonatorii investigațiilor de anvergură care-au pus în circuitul public prețioase mărturii: Ion Cristoiu (*Evenimentul Zilei*), Vartan Arachelian (*Tele 7 ABC*), Marius Tucă (*Jurnalul Național*), Grigore Cartianu (*Adevărul*).
[1332] Marian Rizea, *op. cit.*, pp. 64-70.
[1333] Livius Ciocârlie, *Paradisul derizoriu. Jurnal despre indiferență*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, pp. 65-66.
[1334] Col. (r) Nicolae Mavru, fost şef al Secției filaj şi investigație de la Securitatea din Timişoara. Vezi: *Secretele revoluției de la Timişoara*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 18 decembrie 1989.
[1335] Grigore Cartianu, *Sfârşitul Ceauşeştilor. Să mori împuşcat ca un animal sălbatic*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2010, pp. 410-411.
[1336] *Stenograma şedinței CPEx din 17 decembrie*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 17 decembrie 1989.
[1337] Gyula Horn (1932-2013), ministru al Afacerilor Externe (1989-1990), prim-ministru al Ungariei (1994-1998).
[1338] George Albuț, *Ungaria nu a permis ..., op. cit.*.
[1339] Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosar 126/1990, f. 229.
[1340] Col. (r) Nicolae Mavru, fost şef al Secției filaj şi investigație de la Securitatea din Timişoara.Vezi: *Secretele revoluției de la Timişoara..., op. cit.*.
[1341] Momentul în care s-au tras focuri de armă e neclar şi în acest raport care pomeneşte, în mai multe rânduri „primele focuri de armă - din direcții necunoscute către mulțimea care ataca tancurile în defilare, în intervalul dintre

orele 14 şi 15 când a fost recucerit sediul judeţenei de partid şi la orele 16". În şedinţa CPEx care are loc între orele 16.20-17.30 însă, nemulţumirea Ceauşeştilor împotriva capilor Armatei, Securităţii şi Miliţiei provine tocmai din faptul că nu s-a tras. Iar aceştia nu l-au contrazis, ci şi-au făcut *autocritica*.

1342 Marian Rizea, *op. cit.*, pp. 70-100.

1343 Ion Coman, *Omul se duce, faptele rămân*, Bucureşti, Editura Meditaţii, 2007, pp. 68-69.

1344 *Ibidem*, pp. 107-108.

1345 *Stenograma şedinţei CPEx din 17 decembrie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani"..., *op. cit.*.

1346 Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 438.

1347 *Stenograma şedinţei CPEx din 17 decembrie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 17 decembrie 2009.

1348 *„La Timişoara, toată problema trebuia rezolvată într-o oră-două", teleconferinţa din 17 decembrie 1989*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 17 decembrie 2009.

1349 Conform Agenţiei Infomina, presa străină a publicat informaţii despre tulburările din România, după cum urmează: 18 decembrie 1989: *Le Soir - Ciocniri în Transilvania: a venit rândul României?*; *Chicago Sun-Times - Forţele de ordine române strivesc lanţurile umane de protest*; *Chicago Sun-Times - Poliţia română omoară demonstranţi*; 19 decembrie 1989: *Le Monde - România: Forţele de ordine şi manifestanţii s-au confruntat mai multe ore în Transilvania*; *Le Soir - Relatări ale masacrului din Transilvania. Filmul evenimentelor*; *La Repubblica - România se revoltă împotriva lui Ceauşescu*; *The New York Times - Nelinişte în Est. Victime în România*; *The Washington Post - România îşi închide graniţa după protestele de la sfârşitul săptămânii; victime în urma reprimării violente*; *The Washington Post - Românii îngroziţi de regimul lui Ceauşescu*.

1350 Asupra numărului victimelor de la Timişoara, din această perioadă, sunt încă informaţii contradictorii. După unii autori, la Timişoara existau 52 de decedaţi în dimineaţa zilei de 18 decembrie 1989.

1351 Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 98.

1352 Marian Rizea, *op. cit.*, pp. 100-112.

1353 Akbar Hashemi Rafsanjani (n. 1934), preşedintele Iranului (1989-1997).

1354 Lavinia Betea, *Enigma vizitei lui Ceauşescu la Teheren. Interviu cu Ion Stoian*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/enigma-vizitei-lui-ceausescu-teheran.

1355 Mohammad Najibullah (1947-1996), preşedintele Afganistanului (1987-1992).

1356 Lavinia Betea, *Agenda Elenei Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 19 decembrie 2009.

1357 Viorel Domenico, *De cealaltă parte a baricadei. Demnitari comunişti în Revoluţia din Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura IRRD, 2012, p. 9.

1358 Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosar 126/1990, p. 237.

1359 Lavinia Betea, *Agenda Elenei Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 21decembrie 2009.

[1360] Conducerea sa: Lorin Furtuna - preşedinte, Ioan Chiş - vicepreşedinte, Claudiu Iordache - secretar.
[1361] *Revoluţionarii* vor acţiona şi vor fi trataţi cu aceeaşi măsură: la fel ca foştilor *ilegalişti*, li se vor acorda pensii speciale şi privilegii.
[1362] Nu se putea ca soţii Ceauşescu să fi fost dezinformaţi. Din 18 şi până-n 22 decembrie la Arad au fost trimişi Cornel Pacoste, membru al CPEx, Ilie Matei şi Radu Constantin, secretari ai CC şi, în sfârşit, Ilie Ceauşescu. N-au putut opri ieşirea celui de-al doilea oraş în stradă, greva generală declanşată în dimineaţa de 21 decembrie, nici demonstraţiile contra lui Ceauşescu din Piaţa oraşului. În încercarea de evitare a violenţei, la prima întreprindere arădeană ieşită în stradă (Orologeria), tocmai ofiţerii de Securitate au deschis porţile.
[1363] Viorel Domenico, *De cealaltă parte a baricadei, Demnitari comunişti în Revoluţia din Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura IRRD, 2012, p. 115
[1364] Ulterior în presă au apărut mărturii că pastorul reformat Tőkés László a fost unul dintre colaboratorii plătiţi ai serviciilor speciale maghiare. În mod paradoxal însă, deşi statutul acestora era similar Securităţii româneşti, reprezentării acestei relaţii i s-au conferit note pozitive.
[1365] În interviul acordat de Ştefan Andrei, referindu-se la personalitatea lui Ceauşescu, interlocutorul a utilizat în repetate rânduri expresia „inteligenţă de sifilitic" în sensul discontinuităţilor din raţionamentele sale. Cu argumentul că termenul este prea ireverenţios, a înlocuit-o cu „inteligenţă letală". Vezi Ştefan Andrei, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli*, Bucureşti, Adevărul Holding, 2011, p. 132.
[1366] La 8 decembrie, Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluţie prin care se pronunţă în favoarea respectării depline şi neîntârziate a deciziei din iunie 1986 a Curţii Internaţionale de Justiţie de la Haga, potrivit căreia SUA trebuie să pună capăt activităţilor cu caracter militar şi paramilitar îndreptate împotriva Nicaraguei. Dar la 20 decembrie 1989, SUA a angajat în luptă 22.000 militari pentru a instaura regimul dorit.
[1367] Lavinia Betea, *Agenda Elenei Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 20 decembrie 2009.
[1368] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 448.
[1369] *Ibidem*, pp. 448-449.
[1370] *Ibidem*, p. 454.
[1371] Szűrös Mátyás (n. 1933), preşedinte interimar al Ungariei (1989-1990).
[1372] Lavinia Betea, *Enigma vizitei lui Ceauşescu la Teheren. ...*, *op. cit.*.
[1373] Vasile Buga, *Pe muchie de cuţit. Relaţiile româno-sovietice, 1956-1989*, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2013, p. 303.
[1374] *Ibidem*, p. 300.
[1375] Barbu Petrescu (n. 1932), membru al CPEx în 1989, prim-secretar al Comitetului muncipal de partid Bucureşti şi primar al capitalei (1989).
[1376] Pe tema iniţiativei demonstraţiei s-au făcut, de asemenea, multe speculaţii. Printre altele, a fost prezentată ca un reuşit proiect de subminare a lui Nicolae Ceauşescu, fără de care n-ar fi reuşit revoluţia de la Timişoara...
[1377] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 114.

1378 *„Ceauşescu - PCR! ", ultima strigare. Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la adunarea populară din Capitală*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 21decembrie 2009.
1379 *Ibidem*.
1380 Sunt greu de imaginat efectele crizei unor produse precum lamele de ras, detergenți, sau vata medicinală. Pe piața românească nu se comercializau aparatele electrice iar la briciul tradițional se renunțase în anii '50-'70. Problema vatei medicinale era şi mai dificilă. Pe piața românească nu apăruseră tampoanele igienice, adolescentele şi femeile utilizând în perioada ciclului menstrual vata comercializată în farmacii. Prohibiția utilizării bumbacului în plan intern a generat criza acestui produs indispensabil milioanelor de femei. A te „descurca" la acest capitol era mai greu decât în cazul cărnii sau laptelui care puteau fi cumpărate direct de la producători fără probleme deosebite dar cu preț mai ridicat decât în *comerțul socialist*.
1381 *Ceauşescu huiduit în timpul ultimului său discurs*, http://www.tvrplus.ro/editie-caderea-cortinei-de-fier-adunarea-populara-din-bucuresti-21-decembrie-62831.
1382 Marian Rizea, *op. cit.*, pp. 162-163.
1383 *Ultimul miting al lui Ceausescu 21 decembrie 1989*, http://www.dailymotion.com/video/x14j6hz_ultimul-miting-al-lui-ceausescu-21-decembrie-1989_news.
1384 Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 466.
1385 *Ibidem*, p. 468.
1386 Baricada de la Intercontinental a apărut în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 ca o forță a rezistenței bucureştenilor împotriva trupelor militare trimise de Ceauşescu pentru reprimare. În acea noapte au murit 49 de oameni, 700 au fost răniți şi circa 800 arestați.
1387 Cu acest termen de „mâncărime organizatorică" a desemnat Dumitru Popescu una dintre trăsăturile definitorii ale liderului român. Vezi: Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Memorii. Vol. II. Panorama răsturnată a mirajului*, Bucureşti, Editura Curtea Veche Publishing, 2006, p. 109.
1388 Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 469.
1389 Lavinia Betea, *Agenda Elenei Ceauşescu*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 14 decembrie 2009.
1390 Deloc întâmplător însă, Sibiul a cunoscut „revoluția sângeroasă" care-a singularizat România între țările Estului. În 21-22 decembrie, 22 de oameni au murit împuşcați, răniți fiind 57. Pentru 23-25 decembrie, bilanțul e şi mai tragic: 65 decedați şi 139 răniți.
1391 Paula Mihailov-Chiciuc, *Nicu Ceauşescu, ultima dragoste. Interviu cu Daniela Vlădescu*, interviuri/nicu-ceausescu-ultima-dragoste-92453.html.
1392 Grigore Cartianu, *op. cit.*, pp. 126-127.
1393 ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 101/1986, ff. 9-10.
1394 Comisia Centrală de Revizie avea atribuțiile vechii Comisii de Control a Partidului.
1395 Viorel Domenico, *De cealaltă parte a baricadei. Demnitari comunişti în Revoluția din Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura IRRD, 2012, p. 14.
1396 Grigore Cartianu, *op. cit.*, pp. 128-129.

[1397] *„Ceaușescu - PCR! ", ultima strigare. Cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu la adunarea populară din Capitală*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 21decembrie 2009.

[1398] Viorel Domenico, *Revoluția de ghips*, București, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 19.

[1399] Ion Coman, *Omul se duce, faptele rămân*, București, Editura Meditații, 2007, p. 119.

[1400] Emil Șimăndan, *Întrebătorul din Agora. Revoluția Română din decembrie 1989 de la Arad* (ediția a II-a revăzută și adăugită), Arad, Editura Fundației „Ioan Slavici", 2008, p. 201.

[1401] Petre Opriș, *O schiță biografică a generalului de armată Victor Atanasie Stănculescu*, în „Jurnalul Național", 17 februarie 2010.

[1402] Ștefan Andrei, Lavinia Betea, *op. cit.*, pp. 255-260.

[1403] George Albuț, *Ultima noapte a regimului Ceaușescu văzută de la Budapesta*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 15 decembrie 2009.

[1404] *Ibidem.*

[1405] Andreea Tudorică, *„I-am propus lui Milea să-l arestăm pe Ceaușescu"*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 21 decembrie 2009.

[1406] Ștefan Dinu, vice-amiral (r), *Secretul „trădării" generalului Vasile Milea*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Național"), 22 decembrie 1989.

[1407] Grigore Cartianu, *op. cit.*, pp. 143-144.

[1408] Andreea Tudorică, *„I-am propus lui Milea ...*, *op. cit.*.

[1409] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 415.

[1410] *Ibidem*, p. 129.

[1411] *Ibidem*, p. 160.

[1412] Arhiva Tribunalului Militar Teritorial București, dosar 126/1990, f. 232.

[1413] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 135.

[1414] Arhiva Tribunalului Militar Teritorial București, dosar 126/1990, f. 475.

[1415] *Imagini secrete nedifuzate la moartea lui Ceaușescu*, http://www.youtube.com/ watch?v=UNaObcK1ajk.

[1416] Teoria aceasta a fost demonstrată convingător de Viorel Domenico în *Revoluția de ghips*, București, Editura Adevărul Holding, 2011.

[1417] Georges Marion, *O convorbire cu unul din principalii lideri. „Partidul Comunist a fost absent în procesul revoluționar și vom face în așa fel încât să rămână așa", declară domnul Silviu Brucan*, în „Le Monde", 30 decembrie 1989.

[1418] Silviu Curticeanu, *Meditații necenzurate*, București, Editura Historia, 2007, p. 425.

[1419] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 163.

15
Trei zile cât veacul

Ultima şedinţă

Vestea primită în jurul orei 9,30 că mari coloane de muncitori porniseră spre sediul partidului a părut să-l dărâme pe Ceauşescu. Nu veneau să-l apere, ci împotriva lui. Atunci s-a văzut, prima dată, că i se zdruncinase încrederea oarbă în *clasa muncitoare*[1420].

A fost informat şi că armata fraternizase în mai multe puncte cu demonstranţii care-au urcat pe TAB-uri[1421]. Iar un grup de muncitori de la Uzinele „23 August" au sustras arme din magazia Gărzilor Patriotice cu care se îndreaptă spre sediul CC[1422].

Simţind că se scufundă corabia, din sediu a început evacuarea fără ştirea şi învoirea Tovarăşului. A dispărut însuşi secretarul său, Mihai Hârjeu.

Dar el voia să ţină încă steagul sus. A ordonat Direcţiei a V-a să instaleze staţia de amplificare. Voia să le ţină manifestanţilor un discurs. Dar, în prealabil, a convocat CPEx-ul. Unii demnitari se aflau însă în ţară, pe unde-i trimisese Ceauşescu „să facă ordine": Ioan Toma la Timişoara, Nicolae Constantin la Cluj-Napoca, Gheorghe Pană la Braşov, Miu Dobrescu la Târgu-Mureş, Constantin Olteanu la Iaşi, Iosif Szasz la Reşiţa. Informaţiile lor completau tabloul iminentului dezastru. Barbu Petrescu, primarul Capitalei se afla în faţa sediului CC încercând să blocheze manifestanţii[1423].

Începutul şedinţei[1424] pare a fi o continuare a acelor informări. „Ce-ai făcut, Radu?", i s-a adresat Ceauşescu vice-prim ministrului Guvernului care coordona industria grea. Căci

după *mobilizarea activului de partid,* miniștrii au fost trimiși în marile întreprinderi ale Capitalei. Dar n-au putut intra în citadelele muncitorești, a informat Ion Radu. Cuptoarele și mașinile au fost oprite iar angajații abandonaseră locul de muncă[1425]. Inclusiv cei de la Uzinele „23 August", unde Ceaușescu era co-acționar și deputat din partea lor în MAN. „Acum reiese că acțiunea e bine organizată și pusă la punct"[1426], a conchis, dement, Ceaușescu după aceste noutăți. Demonstranții atacaseră o unitate militară pe Șoseaua Kiseleff, dezarmând-o, au continuat informările. Armele luate pot servi unui batalion. Nevrând să audă mai multe - nici el, nici ceilalți -, Ceaușescu a smucit hățurile în direcția lui. În stilul ei, i-a sărit în ajutor Tovarășa băgând pumnul în gura vorbăreților („Nu este timp de povești")[1427]. Nimic despre morți, răniți, arestați...

„Generalul Milea a plecat de la mine, a zis Ceaușescu, și după două minute am fost informat că s-a împușcat. Având în vedere și toată comportarea sa în această perioadă, reiese că el, de fapt, a sabotat aplicarea măsurilor și a lucrat în strânsă legătură cu străinii. Acest lucru reiese clar. S-a creat o situație gravă. În Capitală nu au aplicat nicio măsură, nu au aplicat dispozițiile date. Și reiese că tot ce am discutat noi pentru Capitală, a fost folosit pentru a putea să se organizeze în alte părți. Sigur, acum nu este timp de discuții. Vreau să-i întreb pe toți cei prezenți aici, din Comitetul Politic Executiv, care este hotărât să lupte și care nu?"[1428]. Aceasta a fost informarea mincinoasă și întrebarea tranșantă adresată de Ceaușescu demnitarilor.

A fi sau a nu fi? Așa se punea chestiunea, prin urmare, în varianta *revoluționarului de profesie* dedicat *cauzei* revoluției. Dar *cauza,* cuvântul cel magic din vocabularul *ilegaliștilor,* le era cu totul străin *aparatcikilor* de ultimă generație. Ce mai conta însă? Nu aprobaseră ei, totdeauna, fanteziile Tovarășului despre export, producții record, *democrație socialistă* și celelalte? Din sediul ce amenința să fie curând luat cu asalt de

oamenii muncii, Ceauşescu presa ameninţător: Care luptă şi care nu?; Cine nu se angajează ori s-a angajat faţă de alţii?

Odată atins scopul şedinţei CPEx - instituirea stării de necesitate în întreaga ţară -, s-au pornit groteştile angajamente şi discuţii asupra tacticilor de *luptă.* De război civil, în fapt. „Atunci, să acţionăm!", a ordonat comandantul suprem. „Dacă aceştia au pus mâna pe arme şi i-au dezarmat pe militari, ce or să facă? ", a îndrăznit, probabil, cu groază, premierul Dăscălescu. „Or să tragă. Tragem şi noi! Crezi că au luat armele ca să se uite la noi?", i-a venit devotatul Curticeanu în ajutor lui Ceauşescu. Se pare însă că licărul raţiunii ori poate al fricii de moarte a răzbit crusta obedienţei câtorva. „Am fost şi voi fi alături de dumneavoastră până crăp, dar cred că trebuie să chibzuim dacă tragem în muncitorii cinstiţi", şi-a reformulat Dăscălescu îndoielile[1429].

După alte câteva intervenţii în acelaşi spirit, Ceauşescu a conchis: „Sigur că nu putem trage în muncitori. Noi suntem reprezentanţii muncitorilor şi nu putem trage în muncitori, dar sunt şi lichele". Dar cum să-i deosebeşti pe unii de alţii? Până una-alta, s-a admis să se tragă în muncitorii care vin cu armele în mână (Dăscălescu) şi că... nişte bâte de apărare ar fi bune şi-n mâinile demnitarilor (Suzana Gâdea)[1430].

Dispăruseră între timp şi TAB-urile din Piaţa Palatului vizibile de la ferestrele cabinetelor 1 şi 2. Retragerea lor nu se putea face, aşadar, fără ştirea şi ordinul celui care încă deţinea comanda supremă. Dispozitivele de pază ale securităţii fiind, de asemenea, retrase, mulţimea înconjurase sediul puterii. Din elicoptere plouau, ca-n vis, fluturaşi de hârtie cu lozinci nemaipomenite. Îndemnau bucureştenii la linişte şi pomeneau de Crăciunul fericit, petrecut acasă. Dar decretul privind instituirea stării de necesitate pe întreg cuprinsul ţării şi comunicatul sinuciderii generalului Milea răscoliseră România. Ceauşeştii să dispară din fruntea ei, cu orice preţ, a fost imperativul ce i-a unit pe români. Probabil că pentru prima şi unica dată în istoria lor.

De după perdele, trăiau și Ceaușeștii o revelație: vedeau, pentru prima dată în viață, o imensă demonstrație muncitorească animată de conștiința și voința participanților. Nu-i chemase și nu-i organizase nimeni! Fremătând ca marea învolburată, mulțimea amenința să surpe cetatea puterii.

Acompaniat de Bobu și de Dăscălescu, Ceaușescu a ieșit în balcon, încercând să se adreseze prin portavoce[1431]. „Tovarăși, mergeți la casele voastre!, a îndemnat el, după mărturia unui tată îndoliat de uciderea fiului său. S-a pregătit o lovitură de stat, dar vom restabili ordinea. Acum plecați la casele voastre! Este o încercare de lovitură de stat"[1432]. Pietrele au început să zboare spre vorbitor, după amintirea șefului de cabinet. Una a spart fereastra, aterizând pe birou în strigătele de spaimă ale Tovarășei: „Nicule, Nicule, hai!"[1433].

Să plece, dar unde? Nici soluția evacuării cu elicopterele, propusă cu câteva minute mai înainte de noul ministru Stănculescu, n-a fost o cursă întinsă lui Ceaușescu. Asemănător procedase Stănculescu, la Timișoara, scoțându-i pe Bobu și pe Dăscălescu din sediul județenei de partid asaltate de demonstranți. Cu parașutiști reocupase tipografia din orașul de pe Bega, în noaptea de 20 spre 21 decembrie, când se voia tipărirea primului ziar necenzurat din România[1434]. Ajunși teferi în Capitală, Bobu și Dăscălescu vor fi lăudat tactica și patriotismul generalului. Aceasta poate explica și încrederea ce i-a arătat-o, acum, comandantul suprem încredințându-i, tocmai lui, comanda Armatei.

Dar cum să se salveze Ceaușeștii altfel decât cu elicopterul?! Ca să mai tempereze din dezlănțuirea furiei, paznicii lor au deschis ușile grele ale sediului CC. Nu pe furiș, ci la comandă, atunci când liftul cu Tovarășii pornise spre acoperișul clădirii. Au urcat amândoi în elicopterul prezidențial însoțiți de Emil Bobu și de Manea Mănescu. Dăscălescu se făcuse pierdut într-o toaletă. În mai puțin de două ceasuri, fidelul între fideli Constantin Dăscălescu l-a numit pe Ceaușescu „criminalul care a fugit"[1435].

La orele 12 şi 6 minute, în huiduielile mulţimii, pilotul Vasile Maluţan a ridicat aparatul. „Fuge Ceauşescu! " – au strigat oamenii fericiţi că inamicul renunţase la confruntare. L-au învins! Peste mai puţin de-o oră, ştirea a fost transmisă la televiziune de actorul Ion Caramitru şi de poetul Mircea Dinescu.

Se poate spune că atunci românii au păşit euforic în cea de-a doua lor viaţă: până-n seară toate sediile judeţenelor de partid au fost ocupate de manifestanţi ; întreaga presă s-a declarat liberă şi anticeauşistă; majoritatea locuinţelor primilor secretari din Transilvania au fost preluate de nou înfiinţata Uniune Democrată a Maghiarilor din România; graniţa de vest a României, redeschisă, a fost asaltată de camioanele venite cu „ajutoare" din Ungaria şi din Occident pentru „sinistraţii" din satele dărâmate de Ceauşescu... În după-amiaza acelei zile, datorită televiziunii, a reapărut în spaţiul public şi termenul de *revoluţionar* cu alte referinţe decât numele Ceauşescu.

De toate acestea însă, Ceauşeştii vor rămâne străini. *Cel mai iubit fiu al poporului* s-a metamorfozat în *odiosul dictator*. Iar *savanta de renume mondial*, printr-o fulgerătoare reacţie a chimiei mulţimii, a devenit *sinistra soţie*.

O după-amiază năucitoare

Ceauşeştii şi-au ocupat locul obişnuit dinapoia pilotului. Bobu, Mănescu şi cei doi aghiotanţi, maiorul Florian Raţ şi căpitanul Marian Rusu, s-au înghesuit în spatele lor. Cu cei trei membri ai echipajului, în micul aparat zburau, periculos, nouă persoane. Plecaseră fără destinaţie.

Au aterizat curând, la solicitarea Tovarăşului, în curtea Palatului Snagov. În prealabil însă, Ceauşescu îşi întrebase pilotul dacă luase legătura cu judeţele apropiate, aşa cum obişnuiau în *vizitele de lucru* din *campaniile agricole*[1436]. De altfel, de la Snagov, el a telefonat ca să se informeze asupra situaţiei din ţară, după declaraţiile aghiotanţilor săi în faţa comisiei de cercetare a evenimentelor. Snagov-Palat era cunoscută ca locaţie pentru şedinţe şi festivităţi[1437]. Ştirea plecării lor nu apucase să

fie difuzată[1438]. După câteva telefoane, Ceauşeştii s-au asigurat că e linişte la Constanţa, în Olt, în Dâmboviţa. El a conversat şi cu fratele Ilie, cerându-i *să ia măsuri*. Acesta l-a informat că se afla într-o discuţie cu ataşatul militar sovietic la Bucureşti. Ceauşescu s-a supărat: cine-i ceruse? Ilie l-a liniştit: se adresase omologilor sovietici cu rugămintea înţelegerii şi sprijinrii României în aceste momente când cercuri imperialiste şi maghiare vor s-o destabilizeze[1439]. În paranteză fie spus, Congresul Deputaţilor Poporului din URSS adoptase în acea zi o declaraţie prin care-şi manifesta îngrijorarea faţă de situaţia din ţara vecină. Sovieticii exprimau şi speranţa unor soluţii în spiritul toleranţei, umanismului şi... respectării drepturilor omului[1440].

De la Snagov, Ceauşescu a cerut două elicoptere însoţitoare cu trupe, fără a comunica însă direcţia de zbor, după mărturia pilotului Maluţan. De altfel, în prima noapte din cazarma Târgovişte, Ceauşescu i-a povestit unuia dintre paznicii săi că luase elicopterul ca să meargă într-o întreprindere mare. S-au îndreptat spre Târgoviştea liniştită, cu intenţia mobilizării muncitorilor pentru *cauză*. Dar aterizaseră la Titu[1441]...

În jurul orelor 12,45, televiziunea a anunţat „fuga" Ceauşeştilor, ştirea fiind preluată imediat şi de Radiodifuziunea Română. Astfel că între pilot şi centrul lui de comandă s-a ţesut o comunicare ascunsă Ceauşeştilor, prin care se încerca abandonul lor. Remarcând ezitările şi tulburarea pilotului, Ceauşescu i-a pus întrebarea încuietoare: serveşte ori nu *cauza*? Ceva cu totul lipsit de sens i s-a părut şi pilotului întrebarea aceasta. S-au ridicat, în sfârşit, de la sol, fără Mănescu şi Bobu. Dar şi fără elicopterele însoţitoare comandate. Cu cei doi fideli ai lor se înţeleseseră că se vor întâlni la Târgovişte. Acolo vor fi şi ei prinşi în după-amiaza acelei zile şi aduşi în unitatea militară din Boteni[1442].

Ia-o spre Piteşti, i-a indicat, imprecis, Ceauşescu pilotului. Ascultând radio-ul, în căşti, Maluţan a înţeles că „să-i prindem pe Ceauşeşti!" era *cuvântul de ordine*. A venit şi el în ajutor. Şi-a

minţit pasagerii că-i depistase radiolocaţia. Avertizat asupra pericolul doborârii, Ceauşescu i-a ordonat să aterizeze lângă şosea. S-a întâmplat să fie în locul numit Sălcuţa, aproape de orăşelul Titu. După numai un ceas de la părăsirea sediului, omul cu inegalabilă putere din România a căzut, acolo, la propriu, din cer. Zgomotul elicopterului a atras atenţia în traficul de pe drumul vechi Bucureşti-Piteşti din apropiere. Fericit că scăpase de încărcătură, echipajul a revenit la bază, cu toată viteza, după debarcarea Ceauşeştilor şi a celor două gărzi[1443]. I-au abandonat la voia întâmplării.

Aceste ultime trei zile din viaţa Ceauşeştilor au fost descrise amănunţit de martori în succesive campanii de presă şi anchete parlamentare. Plutirea lor în derivă a continuat în după-amiaza zilei de 22 decembrie 1989. Au ajuns în autoturismul Dacia al doctorului Nicolae Decă, medic la circumscripţia din Găeşti prin autostopul aghiotantului Rusu. I-a abandonat şi el după ce i-a văzut urcaţi în maşină.

Sesizate de cetăţeni din zonă, televiziunea şi radioul au anunţat locul, numărul şi direcţia maşinii - Găeşti sau Târgovişte - cu care voiajau Ceauşeştii. Şi s-a pornit vânătoarea. Auzind ştirile la aparatul de radio din maşină, Ceauşescu i-a cerut şoferului de ocazie să-l închidă. Povestea risca să sfârşească urât pentru toţi. Semnalându-le pericolul, dar invocând şi o defecţiune a autoturismului, doctorul şi ultima gardă de corp a Ceauşeştilor au rechiziţionat autoturismul zărit într-o curte din satul Văcăreşti. Cu proprietar cu tot. Acesta se numea Petrişor Nicolae, muncitor la Centrul de Protecţie a Plantelor din Târgovişte.

Cu maşina lui au intrat în oraşul unde Ceauşescu plănuise o nouă Capitală. Se gândea să ţină un miting cu muncitorii de la Combinatul de Oţeluri Speciale. Speranţa moare ultima! Dar când la solicitarea Elenei, şoferul a deschis radioul, lui Ceauşescu i-a căzut capul pe bord: vorbitorii de ocazie se-nghesuiau la microfon ca să se lepede de *odiosul dictator* şi de *sinistra soţie*.

Recunoscuţi de câţiva târgovişteni, după autoturismul cu Ceauşeştii au început să zboare pietrele. Ca să-l ascundă, nevasta i-a cerut să-şi scoată cuşma şi haina de blană, culcându-i capul pe genunchii ei. Ajunşi în preajma sediului judeţenei de partid, au constatat că acesta „căzuse" în mâinile manifestanţilor. Târgoviştenii, liniştiţi până la anunţul televiziunii cu „fuga" Ceauşeştilor, făcuseră repede „ordine" şi la ei în oraş. Au intrat în sediul partidului, au aruncat şi au dat foc cărţilor şi tablourilor oficiale. Apoi au început mitingul din balcon[1444]. Acelaşi scenariu se derula la acea oră pretutindeni unde înaintea anunţului despre „fuga" Ceauşeştilor stăpânise o mohorâtă pace.

Unde să scape de acest coşmar? - era însă chestiunea de viaţă şi de moarte a fugarilor. Plecat în misiune de informare, i-a abandonat şi ultimul paznic... „Ei îşi schimbau planul de la o clipă la alta", a povestit şoferul lor de ocazie[1445]. Nici vorbă de vreo destinaţie precisă. La un moment dat, el şi-a amintit de Ulmi, locul arestării sale din urmă cu o jumătate de veac[1446]. Temându-se că în atmosfera explozivă a căutării tiranilor va fi linşat de mulţime ca protector al lor, Petrişor Nicolae a intrat, în jurul orelor 14, 30, pe poarta antreprizei sale.

Auzind de la televiziune că fugarii sunt în zonă, din balconul judeţenei de partid Târgovişte, printr-o portavoce s-a transmis ştirea c-ar fi ascunşi, undeva, prin oraş. Grupuri-grupuri au pornit în căutarea lor.

Ceauşeştii căzuseră în cursa aceasta aduşi de destin. N-aveau pe nimeni alături. Şi nimeni n-ar mai fi vrut să aibă de-a face cu ei.

Momentul adevărului

Dimineaţa lui i se făcuse injecţia cu insulină. Dar după şocurile primelor ceasuri, golise două sticluţe de coniac Courvoisier[1447]. Bătrâni, hăituiţi, obosiţi, flămânzi... Nu mâncaseră în acea zi. N-aveau nimic asupra lor: nici acte, nici bani, nici merinde. În urmă cu mai puţin de trei ceasuri dispuneau

de țara întreagă. Uitaseră la garda de corp şi geanta ei plic cu cecurile pentru copii. Iar în maşina doctorului Decă un misterios colet alb, luat din Palatul Snagov[1448].

Şocurile de-abia începeau! În după-amiaza de 22 decembrie, Ceauşescu a purtat primul dialog din cea de-a doua jumătate a vieții sale, de la egal la egal, cu nişte „simpli cetățeni". Aşa cum îşi va spune el însuşi, peste numai trei zile, în fața *tribunalului revoluționar*. În timp ce Petrişor Nicolae îşi informa colegii şi şefii din birourile de la Protecția Plantelor cu ce „marfă" venise, Ceauşescu a preluat inițiativa. A cerut ajutor femeii de serviciu: să-i ascundă, să-i ducă undeva. Dar aceea, recunoscându-i, s-a închinat. Între Ceauşeştii de la televizor şi „halul" de-acum...! L-a refuzat şi contabila când a vrut să telefoneze de la biroul ei. El s-ar fi mulțumit cu o maşină, ca să meargă undeva, într-o pădure...

Copleşit de surpriză, inginerul de serviciu a închis, pe dată, televizorul la porunca dictatorului din fața sa. Să nu asculte minciunile celor care-au dat lovitura de stat, i-a *indicat* încă Nicolae Ceauşescu[1449]. Apoi l-a contrazis pe specialistul care-i reproşa traiul rău al românilor... Ia-i de aici!, i-au cerut angajatului Petrişor Nicolae şefii lui. Dar unde să-i ducă? Ceauşescu se uita la ceas şi în sus...[1450] Aştepta, probabil, elicopterele cu trupe comandate de la Snagov-Palat.

Directorul Centrului de Protecție a Plantelor a încercat să înştiințeze miliția despre ce oaspeți primise. Căci miliția era *organul* la care puteau apela cetățenii. Dar viitorul şi-l temeau mai ales milițienii, apărătorii liniştii şi ordinii publice. Dintre prea mulții infractori amnistiați de Ceauşescu, nu puțini s-au metamorfozat atunci în *victime ale dictaturii ceauşiste*. Şi implicit în *revoluționari*. La Centrul de Protecție a Plantelor au apărut ca să-i preia pe Ceauşeşti doi agenți de circulație, plutonierul Constantin Paisie şi sergentul major Ion Enache. Aflaseră de ei, din întâmplare, de la Petrişor şi se oferiseră să acționeze voluntar în inedita misiune despre care şefii lor nu ştiau încă nimic. „Cine sunteți voi?, încercase Ceauşescu să li se impună.

Cetăţeni ai Republicii Socialiste România - veniţi să arestaţi un şef de stat?" S-au prezentat ca protectori care-or să-i ducă, spre binele lor, în sediul Miliţiei[1451].

Povestea se complicase între timp. În sediile Miliţiei şi Securităţii, ambele în aceeaşi clădire dar cu intrări diferite, comanda acum tapiţerul Ilie Ştirbescu. Plecase „la revoluţie" cu cei patru feciori ai săi. În jurul orelor 14, aceştia verificau dacă nu sunt ascunşi acolo Ceauşeştii. Ori dacă nu ţin încă deţinuţi politici. Continuarea periplului Ceauşeştilor din acea zi, Ştirbescu l-a povestit în repetate rânduri.

Cu fugarii pe bancheta posterioară a maşinii, cei doi miliţieni au încercat să ajungă la sediu. I-a lovit, din spate, autoturismul unui muncitor de la Combinatul de Oţeluri Speciale care-i recunoscuse pe *dictatori* şi voia să-i oprească. Ascunzându-se, Ceauşeştii au traversat, în jurul orelor 14, oraşul plin de manifestanţi care strigau „Jos Ceauşescu!" şi „Jos dictatura!"[1452]. Dacă la Miliţie nu se putea ajunge, au ieşit din oraş. Trecând prin Ulmi, Ceauşescu a cerut să încetinească viteza. N-a mai recunoscut nimic din sat... N-avea prieteni, nu ţinuse legătura cu tovarăşii din tinereţe, n-a pus pe nimeni alături în *meritele revoluţionare*[1453]... Au poposit în pădurea Răţoaia, pe malul Ialomiţei. Cu maşina mascată în păpuriş, au aşteptat circa trei ceasuri.

Mânaţi de nevoile care-i obligă şi pe împăraţi la mersul pe jos, Ceauşeştii s-au îndepărtat de maşină. Atunci paznicii lor şi-au înştiinţat şefii, prin staţie, unde şi cu cine sunt. În scurta şi ultima lor scenă de intimitate, Ceauşeştii croiseră un plan. Le-au promis milioane de lei noilor paznici dacă-i scapă şi i-au asigurat că-i vor lua în garda lor personală[1454]. Cine să-i mai scape însă când toată ţara fremăta la ştirile căutării lor?

Şi, iarăşi, o întâmplare măruntă le-a grăbit destinul. O vulpe dădea târcoale maşinii. Lătra ciudat şi făcea salturi fără-a se teme de oameni. Elena Ceauşescu a intrat însă în panică, lovind isterizată cu picioarele în podeaua maşinii: „Duceţi-ne unde ne-oţi duce, că aici ne mănâncă lupii"[1455]! Şi i-au dus la...

Miliție. Unde-au dat peste Ştirbescu şi feciorii lui. „Domnule, sunt trădat de elemente din afara graniței... "[1456], i s-a adresat fugarul încălcând decretul prin care el însuşi a interzis acest apelativ între cetățenii României.

Ştirbescu, manifestanții, milițienii şi securiştii ce se aflau pe-acolo au trecut la percheziția lor. „Cine sunteți voi, mă, ca să mă arestați pe mine? a izbucnit Ceauşescu revoltat. Sunt preşedintele vostru, mă, sunt comandantul vostru suprem, mă! Cine, mă, sunteți voi?". Interpelații şi-au zis reprezentanți ai *maselor populare* căci nu se-nvățaseră cu titlul de *revoluționari*. De ce m-ați adus aici?, insista Ceauşescu. Ştirbescu i-a spus că pentru a fi judecat pentru cele rele şi cele bune pe care le săvârşise în viață[1457]. Dar în cazarma de la Târgovişte a fost judecat doar pentru rele. Făcute şi nefăcute.

La percheziție s-a dovedit că fugarii n-aveau nimic interesant asupra lor. Ceauşescu şi-a îndulcit tonul, numindu-i „copii". Apoi trădători. „Te trădez pe dumneata care ne-ai trădat pe noi toți", a replicat Ştirbescu, înşirându-i suferințele şi greutățile românilor. Prins la-nghesuială, Ceauşescu le-a recunoscut de data aceasta. „Da, este just, este adevărat, a zis el. Am fost obligat s-o fac. Am cumpărat petrol şi gaze din URSS şi am convenit să dau carne şi alimente în schimbul acestora. Şi din cauza ruşilor sunt eu, acuma, aici între voi"[1458]. În discuțiile contradictorii despre bunele şi relele săvârşite, suprasolicitatul Ceauşescu a avut o sincopă: s-a blocat cu mâinile în aer, scoțând sunete ininteligibile[1459]...

De teamă ca nu cumva să-şi „piardă" ilustrul ostatic, într-un atac de cord sau într-un anevrism cerebral, s-au evitat discuțiile contradictorii cu ei. I-au lăsat să spere într-un final fericit sub protecția Armatei. Căci aceia care i-au fost lui Postelnicu subalterni direcți au refuzat să şi-i ia pe cap. Să facă orice-or vrea cu Ceauşeştii, le-au dat ei, telefonic, mână liberă târgoviştenilor. Aşa au ajuns Ceauşeştii în cazarma unității militare comandate de lt. col. Andrei Kemenici. Ascunşi, într-o altă

mașină, au trecut iarăși prin mulțimea isterizată care scanda „Ole, Ole, Ceaușescu nu mai e!"

Sub pază, la secret

Au fost introduși în cazarmă pe întuneric și în cel mai mare secret. I-au întâmpinat secretarii celor două *organizații de bază* ale comuniștilor din unitate și Kemenici, comandantul garnizoanei. Aici protocolul părea respectat.

Ceaușescu i-a întrebat ce ordine execută. L-au dat comandant pe generalul Ștefan Gușă, șeful Statului Major care, după regulamentele militare, i-ar fi succedat lui Milea. „Să nu executați ordinele lui Gușă!, a strigat Ceaușescu. E un trădător, la Timișoara nu mi-a executat ordinele. N-a fost în stare să stăpânească situația. A trădat. Executați numai ordinele lui Stănculescu, el este ministrul vostru, am semnat decretul de numire azi dimineață!"[1460]. N-aveau cum ști, nici gazdele, nici oaspeții, că rezervistul Nicolae Militaru venise la televiziune cu uniforma de general într-o pungă de plastic. În ținuta militară, îmbrăcată într-o toaletă, intrase pe post adresându-se comandanților de unități din teritoriu cu ordinul: „Opriți măcelul"! Nu vedea nimeni măcel pe-afară. Ba, chiar dimpotrivă! Cetățenii se îmbrățișau unii pe alții, cunoscuți și necunoscuți, cu lacrimi de fericire în ochi – scăpaseră de tiran! Dar, pe undeva, or fi bătălii sângeroase, și-au zis românii. Convinși că, după atâtea minciuni, de-acum încolo presa va difuza adevărul și numai adevărul.

Ceaușeștii au fost campați într-un birou pregătit pentru odihna ofițerilor, consemnați în unitățile militare conform indicativului „Radu cel Frumos" transmis de comandantul suprem încă din 17 decembrie. I-au încuiat într-o cameră cu cinci paturi cazone, împreună cu însoțitorii lor: căpitanul de Armată Ion Boboc, colonelul de Securitate Gheorghe Dinu și plutonierul de Miliție Constantin Paisie. Aceștia primiseră ordin să nu se dezlipească de ei. Acolo, de față cu paznicii,

Ceauşeştii au dormit, au mâncat, şi-au făcut nevoile într-o găleată... Şopteau, într-una, câte ceva, între ei[1461].

Întâmplător sau nu, când dictatorii au devenit prizonierii Armatei, a început teroarea. După orele 18, ca şi cum s-ar fi acţionat un buton, la Bucureşti şi în oraşele mari din ţară s-a declanşat psihoza şi *afacerea teroriştilor*. Din poduri, ce se dovedeau pustii la cercetare, tocau mitraliere. Semne iminente de atac veneau din spaţiul aerian. Ca într-un film de groază, personaje malefice, nevăzute, semănau moartea. Iar televiziunea şi radioul de stat răspândeau veşti despre fântâni otrăvite şi atacul unor armate alcătuite din orfani crescuţi bestial ca să-l apere pe Ceauşescu...

Până la „fuga" Ceauşeştilor, muriseră 162 de cetăţeni şi zăceau răniţi alţi 1.104. Din seara zilei de 22 decembrie 1989 încolo, victimele s-au înmulţit: 942 decedaţi şi 2.251 răniţi[1462]. Românii trebuiau convinşi că *armata poporului* luptă cu *teroriştii* care vor să-i repună în drepturi pe *odioşii dictatori*. Silviu Brucan, noul şef al dezinformării ce-şi asumase voluntar misiunea aceasta, a răspândit curând versiunea oficială a acestui plan criminal. Ceauşeştii aterizaseră la Târgovişte, minţea el ziariştii străini. Acolo îi aştepta o maşină ca să-i ducă la aerodromul militar din Boteni, de unde-ar fi plecat într-o ţară nord-africană. I-au arestat însă ţăranii şi miliţia locală. Dar pilotul lor a comunicat Securităţii ce se întâmplase. Iar securiştii au atacat garnizoana Târgovişte ca să-i elibereze pe Ceauşeşti[1463]... Poveştile revoluţiei s-au tot întins şi s-au tot schimbat de la personaj la personaj şi de la an la an. Au devenit romane bune de răsplătit cu posturi de demnitari, certificate şi privilegii de *revoluţionari*. La fel cum procedase Ceauşescu, în 1965, cu extensia *ilegaliştilor* în scopul rescrierii istoriei partidului.

Întâmplător sau nu, după orele 17, înaintea declanşării măcelului, Militaru care-şi asumase comanda Armatei a trecut în subordinea lui toate unităţile Internelor, paralizând funcţiile informativ-operative ale acestora[1464].

Întâmplător sau nu, Televiziunea Română Liberă, cum își spunea acum, făcea apeluri pentru distribuirea de arme populației ca să lupte cu *teroriștii*[1465]. Identitatea lor e încă necunoscută după sfertul de veac care-a trecut de la acele zile însângerate. Atunci însă sforarul Brucan i-a descris presei străine ca pe-o armată de 50-60.000 de „profesioniști veritabili și bine antrenați, cu echipament american modern", „puști cu lunetă cu raze infra roșii", răspândiți în toată țara[1466]...

România intra în era democrației printr-o minciună mai mare decât ar fi îndrăznit tiranul Ceaușescu să născocească.

Festival de sunet și lumină la Târgoviște

Prin subalternii care-l știau de ministru al Armatei, Stănculescu a fost informat că-n cazarma de la Târgoviște sunt puși la păstrare Ceaușeștii. A luat legătura cu Kemenici. După orele 19, pe comandantul garnizoanei Târgoviște l-a sunat și Ion Iliescu. Care-a cerut să-i țină acolo, ostatici, până când el va trimite pe cineva după ei[1467].

De jure, Iliescu era, în acel moment, directorul Editurii Tehnice. Se adresase românilor de la televizor, în jurul orelor 14:30, acuzându-l pe Ceaușescu de trădarea nobilelor idealuri ale comunismului. Înaintea lui însă, vorbiseră fiul lui Valter Roman, Petre, atunci lector la Institutul Politehnic București, regizorul Sergiu Nicolaescu, generali și ofițeri superiori. Și mulți alți *oameni de bine*. Figura unui Che Guevara de operetă a făcut „fostul deținut politic" Gelu Voican-Voiculescu. În talmeș-balmeșul imaginilor și expresiilor acelor zile, el a lansat și celebra parolă „recurgeți la metodă". Ucideți-i pe Ceaușești, adică. Și-a prezentat-o inițiaților în afacerea *teroriștilor* ca inspirată tocmai de... Descartes[1468]. Dar întemeietorul filozofiei moderne nu pledase pentru omor ci tocmai pentru justificarea argumentației cu metode științifice. Interpretări de asemenea coloratură și profunzime au fost multe atunci.

„Zâmbărețul" și carismaticul Ion Iliescu făcuse impresii deosebite. În comunicarea înfierbântată din grupurile formale

şi informale se găsea cineva totdeauna care să spună că-l cunoscuse ori c-ar fi auzit despre el numai de bine. Căci, după observaţia pertinentă a politologului Anneli Ute Gabanyi, Iliescu a reuşit să ocupe primul loc în puterea post-ceauşistă prin capacitatea de-a deţine „relaţii clientelare pe baza propriei persoane". Reprezenta atunci grupuri importante precum: 1. urmaşii *ilegaliştilor* (avea tatăl şi mama adoptivă comunişti din perioada interbelică); 2. foştii studenţi în URSS (în perioada 1950-1953 a studiat la Moscova şi a îndeplinit funcţia de lider al studenţilor români); 3. foştii activişti utecişti (între anii 1967-1971 a fost prim-secretar al UTC); 4. activiştii de partid (din 1960 a ocupat funcţii importante în sectorul de propagandă, culminând cu funcţia de secretar al CC al PCR cu propaganda din februarie-iulie 1971); 5. elite şi cetăţeni din Timişoara şi Iaşi (în 1971-1974 a fost secretar cu propaganda în judeţul Timiş, iar în 1974-1979, prim-secretar la Iaşi); 6. elita tehnocraţilor (în 1979-1984 a fost directorul Consiliului Naţional al Apelor); 7. oameni de ştiinţă, jurnalişti şi specialişti din toate domeniile (ca director al Editurii Tehnice cu sediul în Casa Scânteii, în 1984-1989, în atribuţiile sale fiind avizarea editării literaturii de specialitate şi întâlniri cu cititori)[1469]. La sediul CC, între guvernele ce se făceau şi se desfăceau după toanele *revoluţionarilor* de sub balcon, Ion Iliescu fusese susţinut ameninţător de către un „necunoscut", astfel: „Vreţi, nu vreţi, Iliescu trebuie să fie, este şi coleg cu tovarăşul Gorbaciov, altfel nu puteţi să rezistaţi"[1470].

Pe măsura vânzolelii de la Bucureşti, se produceau şi târgoviştenii. Aceştia au continuat să-i caute pe Ceauşeşti. Ca să împiedice intrarea lor în garnizoană, comandantul Kemenici i-a rugat pe Iliescu şi pe Stănculescu să comunice prin televiziune că se interzice atacul asupra unităţilor militare. Altfel, soldaţii vor riposta[1471]. Între timp, televiziunea a anunţat constituirea Frontului Salvării Naţionale[1472] în scopul "instaurării democraţiei, libertăţii şi demnităţii poporului român". Adeziunile la Front au început să curgă din toate părţile. În

trei zile nu va mai exista nici urmă de partid comunist. Dar Frontul Salvării Naționale devenise ceva pe măsura visului lui Ceauşescu despre Frontul Democrației şi Unității Socialiste: marea organizație a consensului politic național.

În prima noapte petrecută în cazarmă, Elena Ceauşescu a ațipit de câteva ori. El n-a închis ochii, s-a plimbat ca leul în cuşcă[1473]. Deşi locul prizonieratului Ceauşeştilor nu s-a comunicat public, diversiunile concentrate asupra cazărmii creau iluzia luării ei cu asalt. Ceauşescu a încercat iar să-şi convingă paznicii să-l ajute să evadeze. A mărit continuu răsplata lor[1474]. Voia să meargă la Voineşti sau la televiziune. Iar dimineața i-a transmis colonelului Kemenici rugămintea să-l împrumute cu bani ca să mănânce la popotă cu ofițerii: voia să le vorbească[1475].

În camera lor comună, Ceauşeştii şi-au înduioşat paznicii cu rugămintea de-a fi îngăduiți în paturi alăturate. Apoi într-unul singur. În noaptea de 23 spre 24, lui i-a fost rău. I s-a umflat abdomenul, nu-l mai încăpea vesta. „Atunci am remarcat că (sic!) cei doi se iubeau foarte mult ca oameni, a relatat ulterior maiorul Ion Țecu, secretar de partid în unitatea Târgovişte. Ea era foarte îngrijorată pentru el. Ea l-a întins pe pat, l-a fricționat, au cerut să doarmă împreună în acelaşi pat. Era foarte preocupată de sănătatea lui"[1476]. Nu s-au mai despărțit. Se mângâiau unul pe altul, vorbindu-şi în şoaptă.

Afară, ura şi setea de răzbunare creşteau împotriva *odiosului dictator* şi a *sinistrei soții*. Înăuntru, sub ochii paznicilor, se umanizau, cu fiecare clipă, în ridurile, paloarea, zgomotele funcțiilor fizice şi mirosurile umorilor. Zgomotele nopții de confruntări infernale îi amăgeau că luptă cineva puternic de partea lor. Pe cei de la Armată îi credeau fideli. Dar Securitatea îi trădase, va spune el şi în clipele de dinaintea morții[1477].

Ostatecul prezenta stări inegale, de prostație şi vioiciune. Vorbea în tonalități contradictorii: începea curtenitor, rostind cuvintele rar, apoi se ambala, strigând revoltat cu glas de tribună[1478]. Ea îi întreținea speranța, mângâindu-l consolator pe

obraz: „Şi câte am făcut noi, Nicule, pentru ţară şi popor!... Am construit oraşe, combinate, am achitat datoriile externe... Şi acum să-şi bată joc de noi, să organizeze lovitura de stat... Dar, lasă, o să vadă poporul că trădătorii vor răul ţării[1479]"... Cu închipuirea de victime ale *agenturilor* şi ale *loviturii de stat* vor sta apoi neclintiţi şi-n faţa morţii.

Au încercat de câteva ori să se informeze cine sunt noii conducători. Paznicii lor n-aveau cum şti facerea şi desfacerea guvernelor din acea zi, nici câte şi care grupuri îşi disputau puterea... Când ieşea câte unul pe-afară, mai auzea de la camarazi ce era la televizor. Aflând de la ei câte ceva despre noile vedete ale micului ecran, Ceauşeştii nu s-au putut abţine de la comentarii. Au vorbit şi de-un anume „Marcel", învinovăţindu-l de trădare[1480].

În acţiunile de urmărire ale Securităţii, acesta a fost numele de cod al demnitarului Gheorghe (Gogu) Rădulescu[1481]. Ceauşescu îşi închipuise că-l ţine aproape şi pe el cu trainică lesă datorită petelor din dosarul de cadre. Caz unic printre demnitari, pe Gogu l-a îngăduit să patroneze un cerc de artişti şi scriitori în casa sa de vacanţă din satul Comana[1482]. Legăturile sale cu scriitorii şi artiştii – categoria liderilor de opinie pe a căror susţinere miza şi Gorbaciov în *restructurare* -, dar şi cu prieteni de tinereţe, împământeniţi la Moscova, acum adepţi fervenţi ai schimbării[1483], transformaseră cenaclul de la Comana într-un obiectiv de mare interes. La începutul lui decembrie 1989, Securitatea ar fi putut să-l informeze pe Ceauşescu de lista unui nou guvern, întocmită de câţiva „cenaclişti". Cu nume precum Gogu Rădulescu, Ştefan Andrei, Paul Niculescu-Mizil, Corneliu Mănescu, Alexandru Bârlădeanu, Ion Ursu şi alţii[1484]. Probabil că nu întâmplător, în şedinţa CPEx din 22 decembrie, Ceauşescu i-a nominalizat pe Niculescu-Mizil şi pe Ştefan Andrei, cerându-le explicit acordul în *lupta pentru cauză*[1485]. La începutul lui decembrie, numele lui Voican-Voiculescu, Petre Roman sau Victor Stănculescu nu erau populare. Cine intra în cărţile altora, nu s-a aflat încă.

Deși înalți demnitari sovietici au declarat ulterior că la sfârșitul anilor 80 din România primeau multe scrisori prin care erau rugați să intervină[1486]. Susținătorii aceștia declarați ai *restructurării* n-au fost, desigur, neglijați. Nici deconspirați încă.

În acest timp, mezinul Ceaușeștilor zăcea, într-o baltă de sânge, legat și păzit în sediul televiziunii. Plecase după-amiaza din Sibiu cu autoturismul Danielei Vlădescu ca să se pună la dispoziția noii puteri. „Ia uite, și ăștia acum și-au găsit să fugă!", a comentat el episodul plecării părinților din sediul CC. Pe drumul spre București, Nicu se imagina viitor profesor sau cercetător. S-a bucurat că Ion Iliescu, pe care-l știa din copilărie, e noul conducător[1487]. Îi arătase stimă pe când conducea UTC-ul, invitându-l pe acest predecesor al său să împărtășească din experiența sa de activist activului organizației de tineret[1488]. În „gașca" lui Nicu crescuse și Mihai Bujor-Sion, cunoscut ca un fel de fiu adoptiv al lui Iliescu. Deși n-au fost în aceeași „gașcă", Nicu nu și-l imaginase potrivnic nici pe Petre Roman. Curtându-i sora, îi vizitase des o vreme la reședință[1489]. Și tatăl viitorului președinte și cel al viitorului premier, mărșăluiseră în coloanele Cominternului înaintea părintelui său... Când s-a îmbolnăvit Valter Roman, urmase tratamente la Paris, având-și fiul însoțitor. Cu plata din bugetul țării, aprobată de Ceaușescu. În 1983, veteranul cominternist i-a adresat mulțumiri pentru aceasta[1490].

La marginea Bucureștiului, în după-amiaza de 22 decembrie, pe Nicu Ceaușescu l-au capturat *revoluționarii*. Unul l-a înjunghiat. Sub reflectoarele Studioului 4 a fost învinuit de terorism: ca să-și apere viața, făcuse copii ostateci. După asemenea „informații", cum să nu fi crezut telespectatorii că armate diavolești luptă pentru reinstalarea dictatorilor la putere?

Cine să-și fi închipuit că amândoi Ceaușeștii zăceau, sub pază sigură, într-o cazarmă a Armatei Române ? Abandonați de toți, fără excepție?!

Deşi mult mai târziu se va spune, uneori, că americanii[1491], alteori că liderii chinezi îi oferiseră azil politic.

Ultimul proces stalinist

Simultan cu diversiunile mediatice şi militare, asupra conducerii unităţii din Târgovişte s-au făcut presiuni de „recurs la metodă". Un „accident" ar fi lăsat cale liberă oricărei noi istorii. Cu atât mai bine dacă piereau şi nedoriţii martori ai prizonieratului Ceauşeştilor.

Starea de confuzie, întreţinută voit, în care se aflau ostaticii, reiese din amintirile tuturor martorilor. Timp de trei zile, aşa cum a declarat ulterior şi Andrei Kemenici, „pur şi simplu Ceauşescu a trăit în necunoaştere; adică era în afara realităţii"[1492]. După infernul primei nopţi, în dimineaţa de 23 decembrie cuplul a fost îmbarcat într-un punct de comandă mobil. La ideea lui Ceauşescu, pentru un mai bun camuflaj, i-au îmbrăcat în ţinută militară - el, cu trese de căpitan, ea, simplu soldat. Văzând sobiţa din maşină, au cerut s-o pună în funcţiune. Aşa trăiesc cadrele militare în aplicaţii, fără motorină, fără piese de schimb..., l-au adus paznicii cu picioarele pe pământ. Vânăt de frig şi răpus de nesomn, Ceauşescu n-a renunţat la planul evadării: voia acum să ajungă la Voineşti, punct strategic important al Armatei pentru situaţii de război[1493]. Şi-o fi închipuit că de acolo îşi putea conduce susţinătorii.

Că trădările veniseră de foarte aproape s-au încredinţat amândoi abia înainte de moarte. Noaptea, închis în TAB, l-a persuadat într-una pe comandantul utilajului. „Ce se întâmplă acum e mâna străinilor, „explica" el lt.-lui major Iulian Stoica. Soarta mea şi a ţării a fost decisă prin tratatul secret de la Malta. Uniunea Sovietică şi Statele Unite au decis acolo viitorul României... La Timişoara, trăgătorii au fost agenţi infiltraţi. Ştiu acest lucru, am trimis contraspionajul acolo. Un român nu poate omorî un alt român. Iliescu, Militaru, Mazilu? Tu eşti cu aceşti trădători? Ţara e pierdută dacă nu-mi dai drumul... Ia

două-trei transportoare şi oameni credincioşi. Vom forţa intrarea în Bucureşti. Vreau să merg la Televiziune, să vorbesc poporului, la „23 August" să vorbesc muncitorilor[1494]"...

Diversiunile asupra cazărmii târgoviştene continuau. Oboseala şi tensiunea acumulate făceau nervii paznicilor şi ai prizonierilor să cedeze. În camera Ceauşeştilor s-a petrecut alt episod uluitor. La amiaza zilei de 24 decembrie, auzind manifestanţii strigând „Ole, ole, Ceauşescu nu mai e!", Ceauşescu a înţeles lozinca drept întrebare a căutării lui (Ceauşescu unde e?). A sărit fulgerător la fereastră cu gând să li se arate şi să le vorbească. Tras cu furie înapoi, din altercaţia cu paznicul s-a ales cu nasul plin de sânge! După-amiaza, sub aceeaşi ameninţare a *teroriştilor*, nemaiputând suporta presiunea, Kemenici şi-a alarmat superiorii că va transporta ostatecii în Capitală. Ceauşescu, în schimb, tot mai convins că luptele înverşunate se dau de partea lui, mărea mita pentru evadare: un milion de dolari şi orice grad militar[1495]. Mărturiile păzitorilor afirmă şi intenţiile lichidării ostaticilor. S-a ivit şi alt pericol sesizat de Elena Ceauşescu: intrarea lui Ceauşescu în comă diabetică dacă nu-şi face injecţia cu insulină. După ce Kemenici l-a informat de aceasta pe Stănculescu, în unitate au fost trimise fiolele cu medicament în dimineaţa zilei de 25 decembrie. Plicul cu injecţii le-a alimentat speranţa că Armata îi apără. Nu şi-a luat însă medicamentul deoarece doza precedentă îi ajungea până în 26, după spusele lor. Aşa se face că Elena Ceauşescu ţinea, în mână, plicul cu fiolele de insulină la proces[1496].

Ceauşeştii ş-au petrecut ultima noaptea de Ajun a Crăciunului în spatele cazărmii, închişi într-un transportor blindat, încadrat de altele două. I-au minţit şi la urcare că-i vor scoate din unitate[1497]. Îngheţate de frig şi de sfârşeală, momâile în uniforme militare se aşteptau de-acum la orice deznodământ. Figura „fugii de sub escortă" o cunoşteau bine. „Noi ne luptam între noi şi ei, săracii, erau doi bătrâni nebuni care nu ştiau nici ei pe ce lume trăiesc", i-a compătimit peste zece ani

fostul comandant al garnizoanei[1498]. În acele zile însă, românii erau încredinţaţi de presa internă şi cea străină că *teroriştii* au făcut zeci de mii de victime ca să-i apere pe Ceauşeşti de furia poporului. Înşişi membrii comando-ului de execuţie au acţionat convinşi că-şi răzbună colegii ucişi de ei. Stupefacţia Ceauşeştilor la acuzaţiile din proces a părut o sfidare care întrecea în neruşinare toate minciunile vechi. Deşi Elena Ceauşescu a pus degetul pe rană în răspunsul la întrebarea acuzatorilor privind identitatea *teroriştilor*. „Noi suntem aicea, aşa, mai avem noi puterea?, a replicat ea. Voi o aveţi! Întrebaţi-i pe cei care au puterea!".

În dimineaţa de Crăciun, pe la orele 5:30 Ceauşeştii au fost readuşi în dormitor. Le-au luat uniformele militare şi le-au înapoiat hainele lor. După vreo două ceasuri de toropeală, i-au anunţat că vine „comisia" de la Bucureşti ca să-i preia. Au reacţionat abulic, cu mecanismele conştientului dezechilibrate de tortura privării de somn[1499]. În aşteptare, i-au urcat iarăşi în TAB-ul amplasat în faţa comandamentului.

La comandă, pentru operatorul care filma, s-a deschis mica uşă a transportorului. De-acolo au ieşit Ceauşeştii în faţa camerei de filmat: mai năuci, mai jigăriţi şi mai la capătul puterilor decât ar fi putut să-i facă orice regizor. El s-a lovit cu capul în pragul de sus. I-a căzut cuşma şi s-a împiedicat. A coborât ţinându-şi căciula în mână. Un ofiţer s-a repezit să-l ajute ca să-şi ţină echilibrul dar el l-a refuzat[1500]. Înainte de a-şi acoperi capul, şi-a netezit părul pe spate, cu palma. Ţepii de barbă crescuţi pe faţa pergamentoasă înstrăinau şi mai mult de reprezentarea oficială figura moşneagului firav şi speriat. Au coborât-o pe ea apoi. O zgripţoră şleampătă şi rea, cu părul zburlit şi ciorapii răsuciţi pe picioare. Nepieptănată şi nespălată de trei zile. Arătările bătrânilor jalnici vor obtura pentru totdeauna memoria celor care i-au văzut atunci de aproape: epuizaţi şi palizi, cu ochii înfundaţi în orbitele capului şi petele bătrâneţii lăţite-n obraz şi pe mâini. O

caricatură incredibilă a Ceaușeștilor de la televizor! El a inspirat milă. Dar ea repulsie, tuturor[1501].

Secvențele transmise vor acționa asupra telespectatorilor ca o lovitură în moalele capului. Nu întâmplător, mulți au susținut peste ani că la proces apăruseră sosiile Ceaușeștilor și că execuția a fost un trucaj...

Amândoi „s-au înviorat" când l-au zărit pe generalul Stănculescu, după amintirile lui Kemenici. Convinși că omul lor de încredere, ridicat de ei în funcții și, doar cu trei zile în urmă, la rangul de ministru al Armatei, izbândise în lupta cu *agenturile.*

În cele care-au urmat, avea și Ceaușescu dreptate: Tribunalul Militar Excepțional se constituise pe baza unui decret semnat de Ion Iliescu în calitate de președinte al Consiliului Frontului Salvării Naționale („constituit prin voința poporului")[1502]. Pe Iliescu nu-l mandatase nimeni în funcție. Și-o asumase la fel cum Ceaușescu inventase președinția României. *În numele poporului,* așa cum le făcuse pe toate predecesorul său, a prezentat și Iliescu judecata și execuția Ceaușeștilor („impusă de dorința, în acest sens, a tuturor cetățenilor României")[1503]. Să se ocupe de proces au fost apoi mandatați (verbal) fostul protejat al Ceaușeștilor, generalul Stănculescu și doi iluștri necunoscuți până-n urmă cu trei zile: Gelu Voican-Voiculescu și Virgil Măgureanu.

Actul de „justiție" a respectat funcțiile și algoritmul proceselor politice staliniste. Începând cu numirea secretă a completului de judecată, forma și fondul rechizitoriului, condamnarea la moarte și execuția imediată...[1504] Pe asesorii populari i-au luat cu japca din unitate[1505]. Regizorul evenimentului a fost, incontestabil, generalul Stănculescu. „Îi facem aici" a comandat el locul execuției, înaintea procesului[1506].

Cu asentimentul noilor apropiați, Brucan lucra deja la rescrierea istoriei. Povestea lui despre proces, se-ntemeia pe atacul asupra garnizoanei Târgoviște. Când Frontului i s-a comunicat că situația devenise periculoasă, au decis să-i

termine repede pe Ceauşeşti. „Dacă securitatea i-ar fi eliberat, România ar fi fost într-o baie de sânge, un război intern cumplit, minţea fostul gazetar. Nu am avut de ales. Nu am fost siguri că armata va putea rezista atacurilor. (...) Decizia noastră de a-i executa pe Ceauşeşti a fost corectă, nu doar pentru că după aceea inamicul a oprit lupta, dar şi pentru că poporul dorea profund această execuţie şi noi ştiam asta. În politică, asta este ceea ce contează. Între susţinerea populară şi reticenţele manifestate în străinătate, noi am ales rapid"[1507].

A doua zi după execuţia Ceauşeştilor, printr-un decret al Consiliului Frontului Salvării Naţional a fost anunţat şi noul premier, în persoana lui Petre Roman.

Dar ce ştia poporul atât de des şi de fără rost invocat? „Anticristul a murit în ziua de Crăciun", a fost titlul ştirii senzaţionale transmisă în seara de 25 decembrie 1989 la televiziune. Românii au aflat că Tribunalul Militar Extraordinar i-a condamnat la moarte şi confiscarea averii pe Ceauşeşti. Şi că inculpaţii au refuzat să facă recurs, fiind executaţi imediat. „La cererea telespectatorilor", abia după miezul nopţii, au fost difuzate fragmente din înregistrarea filmată a procesului[1508].

Revenind la ultimele ceasuri de viaţă ale Ceauşeştilor, după evenimentele săptămânii şi tratamentele celor trei zile din cazarmă, ei escaladaseră pragurile unor reacţii, judecăţi şi emoţii normale. Înainte de proces au refuzat controlul medical[1509]. După care i-au adus în sala amenajată pentru parodia finală. S-au revigorat atunci, ca prin minune[1510].

„Ceea ce s-a desfăşurat acolo nu se poate constitui într-un act juridic care să poarte calificativul de proces şi nici nu putem să ne îngăduim să mânjim şi istoria Justiţiei cu aşa ceva", a recunoscut mult prea târziu Constantin Lucescu, apărătorul din oficiu al soţilor Ceauşescu[1511]. În fapt, freneticul lor acuzator. Inculpaţii au fost învinuiţi că făcuseră 60.000 de victime, că organizaseră acţiuni armate împotriva cetăţenilor şi puterii de stat, că au distrus bunuri, că încercaseră să fugă din ţară, că deţineau peste un miliard de dolari în străinătate... În termenii

juridici ai vremii: genocid asupra poporului român, acte de diversiune, subminarea puterii de stat şi a economiei naţionale[1512].

Dar dovada, unde-i dovada?, a reluat şi presa străină „impertinenţa" nevestei lui Ceauşescu. „Chiar Elveţia ne-a asigurat că ne va înapoia banii depozitaţi pe teritoriul său, a lansat Brucan noi legende. Fratele lui Nicolae Ceauşescu, Marin, era de 15 ani şeful misiunii comerciale la Viena. El a făcut depozitele din băncile elveţiene. A dispărut"[1513]. Dispăruse într-adevăr, din lumea aceasta, ucis sau sinucis în sediul agenţiei comerciale române din Viena.

Din letargia în care fuseseră cu bună-ştiinţă aduşi pentru proces, Elena Ceauşescu a reacţionat mai puternic la acuzele conturilor din străinătate şi la vestea că i s-au luat titlurile academice. El n-a recunoscut tribunalul, dar a negat acuzaţiile. A refuzat să facă declaraţii. A vorbit de *agenturi* şi *lovitură de stat*, i-a numit „simpli cetăţeni" pe cei din completul de judecată, şi-a susţinut vehement „dreptul" de-a da socoteală Marii Adunări Naţionale. „Nu înţelegea situaţia din ţară, el avea dreptatea lui", după comentariul secretarului de partid din unitate[1514]. Dar însuşi *tribunalul revoluţionar* l-a persuadat că sunt mulţi şi puternici aceia care, încă, îi apără. În acest punct, consensul a fost deplin între minţile înceţoşate ale acuzaţilor şi ale acuzatorilor.

Chestionat asupra morţii generalului Milea, Ceauşescu a promis o anchetă. Mai spera, oare, uitându-se la Stănculescu cum face avioane de hârtie în sală?! Sau ascultând filipica judecătorului-colonel Gică Popa, care-l condamnase la moarte şi pe Mircea Răceanu?! „Puteam fi împuşcaţi fără mascarada asta!", a declarat el după pronunţarea sentinţei.

Le-au legat mâinile, cu sfori de împachetat, împotriva voinţei lor.

Iniţiativa de-a fi împreună i-a aparţinut ei[1515]. Cum au *luptat*, aşa voiau să moară.

Nu şi-au dat seama însă că vor fi împuşcaţi imediat. Au crezut că-i vor urca în elicopter. „Legaţi-i şi la zid cu ei!" - le-a comandat Stănculescu paraşutiştilor aduşi de la Boteni pentru aceasta. Atunci şi-au dat seama şi condamnaţii că-i vorba de grabnica lor moarte[1516]. „Ce ne fac ăştia, Nicule?", a strigat ea la vederea zidului execuţiei. Ne omoară ca pe câini, Nicule!"[1517].

Omul din Ceauşescu pierise, nu se ştie de când. Dar cu mult înainte de secera gloanţelor ce-l răsturnaseră cu ochii deschişi către cer.

Poate, la 11 ani, pe drumul dintre Scorniceşti spre Capitală: copilul singur şi fără bani, lepădat între străini.

Ori în închisorile şi lagărul tinereţii.

Sau omorât lent de otrava puterii.

Neistovita iluzie a *cauzei mondiale* i-a curentat însă reflexele finale: *revoluţionarul* întâmpină moartea cântând *Internaţionala*.

Tacă-ţi gura!, l-a izbit paraşutistul, proiectându-l fulgerător sub tirul pistolului mitralieră.

NOTE:

1420 Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosar 126/1990, p. 232.
1421 Viorel Domenico, *Revoluţia de ghips*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 67.
1422 Marian Rizea, *op. cit.*, p. 182.
1423 Grigore Cartianu, *Sfârşitul Ceauşeştilor. Să mori împuşcat ca un animal sălbatic*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2010, p. 471.
1424 În Procesul CPEx s-a invocat deseori dispariţia stenogramei şi reconstituirea ei din amintirile participanţilor. Deşi reconstituirea ei după notiţele stenografelor era practica uzuală.
1425 Mircea Bunea, *Praf în ochi. Procesul celor 24-1-2*, Bucureşti, Editura Scripta, 1994, p. 53.
1426 *Ibidem*, p. 53.
1427 *Ibidem*, p. 55.
1428 *Ibidem*, pp. 53-54.
1429 *Ibidem*, pp.54-55.
1430 *Ibidem*, p. 54.
1431 Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 167.

[1432] *Ibidem*, p. 167.
[1433] *Ibidem*.
[1434] Viorel Domenico, *Revoluţia de ghips...*, p. 82.
[1435] Viorel Domenico, *De cealaltă parte a baricadei. Demnitari comunişti în Revoluţia din Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura IRRD, 2012, p. 34.
[1436] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 174.
[1437] Construcţia comandată de principele Nicolae fusese modernizată şi completată cu o sală mare de şedinţe pentru CPEx. Cf. Interviul autorului cu col (r) Adrian Eugen Cristea şi col. (r) Dumitru Burlan, 15 septembrie 2009.
[1438] Grigore Cartianu, *op. cit.*, pp. 175-177.
[1439] Vasile Buga, *Pe muchie de cuţit. Relaţiile româno-sovietice, 1956-1989*, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2013, pp. 310-311.
[1440] *Ibidem*, p. 307.
[1441] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 279.
[1442] Viorel Domenico, *După execuţie a nins*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2011, p. 26.
[1443] Grigore Cartianu, *op. cit.*, pp. 182-188.
[1444] Vartan Arachelian, *op. cit.*, p. 253.
[1445] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 218.
[1446] Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *Viaţa lui Ceauşescu. Ucenicul Partidului*, vol. 1, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 117-119.
[1447] Lavinia Betea, Ştefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli*, Bucureşti, Adevărul Holding, 2011, pp. 269-271.
[1448] Vartan Arachelian, *op. cit.*, p. 266.
[1449] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 222.
[1450] *Ibidem*, p. 225.
[1451] Vartan Arachelian, *op. cit.*, pp. 259-260.
[1452] *Ibidem*, pp. 256-257.
[1453] Vezi Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *op. cit.*, pp. 89-93.
[1454] Vartan Arachelian, *op. cit.*, p. 258.
[1455] *Ibidem*, p. 258.
[1456] *Ibidem*, p. 259.
[1457] *Ibidem*, p. 261.
[1458] *Ibidem*, p. 261.
[1459] *Ibidem*, p. 262.
[1460] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 261.
[1461] Viorel Domneico, *După execuţie a nins...*, p. 111.
[1462] Peter Siani-Davis, *Revoluţia Română din decembrie 1989*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006, p. 142.
[1463] Georges Marion, *O convorbire cu unul din principalii lideri. „Partidul Comunist a fost absent în procesul revoluţionar şi vom face în aşa fel încât să rămână aşa", declară domnul Silviu Brucan*, în „Le Monde", 30 decembrie 1989.
[1464] Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosar 126/1990, f. 235.
[1465] *Ibidem*, f. 236.
[1466] Georges Marion, *op. cit.*

1467 Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 267.
1468 *Ibid.*, p. 270.
1469 Anneli Utte Gabanyi, *Revoluția neterminată*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 96.
1470 Viorel Domenico, *De cealaltă parte a baricadei...*, p. 44.
1471 Grigore Cartianu, *op. cit.*, pp. 268-269.
1472 Fără legătură cu ceea ce s-a întâmplat, profesorul Alexandru Melian de la Universitatea din București s-a adresat REL cu două scrisori - transmise la 27 august și 8 noiembrie 1989 - sub semnătura Frontul Salvării Naționale.
1473 Grigore Cartianu, *op. cit.*, pp. 280-281.
1474 Viorel Domenico, *După execuție a nins...*, pp. 110-111.
1475 *Ibidem*, p. 111.
1476 *Ibidem*, p. 115.
1477 *Ibidem*, p. 136.
1478 *Ibidem*, p. 117.
1479 Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 279.
1480 *Ibidem*, pp. 273-274.
1481 General de brigadă (r) Aurel Rogojan, *Enigme ale Revoluției Române. Cazul Gogu Rădulescu și Loja de la Comana sub lupa Securității*, în „Jurnalul Național", http://www.ziaristionline.ro/2010/12/28/cazul-gogu-radulescu-si-loja-de-la-comanda-sub-lupa-securitatii-reteaua-din-retea-de-la-komintern-la-neokomintern/.
1482 Lavinia Betea, *Gogu Rădulescu, patronul „cenaclului"de la Comana*, în „Jurnalul Național", 3 august 2012.
1483 Prietenul din tinerețe al lui Gogu Rădulescu, cineastul sovietic Ilia Constinovski era unul dintre emisarii *restructurării* lui Gorbaciov în străinătate.
1484 General de brigadă (r) Aurel Rogojan, *Enigme ale Revoluției Române. Cazul Gogu Rădulescu și Loja de la Comana sub lupa Securității*, în „Jurnalul Național", http://www.ziaristionline.ro/2010/12/28/cazul-gogu-radulescu-si-loja-de-la-comanda-sub-lupa-securitatii-reteaua-din-retea-de-la-komintern-la-neokomintern/.
1485 Mircea Bunea, *op. cit.*, p. 54.
1486 Alexandr Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Convorbire cu Lilly Marcou*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 114.
1487 Paula Mihailov-Chiciuc, *Nicu Ceaușescu, ultima dragoste. Interviu cu Daniela Vlădescu*, interviuri/nicu-ceausescu-ultima-dragoste-92453.html.
1488 Interviul autorului cu Constantin Neacșu, fost primar la Scornicești (1979-1989, 1996-2000), octombrie 2011.
1489 Interviul autorului cu lt. col. (r) Ion Chițoiu, fost aghiotant al Elenei Ceaușescu, 11 aprilie 2014.
1490 ANIC, fond CC al PCR - Secția Cancelarie, dosar 94/1983, f. 32.
1491 Chestionat asupra acestui subiect, Mircea Răceanu care și-a consacrat anii de după 1989 cercetării relațiilor româno-americane, afirmă că nu a găsit nicio dovadă și n-a identificat vreo sursă care să confirme zvonul azilului politic oferit de SUA Ceaușeștilor. Faptul ar fi fost imposibil și pe considerentul că, în

zilele de 22-25 decembrie 1989, știrile despre Ceaușești erau preluate după media românească sau de la corespondenții trimiși în România.
[1492] Emisiunea „Marius Tucă Show" de la postul de la televiziune Antena 1 din decembrie 1999 cu tema *Ultimele zile ale lui Ceaușescu*. Invitați: generalul Victor Atanasie Stănculescu, Gelu Voican-Voiculescu, generalul Andrei Kemenici, generalul magistrat Constantin Lucescu, coloneii Viorel Domenico și Ionel Boeru, maiorul Constantin Paisie, analistul Ion Cristoiu.
[1493] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 305.
[1494] Viorel Domenico, *După execuție a nins...*, p. 112.
[1495] *Ibidem*, pp.110-111.
[1496] *Ibidem*, p. 228.
[1497] *Ibidem*, p. 322.
[1498] Emisiunea „Marius Tucă Show" de la postul de la televiziune Antena 1 din decembrie 1999 cu tema *Ultimele zile ale lui Ceaușescu ..., op. cit.*.
[1499] Este o tortură aplicată de serviciile speciale pentru anchetați – după 70-80 de ore de nesomn se clachează.
[1500] Viorel Domenico, *După execuție a nins...*, p. 105.
[1501] *Ibidem*, pp. 102-103.
[1502] Grigore Cartianu, *op. cit.*, p. 477.
[1503] *Ibidem*, p. 477.
[1504] Lavinia Betea, *Mentalități și remanențe comuniste*, București, Editura Nemira, 2005, pp. 224-253.
[1505] Viorel Domenico, *După execuție a nins...*, pp. 94-95.
[1506] *Ibidem*, p. 92.
[1507] Georges Marion, *O convorbire ..., op. cit...*
[1508] Vânzarea unei copii a casetei care conținea înregistrarea procesului Ceaușeștilor, înainte încă de-a fi difuzată de televiziunea română, a fost prima afacere în stilul tranziției românești.
[1509] Viorel Domenico, *După execuție a nins...*, p. 228.
[1510] *Ibidem*, p. 124.
[1511] Emisiunea „Marius Tucă Show" de la postul de la televiziune Antena 1 din decembrie 1999 cu tema *Ultimele zile ale lui Ceaușescu. ..., op. cit...*
[1512] Procesul și execuția lui Ceaușescu, accesibil la https://www.youtube.com/watch?v=584UW7dTIT4.
[1513] Georges Marion, *O convorbire ..., op. cit.*.
[1514] Viorel Domenico, *După execuție a nins...*, p. 116.
[1515] *Ibidem*, p. 136.
[1516] *Ibidem*, p. 127.
[1517] *Ibidem*, p. 159.

Index general

C

L

M

N

Anexă foto

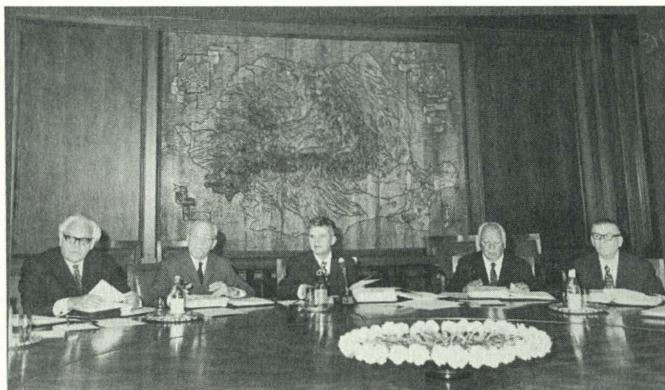

Foto 1 - Nicolae Ceaușescu la ședința Consiliului de Stat din 18 octombrie 1973. La stânga: Miron Constantinescu și Emil Bodnăraș; la dreapta: Vasile Vâlcu și Miu Dobrescu.
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 2116)

Foto 2 - Nicolae Ceaușescu la Muzeul Guggenheim din New York (octombrie 1970).

Foto 3 - Vizita oficială a lui Nicolae Ceaușescu în China (iunie 1971). În dreapta: Ciu Enlai.

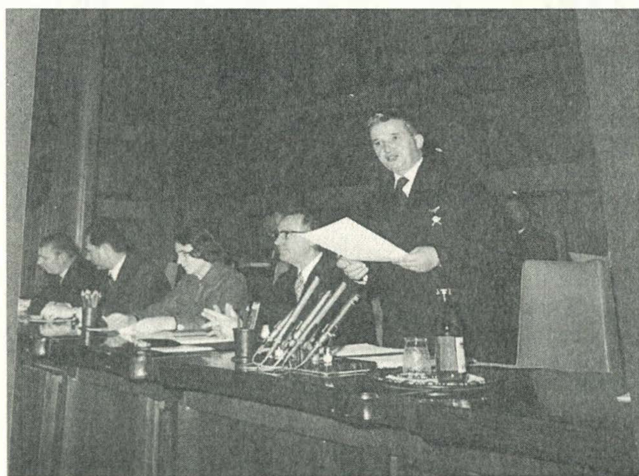

Foto 4 - Nicolae Ceaușescu la consfătuirea de lucru organizată la C.C. al P.C.R. privind activitatea în domeniul proiectării și construcțiilor industriale (21 septembrie 1976). (Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 2119 vol. 4)

Foto 5 - Vacanța lui Nicolae Ceaușescu în Moldova și Delta Dunării din vara anului 1976. În stânga: Ion Iliescu.
(Sursa: http://fototeca.iiccr.ro, Fotografia #F018)

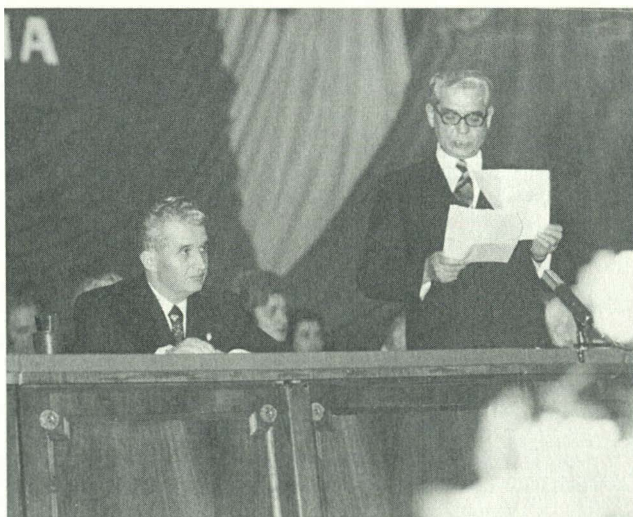

Foto 6 - Nicolae Ceaușescu la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din Romania (6-8 aprilie 1981). În dreapta: Cornel Onescu.
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 1894)

Foto 7 - Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Mongolia, 21-24 iunie 1971. În stânga: Ion-Gheorghe Maurer.

Foto 8 - Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Egipt (2-6 aprilie 1972). În stânga: Corneliu Mănescu.

Foto 9 - Nicolae Ceaușescu și Iosif Constantin Drăgan (1971).

Foto 10 - Nicolae Ceaușescu la Gala laureaților a Festivalului Cântarea României (11 iunie 1977).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 2167 vol. 2)

Foto 11 - Nicolae Ceaușescu la ședința activului de partid al Uniunii Scriitorilor (30 aprilie 1977).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2167 vol. 2)

Foto 12 - Reinvestirea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de Președinte al Republicii Socialiste România (1980).

Foto 13 - Nicolae Ceaușescu la Congresul al XI-lea al P.C.R. (noiembrie 1974). În stânga: Constantin Pârvulescu. (Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 1967)

Foto 14 - Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru pe șantierul Centralei nuclear-electrice de la Cernavoda (martie 1989).

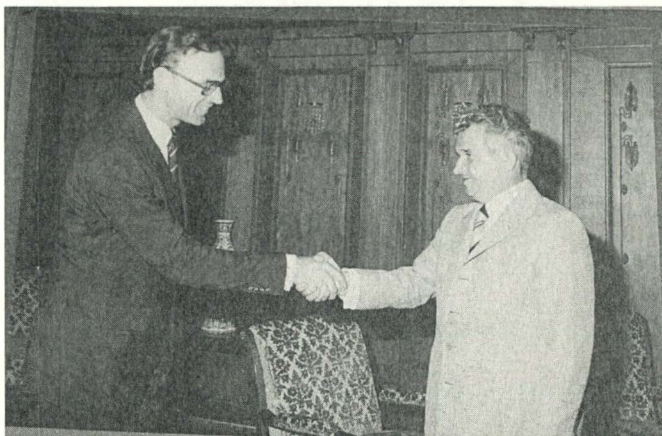

Foto 15 - Nicolae Ceaușescu și H.O. Ruding, directorul executiv al Fondului Monetar Internațional (20 iunie 1977). (Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2291)

Foto 16 - Nicolae Ceaușescu și Willy Brandt, cancelarul Republicii Federale Germane (iunie 1973).

Foto 17 - Vizită de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în București, după cutremurul din 1977 (30 aprilie 1977).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 2167 vol. 2)

Foto 18 - Nicolae Ceaușescu și Jean-Bédel Bokassa în timpul vizitei în Republica Africa Centrală (martie 1972).

Foto 19 - Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev la semnarea Actului Final de la Helsinki (1 august 1975).

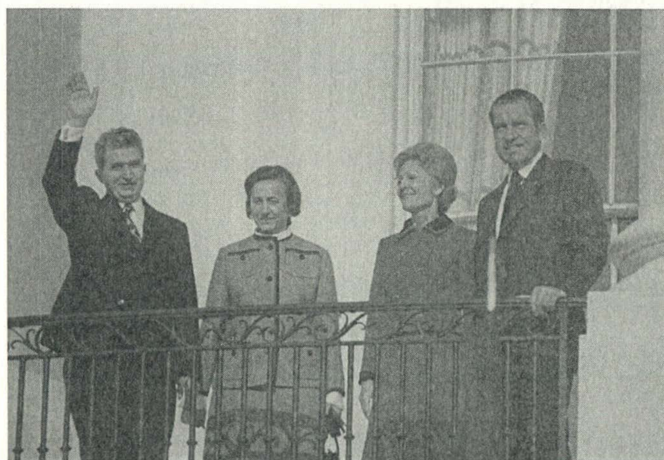

Foto 20 - Nicolae Ceaușescu și Richard Nixon la balconul Casei Albe din Washington (decembrie 1973).

Foto 21 - Nicolae Ceaușescu și Jimmy Carter în curtea Casei Albe din Washington (aprilie 1978).

Foto 22 - Nicolae Ceaușescu la ceremonia semnării Actului Final de la Helsinki (1 august 1975).

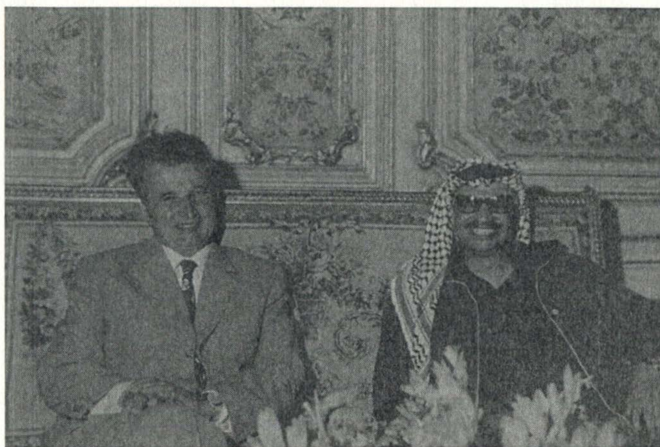

Foto 23 - Întrevederea lui Nicolae Ceaușescu cu Yasser Arafat, în timpul vizitei în Egipt (aprilie 1972).

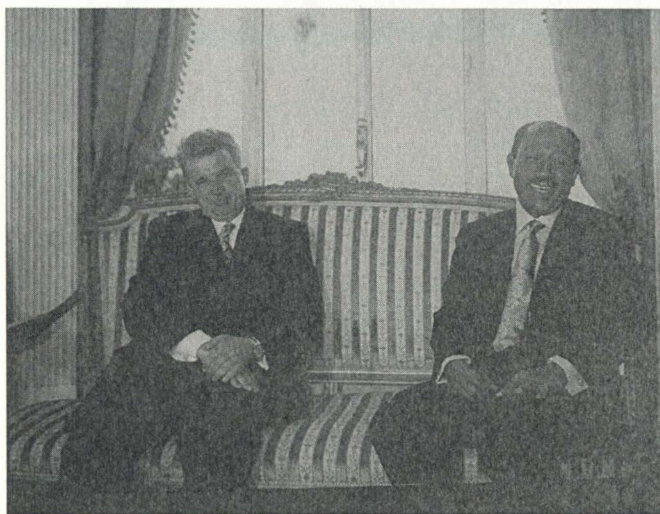

Foto 24 - Nicolae Ceaușescu și Anwar Sadat, în timpul vizitei în Egipt (aprilie 1972).

Foto 25 - Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru pe Platforma industrială Colibași (17 septembrie 1976). (Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2119 vol. 4)

Foto 26 - Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru la o fabrică de pantofi.

Foto 27 - Nicolae Ceaușescu și Valéry Giscard d'Estaing, președintele Franței (martie 1979).

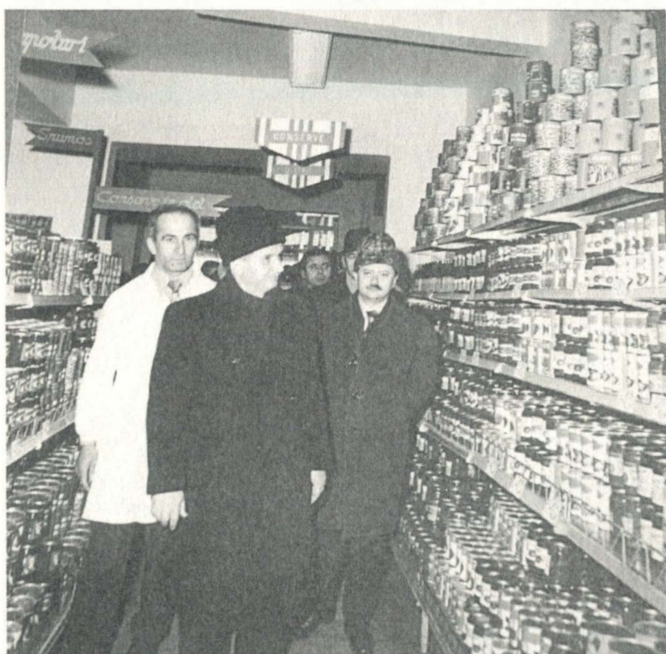

Foto 28 - Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru la Magazinul Universal BIG Berceni, 25 februarie 1975.
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 1970)

Foto 29 - Nicolae Ceaușescu și David Rockefeller, președintele băncii Chase Manhattan (decembrie 1973).

Foto 30 - Nicolae Ceaușescu la manifestația de 23 august 1974. În dreapta: în uniformă militară, Ion Ioniță.

Foto 31 - Nicolae Ceaușescu și Armand Hammer, liderul delegației oamenilor de afaceri americani aparținând corporației „Occidental Petroleum" (27 mai 1977).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2291)

Foto 32 - Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru la un C.A.P. din jud. Constanța (4 iulie 1980).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2110 vol. 4)

Foto 33 - Nicolae Ceauşescu în faţa unor machete de sistematizare Bucureştiului (29 octombrie 1976).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2119 vol. 4)

Foto 34 - Nicolae Ceauşescu la înmormântarea mamei sale, Alexandrina (iulie 1977).

Foto 35 - Nicolae Ceaușescu alături de fiul său Nicușor, în vizită de lucru la Canalul Dunăre-Marea Neagră (1985).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2289)

Foto 36 - Nicolae Ceaușescu la Congresul al XII-lea al P.C.R. (noiembrie 1979). În stânga: Ilie Verdeț.

Foto 37 - Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru pe șantierul centrului civic din București (1987).

Foto 38 - Nicolae Ceaușescu la inaugurarea celui de-al doilea tronson al metroului bucureștean (28 decembrie 1981).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 2109 vol. 7)

Foto 39 - Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru la Canalul Dunăre-Marea Neagră (1984).

Foto 40 - Nicolae Ceaușescu în vizită oficială în China (mai 1978). În dreapta: Hua Goafeng.

Foto 41 - Nicolae Ceaușescu și Mihail Gorbaciov la „hora prieteniei", în timpul vizitei secretarului general al PCUS din mai 1987.
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 2294)

Foto 42 - Convorbirile oficiale dintre Nicolae Ceaușescu și Mihail Gorbaciov, în timpul vizitei secretarului general al PCUS din mai 1987.
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. –Fototeca, AF III 2294)

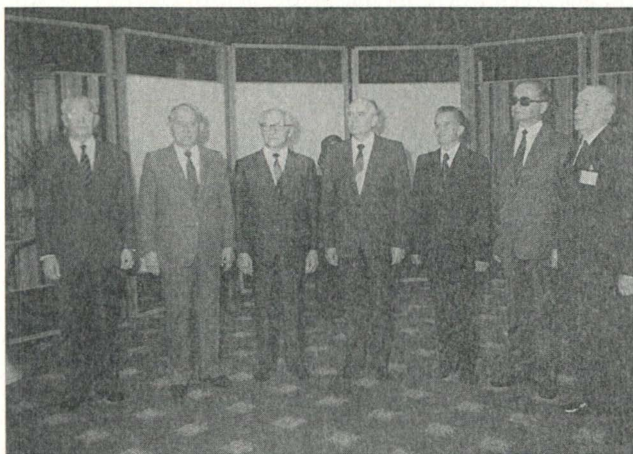

Foto 43 - Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia, Berlin, 27 mai 1987. De la dreapta la stânga: János Kádár, Gustáv Husák, Erich Honecker, Mihail Gorbaciov, Nicolae Ceaușescu, Wojciech Jaruzelski, Todor Jivkov.

Foto 44 - Ședința CPEx al C.C. al P.C.R. din 24 mai 1977. De la dreapta la stânga: Paul Niculescu-Mizil, Ilie Verdeț, Elena Ceaușescu, Ștefan Voitec, Nicolae Ceaușescu, Manea Mănescu, Gogu Rădulescu, Cornel Burtică, Leonte Răutu, Virgil Trofin.

(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2167 vol. 2)

Foto 45 - Nicolae Ceaușescu în mijlocul greviștilor din Valea Jiului (august 1977). În dreapta: Ilie Verdeț; în stânga: muncitorul Constantin Dobre.

Foto 46 - Vizita lui Nicolae Ceaușescu în SUA, aprilie 1978. În stânga, cu ochelari, Ioan-Mihai Pacepa.

Foto 47 - Nicolae Ceaușescu și János Kádár la Oradea (iunie 1977).
(Sursa: S.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. -Fototeca, AF III 2308)

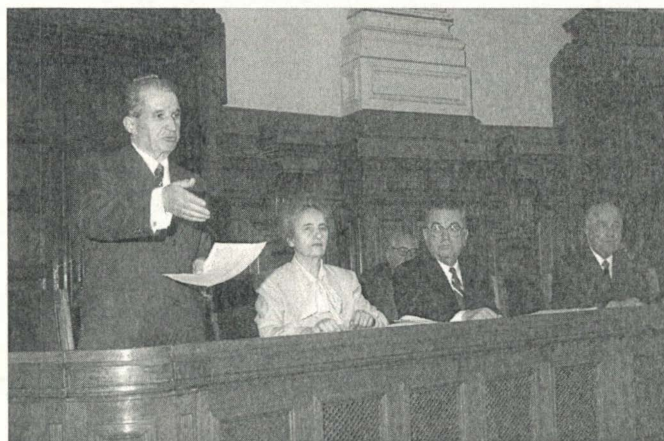

Foto 48 - Nicolae Ceaușescu la Sesiunea Marii Adunări Naționale din 17 aprilie 1989, unde s-a votat interzicerea contractării creditelor din străinătate. În dreapta: Elena Ceaușescu, Constantin Dăscălescu, Emil Bobu.

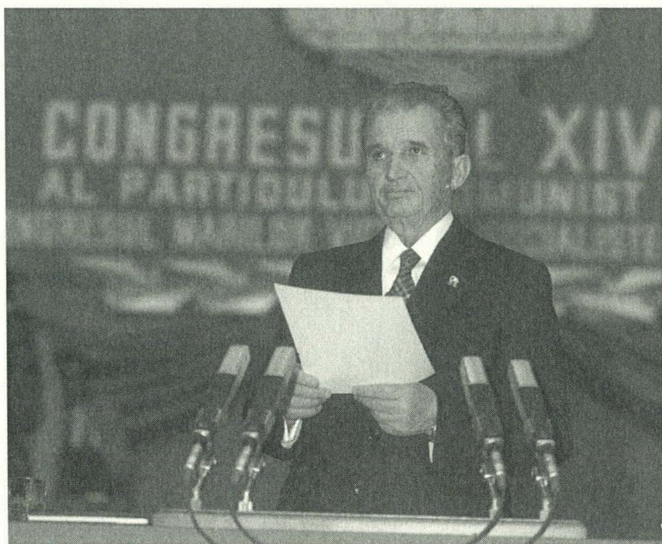

Foto 49 - Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIV-lea al PCR, noiembrie 1989.

Foto 50 - Întâlnirea de la Moscova dintre Mihail Gorbaciov și Nicolae Ceaușescu (decembrie 1989).

Foto 51 - Nicolae Ceaușescu în vizită la Teheran, Iran (decembrie 1989).

Foto 52 - Nicolae Ceaușescu la balconul CC al PCR (22 decembrie 1989).

BIBLIOGRAFIE

I. Documente inedite

Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fondul Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Administrativă, dosar 4/1975

Idem, Cabinetul 1, dosarul 24/1989

Idem, Secția Cadre, dosarele C/2177, 1336/M, M/46

Idem, Secția Cancelarie, dosarele 14/1966, 18/1966, 96/1966, 18/1971, 45/1973, 16/1974, 28/1974, 122/1974, 127/1974, 136/1974,141/1974, 6/1975, 46/1975, 61/1975, vol. 1-2, 76/1975, 98/1975, 204/1975, 17/1977, 18/1977, 20/1977, 35/1977, 43/1977, 51/1977, 52/1977, 91/1977, 109/1977, 39/1978, 43/1978, 44/1978, 47/1978, 49/1978, 53/1978, 112/1978, 41/1979, 89/1979, 5/1982, 10/1982, 20/1982, 24/1982, 52/1982, 65/1982, 87/1982, 4/1983, 33/1983, 34/1983, 45/1983, 55/1983, 60/1983, 62/1983, 74/1983, 94/1983, 6/1984, 7/1984, 8/1984, 11/1984, 15/1984, 16/1984, 22/1984, 27/1984, 43/1984, 40/1984, 65/1984, 72/1984, 74/1984, 76/1984, 83/1984, 15/1984, 2/1985, 14/1985, 21/1985, 30/1985, 47/1985, 91/1985, 92/1985, 19/1986, 40/1986, 101/1986, 88/1986, 89/1986, 90/1986, 101/1986, 106/1986, 112/1986, 3/1987, 13/1987, 17/1987, 61/1987, 98/1987, 17/1988, 29/1988, 30/1988, 53/1988, 67/1988, 85/1988, 94/1988, 94/1988, 98/1988, 121/1988, 123/1988, 28/1989, 47/1989, 50/1989, 51/1989, 53/1989, 56/1989, 60/1989, 64/1989, 66/1989, 68/1989, 76/1989, 77/1989, 90/1989, 92/1989

Idem, Secția Economică, dosarele 36/1979, 48/1980, 63/1980, 107/1981, 220/1981, 29/1982, 64/1982, 34/1983

Idem, Secția Gospodăria de Partid, dosarele 2/1984, 9/1987, 68/1988

Idem, fondul Gospodăria de Partid – Cabinet Naş Leon, dosarele FN/1984, FN/1988

Idem, Secția Organizatorică, dosarul 35/1970

Idem, Secția Relații Externe, dosarele 18/1972, 22/1972, 22/1972, 86/1975, 142/1975, vol. I,

176/1975, 1/1976, 79/1976, 108/1976, 109/1976, 150/1976, 194/1976, 1/1978, 39/1978, 42/1978, 111/1978, 224/1978

Arhiva Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, dosarul 126/1990

II. Documente edite

a) publicate în volume

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6-12 august 1969, Bucureşti, Editura Politică, 1969

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, Bucureşti, Editura Politică, 1975

Berindei Mihnea, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *Istoria comunismului din România, Volumul II, Documente Nicolae Ceauşescu (1965-1971)*, Iaşi, Editura Polirom, 2012

Întâlnire la nivel înalt. Moscova, 29 mai-2 iunie 1988. Documente şi materiale, Moscova, Editura Agenţiei de Presă Novosti, 1988

Bloed Arie (ed.), *The Conference Security and Co-operation in Europe. Analysis and Basic Documents, 1972-1993*, Part 1, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1993

Budura Romulus (coord.), *Relaţiile româno-chineze, 1880-1974. Documente*, Bucureşti, Ministerul Afacerilor Externe - Arhivele Naţionale, 2005

Bunea Mircea, *Praf în ochi. Procesul celor 24 1-2*, Bucureşti, Editura Scripta, 1994

Buzatu Gheorghe, *Nicolae Ceauşescu. Biografii paralele, stenograme şi cuvântări secrete, dosare inedite, „procesul" şi execuţia*, Iaşi, Editura TipoMoldova, 2011

Ceauşescu Nicolae, *Expunere cu privire la programul PCR pentru îmbunătăţirea activităţii ideologice, ridicarea nivelului general al cunoaşterii şi educaţia socialistă a maselor, pentru aşezarea relaţiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii şi echităţii socialiste şi comuniste, 9 noiembrie 1971*, Bucureşti, Editura Politică, 1971

Ceauşescu Nicolae, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii politico-ideologice de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii, 6 iulie, 1971, Expunere la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei şi al activităţii politice şi cultural-educative, 9 iulie 1971*, Bucureşti, Editura Politică, 1971

Ceauşescu Nicolae, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Bucureşti, Editura Politică, 1984

Ceauşescu Nicolae, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea şi Congresul al XII-lea şi sarcinile de viitor ale partidului, 19 noiembrie 1979*, Bucureşti, Editura Politică, 1979

Ceauşescu Nicolae, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. 15, Rapoarte, cuvântări, interviuri, articole, septembrie 1977-martie 1978*, Bucureşti, Editura Politică, 1978

Dobre Florica, Florian Banu, Luminiţa Banu, Laura Stancu (editori), *Acţiunea „Recuperarea". Securitatea şi emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2011

Dobre Florica, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Ţăranu, *Trupele de Securitate (1949-1989)*, Studiu introductiv de Florian Banu şi Liviu Ţăranu, Nemira, Bucureşti, 2004

Pavelescu Alina, Laura Dumitru (editori), *PCR şi intelectualii în primii ani ai regimului Ceauşescu (1965-1972)*, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 2007

Rizea Marian, *Schimbarea. Raportul Comisiei Senatoriale privind acţiunile desfăşurate în revoluţia din decembrie 1989*, vol. 1, accesibil online la adresa https://docs.google.com/file/d/0B9CqWMwAnBxMZUJudWMwYnBkbEU/edit

Tănase Stelian (coord.), *Dosarul Brucan – Documente ale Direcţiei a III-a Contraspionaj a Departamentului Securităţii Statului (1987-1989)*, Iaşi, Editura Polirom, 2008

b) publicate în periodice

„Ceauşescu – PCR!", ultima strigare, Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la adunarea populară din Capitală, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 21 decembrie 2009

Cuvântarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la Plenara CC al PCR din 12 aprilie 1989, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 12 aprilie 2009

Hotărârea nr. 2/1976 (a Plenarei) cu privire la realizarea Programului de măsuri pentru aplicarea hotărârilor Congresului al XI-lea al partidului şi ale Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste în domeniul muncii ideologice, politice şi cultural educative, în „Buletinul Oficial", nr. 94 din 06.11.1976

La Timişoara, toată problema trebuia rezolvată într-o oră-două. Teleconferinţa din 17 decembrie 1989, în „Scânteia – Jurnalul României

1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 17 decembrie 2009

„Protecţia mediului înconjurător în R.S. România", în *Studii şi cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a*, Bucureşti, Institutul de Economie Socialistă, 1987

Stenograma întâlnirii dintre Nicolae Ceauşescu şi Mihail Gorbaciov din 4 decembrie 1989, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 4 decembrie 2009

Stenograma şedinţei CPEx din 17 decembrie 1989, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 17 decembrie 1989

Stenograma şedinţei CPEx din ziua de 22 septembrie 1989, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 22 septembrie 2009

Stenograma şedinţei CPEx din ziua de 31 martie 1989, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 31 martie 2009

Tănase Stelian, *Ultimele scrisori ale lui Emil Bodnăraş*, în „Sfera Politicii", nr. 43/1996

c) accesibile online

Action Program for Ideological, Political, and Cultural-Educational Work, 5 October 1976,

[Electronic record], http://hdl.handle.net/10891/osa:30e8e961-ad5e-4638-8b3f-8aabf17dffa3, [04.11.2014]

Ceausescu Hits. Certain Historians Again, 1975 May 30,

http://wikileaks.org/plusd/cables/1975BUCHAR02375_b.html

„*Ceausescu Interview in Le Monde*", 1975 July 25,

http://wikileaks.org/plusd/cables/1975PARIS19325_b.html

Ceausescu's Speak Coolish at CPSU Congress, 1976 February 27,

http://wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR01023_b.html;

Ciorănescu George, *Romanian Campaign against Emigration of Ethnic Germans Continues*, 9

May 1977, [Electronic record],

http://hdl.handle.net/10891/osa:ed3bd4db-9497-4e76-be62-8529457f6f27, [16.05.2013]

Ciorănescu George, *The Political Significance of the Thracians*, 22 October 1976, [Electronic

record], http://hdl.handle.net/10891/osa:f09f8aa7-2201-4d3b-b1f7-a5155f49b3b9, [04.11.2014]

Eastern Europe at the Soviet Party Congress, 1976 February 27, http://wikileaks.org/plusd/cables/1976MOSCOW03071_b.html

Ford, Kissinger, Romanian President Nicolae Ceausescu, 1975 June 11, http://www.fordlibrarymuseum.gov/Library/document/memcons/1553116.pdf

King Robert R., *Ceausescu's Role at the 11th RCP Congress in Perspective,* 28 February 1975 [Electronic record], http://hdl.handle.net/10891/osa:43a824e1-348d-47b1-b523-a678f1a823ea, [04.11.2014]

Maier Anneli, *The Romanian Congress on Political Education and Socialist Culture,* 7 July 1976, [Electronic record], http://hdl.handle.net/10891/osa:18896437-4e71-4c80-bb8f-061618f79646, [04.11.2014]

Political Anaysis.Thaw In Romanian-Soviet Relations, 1976 November 18, http://www.wikileaks.org/plusd/cables/1976STATE283912_b.html

Political Analysis. Soviet-Romanian Relations in the Wake of Brezhnev's Visit, 1976 December 15, http://wikileaks.org/plusd/cables/1976STATE303715_b.html

President Ford's Visit. Themes and Talking Points for Meeting with Ceausescu, 1975 July 23, http://wikileaks.org/plusd/cables/1975BUCHAR03500_b.html

RCP Plenum Fails to Make Rumored Leadership Changes, 1976 April 14, http://wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR02049_b.html

Romanian Jewish Emigration to Israel, 1976 November 16, http://wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR06828_b.html

Romania's Modified Posture Toward Moscow and Peking, 1975 March 6, http://www.wikileaks.org/plusd/cables/P750053-0680_b.html

Romanian science official Ursu discusses GOR requirement for CANDU nuclear power reactor, 5 May 1976, http://www.wikileaks.org/plusd/cables/1976STATE109621_b.html

Situation Report: Romania, 14 August 1975, [Electronic record],

http://hdl.handle.net/10891/osa:0408243e-354c-438e-b085-02429814ce81, [21.01.2014]

The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, Aug. 1, 1975, 14 I.L.M.

1292 (Helsinki Declaration), http://www1.umn.edu/humanrts/osce/basics/finact75.htm

Visit of professor Ursu: request for call on president: chapter three, 29 April 1976, http://www.wikileaks.org/plusd/cables/1976BUCHAR02376_b.html

d) emisiuni televizate

Emisiunea „Marius Tucă Show" - „Ultimele zile ale lui Ceauşescu" de la postul de la televiziune Antena 1, realizator Marius Tucă. Invitaţi: generalul Victor Atanasie Stănculescu, Gelu Voican-Voiculescu, generalul Andrei Kemenici, generalul magistrat Constantin Lucescu, coloneii Viorel Domenico şi Ionel Boeru, maiorul Constantin Paisie, analistul Ion Cristoiu, din decembrie 1999

Emisiunea „Mistere şi conspiraţii" de la postul TVR 2, realizator Florin Iaru, invitaţi Virgil Tănase şi Liviu Tofan, 15 octombrie 2014

III. Colecţii de presă

„Adevărul" (2011-2012)

„Jurnalul Naţional" (2005-2011)

„Scînteia" (1966-1989)

„Scînteia", supliment al „Jurnalului Naţional" (2009)

IV. Memorii, jurnale, însemnări

Andrei Ştefan, Lavinia Betea, *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli. Ştefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, Bucureşti, Adevărul, 2011

Andronic Stelian Octavian, *36 de ani în serviciile secrete ale României. Memorii: din respect pentru adevăr*, Bucureşti, Editura Compania, 2008

Brucan Silviu, *Generaţia irosită*, Bucureşti, Editura Univers & Calistrat Hogaş, 1992

Carter Jimmy, *Keeping faith: memoirs of a president*, University of Arkansas, 1995

Chelaru Rodica, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2001

Coman Ion, *Omul se duce, faptele rămân*, Bucureşti, Editura Meditaţii, 2007

Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea. Convorbiri neterminate, Iaşi, Polirom, 2001

Cristea Adrian Eugen, *A fi sau a avea, Amintirile unui ofiţer de securitate şi gardă prezidenţială*, Bucureşti, Editura Paco, 2008

Curticeanu Silviu, *Mărturia unei generaţii trăite*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000

Curticeanu Silviu, *Meditaţii necenzurate*, Bucureşti, Editura Historia, 2007

Dobrescu Maria, *La curtea lui Ceauşescu, Dezvăluirile Suzanei Andreiaş despre viaţa de familie a cuplului prezidenţial*, Bucureşti, Editura Amalteea, 2004

Fahmy Ismail, *Negotiating for Peace in the Middle East*, London, Routledge, 2013

Gorbaciov Mihail, *Anti-memoires*, Paris, Edition Odile Jacob, 1993

Govrin Yosef, *Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceausescu Era: As Observed by Israel's Ambassador to Romania, 1985-89*, London, Frank Cass, 2002

Govrin Yosef, *Relaţiile israelo-române la sfârşitul epocii Ceauşescu*, Bucureşti, Editura Efes, 2007

Graciov Andrei, *L'histoire vraie de la fin de l'URSS. Le Naufrage de Gorbatchev*, Paris, Edition du Rocher, 1992

Hossu-Longin Lucia, *Faţă în faţă cu generalul Ion Mihai Pacepa*, Bucureşti, Humanitas, 2009

Iakovlev Alexandr, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Convorbire cu Lilly Marcou*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991

Iakovlev Alexandr, Lilly Marcou, *Ce que nous voulons faire de l'Union Sovietique*, Paris, Edition du Seuil, 1991

Leahu Gheorghe, *Martor al demolării Bucureştilor, Analele Sighet 10, Anii 1973-1989: Cronica unui sfârşit de sistem*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2003

Lipatti Valentin, *În tranşeele Europei: amintirile unui negociator*, Bucureşti, Editura Militară, 1993

Marele şoc. Din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu despre comunism, postcomunism, democraţie, Prefaţă de prof. Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura enciclopedică, 2004

Năstăsescu Violeta, *Elena Ceauşescu, Confesiuni fără frontiere,* Bucureşti, Editura Niculescu, 2011

Neagoe Marin, *35 de ani umbra lui Ceauşescu,* Bucureşti, Editura Lumea magazin, 2005

Nicolae M. Nicolae, *O lume aşa cum am cunoscut-o. Amintirile unui fost ambasador al României,* Bucureşti, Editura Pro Domo, 2000

Niculescu-Mizil Paul, *O istorie trăită,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997

Niculescu-Mizil Paul, *Amintiri despre Zhou Enlai, Un mare om al secolului nostru, Dosarele istoriei,* 6/1997

Ochii şi urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleşiţă, Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999 – ianuarie 2001, Prefaţă de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Ianus, Inf. SRL, 2001

Olteanu Constantin, *România o voce distinctă în Tratatul de la Varşovia. Memorii 1980-1985. Dialog cu Dumitru Avram,* Bucureşti, Editura Aldo,1999

Pacepa Ion Mihai, *Orizonturi roşii, Amintirile unui general de securitate,* Bucureşti, Editura Venus, 1992

Popescu Dumitru, *Am fost şi cioplitor de himere. Un fost lider comunist se destăinuie,* convorbire realizată de Ioan Tecşa, Bucureşti, Editura Expres, 1994

Popescu Dumitru, *Cronos autodevorându-se... Memorii, vol. I, Aburul halucinogen al cernelii,* Bucureşti, Curtea Veche, 2005

Popescu Dumitru, *Cronos autodevorându-se... Memorii,* vol. II, *Panorama răsturnată a mirajului politic,* Bucureşti, Curtea Veche, 2006

Popescu, Dumitru, *Cronos autodevorându-se... Memorii,* vol. III, *Artele în mecenatul etatist,* Bucureşti, Curtea Veche, 2006

Popescu Dumitru, *Cronos autodevorându-se... Memorii,* vol. IV, *Angoasa putrefacţiei,* Bucureşti, Curtea Veche, 2006

Popescu Dumitru, *Cronos autodevorându-se... Memorii,* vol. V, *Reducţia celulară,* Bucureşti, Curtea Veche, 2007

Răceanu Mircea, *Infern 89. Povestea unui condamnat la moarte,* Bucureşti, Editura Silex, 2000

Regina Noor, *Calea spre credinţă. Memorii,* Bucureşti, Editura RAO, 2008

Sfetcu Paul, *13 ani în anticamera lui Dej,* Prefaţă, selecţie a textului şi note de Lavinia Betea, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2008

Simionescu Dragoș, *În umbra puterii*, vol. II, București, Editura Paco, 2013

Stănescu Flori, Paul Goma, *Dialog*, București, Editura Vremea, 2008

V. Interviuri nepublicate

Romulus Budura, translator de limbă chineză, 14 mai 2014

Vasile Buga, translator de limbă rusă, 6 iulie 2013

Lt. col. Ion Chițoiu, fost aghiotant al Elenei Ceaușescu, 11 aprilie 2014

Ion Coman, 4 decembrie 2008

Col. (r) Eugen Adrian Cristea și col. (r) Dumitru Burlan, 15 septembrie 2009

Gheorghe Dinulescu, preot Petrești, 10 februarie 2009

Tiberiu Iovan, translator de limbă bulgară, septembrie 2008

Constantin Neacșu, fost primar la Scornicești (1979 -1989, 1996-2000), octombrie 2011

Constantin Olteanu, 24 aprilie și 8 iulie 2009

Gheorghe Stoica, translator de limbă rusă, 6 iulie 2013

Ion Stoian, 15 mai 2011

Intervenția lui Florea Dumitrescu din cadrul colocviului *De ce? Cum? Când? Aderarea României la FMI*, organizat de Fundația Europeană Titulescu din București, la 15 noiembrie 2012.

VI. Lucrări speciale

Arachelian Vartan, *În fața dumneavoastră, Revoluția și personajele sale*, Cuvânt înainte Constantiniu Florin, București, Editura Nemira, 1998

Aron Raymond, *Lupta de clasă. Noi prelegeri despre societățile industriale*, Iași, Editura Polirom, 1999

Aucouturier Michel, *Realismul socialist*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001

Barbă Gheorghe, *Dostoievski și Soljenițîn, doi profeți ai Rusiei*, București, Editura „C.R.L.R.", 2013

Bălănescu Flori, Ana Maria Cătănuș, *Mișcarea Goma, în România (1945-1989)*, în „Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. F-O", București, I.N.S.T., 2012

Berindei Dan, *Istoria Academiei Române (1866-2006)*, București, Editura Academiei Române, 2006

Betea Lavinia (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *Viaţa lui Ceauşescu*, vol. 1, *Ucenicul Partidului*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2012

Betea Lavinia (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *Viaţa lui Ceauşescu*, vol. 2, *Fiul Poporului*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2013

Betea Lavinia, *Lucreţiu Pătrăşcanu. Moartea unui lider comunist, Studiu de caz*, Ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Curtea Veche Publishing, 2011

Betea Lavinia, *Maurer şi lumea de ieri*, Arad, Editura Fundaţiei „Ioan Slavici", 1995

Betea Lavinia, *Mentalităţi şi remanenţe comuniste*, Bucureşti, Editura Nemira, 2005

Betea Lavinia, Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *Lungul drum spre nicăieri. Germanii din România deportaţi în URSS*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2012

Betea Lavinia, *Partea lor de adevăr*, Bucureşti, Editura Compania, 2007

Betea Lavinia, *Poveşti din Cartierul Primăverii*, Bucureşti, Editura Curtea Veche Publishing, 2010

Betea Lavinia, *Psihologie politică. Individ, lider, mulţime în regimul comunist*, Iaşi, Editura Polirom, 2001

Boniface Pascal, *Relaţiile Est-Vest (1945-1991)*, Iaşi, Editura Institutul European, 1998

Buga Vasile, *Pe muchie de cuţit, Relaţiile româno-sovietice, 1956-1989*, Bucureşti, Academia Română, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2013

Burakowski Adam, *Dictatura lui Nicolae Ceauşescu, 1965–1989. Geniul Carpaţilor*, Iaşi, Editura Polirom, 2011

Carrère d'Encausse Hélène, *Triumful naţiunilor*, Bucureşti, Editura Remember, 1993

Cartianu Grigore, *Sfârşitul Ceauşeştilor, Să mori împuşcat ca un animal sălbatic*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2010

Cătănuş Dan, *Intelectuali români în arhivele comunismului*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006

Chiriţoiu Mircea, *Ecoul românesc al polemicii sovieto-chineze*, în „Dosarele istoriei", Nr. 6/1997

Ciocârlie Livius, *Paradisul derizoriu. Jurnal despre indiferenţă*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993

Cojocaru Gheorghe E., *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească (1968-1979)*, Iaşi, Tipo Moldova, 2013

Compagnon Beatrice, Anne Thevenin, *O cronologie a secolului XX, Principalele tendinţe şi datele cele mai importante*, Bucureşti, Editura All Educaţional, 2000

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Membrii CC al PCR 1945-1989, Dicţionar*, coordonator Florica Dobre, Studiu introductiv Nicoleta Ionescu-Gură, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004

Constantin Ion, *Direcţia de Informaţii Externe*, în „Enciclopedia regimului comunist (1945-1989), Represiunea", vol. A-E, Bucureşti, INST, 2011

Cosma Neagu, Ion Stănescu, *„Adevăruri" demontate*, Bucureşti, Editura Paco, f.a.

Cosma Neagu, Ion Stănescu, *De la iscoadă la agentul modern în spionajul şi contraspionajul românesc*, Bucureşti, Editura Paco, 2001

Dahrendorf Ralf, *Reflecţii asupra revoluţiei din Europa*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993

Dincă Lucian, *Vânători cu Ceauşescu şi nomenclatura*, Tg. Mureş, Editura Tipomur, 1994

Domenico Viorel, *După execuţie a nins*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2011

Domenico Viorel, *Revoluţia de ghips*, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, 2011

Domenico Viorel, *De cealaltă parte a baricadei, Demnitari comunişti în Revoluţia din Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura IRRD, 2012

Dorozynsky Alexandre, *Eu Vladimir Ulianov zis Lenin*, Bucureşti, Pro Editură şi Tipografie, 2001

Gabanyi Anneli Ute, *Cultul lui Ceauşescu*, Iaşi, Editura Polirom, 2003

Gabanyi Anneli Ute, *Revoluţia neterminată*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999

Georgescu Mitică, *Vânătorile lui Ceauşescu aşa cum au fost*, Bucureşti, Editura Corint, 2003

Georgescu Vlad, *România anilor 80*, München, Colecţia „Clio fără mască", Joe Dumitru Verlag, 1994

Guimond S., F. Tougas, *Sentimente de injustiţie şi acţiuni colective: privarea relativă* în *Stereotipuri, discriminare şi relaţii intergrupuri* (coord. R.Y. Bourhis, J.F. Leyens), Iaşi, Editura Polirom, 1997

Hamelet Michel-P., *Nicolae Ceauşescu, biografie şi texte selectate*, Bucureşti, Editura Politică, 1971

Harrington Joseph F., Bruce J. Courtney, *Relaţii româno-americane (1940-1990)*, Iaşi, Institutul European, 2002

Iaşi, 14 decembrie 1989, Începutul revoluţiei române?, Ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de Florescu Gheorghe I. şi Cassian Maria Spiridon, Oradea, Editura Cogito, 2000

Ioanid Radu, *Răscumpărarea evreilor*, Iaşi, Polirom, 2000

Ionescu Olbojan, Gheorghe, *Good bye, domnule Pacepa*, ISIS Rai, f.l., f.a.

Ionescu Mihail E., *Romania, Ostpolitik and the CSCE, 1967-1975*, în Oliver Bange, Gottfried Niedhart (eds.), „Helsinki 1975 and the Transformation of Europe", New York, Oxford, Berghahn Books, 2008

Ioniţă Cecilia, *Istorii vechi şi noi*, Bucureşti, Editura Printech, 2011

Istrăţescu Elena, *Premise ale elaborării „Tezelor din iulie". Revoluţia culturală chineză în dezbaterea Şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR-25 iunie 1971* în „Analele Sighet 9, Anii 1961-1972: Ţările Europei de Est între speranţele reformei şi realitatea stagnării", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2001

Istrăţescu Elena, *Premise ale elaborării „Tezelor din iulie". Revoluţia culturală chineză în dezbaterea Şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR-25 iunie 1971* în „Analele Sighet 9, Anii 1961-1972: Ţările Europei de Est între speranţele reformei şi realitatea stagnării", Bucureşti, Editura Fundaţia Academia Civică, 2001

Jela Doina, Cătălin Strat, Mihai Albu, *Afacerea Meditaţia transcendentală*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004

Korabliov Aleksandr, *Apele tulburi ale „Donului liniştit"*, Bucureşti, Editura Albatros, 2004

Lakatos Artur, *Câteva premise privind vizita lui Nixon în România*, în „Acta Musei Napocensis", nr. 47/II, 2010

Marion Georges, *O convorbire cu unul din principalii lideri. „Partidul Comunist a fost absent în procesul revoluţionar* şi *vom face în aşa fel încât să rămână aşa", declară domnul Silviu Brucan*, Le Monde, 30 decembrie 1989

Mihailide Mihail, *Medicii şi seducţia puterii. Miniştrii sănătăţii (1945-1989)*, Editura Viaţa medicală românească, Bucureşti, 2014

Ministerul Educaţiei şi Învăţământului, *Cunoştinţe social-politice, Manual pentru clasa a X-a* (coordonatori Ion Ardeleanu, Olivia Clătici), Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică

Morus Thomas, *Utopia*, București, Editura Best Publishing, 2001

Murgescu Bogdan, *România și Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Polirom, 2010

Oancea Claudiu, *When Forgers of Steel Become Creators of Art: The National Festival „Song to Romania", 1976-1989*, Budapest, Central European University, 2007

Păiușan Cristina, *Relațiile româno-israeliene (1948-1978)*, București, Historia Editura Universitară, 2008

Pelin Mihai, *DIE 1945-1980. Din culisele spionajului românesc*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997

Pelin Mihai, *Marele rapt regal*, București, Editura Kullusys, 2006

Platon, *Opere*, vol. 6, Ediție îngrijită de Constantin Noica și Petru Creția, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989

Popescu Claudia Rodica, *Industria României în secolul XX, Analiză geografică*, București, Editura Oscar Print, 2000

Preda Marin, *Delirul*, București, Editura Cartea Românească, 1975

Preda Marin, *Jurnal intim. Carnete de atelier*, Introducere de Eugen Simion, Ediție îngrijită de Eugen Simion și Oana Soare, București, Editura Cartex Serv, 2008

Răceanu Mircea, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane: de la începutul cunoașterii reciproce până la prăbușirea regimului comunist în România*, 1989, București, Silex, 2005

Răceanu Mircea, *Istoria clauzei națiunii celei mai favorizate în relațiile româno-americane*, București, Editura Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, 2009

Rogojan Aurel I., *Fereastra serviciilor secrete, România în jocul strategiilor globale*, București, Editura Compania, 2011

Roguski Camil, *Adevăruri interzise*, București, Editura Lucman, 2005

Roman Toma jr., *Ceaușescu văzut de aproape*, București, Editura Curtea Veche, 2008

Scurtu Ioan, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceaușescu*, București, Editura Mica Valahie, 2010

Siani-Davis Peter, *Revoluția Română din decembrie 1989*, București, Editura Humanitas, 2006

Soulet Jean-Paul, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1997

Spiridon Nicoleta, *Greva minerilor din valea Jiului din 1977,* în „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea, vol. II, F-O", București, INST, 2012

Stanciu Cezar, *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu-Brejnev, 1965-1971,* Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011

Stonor Sauders Frances, *Qui mene la danse? La CIA et la guerre froide culturelle,* Paris, Editions Denoel, 2003

Szavai Janos, *Ungaria,* București, Editura Corint, 2002

Șimăndan Emil, *Întrebătorul din Agora, Revoluția Română din decembrie 1989 de la Arad* (ediția a II-a revăzută și adăugită), Arad, Editura Fundației „Ioan Slavici", 2008

Tănase Stelian, *Acasă se vorbește în șoaptă,* București, Editura Compania, 2002

Tănase Stelian, *Istoria căderii regimurilor comuniste,* (ediția a II-a), București, Editura Humanitas, 2009

Thom Francoise, *Limba de lemn,* București, Editura Humanitas, 1993

Thom Francoise, *Sfârșiturile comunismului,* București, Editura Humanitas, 1996

Tismăneanu Vladimir (coord.), *Raport final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România,* București, Humanitas, 2007

Valier Jacques, *Istoria gândirii economice de la Aristotel până azi,* București, Compania, 2009

Vasilieva Larisa, *Doamnele Kremlinului, Fapte, amintiri, documente, zvonuri, legende și punctul de vedere al autorului,* traducere, Chișinău, Universitas, 1993

Wagner Heather Lehr, *Anwar Sadat and Menachem Begin. Negotiating for Peace in the Middle East,* New York, Chelsea House, 2007

Watts Larry L., *Cei dintâi vor fi cei de pe urmă, România și sfârșitul războiului rece,* București, Editura RAO, 2013

Watts Larry, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...,* București, Editura RAO, 2011 (ediție promoțională)

Werth Nicolas, *Istoria Uniunii Sovietice de la Hrușciov la Gorbaciov,* București, Editura Corint

Zhisui Li, *Viața particulară a președintelui Mao,* București, Editura Elit, 1997

VII. Articole apărute în periodice şi presa online

Aici Radio Europa Liberă! Noua doctrină de apărare a Ungariei: „Inamicul nu e Vestul, ci România", în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 18 iunie 2009

Agenţia Infomina, *Barbara Bush a gustat în Ungaria cele mai bune căpşuni din România* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 7, 13 iulie 2009

Agenţia Infomina, *Creşte izolarea pe plan internaţional a României,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 31 martie 2009

Albuţ George, *Asalt asupra Ambasadei României din Budapesta,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 12 decembrie 2009

Albuţ George, *Ultima noapte a regimului Ceauşescu văzută de la Budapesta,* în „Scânteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 15 decembrie 2009

Albuţ George, *Ungaria nu a permis vizita fratelui lui Ceauşescu, Ilie, la Budapesta, în 1989,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 14 decembrie 2009

Belciuganu Răzvan, *„Corbii" cei dragi ai lui Iliescu şi puii lor. De la Militaru şi Kostyal, la Ponta şi Antonescu,* în „Jurnalul Naţional", 17 septembrie 2012

Belciuganu Răzvan, *Cum s-a îndeplinit porunca dictatorului: plata anticipată a creditelor internaţionale,* în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 31 martie 2009

Belciuganu Răzvan, *Dezvăluirile guvernatorului Băncii Naţionale a României,* în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 28 martie 2009

Betea Lavinia, *15 noiembrie 1987-15 noiembrie 2012, Vieţi distruse de revolta de la „Steagul Roşu" din Braşov. 25 de ani de ani fără dreptate,* în „Adevărul", 15 noiembrie 2012

Betea Lavinia, *Actorii Naţionalului l-au omagiat pe Ceauşescu, fără izmene, într-o crâşmă din Obor* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional"

Betea Lavinia, *Agenda Elenei Ceauşescu,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului

Național", 27 iunie 2009, 16 august 2009, 14, 16, 19, 20, 21decembrie 2009

Betea Lavinia, *Brucan - osul de pește din gâtul lui Ceaușescu*, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 10 ianuarie 2009

Betea Lavinia, *Ceaușescu și Gorbaciov în amintirea gen. (r) Constantin Olteanu*, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 7 iulie 2009

Betea Lavinia, *Chelnerii, doctorii și ceilalți români cu bani și-au sistat investițiile în artă*, în „Jurnalul Național", 29 noiembrie 2010

Betea Lavinia, *Confesiunile Elenei Ceaușescu despre primul ei Întâi Mai. Interviu cu Constantin Olteanu*, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 30 aprilie 2009

Betea Lavinia, *Cum a intrat Nicu Ceaușescu în politică*, în „Adevărul", 26 mai 2013

Betea Lavinia, *Cum ostenea Ceaușescu*, în „Jurnalul Național", 23 august 2008

Betea Lavinia, *Dialog despre dragoste între Sergiu Nicolaescu și Nicolae Ceaușescu*, în „Adevărul", 17 martie 2013

Betea Lavinia, *Din culisele diplomației, Interviu cu Gh. Tinca*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 26 martie 2009

Betea Lavinia, *Disidența din România locuiește la Paris și se numește Paul Goma*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 10 iulie 2009

Betea Lavinia, *„Drumul cenușii" - zvonuri și amenințări*, în „Jurnalul Național", 6 august 2007

Betea Lavinia, *Drumul lui Ceaușescu spre Iad a început la Moscova*, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 10 decembrie 2009

Betea Lavinia, *După ce refuzaseră invitația lui Gorbaciov, Ceaușeștii și-au petrecut concediul acasă*, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 3 septembrie 2009

Betea Lavinia, *Enigma vizitei lui Ceaușescu la Teheran. Interviu cu Ion Stoian*, în „Adevărul", 17 decembrie 2012

Betea Lavinia, *Eveniment la Radio Europa Liberă*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 10 martie 2009

Betea Lavinia, *Greva minerilor în Arhivele CNSAS*, în „Jurnalul Naţional", 29 iulie 2007

Betea Lavinia, *Gogu Rădulescu, patronul „cenaclului"*, în „Jurnalul Naţional", 3 august 2012

Betea Lavinia, *Interviu cu Ion Stănescu. Informaţii despre invadarea Cehoslovaciei*, în „Jurnalul Naţional", 23 august 2008

Betea Lavinia, *Istorii trăite: Paul Niculescu-Mizil despre „metamorfoza" lui 23 August*, în „Jurnalul Naţional", 24 august 2009

Betea Lavinia, *În exclusivitate, gen. Constantin Olteanu, fost secretar al CC al PCR cu probleme internaţionale: Mărturii despre ultima vizită a lui Ceauşescu la Moscova*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 4 decembrie 2009

Betea Lavinia, *Negru la Securitate şi alb la partid*, în „Jurnalul Naţional", 31 iulie 2007

Betea Lavinia, *Nu se poate merge mai departe aşa, tovarăşi!*, în „Jurnalul Naţional", 13 noiembrie 2007

Betea Lavinia, *„Revoluţia culturală". Afacerea „Meditaţia transcendentală"*, în „Jurnalul Naţional", 19 august 2005

Betea Lavinia, *Ştefan Andrei a fost la 22 de aniversări ale lui Ceauşescu*, în „Adevărul", 23 ianuarie 2012

Betea Lavinia, *Ultimul 23 August*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 23 august 2009

Betea Lavinia, *Ultima Sinteză Agerpres citită de Ceauşescu*, în „Scînteia – Jurnalul României. 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 4 noiembrie 2009

Betea Lavinia, *Ultima sentinţă capitală şi ultimul proces politic cu public din regimul Ceauşescu, Diplomatul Mircea Răceanu a fost condamnat la moarte*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 21 iulie 2009

Betea Lavinia, *Ultimul Revelion al Ceauşeştilor*, în „Jurnalul Naţional", 22 decembrie 2008

Betea Lavinia, Vasile Buga, *„Nicolae va sfârşi prost" a profeţit Gorbaciov în '87 (III). Interviu cu V. L. Musatov, prim adjunct al şefului Secţiei Internaţionale a CC al PCUS*, în „Scînteia – Jurnalul României. 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 13 ianuarie 2009;

Betea Lavinia, Vasile Buga, *Gorbaciov îl numea pe Ceaușescu „fuhrerul român" (II). Interviu cu V. L. Musatov, prim adjunct al șefului Secției Internaționale a CC al PCUS,* în „Scânteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 12 ianuarie 2009

Betea Lavinia, Vasile Buga, *Percepții sovietice asupra național-comunismului românesc (I). Interviu cu V. L. Musatov, prim adjunct al șefului Secției Internaționale a CC al PCUS,* în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 11 ianuarie 2009

Betea Lavinia, Florin-Răzvan Mihai, *Gorbaciov - groparul lui Ceaușescu,* în „Jurnalul Național", 16 aprilie 2010

Betea Lavinia, Constantin Olteanu, *Ședința Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia: Gorbaciov a întârziat un ceas și a refuzat mașina lui Ceaușescu,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 8 iulie 2009

Bosomitu Ștefan, *Constantin Pârvulescu vs. Nicolae Ceaușescu. Congresul XII al PCR (24 nov. 1979),* http://stefanbosomitu.wordpress.com/ 2013/11/25/constantin-parvulescu-vs-nicolae-ceausescu-nov-1979-congresul-xii-al-pcr/, 25 noiembrie 2013, accesat la 19 septembrie 2014

Bunea Mircea, Adriana Vela, *Țara trebuie să afle: „Pe 14 decembrie, Iașul putea fi Timișoara",* în „Adevărul", 24 februarie 1990

Cioflâncă Adrian, Ana Șincai, *Cum am devenit instigatoarea numărul unu,* în „Revista 22", 22 decembrie 2006

„Ciuma lui Caragea". Un text inedit al lui Vlad Georgescu despre cutremurul din martie 1977 și regimul Ceaușescu, 28 mai 2013, http://www.lapunkt.ro/2013/05/28/ciuma-lui-caragea-un-text-inedit-al-lui-vlad-georgescu-despre-cutremurul-din-martie-1977-si-regimul-ceausescu/

Constantin Dan, *Membrii CPEx așteptau demisia lui Ceaușescu la Congres,* în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Național", 21 noiembrie 2009

Diac Cristina, *Cărticica omului nou,* în „Jurnalul Național", 30 octombrie 2009

Diac Cristina, *Cine sunt disidenții români din evidențele REL?, Scînteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani,* supliment al *Jurnalului Național,* 13 octombrie 2009

Diac Cristina, *Cu Ceaușescu deasupra lumii,* în „Jurnalul Național", 9 februarie 2011

Diac Cristina, Florin-Răzvan Mihai, *Pierderi şi câştiguri*, în „Jurnalul Naţional", 2 august 2007

Din Arhiva CC al PCR. Şedinţa CPEx din 17 decembrie 1989, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 17 decembrie 2009

Din Arhiva CC al PCR, Şedinţa Comitetului Politic Executiv din 4 martie 1989 în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 4 martie 2009

Dinu Ştefan, vice-amiral (r), *Secretul „trădării" generalului Vasile Milea*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 22 decembrie 2009

Doina Cornea îl critică din nou pe Ceauşescu, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 25 aprilie 2009

Gavriliu Ionela, *Dincă dixit: Din toată vizita asta, o să iasă un c...t*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 10 martie 1989

Hihn Monalise, *Ceauşeştii păreau foarte bătrâni!*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 23 martie 2009

Hinckel Laure, *Naşterea oficială a Operaţiunii Satele Româneşti*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 3 februarie 2009

Iordache Monica, *Ceauşescu – Raport la cel de-al XIV-lea Congres al PCR*, în „Jurnalul Naţional", 17 noiembrie 2004

Kialto Szo propune minorităţii maghiare un plan pentru era post-Ceauşescu, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 31 martie 2009

Mavru Nicolae, fost şef al secţiei filaj şi investigaţie de la Securitatea din Timişoara, *Secretele Revoluţiei de la Timişoara*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", Scînteia, 18 decembrie 1989

Meinhardt Ernst, Claudia Ştefan, *Cât încasa regimul Ceauşescu pentru un etnic german*, în „Deutsche Welle", 27 aprilie 2011, http://www.dw.de/c%C3%A2t-%C3%AEncasa-regimul-ceau%C5%9 Fescu-pentru-un-etnic-german/a-15008800

Mihai Florin-Răzvan, *Cu glasnost şi perestroika, Gorbaciov a deschis cutia Pandorei*, în „Scânteia – Jurnalul României 1989 – Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 12 decembrie 2009

Florin-Răzvan Mihai, Eliza Dumitrescu, *Încă un inamic pentru Ceauşescu: belgienii acuzau dispariţia satelor româneşti*, în „Scînteia. Jurnalul României - acum 20 de ani" (supliment al ziarului „Jurnalul Naţional"), 11 decembrie 2009

Mihailov-Chiciuc Paula, *Nicu Ceauşescu, ultima dragoste. Interviu cu Daniela Vlădescu*, în „Jurnalul Naţional", 15 mai 2007

O altă scrisoare deschisă protestează împotriva politicilor lui Ceauşescu, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 24 martie 2009

Opriş Petre, *Ceauşescu a vândut 80 de tone de aur pentru achitarea datoriei externe*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 24 martie 2009

Opriş Petre, *Ceauşescu dixit: Din cauza unei singure nunţi, 40.000 oameni au rămas fără carne*, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 20 octombrie 2009

Opriş Petre, *Ceauşescu şi demolările: 1989, 1977, 1968*, în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 21 mai 2009

Opriş Petre, *O schiţă biografică a generalului de armată Victor Atanasie Stănculescu*, în „Jurnalul Naţional", 17 februarie 2010

Opriş Petre, *Relaţiile militare româno-chineze*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 12 decembrie 2009

Pataki Judith, *Problema fugarilor transilvăneni*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 24 februarie 2009

Poetul Mircea Dinescu critică politicile lui Ceauşescu şi cere reforme, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional",18 martie 2009

Popa Cristinel C., *Revoluţia a vrut să înceapă la Iaşi*, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 14 decembrie 2009

Publicistul Aurel Dragoş Munteanu protestează faţă de persecutarea scriitorilor, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 7 mai 2009

Raportul lui Mazilu publicat la ONU, în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 23 septembrie 2009

Rogojan Aurel, *Enigme ale Revoluţiei Române, Cazul Gogu Rădulescu şi Loja de la Comana sub lupa Securităţii,* în „Jurnalul Naţional", 27 decembrie 2010

Rogojan Aurel I., *Sergiu Nicolaescu şi planul secret pentru James Bond-ul românesc,* în „Cotidianul", 26 ianuarie 2013

Shafir Michael, *Anotimpul interviurilor: Ceauşescu, presa vestică şi presa naţională,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 18 septembrie 2009

Shafir Michael, *Interviuri în stil Ceauşescu,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", septembrie 2009

Shafir Michael, *Radio Europa Liberă despre urmaşul lui Ceauşescu,* în „Scînteia - Jurnalul României. 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 27 ianuarie 2009

Shafir Michael, *România ridică la rang de ambasadă misiunea palestiniană din Bucureşti,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 3 martie 2009

Socor Vlad, *Ceauşescu pretinde că România ar putea fabrica arme nucleare,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional",14 aprilie 2009

Tudorică Andreea, *„I-am propus lui Milea să-l arestăm pe Ceauşescu,* în „Scânteia - Jurnalul României 1989 - Acum 20 de ani", supliment al „Jurnalului Naţional", 21 decembrie 2009

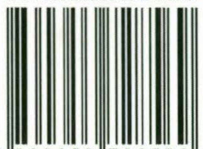
Ţiu Ilarion, *Averea Ceauşeştilor. Interviu cu Florea Dumitrescu,* în „Jurnalul Naţional", 28 ianuarie 2008.

CUPRINS

Cel de-al treilea volum înfățișează evoluția acestui personaj emblematic al secolului XX în perioada 1971-1989. Pe fundalul sfârșitului de război rece și a schimbărilor petrecute în lume, despotul bântuit de mesianism derulează strategii ale puterii care-l fac din ce în ce mai urât de popor.

...Autorii prezintă și analizează fața văzută și nevăzută de contemporani a unor evenimente și fenomene distincte ale societății românești din această perioadă precum: relațiile româno-chino-sovietice; poziția României în CAER și în Tratatul de la Varșovia; afacerile României cu țările în curs de dezvoltare, angajarea și plata creditelor externe; strategiile de prestigiu și influență ale secretarului general; reacțiile românești la perestroika sovietică; relațiile Ceaușeștilor cu ceilalți componenți ai nucleului de decizie în preajma sfârșitului.

Cartea răspunde unor întrebări care s-au pus deseori în ultimul sfert de veac, precum acestea: a copiat sau nu liderul român modelul cultural maoist?; l-au mințit sau nu subordonații direcți în privința recoltelor record și a crizei populației?; de ce și-a asociat nevasta la putere?; de ce-a făcut datoria externă și cum a plătit-o?; de ce și cum s-au unit sovieticii și americanii împotriva lui?; aveau ori nu Ceaușeștii bani albi pentru zile negre?; de ce a rămas Nicolae Ceaușescu în memoria colectivă a românilor drept cel mai apreciat și cel mai detestat politician român?... Și încă altele...

ISBN 978-606-537-285-6